

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM İKTİSADI VE FİNANSİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSLAMİ FİNANS KURULUŞLARINDA FIKHİ UYGUNLUK YÖNETİMİ

Bilal SOYSAL
2501140356

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Abdullah DURMUŞ

İSTANBUL-2019

TEZ ONAY SAYFASI

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : BİLAL SOYSAL Numarası : 2501140356
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : İSLAM İKTİSADI VE FİNANSI Danışmanı : DOÇ.DR ABDULLAH DURMUŞ
Tez Savunma Tarihi : 09.09.2019 Saati : 15:30
Tez Başlığı : "İSLAMİ FİNANS KURULUŞLARINDA FIKHİUYGUNLUK YÖNETİMİ"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / ÇYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-PROF.DR SERVET BAYINDIR		KABUL
2-DOÇ.DR ABDULLAH DURMUŞ		KABUL
3-DR.ÖĞR. ÜYESİ ENVER OSMAN KAAAN		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-PROF.DR. MEHMET SARAÇ		
2-DR.ÖĞR.ÜYESİ ÜVEYS ATEŞ		

ÖZ

İSLAMİ FİNANS KURULUŞLARINDA FIKHİ UYGUNLUK YÖNETİMİ

Bilal SOYSAL

İslami finans kuruluşlarının kendilerine özgü faaliyet yapıları, kurumsal yönetim sistemi çerçevesinde bir fıkhi uygunluk yönetim sisteminin varlığını gerektirmektedir. Bununla birlikte söz konusu sistemin kapsamı, sınırları, yapısı ve uygulanması ülke ve kuruluş bazında farklılık arz edebilmektedir.

Bu çalışma, İslami finans kuruluşlarında fıkhi uygunluk yönetim sistemine ilişkin mevcut standartları ve düzenlemeleri mukayeseli olarak incelemektedir. Bunun için öncelikle literatür taraması yapılarak konunun çerçevesi belirlenmiştir. Konuya ilişkin uluslararası standartlar Türkçe'ye çevrilmiş, kapsam ve içerik açısından karşılaştırılmıştır. Diğer taraftan farklı ülkelerin konuyla ilgili yaptığı düzenlemeler taranmış ve ayrıntıları mukayese tablosunda özetlenmiştir.

Netice olarak, İslami finans kuruluşlarında fıkhi uygunluk yönetim sistemine ilişkin uluslararası standartların konuya farklı açılardan yaklaştığı ve birbirlerini tamamlayıcı nitelikte olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, mevcut durumda konuya ilişkin en ideal düzenlemelerin Malezya, Türkiye, Bahreyn, Pakistan, Ürdün, Umman ve Nijerya tarafından yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslami Finans Kuruluşları, Fıkhi Uygunluk Yönetimi, Fıkhi Danışma Kurulu, Fıkhi Uyum, Fıkhi Denetim.

ABSTRACT

**SHARIAH GOVERNANCE FOR ISLAMIC FINANCIAL
INSTITUTIONS**

Bilal SOYSAL

The unique operational structures of Islamic financial institutions require the existence of a Shariah governance system within the framework of corporate governance system. However, the scope, boundaries, structure and implementation of the system in question may vary between countries and organizations.

This study examines the current standards and regulations relating to Shariah governance system in Islamic financial institutions. For this purpose, firstly literature review was made and the framework of the subject was determined. The relevant international standards have been translated into Turkish and compared in terms of scope and content. On the other hand, the regulations made by different jurisdictions on the subject are scanned and the details are summarized in the comparison table.

As a result, it has been determined that the international standards regarding the Shariah governance system in Islamic financial institutions approach the issue from different perspectives and are complementary to each other. Further, it has been precipitated that the optimal regulations on the issue was made by Malaysia, Turkey, Bahrain, Pakistan, Jordan, Oman and Nigeria.

Keywords: Islamic Financial Institutions, Shariah Governance, Shariah Board, Shariah Compliance, Shariah Audit.

ÖNSÖZ

Tezin amacı, İslami finans kuruluşlarının fıkhi uygunluk yönetim sistemlerinin kurumsal yönetim çerçevesinde analiz edilmesi, bu konudaki uluslararası standartların ve ülke düzenlemelerinin karşılaştırılması ve mevcut resmin ve ülkemizin durumunun ortaya konulmasıdır.

Kurumsal yönetim, günümüzde özellikle finans kuruluşları için son derece önemli bir kavram haline gelmiştir. Buna rağmen, İslami kurumsal yönetim ve İslami finans kuruluşlarında fıkhi uygunluk yönetimi konuları üzerine yapılmış Türkçe çalışmalar son derece sınırlıdır. Yaptığımız mukayese odaklı çalışmanın bu alanda başvurulabilecek bir kaynak olduğuna inanmaktayım.

Çalışma kapsamında, öncelikle kurumsal yönetime İslami bakış açısı ortaya konulmuş; İslami finans kuruluşlarında fıkhi uygunluk yönetim sistemi kurumsal yönetim çerçevesinde ele alınmıştır. Müteakiben, konuya ilişkin uluslararası standartlar ve ülke uygulamaları ayrıntılı şekilde incelenmiştir.

Tezin konusunu ilgilendiren alanlarda Türkçe kaynakların sınırlı olması yoğun bir çeviri çalışması yapmayı gerektirdi. Dolayısıyla tezin hazırlık sürecinin en az yarısını çeviri yapmanın oluşturduğunu söyleyebilirim.

Tez çalışmamda gösterdiği desteklerden dolayı değerli hocam Doç. Dr. Abdullah DURMUŞ'a, tez hazırlık sürecinde bana destek olan Ömer ÇEKİN'e, İlker KOÇ'a, Malik SAYAN'a, Nuh KARATAŞTAN'a ve Furkan AY'a, yetişmemde emeği geçen annem Saliha SOYSAL ve babam Hacı Mahmut SOYSAL'a, motivasyon noktasında daima yanımda olan kardeşlerim Mesut SOYSAL ve Hilal SOYSAL'a, her durumda olduğu gibi tez yazım sürecinde de sabır ve desteğini esirgemeyen kıymetli eşim İlknur SOYSAL ve biricik oğlum Mahmut Asaf SOYSAL'a teşekkür ederim.

İstanbul, 2019

Bilal SOYSAL

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURUMSAL YÖNETİM KAVRAMI VE KURUMSAL YÖNETİME İSLAMİ YAKLAŞIM

1.1. KURUMSAL YÖNETİM KAVRAMI.....	17
1.1.1. Kurumsal Yönetimin Tanımı	19
1.1.2. Kurumsal Yönetimin Önemi.....	20
1.1.3. Kurumsal Yönetim Modelleri	21
1.1.4. Kurumsal Yönetim İlkeleri	23
1.2. KURUMSAL YÖNETİME İSLAMİ YAKLAŞIM.....	25
1.2.1. İslami Dünya Görüşü	25
1.2.1.1. Tevhid	25
1.2.1.2. Hilafet.....	26
1.2.1.3. Adalet.....	27
1.2.2. İslami Kurumsal Yönetim Yaklaşımları.....	28
1.2.2.1. Tevhid ve Şûra Yaklaşımı	28
1.2.2.2. İslami Paydaş Yaklaşımı	30
1.2.3. Kurumsal Yönetim İlkelerinin İslami Temelleri	36
1.2.3.1. Adalet.....	37
1.2.3.2. Hesap Verebilirlik	38
1.2.3.3. Şeffaflık.....	39
1.2.3.4. Sorumluluk.....	40

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAMİ FİNANS KURULUŞLARINDA FIKHİ UYGUNLUK YÖNETİMİ

2.1. FIKHİ UYGUNLUK YÖNETİMİNE İLİŞKİN İÇ YAPILAR	47
2.1.1. Fıkhi Danışma Kurulu	47
2.1.1.1. Fıkhi Danışma Kurulunun İşlevi	48
2.1.1.2. Fıkhi Danışma Kurulunun Üye Profili	49
2.1.1.3. Fıkhi Danışma Kurulunun Görevleri	50
2.1.1.4. Fıkhi Danışma Kurulunun Çalışma Usulü	51
2.1.2. Fıkhi Uyum Fonksiyonu	54
2.1.3. Fıkhi İç Denetim Fonksiyonu	55
2.2. FIKHİ UYGUNLUK YÖNETİMİNE İLİŞKİN DIŞ YAPILAR	61
2.2.1. Merkezi Fıkhi Danışma Kurulu	61
2.2.2. Fıkhi Dış Denetim	62
2.2.2.1. Fıkhi Dış Denetimin Tanımı	63
2.2.2.2. Fıkhi Dış Denetimin Amacı ve Kapsamı	64
2.2.2.3. Fıkhi Dış Denetimin Konvansiyonel Dış Denetimden Farkı	66
2.2.2.4. Fıkhi Dış Denetimin Aşamaları	67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLAMİ FİNANS KURULUŞLARINDA FIKHİ GÖZETİM SİSTEMİNE İLİŞKİN ULUSLARARASI STANDARTLAR

3.1. FIKHİ DANIŞMA KURULU	69
3.1.1. Atama ve Ücretlendirme	70
3.1.2. Üyelik Şartları	71
3.1.3. Görev, Yetki ve Sorumluluklar	75
3.1.4. Bağımsızlık	76
3.1.5. Çalışma Usul ve Esasları	81
3.1.6. Fıkhi Danışma Kurulunun Sekreteryası	84
3.1.7. Fıkhi İnceleme	85
3.1.8. Raporlama	87
3.1.9. Mesleki İlkeler	89
3.2. FIKHİ UYUM FONKSİYONU	92
3.2.1. İnsan Kaynağı	93
3.2.2. Organizasyonel Bağımsızlık	95

3.2.3. Görev, Yetki ve Sorumluluklar	95
3.2.4. Uyum İncelemeleri	97
3.2.5. Uyum Raporu	98
3.2.6. Yönetimin Sorumlulukları	99
3.2.7. Fıkhi Danışma Kurulu İle İlişkiler	101
3.3. FIKHİ İÇ DENETİM FONKSİYONU	102
3.3.1. İnsan Kaynağı	103
3.3.2. Denetim Süreci	105
3.3.3. Raporlama	109
3.3.4. Dışarıdan Hizmet Alma	111
3.4. MERKEZİ FIKHİ DANIŞMA KURULU	112
3.4.1. Kurulun Yapısı ve Üyelerin Atanması	112
3.4.2. Atanmaya Uygunluk Kriterleri	114
3.4.3. Kurulun İşlevleri	116
3.4.4. Kurulun Sorumlulukları	119
3.4.5. Kurul Sekreteryası	119
3.4.6. Kurulun Bağımsızlığı	120
3.5. FIKHİ DIŞ DENETİM	121

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İSLAMİ FİNANS KURULUŞLARINDA FIKHİ GÖZETİM SİSTEMİNE İLİŞKİN ÜLKE DÜZENLEMELERİ

4.1. İRAN	128
4.2. SUUDİ ARABİSTAN	128
4.3. MALEZYA	129
4.4. BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ	134
4.5. KUVEYT	137
4.6. BAHREYN	140
4.7. KATAR	142
4.8. TÜRKİYE	143
4.9. İNGİLTERE	145
4.10. ENDONEZYA	146
4.11. BANGLADEŞ	148
4.12. MISIR	151
4.13. SUDAN	151
4.14. PAKİSTAN	155

4.15. ÜRDÜN.....	158
4.16. IRAK	160
4.17. BRUNEİ	160
4.18. SURİYE.....	161
4.19. UMMAN	162
4.20. FAS.....	163
4.21. NİJERYA	166
4.22. YEMEN.....	170
4.23. LİBYA.....	170
4.24. FİLİSTİN.....	171
4.25. FİLİPİNLER.....	171
4.26. TAYLAND.....	171
4.27. ÜLKE DÜZENLEMELERİNİN MUKAYESESİ.....	172
4.18.1. Genel Olarak	174
4.18.2. Fıkhi Danışma Kurulları Açısından	174
4.18.3. Fıkhi Uyum, Denetim ve Diğer Açılardan	176
SONUÇ.....	178
KAYNAKÇA	183

TABLÖLÄR LİSTESİ

Tablo 1: İslami Finans Kuruluşlarında Kurumsal Yönetimin Ana Unsurları..... 45

Tablo 2: Fıkhi Uygunluk Yönetim Sistemi Düzenlemelerinin Mukayesesi..... 173

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Fıkhi İç Denetim Süreci	58
Şekil 2: Fıkhi Dış Denetim.....	65
Şekil 3: AAOIFI'ye Göre Fıkhi İç Denetim Prosedürleri.....	108
Şekil 4: AAOIFI'ye Göre Fıkhi İç Denetim Raporlama Süreci.....	110
Şekil 5: AAOIFI'ye Göre Fıkhi Dış Denetim Süreci	123

KISALTMALAR LİSTESİ

A.e.	: Aynı eser
A.g.e.	: Adı geçen eser
AAOIFI	: Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions
ACE	: Advisory Committee of Experts
BAE	: United Arab Emirates
BCBS	: Basel Committee on Banking Supervision
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BNM	: Bank Negara Malaysia
BOFIA	: Banks and Other Financial Institutions Act
CBB	: Central Bank of Bahrain
CBMA	: Central Bank of Malaysia Act
CBN	: Central Bank of Nigeria
CEO	: Chief Executive Officer
CSB	: Central Shariah Board
CSBIB	: Central Shariah Board for Islamic Banks of Bangladesh
DIEDC	: Dubai Islamic Economy Development Centre
FRACE	: Financial Regulation Advisory Council of Experts
G20	: Group of 20 Countries
GSIFI	: Governance Standard for Islamic Financial Institutions
HCU	: The Higher Council of Ulemas
HSA	: The Higher Sharia Authority
HSCC	: Higher Shariah Control Commission
HSSA	: The High Sharia Supervisory Authority
IFSA	: Islamic Financial Services Act
IFSB	: Islamic Financial Services Board
IIA	: The Institute of Internal Auditors
NSB-UIC	: National Sharia Board of Indonesian Ulema Council
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
SAC	: Shariah Advisory Council
SAMA	: Saudi Arabian Monetary Authority
SBP	: State Bank of Pakistan
SBP-IBD	: State Bank of Pakistan - Islamic Banking Department
SG	: Shariah Governance
SGF	: Shariah Governance Framework
TKBB	: Türkiye Katılım Bankaları Birliği

GİRİŞ

İktisadi alan, toplumsal yaşamın maddi temelini teşkil eden kısmı olarak, toplumsal ve bireysel yaşamın devamlılığını sağlayan mal ve hizmetlerin üretime ve tüketime hazır duruma getirilmesi yolu ile ihtiyaçları karşılamakta, iktisadi alana ilişkin davranışlar ve kurallar iktisadi sistemi oluşturmaktadır. İktisadi davranışların birçok etmeni vardır ve bireylerin hayat görüşü ve yaşam tarzlarından bağımsız karaktere sahip olmadığı açıktır. Dinî kurallar da iktisadi davranışı yönlendiren ahlaki değer ölçütleri ve sosyal kurallar arasında yer almaktadır¹ ve bu yönüyle iktisadi sistemin insanın diğer alanlardaki kabul ve fiillerinden bağımsız olmadığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla İslam iktisadi değerlerden arınmış ya da tarafsız olmayıp, İslam dininin inanç esasları ile evren ve hayata ilişkin temel görüşleri ekseninde şekillenmiştir.² Zira İslam insan hayatının bütün yönlerini kapsayan bir dindir.

Günümüzde hakim olan iktisadi sistemler insan varlığının ahlaki boyutunu ihmal etmekte ve temel olarak bireysellikten/bencillikten kaynaklanan sorunları çözmeye çalışmaktadır. İslam iktisadi bencilliği baskılamakta ve toplumsal değerleri ön plana çıkarmaktadır. Bu nedenle mevcut iktisat sistemlerine üstün bir alternatif olarak görünmektedir.³

İslam dini, bir taraftan üretimde sermayenin belirleyiciliğini sınırlamakta ve servetin kullanılması suretiyle çalışanların emeğinin sömürülmesine karşı çıkmakta, diğer taraftan kâr etmeyi ve özel mülkiyeti de reddetmemektedir. Dolayısıyla İslam, toplumun bütününün refahına ve mutluluğuna hizmet eden ilkelere dayanmayan kapitalizm ve sosyalizmden farklı bir paradigma ortaya koymaktadır.⁴ Örneğin İslam'a göre insanın varlık sebebi ibadettir.⁵ İbadet ise Allah'ın razı olacağı işleri yapmayı

---

¹ Hüsnü Erkan, **Ekonomi Sosyolojisi**, 4. Baskı, Fakülteler Kitabevi, İzmir, 2000, s. 46.

² Muhammed Bakır Es-Sadr, **İslam Ekonomik Doktrini**, Çev: Mehmet Keskin ve Saadettin Ergün, 2. Baskı, Hicret Yayınları, İstanbul, 1979, s. 332.

³ M. Kutluğhan Savaş Ökte, "Fundamentals of Islamic Economy and Finance: Theory and Practice", **Electronic Journal of Social Sciences**, Winter-2010, C.9, Is.31, pp.181.

⁴ Ayşegül Sili ve Suna Akten Çürük, "Bir İdeal Toplum Bileşeni Olarak İslam'ın Temel Ekonomik İlkeleri", **Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Analiz Dergisi**, 2013/2, s. 8.

⁵ Zâriyât 51/56.

ifade etmektedir⁶ ve bu nedenle kapitalizmin her davranışını menfaatlerin belirlediği insan modeli olan “homo-economicus” görüşü İslam’a tamamıyla terstir.⁷

İslam iktisadının amaçları; İslam dininin ahlaki normları çerçevesinde ekonomik refahın, evrensel kardeşliğin ve adaletin, gelir dağılımında hakkaniyetin ve sosyal refah bağlamında bireysel özgürlüğün sağlanması şeklinde sıralanabilir.⁸ İslam iktisadı, ulaşmak istediği amaçlar ve bu amaçlara ulaşmak için uyguladığı yöntemler açısından gerçekçilik ve ahlakîlik olmak üzere iki temel özelliğe sahiptir. İnsanın realitesi ve kapasitesiyle uyuşan amaçlara sahiptir.⁹ Bu bağlamda İslam, iktisadi ilkeleri insanın bulunduğu toplumun mevcut sosyal, kültürel, tarihsel, siyasal vb. öğelerini dikkate alarak uygulamayı hedeflemektedir.¹⁰

İslam iktisadı ile ilgili bilgilerin yerleştirileceği çerçeveyi belirleyen en önemli unsur adalettir. Adalet kelime anlamıyla denge demektir. İslam iktisadı, bireycilik ve toplumsallık arasında bir denge gözetmektedir.¹¹

İslam iktisadının üç temel ilkesi; çok yönlü (karma) mülkiyet, belirli sınırlar dahilinde ekonomik özgürlük ve sosyal adalettir.¹² Bunlar, İslam iktisadını aynı zamanda diğer iktisat sistemlerden ayırmaktadır.¹³

İslam iktisat düşüncesi kapitalist ve sosyalist düşüncelerden farklı olarak hem bireysel mülkiyeti, hem toplumsal mülkiyeti ve hem de devlet mülkiyetini kabul etmektedir. Üç mülkiyetin kapsamı kesin bir şekilde belirlenmemiş, ihtiyaç ve koşullara bağlı olarak belirli ilkeler ışığında belirlenmeye bırakılmıştır.¹⁴ İslam’da mutlak mülkiyet Allah’ındır. Bireysel mülkiyet Allah’ın insanlara emaneten verdiği bir haktır ve mülkiyetindeki varlıklar insan için bir imtihan vesilesidir. Bu bağlamda

---

⁶ Mustafa Sinanoğlu, "İbadet", TDV İslam Ansiklopedisi, (Çevrimiçi) <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibadet#1-etimoloji-ve-tanim>, 26.07.2019.

⁷ Ahmet Tabakoğlu, "Bir İlim Olarak İslam İktisadı", **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, Sayı 16, 2010, s. 19.

⁸ Muhammad Umar Chapra, **Objectives Of The Islamic Economic Order**, The Islamic Foundation, Leicester, 1979, s. 6.

⁹ Es-Sadr, **A.g.e.**, s. 340.

¹⁰ Sili ve Çürük, **A.g.e.**, s. 8.

¹¹ **A.e.**, s. 13.

¹² Es-Sadr, **A.g.e.**, s. 293-303.

¹³ Ökte, **A.g.e.**, pp. 183.

¹⁴ **A.e.**, pp. 183.

İslam'da özel mülkiyet hakkı kabul edilmekle birlikte, insana mülkiyetindeki varlıkları istediği her şekilde tasarruf etmesine izin verilmemekte, örneğin toplumun menfaati söz konusu olduğunda özel mülkiyete müdahale edilebilmektedir.¹⁵

İslam'da bireylere verilen iktisadi özgürlük, ahlaki ve manevi değerlerle sınırlanmıştır.¹⁶ Bu bağlamda İslam bir taraftan faiz, tekelleşme gibi iktisadi ve sosyal dengeyi bozan unsurları yasaklarken diğer taraftan kamu menfaatini korumak amacıyla bireylerin iktisadi davranışlarına müdahale etmektedir.¹⁷ İslam'da üretimi, ticareti ve tüketimi yapılamayacak şeyler belirlenmiş ve Müslümanların hangi sınırlar dahilinde hareket edeceği ortaya konulmuştur. İslam'a göre herhangi bir üretimin birincil hedefi, hayatın korunmasına yönelik mal ve hizmetlerin tedarik edilmesidir. Makul bir kar elde etme yalnızca ikincil hedeftir ve kar elde etme yöntemleri, çeşitli ilke ve kurallarla sınırlandırılmıştır. Tüketim ise aşırı ve bencil şekilde değil ölçülü olmalıdır. Müslümanlar için tüketimin ana hedefi hayatı koruyacak kadar harcama zorunluluğunu yerine getirme şeklinde belirlenmiş, lüks mal ve hizmetlere aşırı harcama yapmak yasaklanmıştır.¹⁸

Sosyal adalet İslam iktisadının temeli ve en önemli ilkesidir.¹⁹ Kur'an-ı Kerim'de servetin zenginler arasında dolaşan bir güç olmaması gerektiği ifade edilmektedir.²⁰ Sosyal adaletin gerçekleştirilmesi noktasında en önemli iki etmen zekat yükümlülüğü ve faiz yasağıdır.²¹ Bunların yanında İslam'da israf ve ihtikarın yasaklanması ve her türlü infakın teşvik edilmesi gibi ilke ve kurallar adil gelir dağılımının ve sosyal adaletin sağlanmasını amaçlamaktadır.²²

---

¹⁵ Tabakoğlu, **A.g.e.**, s. 27.

¹⁶ Sili ve Çürük, **A.g.e.**, s. 13.

¹⁷ Ökte, **A.g.e.**, pp. 184.

¹⁸ Sheila Nu Nu Htay, Towards Islamic Worldview Based Corporate Governance Framework, International Conference on Islamic Banking & Finance, International Islamic University Malaysia, 2010, pp.11.

¹⁹ Tabakoğlu, **A.g.e.**, s. 11.

²⁰ Haşr 59/7.

²¹ Ökte, **A.g.e.**, pp. 186-187.

²² Tabakoğlu, **A.g.e.**, s. 11-12.

İslam iktisadının bir parçası olan İslami finans, genel manada finansal işlemlerin İslami ilke ve kurallar dahilinde uygulandığı sistemi ifade etmektedir.²³ İslami finansın temel ilkelerini aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:²⁴

- Faizin her türüsü yasaktır.
- Para bir mal değil; bir değişim aracı, tasarruf/biriktirme aracı ve ölçü birimidir. Satın alma gücünü temsil eder ve herhangi bir verimli faaliyet olmadan satın alma gücünü arttırmak için kullanılamaz. Servetin ticaret ve ortaklık yoluyla oluşması esastır.
- Risk paylaşımı esastır. Faiz yasak olduğu için, fon sağlayanlar alacaklıdan ziyade yatırımcı hüviyetindedir.
- Spekülatif davranışlar yasaktır. İslam aşırı belirsizlik (garar) ve kumar içeren işlemleri yasaklamıştır.
- İstifçilik, fiyat manipülasyonu, rüşvet, kara para aklama gibi piyasa düzenini bozan davranışlar yasaktır.
- İslam hukukuna göre geçerli olan sözleşmelerin hükümlerine riayet etmek zorunludur. Bu şekilde asimetrik bilgi ve manevi zarar riskinin azaltılması amaçlanmıştır.
- Yalnızca İslam hukukuna uygun faaliyetlerde bulunulabilir. Örneğin alkol veya kumar ile uğraşan bir işletmeye yatırım yapılması yasaktır.
- Sosyal adalet gözetilmelidir. Haksızlığa ve sömürüye yol açan her türlü işlem yasaktır.

Genel olarak bakıldığında, İslami finansı da kapsayan İslam iktisat sistemi, nihai amacı adil ve uyumlu bir sosyal düzen tesis etmek ve bunu korumak olan kurallara dayalı bir sistemdir. Bu kurallar, iktisadi sistemin bütün taraflarının kendi seçimlerine ve eylemlerine karar verirken dikkate aldıkları ve sosyal düzeni bozmadan neler yapabileceklerini belirleyen kısıtlamalardır. Söz konusu kurallar, menfaat çatışmalarını önlemeye, farklı amaçları uzlaştırmaya ve işbirliğini özendirmeye hizmet

---

²³ İrfan Ersin (Editörler: Hasan Dinçer ve Serhat Yüksel), **Finansal İktisat**, Orion Kitabevi, Ankara, Temmuz 2018, pp. 561-562.

²⁴ Zamir Iqbal and Abbas Mirakhor, **An Introduction to Islamic Finance: Theory and Practice**, Second Edition, Singapore, John Wiley & Sons (Asia) Pte. Ltd., 2011, pp. 10-11; ISRA, **Islamic Financial System: Principles and Operations**, Kuala Lumpur, ISRA, 2011, pp. xii-xiii.

etmektedir. Kurallara uyulmaması meşru otoritenin müdahalesi ve düzeltici tedbirleri alması için gerekçe oluşturur.²⁵

İslam'da, bir kuruluştan beklenen davranış, müslüman bir bireyden beklenen davranıştan farklı değildir. Kuruluşun kendisi bilinç sahibi olmadığından, yöneticilerinin davranışı kuruluşun davranışı olmaktadır ve müslüman bireyden beklenen ahlaki yükümlülükler tabidir. Sonuç olarak, kuruluşun davranışının İslam hukuku ilke ve kurallarına uymasını sağlama ve kuruluşu yalnızca sahipleri değil tüm paydaşları adına bir emanetçi olarak yönetme görevi yöneticilere düşmektedir. Karar alma ve uygulama noktasında davranışları İslami ilke ve kurallara tamamıyla uygun olan müslümanların bulunduğu ideal durumda, optimal yönetim kendiliğinden sağlanacaktır. İdeal durumdan sapmanın kaçınılmaz olduğu bir dünyada ilgili tarafların haklarının korunmasını ve ortaya çıkan anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulmasını sağlamak için kurumsal düzenlemeler yapılması gerekmektedir.²⁶

Gün geçtikçe iktisadi hayatın gelişmesi ve finansal araçların çeşitlenmesi ve karmaşıklaşması İslami finans konusunda kuralların detaylandırılmasını ve gerektiğinde içtihat yoluyla ilave kuralların belirlenmesini zorunlu hale getirmektedir. Dolayısıyla İslami finans dendiğinde mevcut olanlar yanında süreç içerisinde içtihat yoluyla belirlenen fıkhi ilke ve kurallar çerçevesinde yürütülen faaliyetlerin anlaşılması gerektiğini söylemek mümkündür. İşte bu dinamik yapı ve süreçte duruma uygun fıkhi ilke ve kuralların belirlenmesi ve bunlara uyumun sağlanması ve denetlenmesi, genelde İslami kriterlere uygun çalışan bütün kuruluşlar özelde ise İslami finans kuruluşları için gereklidir. Dolayısıyla İslami finans kuruluşlarının yukarıda sözü geçen kurumsal düzenlemelere ihtiyacı vardır.

Araştırmanın Konusu

Bu çalışmada İslami finans kuruluşlarında fıkhi uygunluk yönetim sistemi ele alınmıştır.

---

²⁵ Zamir Iqbal and Abbas Mirakhor, "Stakeholders Model of Governance in Islamic Economic System", **Islamic Economic Studies**, Vol. 11, No. 2, March 2004, pp. 58.

²⁶ A.e., pp. 58-59.

Bütün finans kuruluşları, kuruluşlarından kapanışlarına/tasfiyelerine kadar olan süreçte buldukları ülkelerin hukuk sistemine, kurallarına, ilgili mevzuatına uygun şekilde hareket etmek ve bunun için de birtakım kurumsal yapı ve süreçler tesis etmek durumundadır. Bu bağlamda İslami finans kuruluşlarının ayırt edici niteliği İslami hukukunun ilgili ilke ve kurallarına da uygun şekilde faaliyet göstermeleridir. Dolayısıyla söz konusu ilke ve kurallara uyumu sağlayacak yapı ve süreçlerin varlığı gereklidir. Bununla birlikte konuya ilişkin olarak, uluslararası standartlarda farklı yaklaşımların söz konusu olduğu, ülkelerin ise uygulamalarının yeknesaklık arz etmediği görülmektedir. Bu tespitlerden hareketle, ilgili uluslararası standartlar ve ülke uygulamaları mukayeseli olarak incelenmiş ve ideal yaklaşım ve uygulamalar ortaya konulmuştur.

Araştırmanın konusu literatürde “Shariah Governance System” ana başlığı altında ele alınmaktadır ve bu terimin Türkçe karşılığı olarak çalışmamızda “Fıkhi Uygunluk Yönetim Sistemi” ifadesi kullanılmıştır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

İslami finansın başlangıcı Hz. Muhammed dönemine kadar uzanmakla birlikte modern manada İslami finansın ilke örnekleri 19 uncu yüzyılın sonlarında görülmüştür. 1890’lı yıllarda Hindistan’ın güneyinde bir grup Müslüman, bağışçılardan aynı ve nakdi fon toplayarak fakirlere faizsiz finansman sağlamak için bir sosyal yardım derneği kurmuştur. Bundan sonra 1960’a kadar olan dönemde Müslüman âlimler İslami finansın teorik altyapısına katkıda bulunacak çalışmalar yapmışlardır. Bu bağlamda 1953 yılında İslam iktisatçıları mudarebe ve vekalet akitlerine dayalı bir faizsiz bankacılık tanımı getirmişlerdir. 1963 yılında, ünlü sosyal aktivist Ahmed el-Neccar tarafından Mısır’da kurulan Mit Ghamr Yerel Tasarruf Bankası ilk modern İslami banka olarak kabul edilmektedir.²⁷ Aynı dönemde, Müslümanların ticari bankaların yaptığı faizli işlemlere bulaşmadan Hac farızası için para biriktirmelerini sağlamak üzere Hacılar Tasarruf Kurumu kurulmuş ve bu yapı 1969’da Hacılar Yönetim ve Fon Kuruluna (Lembaga Tabung Haji) dönüştürülmüştür.²⁸ Kamuya ait ilk İslami banka olan Nasir Sosyal Bankası 1971’de

²⁷ Iqbal and Mirakhor, **An Introduction to Islamic Finance: Theory and Practice**, pp. 14-15.

²⁸ ISRA, **A.g.e.**, pp. 114.

Mısır'da, özel sektörün önemli bir adımı olan Dubai İslam Bankası ise 1975'te Birleşik Arap Emirlikleri'nde (BAE) kurulmuştur. 1975 yılında Müslüman ülkelerin iktisadi kalkınmalarını teşvik etmek ve bu amaçla İslami ilke ve kurallara uygun finansman sağlamak üzere merkezi Cidde'de bulunan İslam Kalkınma Bankası (Islamic Development Bank-IDB) kurulmuştur. 1970'li yıllar petrol gelirleri sebebiyle Müslüman ülkelerin fonlarına olan talebin arttığı bir dönem olmuştur. 1980'li yıllarda İran, Pakistan ve Sudan finansal sistemlerini İslami ilke ve kurallara uygun hale getirme kararı alırken, Malezya, Bahreyn, Türkiye gibi ülkeler konvansiyonel finans sistemine alternatif olarak İslami finans sistemlerini de kurmaya başlamıştır.²⁹ 1990'lı yıllarda İslami finansı tabana yaymak amacıyla İslami bankacılık ile konvansiyonel bankacılık hesapları ayrı tutulması şartıyla, geleneksel bankaların mevcut birimlerini kullanarak İslami bankacılık hizmetleri sunmasını ifade eden İslami pencere uygulamaları başlamış ve Malezya bu politikayı benimseyen ilk ülke olmuştur.³⁰ İslami finansın tekafül ve sermaye piyasalarının oluşmaya başlaması da 1990'lı yıllara tekabül etmektedir. 2000'li yıllara gelindiğinde Avrupa, Asya ve Kuzey Amerika'da İslami finans uygulamaları görülmeye başlamış ve İslami finansın küreselleşmesi süreci hızlanmıştır.³¹ 2017 yılı itibarıyla İslami finansal hizmetler sektörünün dünyadaki toplam büyüklüğü 2,05 trilyon dolara ulaşmış durumdadır.³²

İslami finans sisteminin gelişim sürecinde İslami finans kuruluşları dışında kalan ve fakat sistemin tamamlayıcısı olan bir takım uluslararası mahiyette altyapı kurumları da oluşturulmuştur.

1999'da Bahreyn'de İslami Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions-AAOIFI) kurulmuştur. AAOIFI, İslami finans kuruluşları ve sektörü için muhasebe, denetim, yönetim, etik standartlarının yanında fihhi standartlar

---

²⁹ Iqbal and Mirakhor, **A.g.e.**, pp. 15-16.

³⁰ "Islamic Finance: Malaysia's Perspective", (Çevrimiçi) http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/PRESENTATION_MALAYSIA_1.pdf, 24 Temmuz 2019.

³¹ Iqbal and Mirakhor, **A.g.e.**, pp. 20.

³² IFSB, Islamic Financial Services Industry Stability Report, 2018, pp. 9.

yayımlamaktadır. Temmuz 2019 itibarıyla AAOIFI'nin yayımlanmış toplam 100 standardı bulunmaktadır.³³

Bahreyn'de 2001 yılında İslam İşbirliği Teşkilatı'na (Organization of Islamic Cooperation-OIC) bağlı olarak İslami Bankalar ve Finansal Kuruluşlar Genel Konseyi (General Council for Islamic Banks and Financial Institutions-CIBAFI) kurulmuştur. Temmuz 2019 itibarıyla, 34 ülkeden İslami bankalar, piyasa oyuncuları, uluslararası örgütler, meslek kuruluşları ve birliklerinden olmak üzere 130 üyeden oluşan CIBAFI, İslami finansal hizmetler sektörünün desteklenmesi misyonu çerçevesinde üyelerinin menfaatlerinin korunması ve sektörün gelişmesi için düzenleyici, finansal ve iktisadi politikaları savunmaktadır.³⁴

Uluslararası İslami Finansal Piyasa (International Islamic Financial Market-IIFM), İslami finansal hizmetler sektörünün para ve sermaye piyasaları, kurumsal finansman ve ticari finansman segmentleri için finansal sözleşmelerin ve ürünlerin standardizasyonuna odaklanan standart belirleyici bir kurumdur. IDB'nin yanı sıra Bahreyn, Brunei, Endonezya, Malezya ve Sudan finansal otoriteleri tarafından 2002 yılında Bahreyn'de kurulmuştur. IIFM, Dubai, Pakistan ve Kazakistan'ın ilgili kamu otoritelerinin yanı sıra birçok uluslararası ve bölgesel İslami finans kuruluşu ve diğer piyasa aktörleri tarafından desteklenmektedir.³⁵

2005 yılında Bahreyn'de İslami finans ilkelerine uygunluk konusunda bağımsız değerlendirme yapmak üzere IDB tarafından İslami Uluslararası Derecelendirme Kurumu (Islamic International Rating Agency-IIRA) kurulmuştur. Ülkemizin yanı sıra Bahreyn, Ürdün, Umman, Kazakistan Sudan ve Pakistan tarafından tanınan IIRA'nın temel odak noktası, İslam ülkelerinde sermaye piyasalarının geliştirilmesidir.³⁶

Uluslararası İslami Likidite Yönetimi Şirketi (International Islamic Liquidity Management-IILM), sınır ötesi İslami likidite yönetimini kolaylaştırmak için İslami ilkelere uygun finansal araçlar oluşturmak ve ihraç etmek için 2010 yılında kurulan

---

³³ (Çevrimiçi) <http://aaoifi.com/our-history/?lang=en>, 1 Ağustos 2019.

³⁴ (Çevrimiçi) <http://cibafi.org/About>, 1 Ağustos 2019.

³⁵ (Çevrimiçi) http://www.iifm.net/about_iifm/corporate-profile, 1 Ağustos 2019.

³⁶ (Çevrimiçi) <http://iirating.com/corprofile.aspx>, 1 Ağustos 2019.

uluslararası bir organizasyondur. IILM'ye merkez bankaları, ülkelerin parasal veya finansal otoriteleri (bakanlık, düzenleyici kurum vs.) ve çok taraflı kuruluşlar üye olabilmektedir. IILM'ye Temmuz 2019 itibarıyla IILM'nin üye hissedarları; Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının (TCMB) yanı sıra Endonezya, Kuveyt, Lüksemburg, Malezya, Mauritius, Nijerya, Katar, Türkiye, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) merkez bankaları ve IDB Grubu içindeki Özel Sektörü Destekleme Kuruluşudur (The Islamic Corporation for the Development of the Private Sector-ICD).³⁷

Malezya merkezli olarak 2002'de kurulan İslami Finansal Hizmetler Kurulu (Islamic Financial Services Board-IFSB), 2003 yılında faaliyetlerine başlamıştır. IFSB, İslami finansal hizmetler sektörünün sağlamlığını ve istikrarını sağlamak amacıyla standart belirleyen uluslararası bir organizasyondur. IFSB'nin çalışmaları, Basel Bankacılık Denetim Komitesi (Basel Committee on Banking Supervision-BCBS), Uluslararası Menkul Kıymetler Komisyonları Örgütü ve Uluslararası Sigorta Denetçileri Birliği'nin çalışmalarını tamamlayıcı mahiyettedir. Mayıs 2019 itibarıyla, IFSB'nin, 75 düzenleyici ve denetleyici otorite, 8 uluslararası kuruluş ve 57 ülkeden 102 piyasa oyuncusu (finans kuruluşu, profesyonel firma, endüstri birliği ve borsa) olmak üzere toplam 185 üyesi bulunmaktadır.³⁸ Temmuz 2019 itibarıyla, IFSB, standart, rehber ve teknik not olmak üzere toplam 30 doküman yayımlamış durumdadır.

Ülkemizde İslami finansa ilişkin ilk örneğin 1975 yılında Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası'nın (DESİYAB) kar ortaklığı esasına göre yürüttüğü faaliyetler olduğu söylenebilir. Bununla birlikte İslami finans sektörünün oluşturulması adına ilk adım, "özel finans kurumları"nı düzenleyen 16 Aralık 1983 tarihli ve 7506 sayılı Kararname ile atılmıştır.³⁹ Söz konusu Kararname'nin çıkarılması sonrasında Türkiye'deki ilk İslami finans kuruluşu 1984 yılında kurulan Albaraka Türk Özel Finans Kurumu olmuştur. Aynı yıl Faisal Finans Kurumu'nun kurulmasını takiben 2000'li yıllara kadar olan dönemde Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu, Anadolu Finans Kurumu, İhlas Finans Kurumu ve Asya Finans Kurumu İslami finans sektörüne

³⁷ (Çevrimiçi) <http://www.iilm.com/about-us/>, 1 Ağustos 2019.

³⁸ IFSB, A.g.e., List of Members Page.

³⁹ Ersin, A.g.e., pp. 567.

girmişlerdir. 2005 yılında yürürlüğe giren 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile özel finans kurumları “katılım bankası” unvanı alması Türkiye’de İslami bankacılık sektörünün büyümesi noktasında itici güç olmuştur. Buna ilaveten kamunun katılım bankacılığı sektörüne girme politikası doğrultusunda, 2015 yılında Ziraat Katılım Bankasının, 2016 yılında Vakıf Katılım Bankasının ve 2019 yılında Emlak Katılım Bankasının⁴⁰ faaliyete geçmesi sektörde çeşitliliği ve rekabeti artırıcı adımlardır. İslami finans sisteminin bankacılık dışındaki sektörleri olan İslami sigortacılık (tekafül) ve İslami sermaye piyasaları 2009 yılından itibaren gelişmeye başlamıştır. İslami sigortacılık uygulamaları Türkiye’de 2009 yılında başlamış fakat sektörün yasal altyapıya kavuşması 20 Eylül 2017 tarihinde yürürlüğe giren “Katılım Sigortacılığı Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik” ile gerçekleşmiştir. 2010 yılında Kira Sertifikaları Tebliğinin çıkarılması Türkiye’de İslami sermaye piyasasının oluşması yönünde atılmış en önemli adımdır.

İslami finans kuruluşlarının ihtiyaç duyduğu ve yukarıda da sözü geçen kurumsal düzenlemelerin temel konusu fihhi uygunluk yönetim sistemidir. IFSB, fihhi uygunluk yönetim sistemini *“İslami finans kuruluşlarının; ilgili fihhi kararların alınması, bu kararların kuruluş içinde ilgili birim ve kişilere iletilmesi, uygulanmasının sağlanması ve uygulamanın denetlenmesi süreçlerinin etkin ve bağımsız şekilde gözetimini sağlayan kurumsal ve organizasyonel düzenlemeler seti”* şeklinde tanımlamaktadır.⁴¹ Fihhi uygunluk yönetim sistemini, Hz. Muhammed’in, İslam’ın iktisadî hükümlerinin uygulanıp uygulanmadığını görmek için bizzat pazar teftişlerine çıktığı ve gayrimeşru davranışlarda bulunanlara gerekli uyarıları yapması temeline dayanan ve daha sonra genel ahlakı ve kamu düzenini korumakla görevli bir müessese olarak ortaya çıkan “hisbe”⁴² ile ilişkilendirmek mümkündür. Bununla birlikte hisbe sadece dışarıdan gözetim ve denetimi temsil ettiği için yukarıda belirtilen fihhi uygunluk yönetim sistemi ile tam olarak örtüşmemektedir.⁴³ Modern zamanda

---

⁴⁰ 2001 yılında tasfiye sürecine giren ve 2017 yılında tasfiye sürecinden çıkan Emlak Bankasının unvanı ana sözleşme değişikliği ile 2018 yılında Emlak Katılım Bankası olmuştur.

⁴¹ IFSB, Guiding Principles on Shariah Governance Systems for Institutions Offering Islamic Financial Services, December 2009, pp. 2-3.

⁴² Cengiz Kallek, "Hisbe", **TDV İslam Ansiklopedisi**, (Çevrimiçi) <https://islamansiklopedisi.org.tr/hisbe#1> 27.07.2019.

⁴³ Necmeddin Güney, İslami Finansa Şer’i Yönetim Uygulamaları Ve Konuyla İlgili Tartışmalara Genel Bir Bakış, **Türkiye İslam İktisadi Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, Ağustos 2015, pp. 46.

dışarıdan fıkhi uygunluk yönetimine benzer bir örnek olarak 20 nci yüzyılın hemen başında Mısır'da bazı bankaların ve tasarruf fonlarının yaptığı işlemlerin faiz olduğu ve bunun da fıkhi ilke ve kurallara aykırı olduğunun Mısır'daki İslam hukukçuları tarafından deklare edilmesi verilebilir.⁴⁴ Fıkhi uygunluk yönetim sisteminin kuruluş içindeki uygulaması, İslami bankalar nezdinde oluşturulan fıkhi kurullar ile başlamış olup resmi olarak fıkhi kurula sahip olan ilk banka 1977 yılında kurulan ve 1979 yılında resmi olarak faaliyete başlayan Mısır Faysal İslami Bankasıdır (Faisal Islamic Bank of Egypt). Bunu takiben dünyadaki diğer İslami bankalar da bünyelerinde fıkhi kurullar oluşturmaya başlamıştır.⁴⁵ Fıkhi uygunluk yönetim sisteminin bir bütün olarak oluşturulması ve uygulanması sürecinin AAOIFI ve IFSB gibi organizasyonların bu konuda standart belirlemesi ve ülkelerin bu standartlara uyma inisiyatifleri ile başladığını söylemek mümkündür.

Türkiye'de faizsiz bankacılık ile başlayan İslami finans faaliyetleri 1980'li yıllardan beri yürütülmekle birlikte, İslami finans kuruluşlarının fıkhi uygunluk yönetim sistemi konusunda uzun bir süre resmi çalışma yapılmamıştır. 2013 yılında Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) ve Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) işbirliği ile Ankara'da düzenlenen "Katılım Bankacılığı ve Faizsiz Finans Çalıştayı" sonrasında yayımlanan raporda İslami finans kuruluşlarında fıkhi uygunluk yönetim sistemine ilişkin bazı tespit ve çözüm önerilerine yer verilmiştir.⁴⁶ 2017 yılına gelene kadar ülkemizde İslami finans kuruluşlarının fıkhi uygunluk yönetim sisteminin düzenlenmesine ilişkin herhangi bir gelişme olmamıştır. Katılım sigortacılığı alanında 2017 yılında çıkarılan yönetmelik bu konudaki ilk adımdır. 2018'de ülkemizde İslami finans alanında önemli bir gelişme yaşanmış ve katılım bankaları için Türkiye Katılım Bankaları bünyesinde bir Danışma Kurulu oluşturulmuştur. Bunun sonrasında, yürütülen çalışmalar neticesinde katılım bankaları ve faizsiz bankacılık faaliyetleri yürüten kalkınma ve yatırım bankalarının fıkhi uygunluk yönetim sistemlerini düzenleyen "Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartlarına

---

⁴⁴ Iqbal and Mirakhor, **A.g.e.**, pp. 14.

⁴⁵ Monzer Kahf, "Islamic Banks: The Rise of a New Power Alliance of Wealth and Sharia' Scholars", **The Politics of Islamic Finance**, Editors: Clement M. Henry & Rodney Wilson, Edinburgh University Press Ltd., Edinburgh, 2004. pp. 22.

⁴⁶ Katılım Bankacılığı ve Faizsiz Finans Çalıştayı Raporu, Ankara, 2014, s. 78-86. (Çevrimiçi) http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/calistay_raporu.pdf, 30 Temmuz 2019.

Uyuma İlişkin Tebliğ” yayımlanmıştır.⁴⁷ Tebliğin yürürlüğe girdiği 2019 yılına kadar olan dönemde, katılım bankaları kendi inisiyatifleri ile fetva/danışma kurullarını oluşturmuşlar ve bu kurullar fıkhi uygunluk yönetiminin icrasını gerçekleştirmişlerdir.⁴⁸ Bununla birlikte danışma kurullarının fonksiyonu konusunda katılım bankalarının yaklaşımları farklılık arz etmiştir.⁴⁹ Ayrıca katılım bankaları, fıkhi uygunluk yönetim sistemine ilişkin iç düzenleme yapma, banka ana sözleşmesinde fıkhi danışma kuruluna yer verme, fıkhi danışma kurulunun ürün geliştirme sürecine katkı sağlaması gibi hususlarda farklı yaklaşımlar sergilemiştir. Diğer taraftan kurulun çalışma usul ve esaslarının belirlenmemesi ve kararlarının kamuoyuna açıklanmaması katılım bankalarının uygulamadaki eksikliklerindedir.⁵⁰

İslami finans sektöründe yaşanan bazı vakalar, fıkhi uygunluk yönetim sisteminin önemini ortaya koymaktadır. Örneğin 2007 yılında, dünya çapında bir ilim adamı olan Pakistan’lı Muhammed Takî El-Osmânî’nin Körfez Bölgesindeki sukukların⁵¹ %85’inin İslam hukuku kurallarına uymadığını ifade etmesi, sukuk ihraçlarını etkilemiş ve kamuoyunun mevcut sukukların İslami açıdan meşruiyetine ilişkin güvenini sarsmıştır.⁵² Başka bir örnek 1990’lı yıllarda yaşanmıştır. İngiltere’de Uluslararası Kredi ve Ticaret Bankası’nın (Bank of Credit and Commerce International-BCCI) emtia yatırımlarında kullanmak üzere bazı İslami bankalardan temin ettiği fonları fıkhi uygunluk yönetim sisteminin yetersizliği nedeniyle gerçekte emtia sözleşmeleri yapmayarak İslam hukuku kurallarına uygun olmayan şekilde değerlendirdiğinin anlaşılmasıdır.⁵³

---

⁴⁷ Söz konusu Tebliğ, tez savunma tarihi olan 9 Eylül 2019 itibarıyla henüz yayımlanmamış olmakla birlikte tezin Ulusal Tez Merkezi’ne kaydı yapılarak İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’ne teslim edilmesinden önce 14 Eylül 2019 tarihinde 30888 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

⁴⁸ Güney, A.g.e., s. 46.

⁴⁹ Yusuf Dinç, “Katılım Bankalarının Danışma Kurullarının Kurumsal Yönetim Unsuru Olarak Değerlendirmesi”, **İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi**, 2016/2, s. 97.

⁵⁰ Mehmet Odabaşı, “İslami Finansa Danışma Kurullarının Rolü - Türkiye Örneği”, 6. İslamî Bankalar ve Finans Kurumları Şer’î Denetim Konferansı Tebliği, İstanbul, 7-9 Nisan 2017, s. 27-36.

⁵¹ Sukuk, İslam hukukuna uygun bir ticârî işleme katılma imkânı sunan ve bu ticârî işlemde kaynaklanan gelirden pay sahibi olmayı sağlayan sertifikadır.

⁵² Asyraf Wajdi Dusuki, **Islamic Financial System Principles & Operations**, ISRA, Kuala Lumpur, 2011, pp. 705.

⁵³ Wafik Grais and Matteo Pellegrini, “Corporate Governance in Institutions Offering Islamic Financial Services – Issues and Options”, World Bank Policy Research Paper 4052, November 2006, pp. 8.

Türkiye’de Hazine Müsteşarlığının ihraç ettiği “Gelire Endeksli Senet (GES)” lerin İslami açıdan meşru olduğuna dair görüşün⁵⁴, katılım bankalarını bu senetleri alıp bir süre hesaplarında tuttuktan sonra 2012 yılında değiştirilmesi⁵⁵, bir taraftan katılım bankalarını zor durumda bırakırken⁵⁶ diğer taraftan katılım bankalarının ve dolayısıyla İslami finans sektörünün itibarı noktasında toplum nezdinde olumsuz algılara neden olmuştur.⁵⁷ Bu vaka, İslami finansta fihhi uygunluk yönetim sisteminin rolünün ve kurumsal yönetim anlayışı içinde işleminin önemini ortaya koymaktadır.

Bu öneme rağmen, İslami kurumsal yönetim ve İslami finans kuruluşlarında fihhi uygunluk yönetim sistemi konuları Türkçe akademik çalışmalarda yeterince ele alınmamış olup bu konuda sınırlı sayıda çalışma mevcuttur. Bu nedenle araştırmamızın Türkçe literatüre önemli katkı sağlayacağı ve ülkemizin konuyla ilgili yürüttüğü çalışmalara yol gösterici bir kaynak olacağı değerlendirilmektedir.

Araştırmanın Yöntemi ve Kaynaklar

Araştırmaya ilişkin literatür taraması sürecinde konu hakkında kaynakların kahir ekseriyetle İngilizce olduğu anlaşılmıştır. Türkçe kaynaklardan konuyu ele alan sınırlı sayıda çalışma olduğu görülmüştür. Söz konusu çalışmalardan bazıları şunlardır:

- Lale Şağbanşua, “İslami Finans Kurumlarında İslami Danışma Kurulları: Türkiye İçin Model Önerisi”
- Necmeddin Güney, “İslami Finansta Şer’i Yönetim Uygulamaları ve Konuyla İlgili Tartışmalara Genel Bir Bakış”
- Yusuf Dinç, “Katılım Bankalarının Danışma Kurullarının Kurumsal Yönetim unsuru Olarak Değerlendirmesi”

---

⁵⁴ Hayrettin Karaman, “Gelire Endeksli Senetler”, Yeni Şafak Gazetesi İnternet Sitesi, 15.02.2009, (Çevrimiçi) <https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettinkaraman/gelire-endeksli-senetler-15317>, 2 Ağustos 2019.

⁵⁵ Hayrettin Karaman, “Devletin Borç Senetleri”, Yeni Şafak Gazetesi İnternet Sitesi, 19.02.2012, (Çevrimiçi) <https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettinkaraman/devletin-borc-senetleri-31145>, 2 Ağustos 2019.

⁵⁶ (Çevrimiçi) https://www.ntv.com.tr/ekonomi/faiz-fetvasi-bankalari-harekete-gecirdi,TbmXjI1Xy0-6K7Ov5P_nrA?_ref=infinite, 2 Ağustos 2019.

⁵⁷ (Çevrimiçi) <https://www.haberturk.com/polemik/haber/729046-dikkat-para-faizde>, 2 Ağustos 2019.

Doktora tezi olan ilk çalışmada fıkhi uygunluk yönetim sistemine kapsamlı bir yaklaşım yerine fıkhi danışma kuruluna odaklanılmış ve herhangi bir mevzuat çalışmasının olmadığı dönemde Türkiye için model önerisi sunulmuştur. Makale formundaki ikinci çalışmada ise fıkhi uygunluk yönetim sistemi daha bütüncül bir yaklaşımla ele alınmakla birlikte konuya ilişkin ülke uygulamalarına sınırlı şekilde değinilmiştir. Yine makale formundaki üçüncü çalışmada ise yine fıkhi danışma kurullarına odaklanılmış ve dünya örnekleri ışığında Türkiye için önerilere yer verilmiştir.

Konu hakkındaki İngilizce çalışmaların en önemlilerinden biri, Zulkifli Hasan tarafından yapılan “Shariah Governance in Islamic Financial Institutions in Malaysia, GCC Countries and the UK” başlıklı doktora tezidir. Söz konusu çalışmanın temel özelliği anket, görüşme ve doküman incelemeleri yoluyla İslami finans ekollerinin fıkhi uygunluk yönetimine olan yaklaşımlarının karşılaştırılmasıdır.

İslami finans kuruluşlarında fıkhi uygunluk yönetiminin kurumsal yönetimin bir parçası olması nedeniyle, kendi çalışmamızda öncelikle kurumsal yönetim kavramı açıklanmıştır. Daha sonra kurumsal yönetime İslami bakış açısı ortaya konulmuş ve konvansiyonel ve İslami kurumsal yönetim yaklaşımları çeşitli başlıklar altında mukayese edilmiştir. Çalışmamızın ilk bölümünde yararlanılan en önemli kaynaklar şunlardır:

- Muhammad Umar Chapra, “Islam and the Economic Challenge”
- Muhammad Umar Chapra and Habib Ahmed, “Corporate Governance in Islamic Financial Institutions”
- Zamir Iqbal and Abbas Mirakhor, “Stakeholders Model of Governance in Islamic Economic System”
- Asyraf Wajdi Dusuki, “Corporate Governance and Stakeholder Management: An Islamic Perspective”
- Abdussalam Mahmoud Abu-Tapanjeh, “Corporate Governance From the Islamic Perspective: A comparative analysis with OECD principles”

Çalışmanın ikinci bölümünde İslami finans kuruluşlarında kurumsal yönetim sistemi ele alınmış ve fıkhi uygunluk yönetiminin kurumsal yönetim içindeki yeri ve

önemli vurgulanmıştır. Akabinde İslami finans kuruluşlarında fıkhi uygunluk yönetim sisteminin unsurları başlıklar halinde açıklanmıştır. İkinci bölümde yararlanılan önemli kaynaklar şunlardır:

- Wafik Grais and Matteo Pellegrini, “Corporate Governance in Institutions Offering Islamic Financial Services – Issues and Options”
- Matthias Casper, “Sharia Boards and Sharia Compliance in the context of European Corporate Governance”
- ISRA, “Islamic Financial System: Principles and Operations”
- Zamir Iqbal and Abbas Mirakhor, “An Introduction to Islamic Finance: Theory and Practice”
- Zurina Shaffi, Supiah Salleh, Syahidawati Hj Shahwan, “Management of Shariah Non-Compliance Audit Risk in the Islamic Financial Institutions via the Development of Shariah Compliance Audit Framework and Shariah Audit Programme”
- Achene Lahsasna, Shahul Hameed Haji Mohamed Ibrahim & Datuk Syed Othman Alhabshi, “Shariah Audit: Evidence & Methodology in Islamic Finance”

Çalışmanın üçüncü bölümünde, İslami finans kuruluşlarında fıkhi uygunluk yönetim sistemine ilişkin uluslararası standartlara yer verilmiştir. Bu bağlamda fıkhi uygunluk yönetim sisteminin her bir unsuru için AAOIFI ve IFSB standartlarında yer alan hususlar açıklanmış ve böylece her iki standart grubunun mukayesesi yapılarak yaklaşımları arasındaki fark ortaya konulmuştur. Bahse konu uluslararası standartlar tarafımızca İngilizce’den Türkçe’ye tercüme edilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde, ülkelerin İslami finans kuruluşlarında fıkhi uygunluk yönetim sistemine ilişkin düzenlemeleri mukayese edilmiştir. İslami finans sisteminin ağırlığını İslami bankacılığın oluşturması ve düzenlemelerin ortak paydasının İslami bankalarda fıkhi uygunluk yönetim sistemine ilişkin olması nedeniyle ülkelerin bankacılık düzenlemeleri dikkate alınmıştır. Mukayeseye konu edilen ülkelerin seçiminde 2017 Yılı Küresel İslami Finans Raporu’nda (Global Islamic Finance Report-2017) İslami finans sektörü aktif büyüklüğü yer alan ülkelerin

yanı sıra İslami finans kuruluşlarının fikhi uygunluk yönetim sistemine yönelik düzenleme yapan ülkeler de göz önünde bulundurulmuştur. Bu bağlamda ülkelerin finansal otoritelerinin internet siteleri, raporları ve mevzuat bilgi sistemleri başta olmak üzere uluslararası kuruluşların raporları ve konuya ilişkin akademik çalışmalar taranmıştır. Bu aşamada, ortaya çıkan sonuçlar bir mukayese tablosu ile özetlenmiş ve tespit edilen dikkat çekici hususlar sıralanmıştır. Ülkemizin konuya ilişkin durumu da ortaya konulmuştur. Bu bölümde yararlanılan kaynaklar genellikle ülkelerin yaptıkları düzenlemelerdir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURUMSAL YÖNETİM KAVRAMI VE KURUMSAL YÖNETİME İSLAMİ YAKLAŞIM

1.1. KURUMSAL YÖNETİM KAVRAMI

Dünyada yirminci yüzyılın sonlarında yaşanan ve şirketlerin üst düzey yöneticilerinin neden olduğu iddia edilen skandallar⁵⁸, şirketlerin hissedarlarının ve diğer paydaşlarının⁵⁹ menfaatleri doğrultusunda yönetilip yönetilmediği sorusunu gündeme getirmiştir. Bu bağlamdaki eleştiriler, şirket yöneticilerinin kontrolsüz bir güce sahip olduğu ve hesap verebilir olmadıkları noktasında yoğunlaşmıştır. Neticede paydaşların çıkarını etkileyecek şirket meseleleri hakkında yöneticilerin takdir yetkisini azaltabilecek mekanizmalar geliştirme çalışmaları hızlanmıştır.⁶⁰ Bu çerçevede, şirket yönetimlerinin analizinde “mülkiyet ve kontrol ayrımı” ve “temsil/vekil sorunu” gibi kavramlar irdelenmeye başlamıştır.⁶¹ Böylece finans, yönetim ve denetim ilişkilerini içinde barındıran kurumsal yönetim kavramı ortaya çıkmıştır.⁶²

Şirketlerin tarihi kadar eski olan ve bu tarih boyunca uygulaması olan kurumsal yönetim 1980’lerde kavramsallaşmaya başlamış ve 1990’lardan itibaren kurumsal yatırımcıların etkisiyle hızla önem kazanmıştır.⁶³ Kurumsal yönetim kavramının başlangıcı İskoç filozof Adam Smith’e dayandırılmaktadır. Adam Smith 1776 yılında yayımlanan “Milletlerin Zenginliği” isimli eserinde, insanların başkalarının paralarını kendi paraları kadar dikkatli ve titiz bir şekilde yönetmesinin beklenemeyeceğini ve bu nedenle de insanların sahibi olmadığı bir şirketi yönetirken israf ve ihmalin az ya

---

⁵⁸ Örneğin; Enron, Worldcom gibi şirketler.

⁵⁹ Çalışanlar, şirkete finansman sağlayanlar, toplum, vs..

⁶⁰ Jorge Farinha, “Corporate Governance: A Review of the Literature”, 2003, pp. 2, (Çevrimiçi) <https://www.researchgate.net/publication/24111451>, 22.03.2019.

⁶¹ Ali Paslı, **Anonim Ortaklık Kurumsal Yönetimi**, Çağa Hukuk Vakfı Yayınları, İstanbul, 2004, s. 42.

⁶² Mehmet Beycan, “Kurumsal Yönetim ve Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Etkileri”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı İşletme Programı Doktora Tezi, İzmir, 2013, s. 9.

⁶³ Bob Tricker, **Corporate Governance Principles, Policies, and Practices**, Oxford University Press, U.S.A., 2009, pp. 7.

da çok hâkim olacağını iddia etmektedir.⁶⁴ Bugünkü anlamda kurumsal yönetim kavramı ilk olarak, İngiltere'de Sir Adrian Cadbury başkanlığındaki bir komite tarafından 1992'de hazırlanan ve kısaca "Cadbury Raporu"⁶⁵ olarak da adlandırılan raporda yer almıştır.⁶⁶ Söz konusu raporda yer alan öneriler dünya çapında kabul görmüş ve günümüz kurumsal yönetim ilkelerinin çerçevesini oluşturmuştur.⁶⁷ Cadbury'e göre iyi kurumsal yönetimin temeli firmaların sorumluluk ve hesap verebilirlik çerçevesinde yönetilmesidir.⁶⁸ Cadbury, Dünya Bankasının kurumsal yönetime ilişkin bir raporunun önsözünde kurumsal yönetimle ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır:

*“Kurumsal yönetim, ekonomik ve sosyal amaçlar ile kişisel ve toplumsal amaçlar arasındaki dengeyi korumakla ilgilidir. Yönetim çerçevesi, kaynakların etkin kullanımını teşvik etmek ve söz konusu kaynakların yönetimi için hesap vermeyi zorunlu kılmak için vardır. Amaç, bireylerin, şirketlerin ve toplumun çıkarlarını mümkün olduğunca uyumlu hale getirmektir.”*⁶⁹

Önemli şirketlerin batmasıyla tetiklenen finansal krizler sonrasında sermaye piyasalarından uzaklaşan yatırımcıları tekrar piyasalara çekebilmenin yatırımcıların çıkarlarını koruma ve gözetme yönünde adım atmakla sağlanabileceğini gören düzenleyici kurumlar şeffaflık ve bağımsız denetimi öne çıkaran düzenlemeler yapmışlardır.⁷⁰

Kurumsal yönetimin amacı, karar vermeye ilişkin yapı, kural ve prosedürler oluşturmak suretiyle bir organizasyonun faaliyetlerini yönlendirmek/yönetmek ve

---

⁶⁴ H. Kent Baker and Ronald Anderson, “An Overview of Corporate Governance”, **Corporate Governance – A Synthesis of Theory, Research and Practice** (Editors: H. Kent Baker and Ronald Anderson) John Wiley & Sons, Inc., New Jersey, 2010, pp. 3.

⁶⁵ Report of the Committee on the Financial Aspects of Corporate Governance.

⁶⁶ Mehmet Şükrü Tekbaş, Harun Güzeldere, "Halka Açık Şirketlerde Kurumsal Yönetim ve Etkileri", **Journal of Economics, Finance and Accounting**, Volume 2, Issue 1, 2015, pp. 6.

⁶⁷ Beycan, **A.g.e.**, Sayfa 10.

⁶⁸ Report of the Committee on the Financial Aspects of Corporate Governance, Gee and Co. Ltd., London, 1992, pp. 1.

⁶⁹ Magdi R. Iskander and Nadereh Chamlou, "Corporate Governance: A Framework for Implementation – Overview", World Bank Group Report (Foreword by Sir Adrian Cadbury), World Bank, Washington, D.C., 2000, pp. vi.

⁷⁰ Mehdi Aghabaki, “Kurumsal Yönetim İlkeleri İle Firma Değeri Ve Hisse Getiri Oranı Arasındaki İlişkisi: İMKB’de Bir Uygulama”, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2014, s. 9.

kontrol etmektir.⁷¹ Sorun çözüme odaklı bakıldığında, kurumsal yönetim ile mülkiyet-kontrol ayrımının neticesinde ortaya çıkan hatalar, menfaat çatışmaları ve güç boşluğu gibi problemlerin çözüme kavuşturulması amaçlanmaktadır.⁷² Kurumsal yönetimin nihai amacı ise firmanın ekonomik verimliliğini en üst düzeye çıkarmaktır.⁷³ Bu nedenle, kurumsal yönetim mevcut küresel ve karmaşık ortamdaki kurumların yönetiminde hayati bir konu haline gelmiştir.⁷⁴ Kurumsal yönetimi daha iyi anlamak için öncelikle söz konusu kavramın tanımını ortaya koymak gerekmektedir.

1.1.1. Kurumsal Yönetimin Tanımı

Kurumsal yönetimin tek ve herkes tarafından kabul edilen bir tanımı yoktur.⁷⁵ Bunun nedeni, kurumsal yönetim sisteminin, tarihi, kültürel, finansal ve akademik geçmişe bağlı olarak ülkeden ülkeye değişiklik gösterebilmesidir.⁷⁶ Dolayısıyla kurumsal yönetime ilişkin literatürde çok sayıda tanımlama yapılmıştır.

Kurumsal yönetimi, *“Bir firmanın değer yaratmaya yönlendirilmesi noktasında iç paydaşlar, dış paydaşlar ve yönetim kurulu üyeleri arasındaki etkileşim”*⁷⁷ şeklinde tanımlamak mümkündür. Bu tanımın, kurumsal yönetimin değer yaratma fonksiyonunu vurgulamakla birlikte soyut bir yaklaşımı yansıttığı söylenebilir. Kurumsal yönetim için *“kurumların; bir taraftan paydaşların ve genel olarak toplumun çıkarlarının korunması ve daha ileri taşınması noktasında yasal mevzuatın ve düzenleyicilerin müdahale etme gerekliliğini asgariye indirirken aynı*

---

⁷¹ Alex Todd, "Corporate Governance Best Practices", **Corporate Governance – A Synthesis of Theory, Research and Practice** (Editors: H. Kent Baker and Ronald Anderson), John Wiley & Sons, Inc., New Jersey, pp. 57.

⁷² Melis Atamer, "Halka Açık Anonim Şirketlerde Kurumsal Yönetim ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar Açısından Değerlendirilmesi", Hazine Müsteşarlığı Uzmanlık Tezi, Ankara, 2006, Sayfa 17.

⁷³ Zulkifli Hasan, "Corporate Governance: Western and Islamic Perspectives", **International Review of Business Research Papers**, Vol. 5 No. 1, January 2009, pp. 279.

⁷⁴ Wan Fauziah Wan Yusoff and Idris Adamu Alhaji, "Insight of Corporate Governance Theories", **Journal of Business & Management**, Volume 1, Issue 1, 2012, pp. 52.

⁷⁵ Alessandro Merendino, "International Theories of Corporate Governance: Critical Analysis and Evidence of the Italian Model", **Journal of Economics, Business and Management**, Vol. 1, No. 1, February 2013, pp. 141.

⁷⁶ Melih Sönmez ve Suat Yıldırım, "A Theoretical Aspect on Corporate Governance and Its Fundamental Problems: Is It a Cure or Another Problem in the Financial Markets?", **Journal of Business Law and Ethics**, June – December 2015, Vol. 3, No. 1 & 2, pp. 23.

⁷⁷ Morten Huse, "Corporate Governance: Understanding Important Contingencies", **Corporate Ownership & Control**, Volume 2, Issue 4, 2005, pp. 42.

zamanda kendi amaçlarına etkin şekilde ulaşma yeteneği”⁷⁸ veya “kurumlardaki tüm katılımcılar için sorunsuz bir çalışma ortamı yaratmak için şeffaflık, hesap verebilirlik, güvenilirlik ve adalete dayalı kurallara göre oluşturulan bir yönetim sistemi” şeklinde tanımlamalar da mevcuttur.⁷⁹

Kurum içindeki kurumsal yönetim sorumluluğunu belirleyen kurumsal yönetim kavramları (örneğin yönetim kurulu ve üst yönetim ile) şirket içi yönetim olarak etiketlenebilir. Bu düzeyde yönetişim, bir şirketin kendi işlerini yönetme ve kontrol etme şeklini ifade eder.

Bir kuruluşun işlerinin yönetimi, yönlendirilmesi ve kontrolüne ilişkin yapı ve süreçleri kapsayan sistem iç kurumsal yönetimi ifade ederken, özellikle kontrol ve denetime ilişkin kuruluş dışı yapı ve süreçleri kapsayan sistem de dış kurumsal yönetim olarak adlandırılabilir.⁸⁰

1.1.2. Kurumsal Yönetimin Önemi

Kurumsal yönetim, bir şirkette yukarıda belirtilen tüm katılımcılar arasında iyi organize edilmiş bir yukarıdan aşağıya iletişim sağlayan yönetim sanatı olarak kabul edilebilir. İyi organize olmuş kurumsal yönetimin, şirketlerin başarısı ve buna paralel olarak finansal piyasaların etkin işleyişi için en önemli koşullardan biri olduğu yaygın şekilde kabul edilen bir görüştür. Kurumsal yönetim hem kurumlara hem de finansal piyasalara bazı avantajlar sağlamaktadır. Genel olarak, kurumsal yönetimin temel avantajları; tüm katılımcılar arasında daha iyi ilişkiler, daha iyi kaynak ve sermaye dağılımı, daha fazla hesap verebilirlik, katılımcıların haklarını daha iyi koruma, daha fazla şeffaflık, daha iyi bir izleme sistemi ve potansiyel çıkar çatışmalarına zamanında müdahale sağlaması şeklinde sıralanabilir.⁸¹

Finansal kuruluşlarda yönetim zafiyeti, yalnızca yatırımların kaybedilmesine değil aynı zamanda yatırımcıların güveninin sarsılmasına ve finansal sistemin istikrarı

---

⁷⁸ Christopher Søren Shann Turnbull, “What’s Wrong with Corporate Governance Best Practices?”, **Corporate Governance – A Synthesis of Theory, Research and Practice** (Editors: H. Kent Baker and Ronald Anderson) John Wiley & Sons, Inc., New Jersey, pp. 79.

⁷⁹ Sönmez ve Yıldırım, **A.g.e.**, pp. 24.

⁸⁰ G J (Deon) Rossouw, “Balancing Corporate and Social Interests: Corporate Governance Theory and Practice”, **African Journal of Business Ethics**, Vol. 3 No. 1, November 2008, pp. 28-29.

⁸¹ Sönmez ve Yıldırım, **A.g.e.**, pp. 21.

hakkında endişelere neden olmaktadır. Diğer taraftan kuruluşların paydaşlarının menfaatlerine zarar verebildiği ve refahını etkileyebildiği için bireyler ve toplumlara ağır maliyetler getirebilmektedir. Buna karşılık, sağlam bir kurumsal yönetim dış finansmana erişimi kolaylaştırmakta, kuruluşların faaliyet sonuçlarını iyileştirmekte, finansal istikrarı arttırmakta ve toplumun refahına katkı sağlamaktadır.⁸²

1.1.3. Kurumsal Yönetim Modelleri

Gerek teorik gerekse pratik olarak kurumsal yönetim sistemine yön veren iki farklı yaklaşım mevcuttur. Bunlardan biri hissedar yaklaşımı diğeri ise paydaş yaklaşımıdır.⁸³

Vekil teorisini temel alan hissedar yaklaşımı, bir şirketin sermaye sahiplerinin menfaatleri doğrultusunda yönetilmesini esas almaktadır.⁸⁴ Vekil teorisine göre şirketin hissedarları ile yöneticileri arasında vekalet ilişkisi vardır ve her iki taraf da menfaatlerini maksimize etmek isteyecektir. Bu nedenle vekil konumundaki yöneticilerin her zaman hissedarların menfaati doğrultusunda karar alması beklenemez. Dolayısıyla hissedarların yöneticilerin kararlarını ve faaliyetlerini kontrol altına almak için maliyet gerektiren bazı tedbirler alması gerekir ki buna vekil maliyeti denir.⁸⁵ Örneğin şirketlerin yönetim kurulları yöneticiler ve hissedarların menfaatlerini uyumlu hale getirme işlevi görmektedir.⁸⁶

Paydaş yaklaşımına göre şirketler, çeşitli tarafların meşru menfaatlerinin olduğu işletmelerdir. Dolayısıyla bu yaklaşım hissedarlar dışındaki paydaşların menfaatlerini de gözetmekte ve söz konusu menfaatlerin yönetim kurulları tarafından

---

⁸² Grais and Pellegrini, **A.g.e.**, pp. 10.

⁸³ Gregory Francesco Maassen, **An International Comparison of Corporate Governance Models**, Third Edition, Spencer Stuart, Amsterdam, 2002, pp. 13; Hasan, **A.g.e.**, pp. 279; Muhammad Umar Chapra and Habib Ahmed, "Corporate Governance in Islamic Financial Institutions", Islamic Development Bank Occasional Paper No.6, 2002, pp.14; Elif Gönencer, "Development of Corporate Governance in the European Union and in Turkey as a Candidate Country – An Assessment of Theoretical, Legal and Practical Aspects", Master (M.A.) in Advanced European and International Studies, Centre International De Formation Europeenne, 2008, pp. 15.

⁸⁴ Rossouw, "Balancing corporate and social interests: Corporate governance theory and practice", **African Journal of Business Ethics**, pp. 29.

⁸⁵ Michael C. Jensen and William H. Meckling, "Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs and Ownership Structure", **Journal of Financial Economics**, October, 1976, V. 3, No. 4, pp. 308.

⁸⁶ Maassen, **A.g.e.**, pp. 13.

korunması gerektiğini kabul etmektedir.⁸⁷ Paydaşlar üç ayrı grupta toplanmaktadır. Birinci grubu oluşturan paydaşlar, hissedarlar, şirket çalışanları, yöneticiler; ikinci grubu oluşturan paydaşlar müşteriler, şirket alacaklıları, distribütörler ve tedarikçiler; üçüncü grubu oluşturan paydaşlar ise devlet ve diğer düzenleyici otoriteler, kar amacı gütmeyen kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ve çevredir.⁸⁸ Paydaş yaklaşımı bir şirketin birçok paydaşının olduğunu vurgulamakta ve kurumsal yönetimin rolünü hissedar yaklaşımına kıyasla daha iyi açıklamaktadır.⁸⁹

Dünya genelinde uygulanan iki ana kurumsal yönetim modeli mevcuttur. Bunlar sırasıyla hissedar ve paydaş yaklaşımlarına odaklanan Anglo-Sakson ve Avrupa (Alman-Japon) modelleridir.⁹⁰

Dağınık mülkiyet, piyasaların kurumsal kontrole aktif katılımı ve esnek işgücü piyasaları Anglo-Sakson modelinin; uzun vadeli borç finansmanı, blok mülkiyet, piyasaların kurumsal kontrole katılımının zayıflığı ve katı işgücü piyasaları Avrupa modelinin özelliklerini yansıtmaktadır.⁹¹ Anglo-Sakson modelinde hissedarlar tarafından seçilen ve icracı olmayan üyelerden oluşan iki tabakalı yönetim kurulu ve bazı kurullarda başkan olarak icra kurulu başkanı (CEO) yer almakta iken, denetim komitesi, aday gösterme komitesi, ücretlendirme komitesi gibi komiteler de teşkil edilmektedir. Avrupa modelinde ise üyelerinin bir kısmı veya tamamı icracı olmayan kişilerden oluşan denetim komitesinin ve icracı üyelerden oluşan icra kurulunun bulunduğu iki tabakalı yönetim kurulu daha yaygındır ve CEO'nun yönetim kurulu başkanı olarak görev alması benimsenmemektedir.⁹²

---

⁸⁷ Maassen, A.g.e., pp. 13.

⁸⁸ William B. Werther Jr. and David Chandler, **Strategic Corporate Social Responsibility: Stakeholders in a Global Environment**, Sage Publications, Los Angeles, 2010, pp. 19.

⁸⁹ Peter T. Coleman et. al., Reconstructing Ripeness I: "A Study Of Constructive Engagement In Protracted Social Conflicts", *Conflict Resolution Quarterly*, 26(1), 2008, pp. 4.

⁹⁰ Merendino, A.g.e., pp.140; Heidi Hylton Meier, Natalie C. Meier, "Corporate Governance: An Examination of U.S. and European Models", **Corporate Board: Role, Duties & Composition**, Volume 9, Issue 2, 2013, pp. 7; Huse, A.g.e., pp. 45; Hasan, A.g.e., pp. 289.

⁹¹ Huse, A.g.e., pp. 45.

⁹² Meier and Meier, A.g.e., pp. 7-8.

1.1.4. Kurumsal Yönetim İlkeleri

Kurumsal yönetim alanında bütün dünyada kabul gören tek bir model olmasa da bu alanda genel kabul gören ilkeler adalet, şeffaflık, hesap verebilirlik ve sorumluluktur.⁹³ Söz konusu kavramsal ilkeler, kurumsal yönetim konusunu incelemek analiz etmek ve OECD'ye öneriler sunmak üzere Ira M. Millstein başkanlığında oluşturulan danışma grubunun⁹⁴ 1998 yılında hazırladığı ve literatürde "Millestein Raporu" olarak bilinen raporda ifade edilmiştir.⁹⁵ Bu ilkelerden "*adalet, hissedar haklarının korunmasını ve kaynak sağlayan taraflarla yapılan sözleşmelerin uygulanabilirliğinin sağlanmasını; şeffaflık, kurumsal finansal performans ile ilgili yeterli bilginin zamanında açıklanması gerekliliğini; hesap verebilirlik, yönetim rollerini ve sorumluluklarını netleştirmek ve yönetim kurullarında bağımsız üyelerin olması suretiyle yönetim ve hissedar çıkarlarının uyumlaştırılmasının sağlanmasına yönelik gönüllü çabaların desteklenmesi; sorumluluk ise toplumun değerlerini yansıtan diğer yasa ve yönetmeliklere kurumsal uyumun sağlanmasını*" ifade etmektedir.⁹⁶

OECD Millestein Raporunda sunulan önerileri hayata geçirmek üzere çalışma başlatmış ve yürütülen çalışmaların sonucunda 1999 yılında kurumsal yönetim ilkelerini yayımlamıştır. 2004 yılında güncellenen bu ilkeler, sonraki süreçte G20 ülkeleri ve OECD Kurumsal Yönetim Komitesi'nin himayesinde Basel Bankacılık Denetim Komitesi (Basel Committee on Banking Supervision-BCBS), Dünya Bankası (World Bank), Finansal İstikrar Kurulu (Financial Stability Board-FSB) gibi organizasyonların katkılarıyla gözden geçirilerek revize edilmiş ve 2015 yılında "G20-OECD Kurumsal Yönetim İlkeleri" olarak yayımlanmıştır. Söz konusu ilkeler FSB, G20 ve OECD üyeleri için temel standartlardan biri olup, Dünya Bankası tarafından yapılan ülke incelemelerinde kullanılmakta ve bankaların kurumsal yönetimine ilişkin

---

⁹³ Esra Nemli Çalışkan ve Başak Turan İçke, "Kurumsal Yönetim Uygulamalarının Türk Bankacılık Sektöründeki Durumu", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 59, Sayı 2, 2009, s. 125.

⁹⁴ The Business Sector Advisory Group on Corporate Governance.

⁹⁵ Shafi Mohamad, "The Importance of Effective Corporate Governance", *SSRN Electronic Journal*, 2004, pp. 6. (Çevrimiçi) <https://ssrn.com/abstract=617101>, 9 Nisan 2019.

⁹⁶ Ira M. Millstein, et. al, "Improving Competitiveness and Access to Capital in Global Markets - A Report to the OECD by the Business Sector Advisory Group on Corporate Governance", OECD, April 1998, pp. 20.

BCBS Rehberinin, sigorta kuruluşları ve emeklilik fonlarının yönetimine ilişkin OECD Rehberinin ve çeşitli ülkelerdeki kurumsal yönetim reformlarının temelini teşkil etmektedir.⁹⁷

OECD ilkeleri altı başlık altında aşağıdaki şekilde özetlenebilir:⁹⁸

1. *“Etkin bir kurumsal yönetim çerçevesi için temel oluşturmak: Kurumsal yönetim çerçevesi piyasaların şeffaf ve adil olmasını ve kaynakların etkin bir şekilde tahsis edilmesini teşvik etmeli, hukukun üstünlüğünü gözetmeli ve etkin denetim ve uygulamayı desteklemelidir.*
2. *Hissedarların hakları ve eşit muamele görmesi ve önemli mülkiyet fonksiyonları: Kurumsal yönetim çerçevesi, hissedarların haklarını korumalı ve azınlık ve yabancı hissedarlar da dahil olmak üzere tüm hissedarların adil muamele görmesini sağlamalıdır. Tüm pay sahiplerine, haklarının ihlali halinde etkin bir tazminat alma fırsatı tanınmalıdır.*
3. *Kurumsal yatırımcılar, borsalar ve diğer aracilar: Kurumsal yönetim çerçevesi, yatırım zincirinin bütün unsurları için yerinde teşvikler sunmalı ve borsaların iyi kurumsal yönetime katkıda bulunacak şekilde çalışmasını sağlamalıdır.*
4. *Kurumsal yönetimde paydaşların rolü: Kurumsal yönetim çerçevesi, paydaşların yasalarla veya karşılıklı anlaşmalar yoluyla belirlenen haklarını tanımalı ve zenginlik, istihdam yaratma ve finansal açıdan sağlam işletmelerin sürdürülebilirliğini sağlama konusunda şirketler ile paydaşlar arasında aktif işbirliğini teşvik etmelidir.*
5. *Açıklama ve şeffaflık: Kurumsal yönetim çerçevesi, şirketin finansal durumu, performansı, mülkiyeti ve yönetimi dahil olmak üzere, kurumla ilgili tüm önemli konularda zamanında ve doğru açıklama yapılmasını sağlamalıdır.*
6. *Yönetim kurulun sorumlulukları: Kurumsal yönetim çerçevesi, şirketin stratejik rehberliğini, üst yönetimin yönetim kurulu tarafından etkin bir şekilde izlenmesini ve yönetim kurulunun şirkete ve hissedarlara karşı hesap verebilirliğini sağlamalıdır.”*

⁹⁷ Angel Gurría, “Note by the OECD Secretary-General”, **G20/OECD Principles of Corporate Governance**, September 2015, pp. 3-4.

⁹⁸ **G20/OECD Principles of Corporate Governance**, September 2015, pp. 13-61.

1.2. KURUMSAL YÖNETİME İSLAMİ YAKLAŞIM

Dünya görüşü, insanın algılayışını, düşünmesini, bilgisini ve davranışını şekillendiren ve etkileyen, hakikatin temel esasları hakkındaki inanç bütünüdür. Dünyanın mahiyeti hakkındaki genel anlayış olan dünya görüşü bir değerler dizisi içerir. Bir insanın dünya görüşü aynı zamanda hayat felsefesi, hayata bakış açısı, zihniyeti, ideolojisi ve inancı olarak da nitelendirilebilir. Dünya görüşü, dinî prensiplerden veya dinden bağımsız ahlaki felsefeden ilham alabilmektedir.⁹⁹

Dünya hayatında toplumlara ve sistemlere dünya görüşü yön vermektedir.¹⁰⁰ Dolayısıyla İslam'ın kurumsal yönetime yaklaşımının da İslami dünya görüşünden etkilendiğini söylemek mümkündür. Bu nedenle, öncelikle İslami dünya görüşü ve temel ilkelerini ele almak faydalı olacaktır.

1.2.1. İslami Dünya Görüşü

İslami dünya görüşü, kainatın ve insanın onunla olan ilişkisini İslami perspektiften anlatan kapsamlı bir kavramdır ve müslümanın felsefesine ve bakış açısına temel teşkil etmektedir. Seküler veya ateist dünya görüşlerinden keskin bir biçimde ayrılan, entelektüel ve ahlaki bir dünya görüşüdür.¹⁰¹

İslami dünya görüşü; tevhid, hilafet ve adalet olmak üzere üç temel ilkeye dayanmaktadır. Bu ilkeler yalnızca İslami dünya görüşünü şekillendirmekle kalmamakta, aynı zamanda insanın dünyadaki hayatının amaçlarının ve stratejisinin kaynağını oluşturmaktadır. İslam'ın toplumsal ve iktisadi alanlara ilişkin görüş ve yaklaşımları İslami dünya görüşü ile şekillenmektedir.¹⁰²

1.2.1.1. Tevhid

İslam inancının temeli tevhid anlayışıdır ve İslami dünya görüşü bu anlayışa dayanmaktadır.¹⁰³ Tevhid ilkesine göre kainat bilinçli bir şekilde bir ve tek olan yüce

---

⁹⁹ Muhammad Abdullah and Muhammad Junaid Nadvi, "Understanding the Principles of Islamic World-View", **The Dialogue**, Volume VI, Number 3, pp. 270.

¹⁰⁰ Muhammad Umar Chapra, **Islam and the Economic Challenge**, Riyadh, International Islamic Publishing House, 1992, pp. 4.

¹⁰¹ Abdullah and Nadvi, **A.g.e.**, pp. 270-271.

¹⁰² Chapra, **A.g.e.**, pp. 201-202.

¹⁰³ **A.e.**, pp. 202.

Allah tarafından tasarlanmış ve yaratılmış, tesadüfen ortaya çıkmamıştır.¹⁰⁴ Allah'ın yarattığı her şeyin bir amacı vardır. İnsanın bir parçası olduğu kainatın varlığına anlam ve önem veren bu amaçtır.¹⁰⁵

Tevhid ilkesi, İslami yaşam biçimini özetlemekte ve İslam medeniyetinin özünü ifade etmektedir. Bir bireyin veya bir toplumun İslami dönüşüm sürecini tanımlayan terimdir.¹⁰⁶ İnsana sosyo-ekonomik faaliyetlerinin tek kaynaktan yani Allah'tan gelen ilkelere göre yürütülmesini esas alan İslami sosyal düzen, dayanağını tevhid ilkesinden almaktadır.¹⁰⁷

1.2.1.2. Hilafet

İslami dünya görüşünün ikinci ilkesi insanın rolünü, statüsünü ve diğer insanlara karşı sorumluluğunu ifade eden hilafettir.¹⁰⁸ Hilafet ilkesine göre insan Allah'ın halifesi yani yeryüzünü Allah'ın hükümleri doğrultusunda idare etmekle görevli ve yetkili bir varlıktır.¹⁰⁹ Görevini gereği gibi yerine getirebilmesi için insana maddi ve manevi özellikler verilmiştir.¹¹⁰

Hilafet kavramı insanı evrende onurlu ve saygın bir konuma yükseltmekte¹¹¹ ve insan hayatına bir anlam ve misyon yüklemektedir. Buna göre, insan boşuna yaratılmamıştır¹¹²; dünyadaki görevi ise Allah'a ibadet etmek¹¹³ yani tutum ve davranışlarıyla O'na itaatini göstererek¹¹⁴ O'nun rızasını kazanmaktır.¹¹⁵

¹⁰⁴ Âli İmrân 3/191; Mü'minûn 23/15; Sâd 38/27.

¹⁰⁵ Lokmân 31/16; Mülk 67/14.

¹⁰⁶ Ahmad Khurshid, Zafar Ishaq Ansari (Editors), **Islamic Perspectives: Studies in Honour of Mawlâna Sayyid Abul A'la Mawdûdî**, Islamic Foundation, Leicester, 1979, pp. 17.

¹⁰⁷ Masudul Alam Choudhury, **Islamic Economic Co-operation**, Palgrave Macmillan, London, 1989, pp.7.

¹⁰⁸ Mohamed Asri and Mohamed Fahmi, "Contribution of the Islamic Worldview Towards Corporate Governance", **MSc Accounting**, Sem 2, 2003/2004, Çevrimiçi http://www.iiu.edu.my/iaw/Students%20Term%20Papers_files/Asri%20and%20Fahmi%20IslWWandCG.htm, 11 Ocak 2019.

¹⁰⁹ Bakara 2/30; En'âm 6/165; Fâtır 35/39; Sâd 38/28 ve Hadîd 57/7.

¹¹⁰ Chapra, **A.g.e.**, pp. 202.

¹¹¹ İsrâ 17/70.

¹¹² Âli İmrân 3/192 ve Mü'minûn 23/115.

¹¹³ Zâriyât 51/56.

¹¹⁴ Sinanoğlu, "İbadet", **TDV İslam Ansiklopedisi**, (Çevrimiçi) <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibadet#1-etimoloji-ve-tanim>, 11 Ocak 2019.

¹¹⁵ Chapra, **A.g.e.**, pp. 205.

İnsan Allah'ın dünyada kendisine verdiği kaynakların kullanımını konusunda özgür kılınmıştır. Fakat bu durum bir imtihan vesilesidir ve halife vasfının sonucu olarak kaynakların sorumluluk duygusu ile ve dinin gayeleri¹¹⁶ tarafından belirlenen sınırlar dahilinde kullanılması gerekmektedir. Dolayısıyla insan Allah tarafından kendisine verilen kaynakları herkesin iyiliği/refahı için verimli ve hakkaniyete uygun şekilde kullanmak durumundadır.¹¹⁷

İnsanın halifeliğin gereğini yerine getirmesinin sonucunda adil ve yardımsever bir toplum oluşacağı aşikardır. İslami dünya görüşünde insanın halifeliğine ilişkin hususlar aşağıdaki şekilde özetlenebilir:¹¹⁸

- İnsan ve diğer tüm yaratılanlar varlıklarını yalnızca Allah'a borçludur.
- Bütün evren, kullanması ve faydalanması için insanın hizmetine verilmiştir ve emanettir.
- İnsanın bu dünyadaki hayatı, ahiret hayatının dayanağı olan bir imtihan sürecidir.
- Mutlak hakimiyet sahibi sadece Allah'tır. İnsanlar eşit haklara sahiptir ve kardeştir.

1.2.1.3. Adalet

Adalet; ahlak, rasyonellik, hukuk ve dine dayanan ve ihlali halinde cezayı esas alan hak kavramıdır. İslam'da adalet, her şeyi doğru yerine yerleştirmeyi ifade eder. Aynı zamanda başkalarına hakkaniyetle muamele edilmesi anlamına gelmektedir. İslam'da adalet aynı zamanda ahlaki bir erdem ve Batı geleneğinde olduğu gibi insan şahsiyetinin bir niteliğidir. Adalet, hakların ve yükümlülüklerin dağılımındaki denge manasında "eşitlik" kavramına yakındır. Bununla birlikte iki kavram birbirinden farklıdır.¹¹⁹

---

¹¹⁶ Dinin gayeleri (Makāsidi'ş-Şerîa); zarûriyyât, hâciyât, tahsîniyyât şeklinde üç kademeli bir sınıflandırma çerçevesinde faydaları ifade etmektedir.

¹¹⁷ Chapra, A.g.e., pp. 203.

¹¹⁸ Abdullah and Nadvi, A.g.e., pp. 273-274.

¹¹⁹ Abdullah and Nadvi, A.g.e., pp. 274-275.

İslam hukukçuları tarafından dinin gayelerinin vazgeçilmez bir bileşeni olarak kabul edilen adalet olmadan ideal bir müslüman topluma ulaşmak mümkün değildir. Zira hilafet ilkesinin ayrılmaz bir parçası olan kardeşlik mefhumunun fiiliyatta var olması için sosyoekonomik adaletin tesis edilmesi elzendir. Binaenaleyh, İslam'ın, tarafları haklarından mahrum etmeyi veya onlara karşı yükümlülüklerin yerine getirilmemesini ifade eden ve her türlü eşitsizlik, haksızlık, adaletsizlik, istismar, istibdat ve suiistimali kapsayan geniş bir kavram olan zulmü ortadan kaldırma amacı vardır.¹²⁰

İslam'ın adalete yaklaşımı kapsamlı ve bütüncüdür. Adaleti tesis eden herhangi bir araç veya yöntemin İslam hukuku ile uyumlu olduğu kabul edilir.¹²¹

İslam'da kardeşliğe ve adalete verilen bu önem, Allah tarafından insanın emrine verilen bütün kaynakların, dinin gayelerini gerçekleştirmek için kullanılmasını gerektirmektedir. Bu çerçevede, eldeki kaynaklar ile ihtiyaç sahibi insanların temel ihtiyaçlarının karşılanması ve servetin ve gelirin adil şekilde dağıtılması müslümanlar için birer yükümlülüktür.¹²²

1.2.2. İslami Kurumsal Yönetim Yaklaşımları

İslam'ın kurumsal yönetime kendine özgü yaklaşımını iki açıdan ele almak mümkündür. Bunlar, Tevhid ve Şûra yaklaşımı ile İslami paydaş yaklaşımı şeklinde nitelendirilebilir.¹²³

1.2.2.1. Tevhid ve Şûra Yaklaşımı

Sözlükte danışma veya fikir teatisinde bulunma anlamındaki “şûra” kelimesi İslami literatürde yöneticilerin görev alanlarına giren işler hakkında ilgililere danışıp onların eğilimlerini göz önünde bulundurmasını ifade etmektedir. Şûra kelimesi

---

¹²⁰ Muhammad Umar Chapra, **Towards a Just Monetary System**, Islamic Foundation UK, 1985, pp. 27.

¹²¹ Abdullah and Nadvi, **A.g.e.**, pp. 275-276.

¹²² Chapra, **Islam and the Economic Challenge**, pp. 209-210.

¹²³ Hasan, **A.g.e.**, pp. 282.

ayrıca “üzerinde ortaklaşa görüş beyan edilen iş” manasına geldiği gibi görüş bildiren kimseler topluluğunu (ehlü’ş-şûrâ) belirtmek için de kullanılmaktadır.¹²⁴

Kararların nasıl alınması gerektiği Kur’an-ı Kerim’de şu şekilde ifade edilmektedir: “*İş hususunda onlarla istişare et!*”¹²⁵ Başka bir ayette Yüce Allah “*Rablerinin çağrısına uyarlar, namazı özenle kılarlar. İşleri de aralarındaki danışma ile yürür. Kendilerine verdiğimiz rızıktan başkaları için harcarlar*”¹²⁶ buyurmaktadır. Ayrıca, Hz. Peygamberin müslümanlara şûrayı emrettiği gibi kendisinin de genel ya da özel işlerde ashabı ile görüş alışverişinde bulunduğu bilinmektedir.¹²⁷ Şûra mekanizmasının karar alıcılara serbestiyet tanımak suretiyle ortak karar alınmasını ve kararların adil olmasını sağlamayı amaçladığı söylenebilir.¹²⁸ Şûra süreci ile karar alma, yalnızca Hz. Peygamber tarafından değil kendisinden sonra İslam dünyasındaki yöneticiler tarafından kamusal, sosyal ve özel hayatta uygulanmıştır.¹²⁹

Tevhid ve şûra esaslı yaklaşımın temel özellikleri, Tevhid ilkesinin şûra mekanizması sayesinde kurumsal yönetimde hakim kılınması, kurumsal yönetime ilişkin bütün yapı ve süreçlerde denge unsuru olarak adaletin ilkesinin gözetilmesi ve kaynakların sosyal ve iktisadi faaliyetlere verimli olarak katılması şeklinde sıralanabilir.¹³⁰

Buna göre İslami kurumsal yönetim, şûra mekanizması işletilmek suretiyle, fıkhi konulara ilişkin kararları uzman bir heyetin aldığı, ayrıca diğer konulara ilişkin kararların bütün paydaşların katılımıyla alındığı, önemli bir paydaş grubu olan hissedarların kararlarını maksimize etmekten ziyade bütün paydaşların çıkarlarının göz önünde bulundurduğu, diğer paydaşların (toplum da dahil olmak üzere) ortak çıkarlarını korumak ve sosyal refaha katkı sağlamak için işbirliği yaptığı bir sistemdir. Sistemin nihai amacı, adaleti tesis etmek suretiyle bireysel ve sosyal amaçlara

---

¹²⁴ Talip Türcan, "Şûra", **TDV İslam Ansiklopedisi**, (Çevrimiçi) <https://islamansiklopedisi.org.tr/sura>, 10.04.2019.

¹²⁵ Âl-i İmrân 3/159.

¹²⁶ Şûra 42/38.

¹²⁷ Talip Türcan, **A.g.e.**,

¹²⁸ Hasan, **A.g.e.**, pp. 284.

¹²⁹ Mervyn K. Lewis, “Islamic Corporate Governance”, **Review of Islamic Economics**, 2005, Vol.9 No.1, pp. 15

¹³⁰ Masudul Alam Choudhury and Mohammad Ziaul Hoque, “Corporate Governance in Islamic Perspective”, **Corporate Governance**, Vol. 6 No. 2, pp. 123.

ulaşmaktır. Tevhid ve şûra yaklaşımını esas alan kurumsal yönetim modelinde karar almaya ilişkin iki temel yapı mevcuttur. Bunlardan birincisi fıkhi konularda karar verecek bir heyet, ikincisi tüm paydaşların temsil edildiği ve yönetim kararlarının alındığı yapıdır. İlki kuruluşun tüm faaliyetlerinin fıkhi ilke ve kurallara uygun olmasını sağlama noktasında çok önemli bir rol oynamaktadır. İkinci yapıda, kararlar tüm paydaşların çıkarları gözetilmek suretiyle alınmaktadır.¹³¹ İdeal durumda, herkesin ortak amacının Allah'a kulluk ederek felaha ulaşma olması nedeniyle toplumun bütün üyelerinin rekabet etmekten ziyade işbirliği yapması gerekmektedir.¹³²

Tevhid ve şûra esaslı yaklaşım, İslami kurumsal yönetimini epistemolojik olarak temellendirmektedir. Bununla birlikte bu yaklaşım kurumsal yönetim sisteminin ne şekilde benimsenebileceği ve uygulanabileceği konusunda belirsizlik oluşturmaktadır. Ayrıca İslami finans kuruluşları da dahil olmak üzere büyük kuruluşların, rasyonalizm üzerine kurulu kurumsal yönetim modelini uygulama eğiliminde olduğu gözlemlenmektedir.¹³³

1.2.2.2. İslami Paydaş Yaklaşımı

Yukarıda belirtildiği üzere, kurumsal yönetime ilişkin konvansiyonel paydaş yaklaşımı, yalnızca hissedar ya da sermaye sahiplerinin değil bütün paydaşların çıkarlarını korumaya (en azından teoride) aynı oranda önem vermektedir. İslami yaklaşımda yalnızca hissedarlar değil bütün paydaşların çıkarlarını koruma açısından konvansiyonel paydaş yaklaşımına benzerlik taşımaktadır.¹³⁴ Bununla birlikte İslami paydaş yaklaşımı konvansiyonel paydaş yaklaşımından daha kapsamlıdır ve İslam'daki ahlaki değerlerle yakından ilgilidir.¹³⁵

Konvansiyonel paydaş yaklaşımı ile İslami paydaş yaklaşımını aşağıdaki başlıklar altında mukayese etmek mümkündür:

---

¹³¹ Choudhury and Hoque, **An Advanced Exposition of Islamic Economics and Finance**, pp. 85-88.

¹³² Asyraf Wajdi Dusuki, **Corporate Governance and Stakeholder Management: An Islamic Perspective**, ISRA, Kuala Lumpur, Malaysia, 2006, pp. 9.

¹³³ Hasan, **A.g.e.**, pp. 285.

¹³⁴ Chapra and Ahmed, **A.g.e.**, pp. 14.

¹³⁵ Rahmatina Awaliah Kasri, "Corporate Governance: Conventional vs Islamic Perspective", 2009, pp. 4-5. (Çevrimiçi) <http://ssrn.com/abstract=1685222>, 9 Nisan 2019.

1.2.2.2.1. Kurumsal Yönetimin Nihai Amacı

Hem konvansiyonel hem de İslami paydaş yaklaşımında paydaşlara önem atfedilmekle birlikte iki yaklaşımın motivasyon unsuru farklıdır.¹³⁶ Konvansiyonel paydaş yaklaşımında temel amaç menfaat sahiplerinin çıkarını maksimize etmek iken, İslami paydaş yaklaşımında temel amaç (ahirette) felaha ulaşmaktır.¹³⁷ Zira Müslümanların bütün işlerinde olduğu gibi iktisadi ve ticari kuruluşların, faaliyetlerin, ilişkilerin yönetilmesinde de fıkhi kural ve düzenlemelere uyarak manen felaha erişme motivasyonu olduğu kabul edilir. Bu nedenle manevi motivasyon faktörü olarak felah İslami kurumsal yönetimin ayırt edici bir özelliğidir.¹³⁸

1.2.2.2.2. Hesap Verebilirlik

Konvansiyonel paydaş yaklaşımının benimsediği hesap verebilirlik ilkesinden farklı olarak İslami hesap verebilirlik hilafetten kaynaklanan sorumluluğun neticesi olan asli hesap verebilirliği içinde barındırmaktadır.¹³⁹ Bu ise yalnızca diğer paydaşlara karşı değil nihai otorite olan Allah'a karşı da hesap verebilir olmayı ifade etmektedir.¹⁴⁰ Söz konusu hesap verebilirlik yalnızca yöneticiler için değil bütün paydaşlar için geçerlidir.¹⁴¹ İslami hesap verebilirlik yöneticiler başta olmak üzere bütün paydaşların görevlerini, sözleşmelerin yanı sıra Allah'ın hükümlerine uygun şekilde yerine getirmesi gerekmektedir.¹⁴²

1.2.2.2.3. Zımnî Sözleşmeler

Hem konvansiyonel hem de İslami paydaş yaklaşımında etkin bir kurumsal yönetim için sağlam ve açık sözleşmelerin varlığı gerekli görülmektedir.¹⁴³ İslami yaklaşımı konvansiyonel yaklaşımdan ayıran önemli bir fark zımnî sözleşmelerin

¹³⁶ Nu, "Towards Islamic Worldview Based Corporate Governance Framework", pp. 13-14.

¹³⁷ Kasri, **A.g.e.**, pp. 5-6.

¹³⁸ Nu, "Towards Islamic Worldview Based Corporate Governance Framework", pp. 12.

¹³⁹ Nu, "Towards Islamic Worldview Based Corporate Governance Framework", pp. 13.

¹⁴⁰ Abdussalam Mahmoud Abu-Tapanjeh, Corporate Governance From the Islamic Perspective: A comparative analysis with OECD principles, **Critical Perspectives on Accounting**, Volume 20, Issue 5, 2009, pp. 562.

¹⁴¹ Zulkifli Hasan, "Shariah Governance in Islamic Financial Institutions in Malaysia, GCC Countries and the UK", Durham Theses, Durham University, 2011, pp. 42-43, (Çevrimiçi) <http://etheses.dur.ac.uk/810/>, 18 Ekim 2018.

¹⁴² Asri and Fahmi, **A.g.e.**

¹⁴³ Kasri, **A.g.e.**, pp. 6.

geçerliliği ve gücüdür. Bilgi asimetrisi içermemesi gereken açık sözleşmelerde, sözleşmenin tarafları hak ve yükümlülüklerinin bilincindedir ve sözleşme şartlarına uymayı amaçlamaktadır. Devlet, açık sözleşmelerin ihlali durumunda yaptırım için devreye girmektedir. Zımni sözleşmeler açıkça tanımlanmış hükümleri olan resmi sözleşmeler değildir ancak bir toplumun parçası olmaktan dolayı tarafı olunan sözleşmelerdir. Toplumun ve devletin mülkiyete ilişkin katılımı ve hakları başkalarının haklarını korumaya ilişkin zımni sözleşmelerdir ve zımni sözleşmelerin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Konvansiyonel yaklaşım, iktisadi hayata ve kurumsal yönetime zımni sözleşmeleri dahil etmek için sağlam argümanlar ararken, İslami yaklaşımda böyle bir arayışa ihtiyaç yoktur. Zira İslam'da, hem açık hem de zımni sözleşmelerden doğan yükümlülükler eşit derecede önem verilmesi gerekmektedir.¹⁴⁴

İslam hukukunun temeli, Allah ve insan arasında yapılan sözleşmedir. Kur'an-ı Kerim'de "Allah'ın vaadinden dönmeyeceği" çeşitli ayetlerde ifade edilmektedir.¹⁴⁵ İnsanın, sözleşmeden doğan yükümlülükler bağlılığı ise Allah'ı Rabb olarak kabul ettiğinin en iyi ifadesi olarak kabul edilmektedir. Bu yükümlülüklerin yerine getirilememesi, kutsal sözleşmeyi ihlal etmek ve böylece dünya ve ahirette bu ihlalin bütün sonuçlarına katlanmak demektir.¹⁴⁶

İslam, toplum üyelerini ve iktisadi aktörleri, sözlü veya yazılı, açık veya zımni olduklarına bakılmaksızın sözleşmelerden doğan yükümlülüklerin bilincinde olmasını istemektedir. Mülkiyet hakları çerçevesinde, İslam hukuku kurallarına göre herkesin toplum da dahil olmak üzere başkalarına karşı sözleşmeye dayalı yükümlülükleri vardır ve bu yükümlülüğün yerine getirilmesi kutsal bir görev olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla paydaşların mülkiyet haklarını koruma görevi, sözleşmelere ilişkin yükümlülüklerin kabul edilmesi ve uygulanması için ahlaki, sosyal ve hukuki bir dayanak oluşturmaktadır.¹⁴⁷

---

¹⁴⁴ Iqbal and Mirakhor, "Stakeholders Model of Governance in Islamic Economic System", **Islamic Economic Studies**, pp. 56.

¹⁴⁵ Örneğin; İbrahim 14/47, Hac 22/47, Rûm 30/6.

¹⁴⁶ Dusuki, **A.g.e.**, pp. 9.

¹⁴⁷ Iqbal and Mirakhor, **A.g.e.**, pp. 56.

1.2.2.2.4. Paydaşlar

Konvansiyonel yaklaşıma benzer şekilde İslami yaklaşımda paydaş, kuruluşun istemli ya da istemsiz eylemleri nedeniyle mülkiyet hakları tehlikede veya risk altında olan taraf olarak nitelendirilebilir.¹⁴⁸ Bu şekildeki paydaş tanımı, “*Müslüman, diğer müslümanların, dilinden ve elinden salim olduğu (zarar görmediği) kimsedir. Mümin de insanların, canları ve malları hususunda (kendilerine zarar vermeyeceğinden) emin oldukları kimsedir.*”¹⁴⁹ hadisi ile desteklenmektedir.

İslami ilkeler, kimin paydaş olarak nitelendirileceğine ilişkin konvansiyonel yaklaşıma kıyasla daha sağlam ve tutarlı bir gerekçe sunmaktadır.¹⁵⁰ Buna göre kuruluş ile açık ya da zımnî sözleşme yükümlülükleri bulunan herhangi bir grup veya birey, kuruluşla karşılıklı pazarlık yoluyla resmi sözleşme yapmış olmasa da, İslami kurumsal yönetim yaklaşımında bir paydaş olarak nitelendirilebilir. Doyasıyla her birey, grup, toplum ve devlet, sosyal düzeni ve ekonomik kalkınmayı teşvik etmek için hakları İslam hukuku tarafından tanınan ve korunan bir paydaştır.¹⁵¹ Paydaşlar konusunda İslami yaklaşımın konvansiyonel yaklaşımdan en önemli farkı İslami yaklaşımda ana paydaşın Allah ve İslam’ın kendisinin olmasıdır.¹⁵²

1.2.2.2.5. Mülkiyet Hakkı ve Servet Maksimizasyonu

Hem konvansiyonel hem de İslami yaklaşım özel mülkiyet ve kar elde etmeyi meşru görmekte birlikte İslam’da bu haklar toplum ve devlet haklarını korumak için tasarlanmış kurallara tabidir. İslam hukukunun mülkiyet haklarına ilişkin temel ilkelerine göre toplumun ve devletin bireyler veya şirketler tarafından edinilen mülklere ilişkin paylaşma hakkı vardır. Ayrıca mülkiyet haklarının kullanılması, başkalarının (paydaşlar dahil) mülkiyetinin zarar görmesine neden olmamalıdır.¹⁵³

Tıpkı insanların olduğu gibi insanlar tarafından teşkil edilen kuruluşların da kar amacı gütmeleri İslam’a göre yasak değildir. Önemli olan kuruluşun kar etmeyi nihai

---

¹⁴⁸ A.e., 56-57.

¹⁴⁹ Tirmizi, İmân, 12.

¹⁵⁰ Dusuki, A.g.e., pp. 8-9.

¹⁵¹ Iqbal and Mirakhor, A.g.e., pp. 54-57.

¹⁵² Chapra and Ahmed, A.g.e., pp. 14.

¹⁵³ Iqbal and Mirakhor, A.g.e., pp. 54-55.

amaç olarak değil varlığı için gerekli bir şart olarak görmesidir. Kuruluşlar İslami adalet normlarına riayet etmeli, yani paydaşlarının mülkiyet haklarını hiçbir suretle ihlal etmemelidir. Dolayısıyla finansal açıdan daha iyi durumda olan bir kuruluşun, zekat ve sadaka vermek suretiyle servetini finansal açıdan kötü durumda olanlarla paylaşması gerekmektedir.¹⁵⁴

1.2.2.2.6. Çıkar Çatışmasının Önlenmesi

İslami sistem, ya kurumsal yönetim süreç ve yapısına aktif katılım şeklinde ya da hissedarlarla müzakere şeklindeki içsel organizasyonel düzenlemeler yoluyla bütün menfaat sahiplerinin çıkarlarının korunmasına inanmaktadır.¹⁵⁵ Bununla birlikte zekat ve hayrat kavramları hissedar olmayan menfaat sahiplerinin kurumların karındaki finansal haklarını korumaktadır.¹⁵⁶

Konvansiyonel yaklaşımda paydaşların haklarının tanınması ancak ahlak kurallarına dayandırılmakla mümkün olmakta iken İslami yaklaşımda bu durum dini bir mükellefiyettir.¹⁵⁷ Dolayısıyla İslami ilkeler, birçok hümanistik ahlak teorisinin çözemediği bir problem olan farklı paydaşların haklarını tanıma ve meşrulaştırma problemini çözmede tutarlı bir çerçeve sunmaktadır.¹⁵⁸

İslam iktisadı ve kurumsal yönetim yaklaşımı, sosyal adaleti koruyacak bir yönetim için kural bazlı bir teşvik sisteminin uygulanmasını gerektirmektedir.¹⁵⁹ İslami paydaş yaklaşımı, yöneticilere, kuruluşların işlerini bütün menfaat sahiplerinin yararına olacak şekilde yürütmeleri sorumluluğunu yüklemektedir. Bununla birlikte her menfaat sahibi, bütün menfaat sahipleri arasındaki olası çıkar çatışmalarını çözecek sistematik kurumsal düzenlemeler yoluyla kendi hakkını koruma özgürlüğüne sahiptir.¹⁶⁰

---

¹⁵⁴ Dusuki, A.g.e., pp.11.

¹⁵⁵ Iqbal and Mirakhor, A.g.e., pp. 57.

¹⁵⁶ Malik Muhammad Hafeez, "An Analysis of Governance in Islamic and Western Perspectives", **International Journal of Business, Economics and Law**, Vol. 2, Issue 3 (June), 2013, pp. 102.

¹⁵⁷ Iqbal and Mirakhor, A.g.e., pp. 54.

¹⁵⁸ Dusuki, A.g.e., pp.12.

¹⁵⁹ Iqbal and Mirakhor, A.g.e., pp. 59.

¹⁶⁰ Zulkifli Hasan, "Corporate Governance: Western and Islamic Perspectives", **International Review of Business Research Papers**, pp. 285-287.

Diğer taraftan İslam'ın maslahat yaklaşımı farklı alanlardaki hak ve sorumluluklara ilişkin potansiyel çatışmalardan kaynaklanan problemleri çözmeye noktasında önemli bir yere sahiptir. Maslahat İslam hukuku tarafından belirlenen faydaların korunması anlamına gelmektedir. Bu faydalar, zarûriyyât, hâciyyât ve tahsîniyyât olmak üzere üç kategoriye ayrılmaktadır. Zarûriyyât, yoklukları durumda toplumun istikrarının/istikbalinin tehlikeye girecek olması bakımından dinin gayelerine ulaşmak için vazgeçilmezdir. Hâciyyât, zorlukları ve engelleri kaldırmak ve böylece temel faydaları tamamlamak için ihtiyaç duyulan fakat eksikliği normal hayat düzenini bozmayanlardır. Tahsîniyyât ise gerçekleşmeleri insanlar için zerafet, mükemmellik ve başarıya ulaşmayı ifade eden faydalardır. Zarûriyyât kapsamında yer alan ilk düzeyde yöneticilerin menfaat sahiplerinin temel ihtiyaçlarının (din, hayat, akıl, nesil, mal) ve genel manda kamu yararının korunması için gayret etmesi beklenir. Bu doğrultuda, kuruluşlar daha karlı olmasına rağmen toplum hayatında bozulma ve kaosa neden olabilecek işletme faaliyetlerinden kaçınma yönünde bir ahlaki ve sosyal sorumluluğa sahip olmalıdır. Zaruri unsurlar yerine getirilir getirilmez, kuruluşlar zorlukların giderilmesi için faydalı olduğu kabul edilen tamamlayıcı unsurlar (hâciyyât) olan ikinci seviye için gayret gösterebilir. Hâciyyâttan sonra gelen aşama tahsîniyyâttır. Tahsîniyyât çerçevesinde kuruluşların toplumun yaşam koşullarının mükemmelleştirilmesini sağlayabilecek faaliyet ve programlarla meşgul olarak sorumluluklarını yerine getirmesi beklenir.¹⁶¹

Farklı paydaşların çıkarları arasında bir çatışma ortaya çıkması durumunda, maslahat ilkesi, ilgili fıkıh aksiyomlarıyla birlikte uygulanmalıdır. Bu ilke genel maslahat kavramının parçasıdır ve tamamlayıcıdır.¹⁶² Söz konusu aksiyomlara aşağıdaki örnekler verilebilir:¹⁶³

- Genel mahiyetteki zararı önlemek için özel mahiyetteki zarar tercih edilir.
- İki zarardan birisi gerçekleşmek zorundaysa hafif olan zarar ağır olana tercih edilir.

---

¹⁶¹ Dusuki, A.g.e., pp. 13-18.

¹⁶² Dusuki, A.g.e., pp. 18.

¹⁶³ Cengiz İlhan, **Günümüz Türkçe'siyle Mecelle**, Yetkin Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2014, s. 49.

- Zararı önlemek fayda sağlamaya tercih edilir.

1.2.3. Kurumsal Yönetim İlkelerinin İslami Temelleri

Tüm iktisadi aktörlerin davranışlarının İslam hukukuna tamamıyla uygun olan müslümanlardan oluştuğu durumda, ideal kurumsal yönetim kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Fakat özellikle kişisel çıkarların ön plana çıkması nedeniyle idealden uzaklaşan bir iktisadi ortamda, ideal kurumsal yönetim sisteminin ilkelere göre tasarlanması gerekli hale gelmektedir.¹⁶⁴

Bir kuruluşun iktisadi ve ahlaki davranışı, kuruluş sahipleri adına hareket eden yöneticiler tarafından şekillenmektedir. İslam iktisat sisteminde bir kuruluştan beklenen davranış, müslüman olarak kuruluşun yöneticilerinden beklenen davranıştır.¹⁶⁵ Dolayısıyla İslami açıdan bakıldığında bir kuruluşun nasıl yönetilmesi gerektiğini bir bakıma tanımlayan kurumsal yönetimin, müslüman olan yöneticilerin fıkhi ilke ve kurallara uygun şekilde hareket etmesi ile kendiliğinden ortaya çıkacağı (şekilleneceği) sonucuna ulaşılabilir.

Kurumsal yönetimin nasıl olması gerektiği sorusunun cevabını, modern kurumsal yönetim tanımından bağımsız olarak, ideal bir müslümanın özellikle iktisadi-ticari konulardaki ahlaki davranışlarından yola çıkarak bulmak mümkündür. Zira ahlaki ilkelere dayanmayan herhangi bir yapının doğru bir yönetim sistemi doğuramayacağı söylenebilir. Müslümanların iktisadi-ticari faaliyetlerini fıkhi davranış kurallarına uygun şekilde yürütmesi yani ilgili bütün taraflara karşı adil ve faydalı olması, yalnızca kar amaçlı hareket etmemesi, verimli çalışması esastır.¹⁶⁶ İslami kurumsal yönetim sisteminin her ticari işlemde şeffaflık ve dürüstlük ahlaki normlarını teşvik ettiği ileri sürülebilir.¹⁶⁷

İslam kurumsal yönetime sistematik bir yaklaşımla doğrudan ilkeler belirlediğini söylemek mümkün olmamakla birlikte evrensel kurumsal yönetim ilkelerini İslami dünya görüşü ilkelerinden çıkarmak mümkündür. Adalet zaten İslami

---

¹⁶⁴ Iqbal and Mirakhor, **A.g.e.**, pp. 58.

¹⁶⁵ **A.e.**

¹⁶⁶ Abu-Tapanjeh, **A.g.e.**, pp. 561-562.

¹⁶⁷ Hafeez, **A.g.e.**, pp. 100.

dünya görüşünün ilkelerinden biridir. Sorumluluk ve hesap verebilirliği İslami dünya görüşünün tevhid ve hilafet ilkelerinin sonuçları olarak değerlendirmek mümkündür. Şeffaflık ise hesap verebilirliğin gereği olduğu aşikardır. Dolayısıyla evrensel kurumsal yönetim ilkelerinin İslam’da aşağıdaki şekilde temellendirmek mümkündür.

1.2.3.1. Adalet

Yüce Allah (C.C) Kur’an-ı Kerim’de “*Doğrusu, ortakların çoğu birbirinin haklarına tecavüz ederler. Ancak iman eden ve iyi iş yapanlar bunun dışındadır. Bunların sayısı ne kadar da azdır*”¹⁶⁸ ve “*Ey iman edenler, mallarınızı aranızda haksız bahanelerle yemeyin. Ancak kendiliğinizden rıza ile yaptığınız bir alışveriş bunun dışındadır. Kendi kendinizi de öldürmeyin! Allah size karşı gerçekten merhametlidir*”¹⁶⁹ buyurmaktadır. Söz konusu ayetlerin adalet ilkesini vurguladığı söylenebilir. Ayrıca Hz. Muhammed’in (s.a.v.) şu hadisi de iktisadi hayatta adaletin önemine işaret etmektedir: “*İki ortaktan biri diğerine hıyanet etmediği sürece üçüncüleri benim. Eğer onlardan birisi diğerine hıyanet ederse ben aralarından çekilirim*”.¹⁷⁰

Kurumsal yönetimde tüm paydaşların menfaatini gözetme gerekliliğini de adalet ilkesi çerçevesinde değerlendirmenin mümkün olduğu söylenebilir. Bu bağlamdaki ayet ve hadisler aşağıdaki örnekler verilebilir:

“Onlar, kendi canları çekmesine rağmen yemeği yoksula, yetime ve esire yedirirler. “Biz sizi Allah rızası için doyuruyoruz; sizden ne bir karşılık ne de bir teşekkür bekliyoruz. Biz, çetin ve belâlı bir günde Rabbimizden (O'nun azabına uğramaktan) korkarız” (derler). İşte bu yüzden Allah onları o günün fenalığından esirger; (yüzlerine) parlaklık, (gönüllerine) sevinç verir”.¹⁷¹

“Borçlu darda ise, eli genişleyinceye kadar ona mühlet verin. Bilmiş olsanız borcu bağışlamanız sizin için daha hayırlıdır”.¹⁷²

---

¹⁶⁸ Sâd 38/24.

¹⁶⁹ Nisa 4/29.

¹⁷⁰ Ebu Davud, Buyû, 27.

¹⁷¹ İnsan 76/8-11.

¹⁷² Bakara 2/280.

*“Satışında, satın alışımda borcunu ödeyişinde cömert ve kolaylaştırıcı davranan kimseye Allah rahmetini bol kılsın”.*¹⁷³

*“Sizden biriniz kendisi için sevip arzu ettiği şeyi (din) kardeşi için de sevip arzu etmedikçe (gerçek anlamda) iman etmiş olmaz”.*¹⁷⁴

*“İşçinin ücretini alınının teri kurumadan ödeyin”.*¹⁷⁵

*“Günahkar ve isyankar olandan başkası ihtikar (stokçuluk) yapmaz”.*¹⁷⁶

1.2.3.2. Hesap Verebilirlik

İslam, nihai hesap verme merciinin Allah olduğu bilinciyle taraflar arasında adil ve dürüst şekilde faaliyet göstermeyi teşvik etmektedir.¹⁷⁷ Kurumsal yönetim bağlamında, yöneticilerin ve ilgili diğer tarafların görevlerini, sermaye sahiplerinin ve aynı zamanda nihai mülk sahibi olan Allah'ın isteklerine uygun şekilde yerine getirmesi gerekmektedir. Yöneticiler, serveti ne kadar çoğalttıkları değil, dinin gayeleri çerçevesinde ne kadar iyi yönettikleri hususunda hesaba çekilecektir. Hesap verebilirlik kavramının içselleştirmesi ve davranışlara yansıtılması halinde yönetici, denetçi ve ilgili diğer tarafların görevlerini hiçbir şekilde suiistimal etmeyeceği açıktır.¹⁷⁸

İslami kurumsal yönetimde hesap verebilirlik kavramı, ticari muamelelerin kayıt altına alınması esaslı çerçevesinde düşünülebilir.¹⁷⁹

İlgili ayette, *“Ey iman edenler! Belli bir vade ile karşılıklı borç alış verişinde bulunduğunuz vakit onu yazın. Hem aranızda doğruluğuyla tanınmış yazı bilen biri yazsın. Yazı bilen biri, Allah'ın, kendisine öğrettiği gibi yazmaktan kaçınmasın da yazsın. Bir de hak kendi üzerinde olan adam söyleyip yazdırsın ve her biri yazarken Rabbi olan Allah'tan korksun da haktan bir şey eksiltmesin. Şayet borçlu bir bunak*

---

¹⁷³ Buhari, Buyû, 16.

¹⁷⁴ Buhari, İman, 7.

¹⁷⁵ İbni Mace, Rehin, 4.

¹⁷⁶ İbn Mâce, Buyû, 6.

¹⁷⁷ Abu-Tapanjeh, **A.g.e.**, pp. 563.

¹⁷⁸ Asri and Fahmi, **A.g.e.**

¹⁷⁹ Abdul Rahim Abdul Rahman, “Issues in Corporate Accountability and Governance: An Islamic Perspective”, **American Journal of Islamic Social Sciences**, Volume 15, No.1, pp.67-68.

veya küçük bir çocuk veya söyleyip yazdıramayacak durumda biri ise velisi doğrusunu söyleyip yazdırsın. Erkeklerinizden hazırda olan iki kişiyi şahit de yapın. Şayet iki tane erkek hazırda yoksa, o zaman doğruluğuna güvendiğiniz şahitlerden bir erkekle iki kadın ki, birisi unutulunca, öbürü hatırlatsın, şahitler de çağırıldıklarında kaçınmasınlar; siz yazanlar da az olmuş, çok olmuş, onu vadesine kadar yazmaktan usanmayın. Bu, Allah katında adalete daha uygun olduğu gibi; hem şahitlik için daha sağlam, hem şüpheye düşmemeniz için daha elverişlidir. Meğer ki, aranızda hemen devredeceğiniz bir ticaret olsun, o zaman bunu yazmamanızda sizin için bir sakınca yoktur. Alım satım yaptığınız vakit de yine şahit tutun. Ayrıca ne yazan, ne de şahitlik eden bir zarar görmesin. Eğer onlara zarar verirseniz, o işte mutlaka size dokunacak bir günah olur. Üstelik Allah'dan korkun. Allah size ayrıntılarıyla öğretiyor ve Allah her şeyi bilir. Eğer yolculukta olur da bir yazıcı bulamazsanız, o zaman alınmış rehinler yeterlidir. Eğer birbirinize güvenerseniz kendisine güvenilen kimse emanetini (borcunu) ödesin ve Rabbi Allah'tan sakınsın. Bir de şahitliği gizlemeyin. Kim şahitliği gizlerse, şüphesiz onun kalbi günahkârdır. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla bilendir.”¹⁸⁰ ayeti hesap verebilirlik ilkesine örnek olarak verilebilir. Ayrıca Kur'an'da “Kıyamet günü için adalet terazileri kuracağız. Öyle ki hiçbir kimseye zerre kadar zulmedilmeyecek. (Yapılan iş) bir hardal tanesi ağırlığınca da olsa, onu getirip ortaya koyacağız. Hesap görücü olarak biz yeteriz”¹⁸¹ buyurulmaktadır. Söz konusu ayetlerin, hesap verebilirliği vurguladığı söylenebilir.

1.2.3.3. Şeffaflık

Hesap verebilirlik iktisadi ve ticari hayatta kuruluşların gerçek ve dürüst şekilde açıklama yapmasını yani şeffaflığı gerektirmektedir.¹⁸² İslami kurumsal yönetimin ilkelerinden biri de şeffaflıktır. Herhangi bir gizleme, hile ya da yanlış beyan İslam hukukunun adalet ve doğruluk ilkelerinin ihlali anlamına gelmektedir.¹⁸³ Şeffaflığa verilen önem, Kur'an'da aşağıdaki ayetlerle ortaya konulmuştur:

---

¹⁸⁰ Bakara 2/282-283.

¹⁸¹ Enbiyâ 21/47.

¹⁸² Abu-Tapanjeh, A.g.e., pp. 563.

¹⁸³ Rahmatina Awaliah Kasri, “Corporate Governance: Conventional vs Islamic Perspective”, 2009, pp. 9. Çevrimiçi, <http://ssrn.com/abstract=1685222>, 9 Nisan 2019.

“Batılı hakka karıştırmayın, bile bile gerçeği gizlemeyin!”.¹⁸⁴

“Ölçtüğünüizde ölçmeyi tam yapın, doğru terazi ile tartın. Bu daha hayırlı, sonuç bakımından daha güzeldir”.¹⁸⁵

“Ölçüde ve tartıda hile yapanların vay haline! Onlar insanlardan (bir şey) ölçüp aldıkları zaman, tam ölçerler. Fakat, kendileri onlara bir şey ölçüp, yahut tartıp verdikleri zaman eksik ölçüp tartarlar”.¹⁸⁶

Ayrıca aşığıdaki hadis-i şerifler hesap verebilirlik ve şeffaflığı vurgulamaktadır:

“Sözü ve muamelesi doğru tüccar, kıyamet gününde arşın gölgesi altındadır”.¹⁸⁷

“Alış veriş yapanlar ayrılmadıkça muhayyerdiler. Eğer doğru söylerler ve açıklama yaparlarsa alış verişleri bereketlendirilir. Eğer gizler veya yalan söylerlerse alışverişlerinin bereketi giderilir”.¹⁸⁸

“Ticarette de emin ve güvenilir olmak esastır. Hile ile insanlara ihanet etmek haramdır. Peygamber efendimiz (s.a.v.) pazar yerinden geçerken elini bir buğday yığınının içine sokunca eline ıslaklık geldi. Bunun üzerine satıcıya sebebini sordu: Yağan yağmurun ıslattığını bildirince Allah Rasulü: “Bu ıslaklığı herkesin görmesi için zahirenin üzerine çıkarman gerekmez miydi? Bizi aldatan bizden değildir” buyurdular”.¹⁸⁹

1.2.3.4. Sorumluluk

İslam iktisat sisteminde bir kuruluşu, doğrudan veya dolaylı şekilde ilgili olan tarafların mülkiyet haklarını ihlal etmeksizin kârı maksimize etmeyi hedefleyen bir sözleşmeler bütünü olarak görmek mümkündür.¹⁹⁰ İslam’da açık ve zımnî sözleşmelere riayet gerekliliği kurumsal yönetimde sorumluluk ilkesinin göstergesi

---

¹⁸⁴ Bakara 2/42.

¹⁸⁵ İsrâ 17/35.

¹⁸⁶ Mutaffifin 83/1-3.

¹⁸⁷ İbni Mâce, Ticaret, 1.

¹⁸⁸ Buhari, Buyû, 22.

¹⁸⁹ Ebû Dâvud, İcare, 16.

¹⁹⁰ Iqbal and Mirakhor, **A.g.e.**, pp. 48.

niteliğindedir. Kur'an-ı Kerim'de, "Ey iman edenler! Akitleri(n gereğini) yerine getiriniz"¹⁹¹ buyurulmaktadır. Ayrıca şu ayetler de sorumluluk ilkesini ifade etmektedir:

"Verdiğiniz sözü yerine getirin, çünkü verilen söz, sorumluluğu gerektirir".¹⁹²

"Onlar, emanetlerine ve ahitlerine riayet edenlerdir".¹⁹³

Diğer taraftan *"Hepiniz yöneticisiniz ve hepimiz yönettiklerinizden sorumlusunuz. Devlet başkanı yöneticidir ve yönettiklerinden sorumludur. Erkek, eşi ve çocuklarının yöneticisidir ve onlardan sorumludur. Kadın, eşinin evinde yöneticidir ve yönettiğinden sorumludur. Hizmetçi/işçi işverenin (uhdesine verdiği) malının/işinin yöneticisidir ve yönettiğinden sorumludur."*¹⁹⁴ hadis-i şerifi sorumluluk ilkesinin önemini vurgulamaktadır.

---

¹⁹¹ Maide 5/1.

¹⁹² İsra 17/34.

¹⁹³ Mü'minûn 23/8.

¹⁹⁴ Buhari, Ahkâm, 1.

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAMİ FİNANS KURULUŞLARINDA FIKHİ UYGUNLUK YÖNETİMİ

Finansal kuruluşlara ilişkin güven kaybının, faaliyet gösterdikleri piyasaları ve genel olarak ekonomiyi olumsuz yönde etkileyen ciddi ekonomik sorunlar yaratma potansiyeli vardır. Bu nedenle, güven olgusu diğer kuruluşlara kıyasla finansal kuruluşlar için daha önemli bir unsurdur. Zira büyüklükleri ve karmaşık faaliyet yapılarının yanında finansal kuruluşların görece fazla paydaşa sahip olması paydaşların güvenini kazanmayı söz konusu kuruluşlar için hayati bir konuma getirmektedir. Bu bağlamda paydaşların güvenini kazanmak için sağlam bir kurumsal yönetim yapısına sahip olmak bütün finansal kuruluşlar için önemli ve gereklidir. Bir İslami finans kuruluşunun varlığını sürdürmesi ve büyümesi için de bütün paydaşların kuruluşa güvenini artırmaya yönelik kurumsal yönetim anlayışı benimsemesi elzemdir. Söz konusu güvenin tesis edilmesi ve artırılması için; finansal olan veya olmayan bütün faaliyetlerde fıkhi ilke ve kurallara uyumun sağlanması, yöneticilerin kuruluşun bütün paydaşlarının çıkarlarını dikkate alması ve sosyal sorumluluk bilinci ile toplumun çıkarlarının hassasiyetle gözetmesi ve fıkhi ilkelere dayanan bir iş ahlakının kuruluş içinde yerleştirmesi gerekmektedir.¹⁹⁵ Ayrıca, fıkhi ilke ve kurallara uyumsuzluktan kaynaklanan ve itibar riskine dönüşme potansiyeli taşıyan risklerin yönetilmesi için sağlıklı ve etkin bir kurumsal yönetim sisteminin varlığı zorunludur.¹⁹⁶ Diğer taraftan İslami finans kuruluşlarının etkin bir kurumsal yapı olmadan sağlıklı şekilde büyümesi ve bütün paydaşların çıkarlarını gereğince gözetmesi mümkün değildir.¹⁹⁷

Konvansiyonel finans kuruluşları için uygulanabilir uluslararası kabul gören kurumsal yönetim standartları genelde İslami finans kuruluşları için de uygulanabilir olmakla birlikte İslami finans kuruluşlarının paydaşlarını koruma noktasında etkin

---

¹⁹⁵ AAOIFI, **Accounting, Auditing and Governance Standards**, pp. 950-953.

¹⁹⁶ Hasan, "Shariah Governance in Islamic Financial Institutions in Malaysia, GCC Countries and the UK", pp. 42.

¹⁹⁷ Chapra and Ahmed, **A.g.e.**, pp. 9-10.

olmamaktadır.¹⁹⁸ Dolayısıyla İslami finans kuruluşların amaçlarına, faaliyetlerine ve yapısına uygun kurumsal yönetim ilkelerinin ortaya konulması gerekmektedir. Bu bağlamda İslami finans kuruluşlarında kurumsal yönetim ilkeleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir:¹⁹⁹

- Faaliyetlerin fıkhi ilke ve kurallara uyumunu sağlamak için etkin bir fıkhi uygunluk yönetim yapısı kurulması
- Oy hakkı, kararlara katılım, bilgi edinme hakkı başta olmak üzere ilgili bütün hususlarda sermaye sahiplerine, kreditorlere ve diğer paydaşlara adil muamele edilmesi
- Kuruluş içindeki politika ve stratejilerin, görev dağılımının, performans ölçütlerinin, ücretlendirme politikalarının, iletişim kanallarının, risk yönetimi, kontrol ve denetim yapılarının hesap verebilirlik ve şeffaflık ilkeleri doğrultusunda, net ve etkin olacak şekilde oluşturulması
- Raporlama, kontrol, gözetim ve denetim süreçlerini yönetecek bir denetim komitesi yapısı tesis edilmesi
- Yönetim kurulu üyeleri, fıkhi danışma kurulu üyeleri, yöneticiler, personel, dış denetçiler, derecelendirme kuruluşları ve ilgili diğer taraflar arasındaki muhtemel çıkar çatışmalarını önleyecek ilke ve politikaların oluşturulması
- Faaliyet (finansal olan veya olmayan) süreç ve sonuçlarının hissedarlar, yatırım hesabı sahipleri, düzenleyici kurumlar ve ilgili diğer taraflara, şeffaflık ilkesi doğrultusunda, doğru, zamanında ve yeterli şekilde raporlanması
- Kuruluş içinde fıkhi ilkelere dayanan bir iş ahlakını teşvik edecek politika ve uygulamalar benimsenmesi

---

¹⁹⁸ Grais and Pellegrini, **A.g.e.**, pp. 28.

¹⁹⁹ AAOIFI, **Accounting, Auditing and Governance Standards**, pp. 953-958.

Diğer taraftan İslami bankalar özelinde kurumsal yönetim ilkeleri ise şu şekilde ifade edilebilir.²⁰⁰

- İslami banka içindeki kişi, birim ve yapıların görev, yetki ve sorumlulukların ve finansal olan ve olmayan bilgilere ilişkin raporlamaların hesap verebilirlik çerçevesinde uluslararası kabul görmüş standartlara göre oluşturulması
- İslami bankaların yatırım hesabı sahiplerinin yatırımlarının beklentilerine uygun olarak yönetilmesi ve yatırımlarının performansını izleme noktasındaki haklarının gözetilmesi
- İslami bankaların faaliyetlerin fıkhi ilke ve kurallara uyumunu sağlamak üzere karar alma, kararları uygulama ve kararların sonuçlarını denetlemeyi sağlayacak bir sistem oluşturması
- İslami bankaların yatırım hesabı sahipleri başta olmak üzere ilgili paydaşlara ve kamuya yeterli ve zamanında açıklama yapması

Yukarıdaki ilkeler göz önüne alındığında, fıkhi ilke ve kurallara uyum zorunluğunun, İslami ve konvansiyonel finans kuruluşlarının kurumsal yönetimleri arasındaki temel ilkesel fark olduğu söylenebilir.

Kurumsal yönetim ilkelerinin uygulanması noktasında İslami finans kuruluşlarındaki kurumsal yönetim yapı ve süreçleri konvansiyonel finans kuruluşlarındakilerle büyük ölçüde benzerdir.²⁰¹ İslami finans kuruluşlarında kurumsal yönetimin önemli unsurlarına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

---

²⁰⁰ IFSB, Guiding Principles on Corporate Governance for Institutions Offering only Islamic Financial Services (Excluding Islamic Insurance (Takaful) Institutions and Islamic Mutual Funds), December 2006, pp. 3-14.

²⁰¹ Grais and Pellegrini, **A.g.e.**, pp.22.

Tablo 1: İslami Finans Kuruluşlarında Kurumsal Yönetimin Ana Unsurları

Unsur	Fonksiyon ve Sorumluluk
Düzenleyici Otorite	İslami finans kuruluşlarının ihtiyaçlarına uygun olan yeterli ve sağlam bir düzenleyici çerçeve oluşturma
Hissedarlar	Yönetim kurulunu, denetçileri, fıkhi danışma kurulunu onaylama
Yönetim Kurulu	Kuruluşun genel politika ve stratejisinin belirleme ve üst yönetimin hissedar ve yatırım hesabı sahiplerinin haklarını korumasını gözetme
Fıkhi Danışma Kurulu	İlgili fıkhi ilke ve kuralları belirleme ve bunlara uyumu gözetme
Üst Yönetim	Yönetim kurulu tarafından belirlenen politika ve stratejileri; verimlilik, risk-getiri dengesi ilkeleri çerçevesinde sorumluluk bilinciyle uygulama
Mudiler	Makul getiri beklentisiyle yatırımlarının performansını izleme
Çalışanlar	Üst yönetimin belirlediği hedeflere iş ahlakı çerçevesinde çalışmak suretiyle ulaşma
Denetçiler	İlgili kurallara uyumu ve açıklanan bilgilerin doğruluğunu değerlendirme

Kaynak: Chapra ve Ahmed, 2002 ve Hasan, 2011.

İslami finans kuruluşlara fon yatıran²⁰² yatırım hesabı sahipleri söz konusu kuruluşların en önemli fon sağlayıcısıdır.²⁰³ Söz konusu yatırım hesabı sahipleri genelde kuruluşun kar ve zararına katıldıklarından dolayı konvansiyonel finans kuruluşlarının mudilerinden çok daha yüksek riske maruz kalmaktadır.²⁰⁴ Dolayısıyla bir nevi hissedar niteliği taşıyan yatırım hesabı sahiplerinin tüm hissedarlar gibi adil muamele görmeleri ve paydaşlıkları nedeniyle de çıkarlarının korunması gerekmektedir.²⁰⁵

İslami kurumsal yönetim, yönetim kurulunun finansal faaliyetler, riskler ve iş stratejileri gibi hususlarda yetkin olmanın yanı sıra aynı zamanda dinin gayelerini anlamasını ve fıkhi ilke ve kurallar hakkında temel düzeyde bilgiye sahip olmasını gerektirmektedir. Bu noktada, yönetim kurulunun şirketi yönetme motivasyonu

²⁰² Yatırım hesabı sahipleri, İslami finans kuruluşlarına mudarebe veya vekalet akdi yoluyla fon sağlamaktadır. Bu durumda İslami finans kuruluşu mudarib veya vekil olarak söz konusu fonları yönetmektedir.

²⁰³ Grais and Pellegrini, **A.g.e.**, pp. 22.

²⁰⁴ Hasan, **A.g.e.**, pp. 61-62.

²⁰⁵ Hasan, **A.g.e.**, pp. 288.

yalnızca hissedarların kârını en üst düzeye çıkarmak değil, tüm paydaşların çıkarlarını gözetmek ve refah düzeyini yükseltmek olmalıdır.²⁰⁶ Hiçbir kişi ya da grubun yönetim kurulunun kararı üzerinde baskın olmaması için İslami finans kuruluşlarının yönetim kurullarında icracı ve icracı olmayan üyeler arasında denge sağlanmalıdır.²⁰⁷

İslami finans kuruluşunun yönetim kurulu tarafından belirlenen politikaları ve stratejileri uygulama görevi yöneticilere aittir. Yöneticiler, yalnızca yönetim kurulunun değil aynı zamanda hissedarların ve diğer paydaşların da bir nevi vekili konumundadır. Bu nedenle, yöneticilerin İslami kurumsal yönetim ilkelerinin farkında olması ve böylece tüm paydaşların çıkarlarını korumaya çalışması önemlidir.²⁰⁸

Kurumsal yönetimin unsurları açısından İslami finans kuruluşunun konvansiyonel finans kuruluşlarından temel farkı fihhi danışma kurulunun varlığıdır.²⁰⁹ Fihhi danışma kurulunun kendinden beklenen görev ve sorumlulukları etkin bir şekilde yerine getirmesi için tamamlayıcı/destekleyici yapılara da ihtiyaç duyulmaktadır. Söz konusu yapılar, fihhi danışma kurulu ile birlikte fihhi uygunluk yönetim sistemini oluşturmaktadır.²¹⁰ İslami finans kuruluşlarında fihhi uygunluk yönetim sistemi, kurumsal yönetim sisteminin önemli bir parçasıdır.²¹¹

Yukarıda ifade edilen iç ve dış kurumsal yönetim kavramları çerçevesinde fihhi uygunluk yönetim sistemini oluşturan yapıları da iç ve dış yapılar olarak sınıflandırmak mümkündür.

---

²⁰⁶ Hasan, **A.g.e.**, pp. 62.

²⁰⁷ Chapra and Ahmed, **A.g.e.**, pp. 149.

²⁰⁸ Hasan, **A.g.e.**, pp. 62-63.

²⁰⁹ Chapra and Ahmed, **A.g.e.**, pp. 148.

²¹⁰ IFSB, Guiding Principles on Shariah Governance Systems, pp. 1-2.

²¹¹ Dian Kartika Rahajeng, "Sharia Governance: Sharia Supervisory Board Model of Islamic Banking and Finance in Indonesia", pp.3, (Çevrimiçi) <http://ssrn.com/abstract=2366722>, 22 Nisan 2019.

2.1. FIKHİ UYGUNLUK YÖNETİMİNE İLİŞKİN İÇ YAPILAR

İslami finans kuruluşlarında fıkhi uygunluk yönetim sistemi fıkhi danışma kurulu temelinde şekillenmektedir. Fıkhi danışma kurulunun kendisinden beklenen fonksiyonu gereğince yerine getirmesi için İslami finans kuruluşunun çatısı altında aşağıda belirtilen yardımcı yapılara da ihtiyaç duyulmaktadır.

2.1.1. Fıkhi Danışma Kurulu

Fıkhi danışma kurulu İslami finans kuruluşlarının fıkhi uygunluk yönetim sisteminin en temel unsurudur ve söz konusu kuruluşların İslam hukukunun ilgili kural ve ilkelerine uygun hareket ettiği konusunda güven telkin eden bir yapıdır. Bu bağlamda İslami finans kuruluşu ile paydaşları arasındaki ilişki noktasında çok kilit bir rol oynamaktadır.²¹² Kurulun nihai hedefi, müslüman tüketici ve müşterilere sunulan finansal ürün ve hizmetlerin fıkhi kurallara uygun olmasıdır.

Modern manada İslami finansın ilk örnekleri olan İslami bankaların erken dönemlerinde fıkhi danışma kurulu yapısı oluşturulmamıştır. Bununla birlikte söz konusu bankalar faaliyet ve işlemlerinin İslam hukukuna uygunluğu konusunda Mısır'daki El-Ezher Üniversitesinin Fetva Kurulu'na başvurmuşlardır.²¹³ Fıkhi danışma kurulu olarak kabul edilebilecek ilk oluşum 1977'de Mısır'da kurulan Faysal İslam Bankası'nda görülmüştür. Daha sonra Suudi Arabistan, Kuveyt, Ürdün, Sudan, Malezya gibi ülkelerde kurulan diğer İslami bankalar da fıkhi danışma kurulu teşkil etmişlerdir. Bu dönemde İslam hukuku alanındaki seçkin âlimler söz konusu kurullarda görev almışlardır.²¹⁴

Fıkhi danışma kurulunun bir taraftan İslam'ın siyasi, sosyal ve ekonomik öğreti ve ilkelerine sıkı sıkıya bağlı kalması gerekirken diğer taraftan İslam'ın orijinal

---

²¹² Momammad A. Nadwi, "Analysing the Role of the Shariah Supervisory Boards in Islamic Financial Institutions", February 1, 2012, (Çevrimiçi) <http://ssrn.com/abstract=2217926>, 13 Şubat 2018.

²¹³ Yahia Abdul-Rahman, **İslam'da Bankacılık ve Finansman**, Çev. Salih Tuğ - M. Abdullah Tuğ, İstanbul, İstanbul Sebahattin Zaim Üniversitesi Yayınları, 2015, s. 198.

²¹⁴ Lale Şağbanşua, "İslami Finans Kurumlarında İslami Danışma Kurulları: Türkiye İçin Model Önerisi", Doktora Tezi, Turgut Özal Üniversitesi, Ankara, 2016, s. 76.

felsefesini güncel problemlere uygulamak için hızlı değişen finansal ortama kendini sürekli olarak adapte etme mecburiyeti vardır.²¹⁵

2.1.1.1. Fıkhi Danışma Kurulunun İşlevi

Fıkhi danışma kurulunun birinci işlevi doğrulama ve onaylamadır.²¹⁶ Kurul İslami finans kuruluşunun ürünlerini, hizmetlerini, sözleşmelerini, yatırımlarını, faaliyet alanlarını vs. İslam hukukunun muamelat alanındaki ilgili kuralları çerçevesinde değerlendirmeye tabi tutar ve bunlar hakkında olumlu veya olumsuz bir kanaat bildirir. İslam ticaret hukuku alanındaki referans ilkeler işlemin faiz, kumar, garar, aldatma vs. unsurlar içermemesidir. Diğer taraftan faizsiz finans kuruluşunun iç politikaları, prosedürleri, rehberleri, pazarlama reklamları da dahil olmak üzere çeşitli unsurlar da fıkhi kural ve ilkelere uygunluk yönünden fıkhi danışma kurulunun onayına tabidir.²¹⁷ Bu bağlamda kurulun doğrulama/onaylama işlevi özünde bir gözetim ve denetim faaliyetini barındırmaktadır.

Fıkhi danışma kurulu İslami finans kuruluşunun sunduğu bütün ürünlerin incelenmesi, onaylanması ve denetlenmesi ile yetkili ve sorumlu olduğu için, ürün geliştirme ekibi, hukuk departmanı, uyum departmanı ve vergi danışmanları ile yakın şekilde çalışması gerekmektedir.²¹⁸

Fıkhi danışma kurullarının verdiği kararların/fetvaların İslam hukuku alanında bir kaynak olarak değerlendirilmemesi gerekmektedir.²¹⁹ Bununla birlikte ilgili fıkhi danışma kurulu üyelerinin uzmanlık ve itibarına bağlı olarak kararlarının müslümanlar için referans olarak kabul edilme durumunun oluşabileceği düşünülmektedir.

Fıkhi danışma kurullarının diğer işlevi danışmadır. İslami finans kuruluşu piyasaya yeni bir ürün sürmeden, yeni bir finansal ürün geliştirmeden, yeni fonlar

---

²¹⁵ Muhamed Zulkhibri Abdul Majid and Reza Ghazal, "Comparative Analysis of Islamic Banking Supervision and Regulation Development", **Money and Economy**, Vol 6, No. 3, Spring 2012, pp. 147.

²¹⁶ Matthias Casper, "Sharia Boards and Sharia Compliance in the context of European Corporate Governance", November 2, 2012 (Çevrimiçi) <https://ssrn.com/abstract=2179412>, 13 Şubat 2018.

²¹⁷ Hussein Elasrag, "Corporate Governance in Islamic Finance: Basic Concepts and Issues", June 26, 2014, Çevrimiçi <http://ssrn.com/abstract=2442014>, 13 Şubat 2018.

²¹⁸ Abdul Majid and Ghazal, **A.g.e.**, pp. 147-148.

²¹⁹ Matthias Casper, "Sharia Boards and Sharia Compliance in the context of European Corporate Governance", November 2, 2012 (Çevrimiçi) <https://ssrn.com/abstract=2179412>, 13 Şubat 2018.

oluşturmadan ya da yeni bir yatırım politikası geliştirmeden önce yönetim tarafından fıkhi danışma kurulunun görüşünün alınması gerekmektedir.²²⁰

2.1.1.2. Fıkhi Danışma Kurulunun Üye Profili

Fıkhi danışma kurulu üyeleri nihai olarak İslami finans kuruluşunun hissedarlarının onayıyla atanmaktadır. Bununla birlikte atanma sürecinde ülkeler ve kuruluşlar bazında farklılıklar olabilmektedir.²²¹

Fıkhi danışma kurulunun üye sayısı, İslami finans kuruluşunun faaliyetlerinin fıkhi kural ve ilkelere uygun olmasını sağlamak için kuruluşun bütün işlemlerinin incelenmesi ve değerlendirilmesi kapasitesini etkileyebilmektedir. Bu bağlamda daha fazla bilgi ve tecrübenin bir araya gelmesi daha sağlıklı ve güvenilir kararlar almasını da sağlamaktadır.²²²

Fıkhi danışma kurulu İslam ticaret hukuku ve fıkıh usulü alanlarında uzman İslam hukukçularından oluşur. Bununla birlikte kurulun kompozisyonuna ilişkin uygulamalar kuruluştan kuruluşa değişmektedir.²²³

Fıkhi danışma kurullarının ideal üye sayısı 3-7 kişi olup, uluslararası asgari şart olan üç kişiden fazla olması fıkhi kural ve ilkelere uyumun daha sağlıklı bir şekilde sağlanması ve daha etkin bir şekilde gözetilmesini sağlayacaktır.²²⁴

İslami finans kuruluşlarının faaliyetlerine ilişkin fıkhi meselelerinin sağlam ve sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesi fıkıh uzmanlarının finans bilgisine sahip olmasını gerektirmektedir. Bu gereklilikleri karşılayan fıkıh uzmanı sayısının sınırlı olması söz konusu uzmanların birden fazla İslami finans kuruluşunun, ulusal otoritenin ve uluslararası kuruluşun fıkıh kurullarında görev almasına neden olmaktadır.²²⁵

---

²²⁰ A.e.

²²¹ ISRA, A.g.e., pp. 714.

²²² Azhar Abdul Rahman and Abdullah Awadh Bukair, "The Influence of the Shariah Supervision Board on Corporate Social Responsibility Disclosure by Islamic Banks of Gulf Co-Operation Council Countries", *Asian Journal of Business and Accounting* 6(2), 2013, pp. 76.

²²³ ISRA, A.g.e., pp. 715.

²²⁴ Abdul Rahman and Bukair, A.g.e., pp. 76.

²²⁵ Nidal Alsayyed, "Shari'ah Board, the Task of Fatwa, and Ijtihad in Islamic Economics, and Finance, MPRA Paper No. 20204, June 5, 2009, pp. 16. (Çevrimiçi) <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/20204/>, 13 Şubat 2018.

Fıkhi danışma kurulu üyelerinin İslam hukuku özellikle de İslam ticaret hukuku ve fıkıh usulü alanlarında uzman olması beklenen durumdur. Zira kurul çoğunlukla ticaret hukukuna ilişkin konularla muhatap olmaktadır.²²⁶ Ancak yerine getireceği işlevler nedeniyle fıkhi danışma kurulu üyelerinin İslam ticaret hukukunun yanında finans alanında da bilgi sahibi olması gerektiği söylenebilir.²²⁷ Zira finans alanında bilgi ve tecrübe sahibi olan üyeler görev ve sorumluluklarını daha efektif bir şekilde yerine getirebilecektir.²²⁸ Ayrıca, İslami kurumsal yönetim yaklaşımı doğrultusunda, gerek bütün paydaşların menfaatlerinin gözetilmesinin gerekse paydaşlara adil muamelenin sağlanması amacıyla İslami finans kuruluşunun yönetim kurulunda fıkhi danışma kurulundan temsilcinin olması faydalı olabilecektir.²²⁹

2.1.1.3. Fıkhi Danışma Kurulunun Görevleri

Pratikte fıkhi danışma kurulunun görevleri İslami finans kuruluşunun ana sözleşmesine ve ulusal düzenleyici kurumların getirdiği hükümlere göre değişebilir.²³⁰ Bununla birlikte yukarıda belirtilen temel işlevler ışığında fıkhi danışma kurullarının aşağıdaki görevleri yerine getirmesi gerektiği söylenebilir:²³¹

- Vereceği fetvalar ile meşru olan finansal araçları onaylama
- Gerçekleştirilen işlemlerin verilen fetvalara uygunluğunu doğrulama
- İslami finans kuruluşunun ödeyeceği zekatin hesaplanması konusunda yol gösterme
- İslami finans kuruluşunun İslam hukukuna uygun olmayan gelirleri/kazançları varsa, bunların elden çıkarılmasına ilişkin öneriler sunma
- İslami finans kuruluşunun gelir ve giderlerinin banka hissedarları ve yatırım hesabı sahipleri arasında paylaşımına ilişkin kurallar belirleme

---

²²⁶ ISRA, **A.g.e.**, pp. 715-716.

²²⁷ Wafik Grais and Matteo Pellegrini, "Corporate Governance and Shariah Compliance in Institutions Offering Islamic Financial Services", World Bank Policy Research Working Paper 4054, November 2006, pp. 7.

²²⁸ Abdul Rahman and Bukair, **A.g.e.**, pp. 78.

²²⁹ Chapra and Ahmed, **A.g.e.**, pp. 149.

²³⁰ Grais and Pellegrini, **A.g.e.**, pp. 4.

²³¹ Iqbal and Mirakhor, **An Introduction to Islamic Finance: Theory and Practice**, pp. 338; Grais and Pellegrini, **A.g.e.**, pp. 4

Bunların dışında fıkhi danışma kurulunun ikincil bazı görevleri de yerine getirmesi beklenir:

- İslami finans kuruluşunun finans sektöründeki trendlere ve müşterilerin beklentilerine karşılık vermek için yeni ürün ve hizmetler geliştirmesi sürecine öncülük etme²³²
- İlgili diğer birimler ve yetkililerle müzakere etmek suretiyle, İslami finans kuruluşunun faaliyetlerine ve işlemlerine ilişkin tip sözleşmeleri hazırlama ve tip sözleşmeleri fıkhi ilke ve kurallara uygun olarak güncelleme ve geliştirme²³³
- İslami finans kuruluşu çalışanlarının fıkhi kurallara uyum konusundaki eğitim programlarını tasarlama, takip etme ve değerlendirme²³⁴
- İslami finans kuruluşunun yıllık faaliyet raporunun fıkhi kurallara uyumla ilgili bölümünü hazırlama²³⁵
- İslami finans kuruluşunun finansal yönünün gelişimine katkı sağlamanın yanında sosyal sorumluluklarını da en iyi şekilde nasıl yerine getirebileceğine ilişkin öneriler sunma²³⁶

2.1.1.4. Fıkhi Danışma Kurulunun Çalışma Usulü

Fıkhi danışma kurulunun kararlarına kaynak teşkil edecek yazılı kaynaklardan oluşan bir arşivin kurul üyelerine sağlanması kurulun çalışması için başlıca ihtiyaçtır.²³⁷ Fıkhi danışma kurulunun çalışma şekli mevcut hukuk kaynaklarının yorumlanması suretiyle içtihat oluşturma şeklindedir.²³⁸ Bu nedenle aynı konuyla ilgili olarak bir fıkhi danışma kurulunun üyeleri arasında veya farklı fıkhi danışma kurulları

²³² “The Role of the Shariah Supervisory Board in Islamic Finance”, www.financepractitioner.com

²³³ Ahmed Ali Abdallah, “The Role of Shari'ah Supervisory Boards in Setting Accounting Policies in Islamic Banks”, **Development of an Accounting System for Islamic Banking**, Institute of Islamic Banking and Insurance, London, 1994, pp. 129-142.

²³⁴ (Çevrimiçi) “The Role of the Shariah Supervisory Board in Islamic Finance”, www.financepractitioner.com, 12 Ekim 2018

²³⁵ Saleh Md. Arman, “Shariah Compliance Features of Islamic Financial Institutions and Its Challenges”, **Arabian Journal of Business and Management Review**, Vol 3, No.4, November 2013, pp. 92.

²³⁶ **A.e.**

²³⁷ Abdul-Rahman, **A.g.e.**, pp. 201.

²³⁸ Arman, **A.g.e.**, pp. 93.

arasında birbirinden farklı fikirlerin oluşması son derece doğaldır.²³⁹ Bununla birlikte bir kişinin birden fazla fıkhi danışma kurulunda üye olması halinde aynı konuda ve aynı şartlarda aynı kararları alması gerekir. Buna ilaveten sağlam bir gerekçe olmadıkça önceki bir kararın sonradan değiştirilmemesi de beklenir. Zira bir fıkhi danışma kurulunun aldığı kararların çeşitli yönlerden tutarsızlık arz etmesi, müşteriler başta olmak üzere paydaşların İslami finans sektörüne olan güvenini sarsabilecektir.²⁴⁰

İlkesel olarak, fıkhi danışma kurulu üyelerinin görevlerine ilişkin konularda bağımsız düşünmesi ve tarafsız görüş vermesi gerekir. Bununla birlikte fıkhi danışma kurulu üyeleri ile İslami finans kuruluşları arasında iki türlü ilişki olması kaçınılmaz olarak bir çıkar çatışması ve kurulu üyelerinin bağımsızlığının etkilenmesi ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. Zira üyeler bir taraftan ücret karşılığında kuruluşa hizmet vermekte diğer taraftan kuruluşun faaliyetlerini değerlendirmeye tabi tutmaktadır.²⁴¹ Örneğin fıkhi danışma kurulu üyelerinin görüşleri İslami finans kuruluşunun finansal açıdan karlı işlemleri gerçekleştiremesine, meşru kabul edilmeyen gelirlerin hayır işleri için harcamak zorunda kalmasına sebep olabilir. Bu durumda İslami finans kuruluşu yöneticilerinin fıkhi danışma kurulunun kararlarını etkileme yoluna gitmesi riski doğmaktadır.²⁴² Bir kişinin birden fazla İslami finans kuruluşunun danışma kurulunda üye olması, söz konusu kuruluşlardan bağımsız olmasını olumlu yönde etkileyebilecektir. Bununla birlikte bu durum birden fazla fıkhi danışma kurulunda görev alan üyelerin gizli ya da ticari açıdan önemli bilgilere erişebilmesini ve dolayısıyla da bir çıkar çatışması ile karşı karşıya kalmasını beraberinde getirmektedir.²⁴³

Esas olarak fıkhi danışma kurulu üyelerinin dini ve ahlaki değerlere göre hareket etmesi gerektiğinden bu tür risklerin ortaya çıkmaması beklenir. Fakat politika ya da düzenleme şeklinde bir çerçeveye ihtiyaç bulunmaktadır. Zira İslami finans

---

²³⁹ Iqbal and Mirakhor, **A.g.e.**, pp. 339.

²⁴⁰ Grais and Pellegrini, **A.g.e.**, pp. 8.

²⁴¹ Iqbal and Mirakhor, **A.g.e.**, pp. 338.

²⁴² Grais and Pellegrini, **A.g.e.**, pp. 6.

²⁴³ Iqbal and Mirakhor, **A.g.e.**, pp. 338-339.

kuruluşlarının kredibilitesi fıkhi danışma kurullarının bağımsızlığına ilişkin algıya da bağlıdır.²⁴⁴

Yukarıda söz edilen çıkar çatışması riski bazı faktörlerin etkisiyle azalmaktadır. Bu faktörlerden birincisi fıkhi danışma kurulu üyeleri için ahlaki/etik standartların varlığıdır. İkinci faktör ise fıkhi danışma kurulu üyeleri tarafından verilen kararların gerek kendilerinin gerekse İslami finans kuruluşunun itibarını zedelemesi ve bunun da oldukça ağır neticeler doğurması potansiyelidir.²⁴⁵

İslami finans kuruluşuna hizmet veren fıkhi danışma kurulu ya da fıkhi danışmanlık firmalarının üyeleri görevlerini yerine getirirken, İslami finans kuruluşunun iç prosedürleri uyarınca ve piyasa uygulaması bağlamında gizli kabul edilen bilgilere, dosyalara, kayıtlara ve taslak materyallere doğal olarak erişebilir. Söz konusu bilgilerin özellikle İslami finans kuruluşunun rakiplerine rekabet avantajı sağlamak başta olmak üzere kuruluşun zararına olabilecek şekilde kullanılmaması herşeyden önce meslek ahlakının temel gereğidir.²⁴⁶ Gizli olarak nitelendirilebilecek bilgiler, fıkhi danışma kurulu veya fıkhi danışmanlık firması üyeleri tarafından görevleri sırasında edinilen kamuya açık olmayan ve kamuya açıklanmasına izin verilmeyen bilgileri ifade etmektedir.

İslami finans kuruluşunun paydaşlarının fıkhi uygunluk yönetim sisteminin sağlam bir şekilde tesis edildiği ve işletildiğinden emin olması için söz konusu sistemin ve ürettiği sonuçların mümkün olduğu ölçüde kamuya açıklanması gerekmektedir.²⁴⁷ Diğer taraftan İslami kurumsal yönetim de şeffaflığı ve kamuoyuna doğru ve tarafsız açıklamayı gerektirmektedir. Dolayısıyla İslami finans kuruluşu, ideal olarak, fıkhi danışma kurulunun kompozisyonu, görevleri, yetkileri ve sorumlulukları ve karar alma sürecini kamuoyuna açıklamalıdır. Söz konusu açıklamalar, fıkhi danışma kurulu kararlarına duyulan güveni, bu alanda toplumun bilgi sahibi olmasını ve fıkhi uyuma ilişkin piyasa disiplini olumlu yönde etkileyecektir. Kamuoyunun bilgilendirilmesi toplumun İslami finansa ilişkin bilinç düzeyinin artmasına ve piyasa disiplinin

---

²⁴⁴ ISRA, **A.g.e.**, pp. 720.

²⁴⁵ Grais and Pellegrini, **A.g.e.**, pp. 6.

²⁴⁶ IFSB, Guiding Principles on Shariah Governance Systems Offering Islamic Financial Services, December 2009, pp. 18.

²⁴⁷ Iqbal and Mirakhor, **A.g.e.**, pp. 338.

sağlanmasına da katkı sağlayacağı açıktır.²⁴⁸ Ayrıca hesap verebilirlik ve şeffaflık ilkeleri gereğince fıkhi danışma kurulunun faaliyetleri, görev ve hizmetleri, fıkhi kararları ve fıkhi uyuma ilişkin açıklamalarının yer aldığı bir rapor hazırlanması beklenir.²⁴⁹

İslami finans kuruluşlarının uyacağı fıkhi ilke ve kurallar belirlendikten sonra bunların kayıt altına alınması, arşivlenmesi, kuruluş içinde faaliyetleri yürüten bütün birimlere ve kişilere iletilmesi ve faaliyetlerin söz konusu ilke ve kurallara uygun olarak yürütülüp yürütülmediğinin tespiti için kurum içi birtakım fonksiyonların ve süreçlerin oluşturulması ve işletilmesi gerektiği açıktır. Fıkhi uygunluk yönetim sisteminin parçası olan ve fıkhi danışma kurulunun daha etkin şekilde çalışmasını sağlayan, kuruluş içindeki tamamlayıcı yapılar fıkhi uyum ve fıkhi iç denetim fonksiyonlarıdır. Bunlara daha yakından bakmakta fayda vardır.

2.1.2. Fıkhi Uyum Fonksiyonu

İslami finans kuruluşlarının ve özellikle de İslami bankaların fıkhi ilke ve kurallara uyum sağlaması ve uyumsuzluk ve itibar risklerinin ortaya çıkmasının önüne geçilmesi için; fıkhi uyum fonksiyonunun oluşturulması ve işletilmesi son derece önemlidir.²⁵⁰ Dolayısıyla İslami finans kuruluşlarında fıkhi uygunluk yönetim sisteminin bir parçası olarak; mevcut düzenleme ve finansal uyum fonksiyonunun parçası veya tamamlayıcısı olan bir fıkhi uyum fonksiyonunun olması beklenir.²⁵¹ Fıkhi uyum fonksiyonu yönetim, çalışanlar ve fıkhi danışma kurulunun ortak gayret, sorumluluk, özveri ve aksiyon almasını gerektirmektedir.²⁵²

Fıkhi gözetim ve kontrol faaliyetleri, İslami finans kuruluşunun faaliyetlerinde fıkhi ilke ve kurallara bağlılığı tespit etme noktasında hem uygulama öncesi hem de uygulama sonrası çalışmaları kapsamaktadır. Fıkhi uyum fonksiyonu, önleyici kontrollerin önemli bir parçasıdır ve esas olarak uygulama öncesi çalışmalarla ilgilidir. Buna karşılık fıkhi iç denetim, fıkhi inceleme ve fıkhi dış denetim fonksiyonları sorun

---

²⁴⁸ Iqbal and Mirakhor, **A.g.e.**, pp. 343.

²⁴⁹ ISRA, **A.g.e.**, pp. 719.

²⁵⁰ Rusnah Muhamad, "Shariah Compliance Process And Corporate Governance In Islamic Banking Institutions: A Proposed Model", *Journal of Accounting Perspectives*, Vol 4, December 2011, pp.46.

²⁵¹ IFSB, *Guiding Principles on Shariah Governance Systems*, pp. 3-4.

²⁵² AAOIFI, *Governance Standard No 9: Shariah Compliance Function*, pp. 9-10.

tespitine yönelik kontroller olup uygulama sonrası çalışmalarla ilgilidir.²⁵³ Fıkhi uyum fonksiyonunun tesis edilmesi; fıkhi uyumu sağlama mekanizmasının, ilgili kontrol ve süreçlerin ve gerekli görülmesi halinde fıkhi uyum biriminin kurulmasını kapsamaktadır.²⁵⁴

Fıkhi uyum ile görevli olan çalışanların doğal olarak aşağıdaki şartları sağlaması beklenmektedir.²⁵⁵

- İslam hukuku alanında yeterli eğitim sahibi olma
- Finans alanında veya diğer ilgili alanlarda bilgi ve tecrübe sahibi olma
- Fıkhi danışma kuruluyla koordineli ve etkin bir şekilde çalışmak için iletişim becerilerine sahip olma
- İslami finans kuruluşunun diğer birimleri/yapıları ile irtibat kurmalarını ve çalışmalarını sağlamak için organizasyon becerilerine sahip olma

2.1.3. Fıkhi İç Denetim Fonksiyonu

İslami finans kuruluşlarının fıkhi ilke ve kurallara uygun faaliyet gösterip göstermediğini kuruluş içinde bağımsız bir bakış açısıyla denetlenmelerini sağlamak için bazı iç denetim faaliyetleri gerçekleştirmesi beklenir.²⁵⁶ Fıkhi iç denetim, İslami finans kuruluşlarının faaliyetlerinin fıkhi kural ve ilkelere uygun olup olmadığını tespit etmeye yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda güvenilir bir denetim için fıkhi danışma kurulunun rolü son derece önemlidir.²⁵⁷

İslami finans kuruluşlarında kurumsal yönetimin önemli bir bileşeni olan fıkhi iç denetim fonksiyonu, içsel hesap verebilirliği ve şeffaflığı teşvik etmekte ve paydaşların ilgili kuruluşa olan güvenini artırmaktadır. Sağlam bir fıkhi iç denetim

---

²⁵³ A.e., pp. 9-10.

²⁵⁴ A.e., pp. 10.

²⁵⁵ IFSB, Guiding Principles on Shariah Governance Systems, pp. 12.

²⁵⁶ Mohd Danial Afiq Bin Khamar Tazilah, et. al., "Preliminary Study on the Compliance of Shariah Governance Framework and Performance of Islamic Financial Institutions in Malaysia", pp. 7, (Çevrimiçi) <https://www.researchgate.net/publication/316971258>, 17 Aralık 2018.

²⁵⁷ Yazkhiruni Binti Yahya, "Shariah Audit in Islamic Financial Institutions: The Effects of Spirituality and Moderating Role one Judgement and Decision Making", Thesis Submitted in Fullfilment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy, Institute of Postgraduate Studies, University of Malaya Kuala Lumpur, 2016, pp. 35.

fonksiyonu, İslami finans kuruluşunun fıkhi ilke ve kurallara uyumu konusunda fıkhi danışma kuruluna bağımsız nitelikli bir değerlendirme sunmak suretiyle fıkhi uyumsuzluk riskini yönetmeye ve fıkhi iç kontrol sisteminin sağlıklı işlemlerini sağlamaya yardımcı olmaktadır.²⁵⁸

Konvansiyonel iç denetçilerin kurumsal yönetimde oynadığı rol fıkhi iç denetçiler için İslami finans kuruluşunun faaliyetlerinin fıkhi ilke ve kurallara uyumlu olmasını sağlamak için fıkhi denetim yapmaya dönüşmektedir.²⁵⁹ Konvansiyonel iç denetimde denetçiler finansal uyuma ve iyi bir iç kontrol sisteminin varlığına odaklanırken, fıkhi iç denetimde ise fıkhi iç denetçiler fıkhi uyuma ve iyi bir fıkhi iç kontrol sisteminin varlığına odaklanmaktadır.²⁶⁰

Fıkhi iç kontrol sisteminin yeterliliğinin denetlenmesinin amacı, sistemin İslami finans kuruluşunun fıkhi uyum hedefine ulaşmada yeterli ve etkin olup olmadığına ilişkin makul güvence sağlayıp sağlamadığını tespit etmektir. Sistemin etkinliğinin denetlenmesi sistemin arzu edildiği gibi işlemlerini sağlayacaktır. Bu nedenle, fıkhi uyum başta olmak üzere diğer bütün hedeflere ulaşıldığına ilişkin makul güvence olup olmadığının tespiti için, sürecin denetçiler tarafından etkin şekilde planlanması, organize edilmesi ve yönlendirilmesi gereklidir.²⁶¹

Fıkhi iç denetim fonksiyonunu icra eden görevlilerin İslam hukuku alanında eğitim almış olması, finans alanında bilgi ve tecrübe sahibi olması ve denetim görevinin gerektirdiği iletişim ve organizasyon becerilerine sahip olması beklenir.²⁶²

Fıkhi iç denetçilerin İslam İslam ticaret hukuku ve İslam hukukundaki sözleşmeler ve ilkeler hakkında yeterli bilgi sahibi olması, fıkhi iç denetim sürecinin

---

²⁵⁸ AAOIFI, Exposure Draft No. G1/2018 of the Governance Standard for Islamic Financial Institutions - Internal Shari'ah Audit, pp.3.

²⁵⁹ Azam Abdelhakeem Khalid, Adel M. Sarea, "Independence and Effectiveness of Internal Shariah Audit: An Islamic Agency Theory", pp. 33, (Çevrimiçi) <https://www.researchgate.net/publication/327238515>, 19 Aralık 2018.

²⁶⁰ Azam Abdelhakem Khalid, et. al., "The Role of Shariah Supervisory Board on Internal Shariah Audit Effectiveness: Evidence From Bahrain", *Academy of Accounting and Financial Studies Journal*, Volume 22, Issue 3, 2018, pp. 6.

²⁶¹ Zurina Shafii, Supiah Salleh and Syahidawati Hj Shahwan, "Management of Shariah Non-Compliance Audit Risk in the Islamic Financial Institutions via the Development of Shariah Compliance Audit Framework and Shariah Audit Programme", *Kyoto Bulletin of Islamic Area Studies*, 3-2 (March 2010), pp. 13.

²⁶² IFSB, Guiding Principles on Shariah Governance Systems, pp. 12.

daha efektif ve sağlıklı olması açısından önemlidir. Bu iki alandaki bilgi, fıkhi iç denetçiyi fıkhi uyumsuzluklar konusunda müteyakkız kılacağı için denetim sürecini iyileştirmektedir.²⁶³

İç fıkhi denetçilerin yalnızca fıkıh alanında yetkin olması yeterli değildir; fıkhi denetim tecrübesi, becerisi ve eğitimi de olmalıdır. İç fıkhi denetçilerin etkinliği nitelik, eğitim ve tecrübeye bağlıdır.²⁶⁴ Uzun yıllar görev yaparak tecrübe kazanmış olan denetçiler daha doğru ve hızlı karar verebilmektedir.²⁶⁵

İnsan kaynağının yetersiz olduğu durumlarda, fıkhi iç denetim fonksiyonu, yeterli bilgi ve beceriye sahip iç denetçiler tarafından da gerçekleştirilebilir. İç denetçilerin denetim sürecinde zorluk ve tereddüt yaşamaları halinde, İslami finans alanındaki uzmanlardan yardım alınarak çözüm sağlanabilir.²⁶⁶

Fıkhi iç denetçi görevini bağımsızlık ve tarafsızlık çerçevesinde yerine getirmelidir. Zira bağımsızlık ve tarafsızlığın olmaması denetçinin ve yapılan denetimin güvenilirliğini zedeleyecektir. Gerçek manada bağımsızlık için denetçinin bütün kısıtlama ve önyargılardan beri olması gerekir.²⁶⁷ Fıkhi iç denetçiler kuruluşun faaliyetlerinde İslami ilkelerin ihlal edildiğini tespit etmeleri halinde durumu fıkhi danışma kuruluna rapor etmelidir.²⁶⁸

Fıkhi iç denetim sürecini aşağıdaki şekilde şematize etmek mümkündür.²⁶⁹

---

²⁶³ Yazkhiruni Binti Yahya and Nurmazilah Mahzan, "The Role of Internal Auditing in Ensuring Governance in Islamic Financial Institution", pp. 1644. (Çevrimiçi) http://eprints.um.edu.my/13974/1/114_334_3rdICBER2012_Proceeding_PG1634_1661.pdf, 12 Aralık 2018.

²⁶⁴ Zurina Shafii, et. al., "Shariah Audit Certification Contents: Views of Regulators, Shariah Committee, Shariah Reviewers and Undergraduate Students", **International Journal of Economics and Finance**, Vol. 6, No. 5, 2014, pp. 212.

²⁶⁵ Khalid, Et. al., **A.g.e.**, pp. 10.

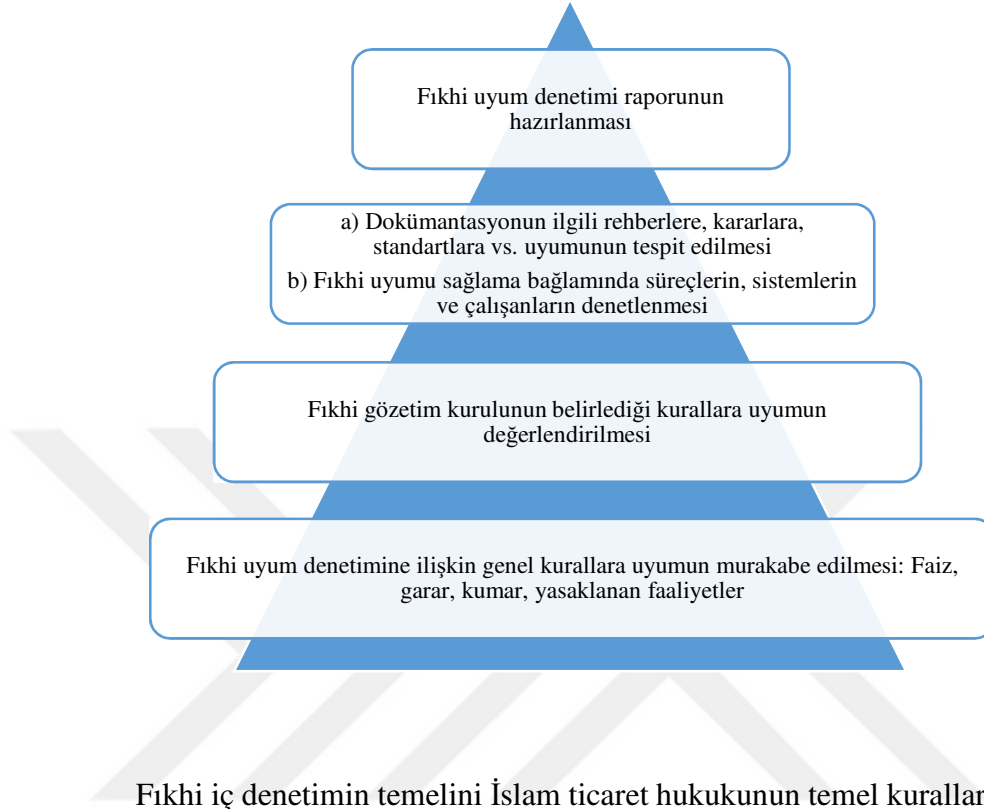
²⁶⁶ Mathew Kevin Bosi and Melissa Della Joy, Issues and Challenges of Auditing in Islamic Financial Institutions, *International Journal of Humanities and Social Science Invention*, Volume 6 Issue 2, February 2017, pp. 16.

²⁶⁷ Khalid, et. al., **A.g.e.**, pp. 7-8.

²⁶⁸ Khalid and Sarea, **A.g.e.**, pp. 33,

²⁶⁹ Shafii, Salleh and Shahwan, **A.g.e.**, pp. 11.

Şekil 1: Fıkhi İç Denetim Süreci

Fıkhi iç denetimin temelini İslam ticaret hukukunun temel kurallarına uyumun murakabe edilmesi oluşturur. İkinci düzeyde, fıkhi danışma kurulunun (gerek İslami finans kuruluşu nezdindeki gerekse gerekse daha üst seviyedeki) belirlediği fıkhi ilke ve kurallara uyumun değerlendirilmesi söz konusudur. Üçüncü düzeyde; faaliyetlerin yürütülmesinde kullanılan teklif formu, sözleşme ve diğer belgeler, ürün tanıtım, pazarlama ve reklam dokümanları gibi belge ve prosedürlerin uygunluğunun tespiti yer almaktadır. Nihai düzeyde ise fıkhi iç denetçilerin kuruluşun fıkhi kural ve ilkelere uyup uymadığına ilişkin düşüncelerini ifade ettiği fıkhi iç denetim raporunun hazırlanmasıdır. Söz konusu rapor, İslami finans kuruluşlarında fıkhi uyum ve hesap verebilirliğe ilişkin güvence bekleyen paydaşlar için önemlidir.²⁷⁰

Fıkhi iç denetim için kapsamlı bir denetim programının belirlenmesi son derece önemlidir. Denetim programı; gözlemler ve görüşmeler yoluyla İslami finans

²⁷⁰ Shafii, Salleh and Shahwan, **A.g.e.**, pp. 11-12.

kuruluşlarında yürütülen faaliyetleri ve uygulanan ilkeleri tespit etmek için tasarlanabilir.²⁷¹

Fıkhi iç denetim; planlama ve dokümantasyon, inceleme ve değerlendirme, raporlama ve izleme aşamalarından oluşur. Planlama ve dokümantasyon aşamasında aşağıdakiler yer alır:²⁷²

- Fıkhi uyum denetiminin amaçlarının ve kapsamının belirlenmesi
- Fıkhi danışma kurulunun fetva, rehber ve talimatlarının, önceki yıl iç ve dış fıkhi denetim sonuçlarının ve düzenleyici ve denetleyici otoritelerle yapılan ilgili diğer yazışmaların temin edilmesi
- Denetimin yapılmasına ilişkin kapasitenin ve kaynakların belirlenmesi
- Denetimle ilgili taraflarla iletişim sağlanması
- Önemli alanların belirlenmesi için faaliyetler, riskler ve kontrollere ilişkin fizibilite çalışması ve görüşmelerin yapılması
- Fıkhi iç denetim programlarının hazırlanması
- Denetim sonuçlarının açıklanma şekli ve zamanının belirlenmesi
- Kuruluşun fıkhi danışma kurulu dahil olmak üzere ilgili makamlardan fıkhi iç denetim çalışma planına ilişkin onayın alınması

Fıkhi iç denetim konusu bilgi ve belgelerin incelenmesi aşamasında fıkhi iç denetçiler, fıkhi denetim sonuçlarını desteklemek için fıkhi iç denetimin amaçları doğrultusunda gerekli bilgileri toplar, analiz eder, yorumlar ve belgelendirir. Fıkhi iç denetim bulguları ve tavsiyelerine sağlam temel oluşturmaları için bilgilerin yeterli, ilgili, güvenilir ve faydalı olması gereklidir. Denetçi tarafından hazırlanan çalışma kağıtları eksiksiz, düzgün, birim yöneticisi tarafından gözden geçirilmiş ve

---

²⁷¹ A.e., pp. 12.

²⁷² A.e., pp. 13-14.

yedeklenmiş olmalıdır. İnceleme ve değerlendirme aşamasında uygulanacak teknikler şunlardır:²⁷³

- Belge incelemeleri
- Gözlemler
- Analitik incelemeler
- Sorgular
- Yönetimle müzakereler

Raporlama aşamasında, denetim sonuçları, yönetim kuruluna ve kopyası fıkhi danışma kurulu ve üst yönetime raporlanır. Rapor yayımlanmadan önce birim yöneticisi sonuçları ve tavsiyeleri farklı yönetim kademeleri ile müzakere eder. Rapor tarafsız, açık, yapıcı olmalı ve zamanında hazırlanmalıdır. Fıkhi yorumlara ilişkin ihtilaflar fıkhi danışma kurulu tarafından çözüme kavuşturulur. Tespit edilen uyumsuzlukların düzeltilmesi ve tekrarlanmasının önlenmesi için fıkhi iç denetçinin düzeltici eylemler ve tavsiyelere ilişkin uygulamaları izleme görevi vardır. Denetim raporu, temel olarak aşağıdaki unsurları içerir:²⁷⁴

- Amaç
- Kapsam
- Bulgular
- Düşünce
- Tavsiyeler
- Düzeltici eylemler
- Denetlenen tarafların geri bildirimleri

---

²⁷³ A.e.

²⁷⁴ A.e.

2.2. FIKHİ UYGUNLUK YÖNETİMİNE İLİŞKİN DIŞ YAPILAR

İslami finans kuruluşlarının çatısı altında olmamakla birlikte söz konusu kuruluşların fıkhi uygunluk yönetim sistemlerinin tamamlayıcısı niteliğindeki dışsal yapılar, merkezi fıkhi danışma kurulu ve fıkhi dış denetimdir.

2.2.1. Merkezi Fıkhi Danışma Kurulu

İktisat/finans alanında uzman İslam hukukçularının yeterli sayıda olmaması ve kuruluş düzeyindeki fıkhi danışma kurullarının İslami finans sektörü için standardizasyon sağlayamaması nedeniyle İslam iktisadı ve İslami finans alanında eğitim almış (uzman) İslam hukukçularından oluşan İslami finans sisteminin geneline yönelik (merkezi) kurullar daha etkin ve uygun bir fıkhi uygunluk yönetim sistemi için gerekli olmaktadır. Bu kurullar, düzenleyici ve denetleyici otoriteler bünyesinde veya bunlarla yakın ilişki içerisinde olabildiklerinden, İslam'ın gerekliliklerine uygun şekilde bütün menfaat sahiplerinin haklarının korunması için etkin gözetim kontrollerinin geliştirilmesini sağlama açısından avantaj sağlamaktadır.²⁷⁵

Merkezi fıkhi danışma kurulları genellikle fıkhi yorum ve kararların standardizasyonu ve belirlenen standartlara uyumun gözetilmesi işlevini gören yapılardır.²⁷⁶ Bu yapılar aynı zamanda, aynı fıkhi danışma kurulunun üyeleri arasında çıkan fıkhi tartışmalar için hakem konumundadır. Bazı ülkelerde merkezi fıkhi danışma kurulu yapısının yanında İslami finans ürünleri ve kuruluşlarını değerlendirmek üzere kamu derecelendirme kuruluşları bulunmaktadır. Bu kuruluşların da fıkha uygun yatırımlar için pozitif bir ortam oluşturması amaçlanmaktadır.²⁷⁷

Bu yapıların en önemli hedeflerinden biri ülkedeki fıkhi uygulamaların standardizasyonudur.²⁷⁸ İslami finansal ürün ve hizmetlerin standardizasyonu, İslam hukukunun yetkili görmediği sivil mahkemelerin önüne gelen İslami finans

²⁷⁵ Iqbal and Mirakhor, **A.g.e.**, pp. 338.

²⁷⁶ Merkezi danışma kurulunun işlevleri açısından ülkeler arası farklı yaklaşımlar olabilmektedir. Konuya ilişkin ayrıntılara üçüncü bölümde yer verilmektedir.

²⁷⁷ Grais and Pellegrini, **A.g.e.**, pp. 15.

²⁷⁸ **A.e.**, pp. 16.

sözleşmelerinin uygulanabilirliğini sağlama açısından son derece önemlidir. Benzer şekilde, uygulamaların standardizasyonu ilgili paydaşların mülkiyet haklarını korumanın yanı sıra İslami olmayan ülkelerde İslami finans kuruluşunun gelişmesine katkı sağlayabilir. Bununla birlikte merkezi fıkhi danışma kurulları, birden fazla ülkede faaliyet gösteren bir İslami finans grubunun faaliyet ve uygulamalarının bir ülkede meşru görülürken başka bir ülkede meşru görülmemesine sebep olma potansiyelini de taşımaktadır.²⁷⁹

2.2.2. Fıkhi Dış Denetim

Günümüzde her şeye güvenen ve hiçbir şeyi denetlemeyen bir toplum yapısından hiçbir şeye güvenmeyen ve her şeyi denetleyen bir toplum yapısına doğru bir dönüşüm yaşanmaktadır.²⁸⁰ Bu bağlamda kuruluşların dış denetimi, kurumsal hesap verebilirliğin sağlanması ve paydaşların kuruluşlara ve yönetimlerine güveninin artırılması açısından son derece önemli bir unsur haline gelmiştir.²⁸¹

İslami finans kuruluşlarının paydaşlarının çıkarlarına en uygun şekilde davranmaları İslami açıdan bir yükümlülüktür. Söz konusu kuruluşlar için fıkhi ilke ve kuralların var olması veya belirlenmiş olmasının yanında bu ilke ve kurallara uyulduğuna ilişkin bir göstergenin/kanıtın olması, hem İslami kurumsal yönetimin bir gereği hem de kuruluşun paydaşlarının doğal beklentisidir. İslami kurumsal yönetim yaklaşımı çerçevesinde bu beklentinin karşılanmaması, İslami finans kuruluşunun varlığını sürdürmemesine kadar varan sonuçlara neden olabilmektedir.²⁸² Bu nedenle İslami çerçevede faaliyet gösteren diğer kuruluş türlerinde olduğu gibi, İslami finans kuruluşlarında da fıkhi ilke ve kurallara uyuma ilişkin olarak bir çeşit “kontrol ve denge” sağlayacak bir dış denetim mekanizmasının varlığı gereklidir.²⁸³ Bu noktada İslami çerçevede faaliyet gösterecek veya göstermesin bütün kuruluşlar için geçerli ve

---

²⁷⁹ A.e.

²⁸⁰ ISRA, A.g.e., pp. 814.

²⁸¹ Roszaini Haniffa, “Auditing Islamic Financial Institutions”, QFinance Newsletter, pp. 1.

²⁸² Zurina Shafii, Ahmad Zainal Abidin and Supiah Salleh, “Integrated Internal-External Shariah Audit Model: A Proposal towards the Enhancement of Shariah Assurance Practices in Islamic Financial Institutions, IRTI Working Paper No. 1436-07, May 18, 2015, pp. 2-3.

²⁸³ Hisham Yaacob and Nor Khadijah Donglah, “Shariah Audit in Islamic Financial Institutions: The Postgraduates’ Perspective”, **International Journal of Economics and Finance**, Vol 4, No 12, September 2012, pp. 224.

gerekli olan konvansiyonel dış denetim İslami finans kuruluşları için yeterli olmamaktadır.²⁸⁴ Zira konvansiyonel dış denetim dinin gayelerini gözetmediğinden, fıkhi ilke ve kurallara uyuma ilişkin denetim yaparak İslami finans kuruluşunun paydaşlarına görüş bildirmeyi içermemektedir.²⁸⁵ Dolayısıyla konvansiyonel kuruluşlardan farklı olarak başta İslami bankalar olmak üzere bütün İslami finans kuruluşlarında faaliyetlerin ve bunlara ilişkin finansal sonuç ve açıklamaların fıkhi ilke ve kurallara uygun olduğunu doğrulamak amacıyla bir fıkhi dış denetim yapısı var olmalıdır. Bu yapı, İslami finans kuruluşunun bütün paydaşlarının ve nihayetinde toplumun çıkarına hizmet etmektedir.²⁸⁶

Fıkhi dış denetim, İslami finans kuruluşunun fıkhi ilke ve kurallara uyumunu güçlendirir ve paydaşların kuruluşa duyduğu güveni artırır.²⁸⁷ Böylelikle kuruluşun sağlıklı bir şekilde faaliyet göstermesine ve varlığını sürdürmesine katkıda bulunur. Bu nedenle, İslami finans kuruluşlarının kurumsal yönetimindeki içsel yapılar kadar önemli bir işlev icra etmektedir.²⁸⁸

2.2.2.1. Fıkhi Dış Denetimin Tanımı

Konvansiyonel dış denetim, kuruluşun finansal raporlarının, hakkında makul bir güvence sağlanması ve raporun gerçek ve adil olmasına ilişkin görüş bildirilmesi amacıyla bağımsız bir üçüncü tarafça incelenmesidir. Zira finansal raporun zamanında açıklanması ve güvenilir olması paydaşların özellikle de yatırımcıların önemli kararlar almasını sağlamak için son derece önemlidir.²⁸⁹

Fıkhi dış denetim nispeten yeni bir terimdir ve tanımı üzerine bir konsensüs oluşmuş değildir.²⁹⁰ En genel şekilde ifade etmek gerekirse, İslami finans

---

²⁸⁴ Nawal Kasim, **et. al.**, “Assessing the Current Practitice of Auditing in Islamic Financial Institutions in Malaysia and Indonesia”, **International Journal of Trade, Economics and Finance**, Vol. 4, No. 6, December 2013, pp. 414.

²⁸⁵ Shafii, Abidin and Salleh, **A.g.e.**, pp. 3.

²⁸⁶ ISRA, **A.g.e.**, pp. 717,814.

²⁸⁷ Shafii, Abidin and Salleh, **A.g.e.**, pp. 2-3.

²⁸⁸ Kasim, **et. al.**, “Assessing the Current Practitice of Auditing in Islamic Financial Institutions in Malaysia and Indonesia”, **International Journal of Trade, Economics and Finance**, pp. 415.

²⁸⁹ Bosi and Joy, **A.g.e.**, pp. 15.

²⁹⁰ Achene Lahtasna, Shahul Hameed Haji Mohamed Ibrahim & Datuk Syed Othman Alhabshi, “Shariah Audit: Evidence & Methodology in Islamic Finance”, pp. 6-8, (Çevrimiçi) <http://www.inceif.org/archive/wp->

kuruluşlarının fıkhi ilke ve kurallara uyum durumunu tespit etmeye yönelik denetimdir.²⁹¹ Başka bir tanıma göre fıkhi dış denetim, “*fıkhi kural ve ilkelere uygunluk bağlamında; toplanan bilgiler ve belirlenen uygunluk kriterleri arasındaki uyum derecesini tespit etmek ve raporlamak üzere kanıtların toplanması ve değerlendirilmesidir*”.²⁹² Ayrıca söz konusu kavramı, “*fıkhi ilke ve kurallara uyumsuzluk riskine maruz olan ürünler, faaliyetleri destekleyen teknoloji, faaliyet süreçleri ile risk alanları, belgeler ve sözleşmeler, politika ve prosedürler ile fıkhi ilke ve kurallara riayeti gerektiren diğer faaliyetler ile meşgul olan kişiler dahil olmak ve bunlarla sınırlı olmamak üzere bütün faaliyetlerinde özellikle finansal tablolar ve diğer operasyonel unsurlarda İslami finans kuruluşlarının fıkhi ilke ve kurallara uyumunun murakabe edilmesidir*” şeklinde daha teknik ve ayrıntılı bir şekilde tanımlamak da mümkündür.²⁹³

Başka bir tanıma göre fıkhi dış denetim, “*sosyoekonomik eylem ve olaylar hakkındaki açıklamalar ile fıkhi danışma kurulu tarafından belirlenen fıkhi ilke ve kurallara dayalı kriterleri de içeren ilgili finansal raporlama çerçevesi arasındaki uyum derecesini belirlemek için, söz konusu açıklamalara ilişkin olarak objektif şekilde kanıt toplanması, bunların değerlendirilmesi ve sonuçların ilgili bütün taraflara raporlanması şeklindeki sistematik bir süreçtir*”.²⁹⁴

2.2.2.2. Fıkhi Dış Denetimin Amacı ve Kapsamı

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı üzere fıkhi dış denetimin temel amacının İslami finans kuruluşunun bütün yönleriyle fıkhi ilke ve kurallara uyumunu sağlamak olduğu açıktır. Fıkhi dış denetimin tanımı ve amacı, söz konusu denetimin kapsamını da ortaya koymaktadır.²⁹⁵ İslami finans kuruluşlarının dış denetimi, finansal tabloların ilgili denetim standartlarına göre hazırlanıp hazırlanmadığının doğru ve adil

---

content/uploads/2013/12/Shari%E2%80%99ah_Audit_Evidence_and_Methodology_A_Shari%E2%80%99ah_Perspective.pdf, 8 Ekim 2018.

²⁹¹ Shafii, Abidin and Salleh, **A.g.e.**, pp. 4.

²⁹² Abdul Rahman, “Shari’ah Audit for Islamic Financial Services: The Needs and Challenges”, pp. 9.

²⁹³ Mohamad Akram Laldin, **A Mini Guide to Shariah&Legal Maxims**, Kuala Lumpur, CERT Publications, 2007; Syed Alwi Mohamed Sultan, **A Mini Guide to Accounting for Islamic Financial Products**, Kuala Lumpur, CERT Publications, 2006.

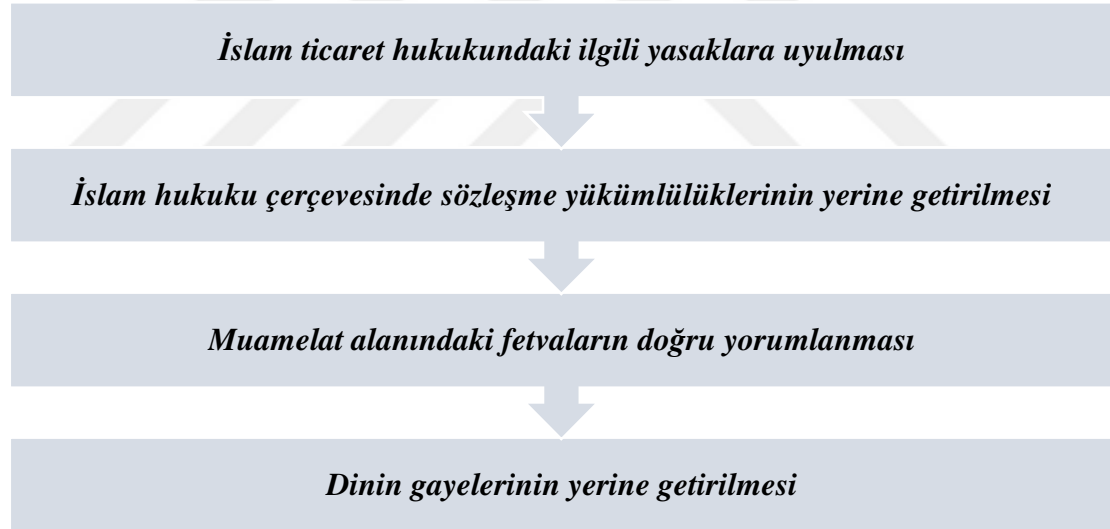
²⁹⁴ Haniffa, “Auditing Islamic Financial Institutions”, pp. 1.

²⁹⁵ Lahsasna, Ibrahim and Alhabshi, **A.g.e.**, pp. 9.

bir şekilde tespit edilmesi ve açıklanmasını gerektiren geleneksel finansal dış denetimden daha kapsamlıdır. Bunun nedeni, denetçilerin kuruluşun yönetiminin fıkhi ilke ve kuralların yanında, insan hayatını her boyutta koruma ve iyileştirme gibi daha geniş bir mana ifade eden dinin gayelerine uygun hareket edip etmediğini de tespit etmek ve açıklamak zorunda olmasıdır.²⁹⁶ Örneğin İslam'ın sosyal adalet ilkesi gereğince kuruluşun bütün paydaşlarla ilişkileri de dâhil olmak üzere kuruluşun faaliyetlerinin sosyal açıdan değerlendirilmesi fıkhi dış denetimin kapsamı içindedir. Dolayısıyla İslami finans kuruluşlarının iktisadi ve sosyal etkileri olan zekât yükümlülüklerinin hesaplanması ve dağıtılması fıkhi dış denetime tabidir.²⁹⁷

Nihai olarak dinin gayelerine ulaşmayı önceleyen fıkhi dış denetimin bakış açısını aşağıdaki şekilde şematize etmek mümkündür.²⁹⁸

Şekil 2: Fıkhi Dış Denetim

Fıkhi dış denetimin konvansiyonel dış denetimden farklı taraflarının olması, İslami finans kuruluşlarının faaliyetlerinin mali yönlerini dikkate almayacağı anlamına gelmemektedir. Fıkhi dış denetim, bütün finansal işlemlerin doğru şekilde anlaşılması,

²⁹⁶ Roszaini Haniffa, "Auditing Islamic Financial Institutions", QFinance Newsletter, pp. 1.

²⁹⁷ Hisham Yaacob and Nor Khadijah Donglah, "Shariah Audit in Islamic Financial Institutions: The Postgraduates' Perspective", **International Journal of Economics and Finance**, Vol 4, No 12, September 2012, pp. 226.

²⁹⁸ Mustafa Mohd Hanefah, et. al., **Governance and Shariah Audit in Islamic Financial Institutions**, Negeri Sembilan, USIM Publisher, 2012, pp. 191.

sınıflandırılması, ölçülmesi ve raporlanmasının yanında ilgili standartlara uygun olmasını da amaçlamaktadır.²⁹⁹

2.2.2.3. Fıkhi Dış Denetimin Konvansiyonel Dış Denetimden Farkı

Fıkhi dış denetim, birçok açıdan konvansiyonel dış denetimden farklılık arz etmektedir. Temel farklılıklardan biri, konvansiyonel dış denetimin daha ziyade finansal tabloların kuruluşun finansal durumunu doğru ve adil şekilde yansıtmayı yansıtmadığına yani kuruluşun finansal tarafına odaklanması, buna karşılık fıkhi dış denetimin kuruluşun genel olarak faaliyetlerinin fıkhi ilke ve kurallara uygun olması zorunluluğuna odaklanmasıdır.³⁰⁰

Konvansiyonel dış denetçiler bir kuruluşun yönetimine ve hissedarlarına yalnızca finansal konulara dair güvence sağlamakla sorumludur. Kuruluşun yönetimi ve faaliyetleri çerçevesinde alınan kararların mahiyetine bakmak, bunu yaparken de dini ilkelere bağlı kalmak gibi sorumlulukları yoktur. Fıkhi dış denetçiler ise bir kuruluşun bütün faaliyetlerinin mahiyetini İslami ilkelere dayalı olarak değerlendirilmekle sorumludur.³⁰¹

Konvansiyonel dış denetimlerde, denetçi öncelikle geleneksel finansal muhasebe sistemlerinde kayıt işlemlerinin doğruluğunu teyit etmek amacıyla şirketlerin finansal tablolarını incelemektedir. Konvansiyonel dış denetçinin görevi, finansal muhasebe kayıtlarının işleyişini iyi bilen bir teknik uzman sıfatıyla nicel verilere bakmak ve finansal tablo ve açıklamaların mevcut standartlara uygun olup olmadığına ilişkin genel bir rapor hazırlamakla sınırlıdır.³⁰² Fıkhi dış denetimde ise denetçinin görevi İslami finans kuruluşunun finansal tablolarının doğruluğunun yanı sıra faaliyet ve işlemlerin sosyal ve iktisadi yönlerine ilişkin raporlamayı da içermektedir.³⁰³

---

²⁹⁹ Lahsasna, Ibrahim and Alhabshi, **A.g.e.**, pp. 9.

³⁰⁰ Shafii, Abidin and Salleh, **A.g.e.**, pp. 3.

³⁰¹ Yazkhiruni Binti Yahya, "Shariah Audit in Islamic Financial Institutions: The Effects of Spirituality and Moderating Role one Judgement and Decision Making", pp. 49-50.

³⁰² Kasim, **et. al.**, **A.g.e.**, pp. 415.

³⁰³ Muhammad Akram Khan, Role of the Auditor in an Islamic Economy, **J. Res. Islamic Econ.**, Vol. 3, No. 1, 1985, pp. 31.

2.2.2.4. Fıkhi Dış Denetimin Aşamaları

Fıkhi dış denetim, en baştan itibaren uygun şekilde tasarlanması gereken sistematik bir süreçtir. Bu sürecin temel olarak planlama, denetim ve raporlama aşamalarından oluştuğunu söylemek mümkündür.³⁰⁴

2.2.2.4.1. Planlama

Bütün İslami finans kuruluşlarının faaliyetleri aynı değildir. Özellikle ölçek nedeniyle kuruluşlar farklı faaliyet modelleri benimseyebilmektedir. Örneğin bazı kuruluşlar büyük oranda bireysel müşterilere yönelik hizmet sunarken, bazıları hem bireysel, hem kurumsal müşterilere hem de büyük kamu projelerine finansman sağlayabilmektedir. Bu nedenle, bir fıkhi dış denetçinin öncelikle İslami finans kuruluşunun gerçekleştirdiği faaliyetleri bilmesi, anlaması ve denetim tekniklerini, süreçlerini ve dolayısıyla denetim planını buna göre belirlemesi gerekir. Genel olarak, alım-satım şeklindeki bireysel finansmanın murabaha, ortaklık yöntemiyle finansmanın müşareke ve mudarebe, proje finansmanının ise selem, istisna ve icare sözleşmeleri üzerinden yapıldığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla ana faaliyet alanı proje finansmanı olan bir İslami finans kuruluşu için murabaha işlemlerine odaklanan bir dış denetim planı, ana faaliyet alanı bireysel finansman olan bir İslami finans kuruluşu için selem ve istisnaya odaklanan bir dış denetim planı uygun olmayacaktır. İslami finans kuruluşunun faaliyet modeli ve kullandığı sözleşmeler iyice bilinip anlaşıldıktan sonraki adım, kuruluşun fıkhi ilke ve kurallara uygunluk durumu hakkında kanaat oluşturmak üzere kanıt toplamakta kullanılacak en uygun tekniklerin belirlenmesidir. Kuruluşun faaliyet modeli ve kullandığı sözleşmelere göre dış denetim tekniklerinin farklılaşması doğal bir sonuçtur. Örneğin proje finansmanı faaliyetinin denetimi için proje yerinin ziyaret edilmesi diğer tekniklerden daha uygun ve yararlı olabilir. Planlama aşamasının son adımı uygun bir denetim planının hazırlanmasıdır. Dış denetim planında, denetim sürecinin her bir parçası hedefleriyle birlikte detaylandırılır ve bu hedeflere ulaşmak için kullanılacak teknikler belirtilir.³⁰⁵

³⁰⁴ Lahsasna, Ibrahim and Alhabshi, **A.g.e.**, pp. 15.

³⁰⁵ **A.e.**, pp. 15-17.

2.2.2.4.2. Uygulama

Denetim planının uygulanması dış denetim sürecinin başarılı olmasını sağlayacak olan aşamadır. Denetim aşamasında en önemli unsur denetim kanıtlarının toplanması için kullanılacak uygun bir tekniğin/tekniklerin seçilmesidir. Fıkhi dış denetçi, belgelerin incelenmesi, görüşme, doğrudan gözlem, mukayese, anket, vaka çalışması, istatistiksel analiz gibi teknikler arasından seçim yapabilir. Bu tekniklerin bir veya daha fazlasının seçimine ve/veya önceliğine karar verilmesine etki edecek birtakım faktörler mevcuttur. Bunlardan en önemlisi denetimin amacıdır. Ayrıca İslami finans kuruluşunun faaliyet yapısı, doğrudan gözleme gibi bazı tekniklerin diğer tekniklere üstünlüğü ve tekniklerin kullanılabilirliği karar verilmesini etkileyebilecek unsurlardır.³⁰⁶

2.2.2.4.3. Raporlama

Bir dış denetim raporu genellikle kısa bir metinden ibarettir ve gereksiz herhangi bir detay veya unsur içermez. Raporun sunumu, her denetçinin yaklaşımına bağlı olduğu için değişebilir olmakla birlikte fıkhi denetim raporunda yer alan önemli unsurlardan ilki, denetime ilişkin genel açıklama, denetimin hedefleri ve kapsamı, kuruluşun risk profili, denetime ilişkin tespit ve değerlendirmelerin yer aldığı ve bunların bir sonuca bağlandığı yönetici özeti bölümüdür. İkinci unsur, detaylı denetim bulgularının yer aldığı ve bunların önceki denetim bulgularıyla mukayese edildiği bölümdür. Üçüncü unsur ise gerekli ilave unsurların bulunduğu ve kuruluşun organizasyon şemasına yer verilen bölümdür.³⁰⁷

---

³⁰⁶ A.e., pp. 17.

³⁰⁷ A.e., pp. 18.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLAMİ FİNANS KURULUŞLARINDA FIKHİ GÖZETİM SİSTEMİNE İLİŞKİN ULUSLARARASI STANDARTLAR

İslami finans kuruluşlarında fıkhi uygunluk yönetim sistemine ilişkin uluslararası standart belirleyen organizasyonlar AAOIFI ve IFSB'dir. AAOIFI konuya ilişkin standartlara mevcut durumda dokuz standarttan oluşan Yönetim Standartları³⁰⁸ grubunda yer vermektedir. Bu başlık altında ilk standart 1997 son standart ise 2018 yılında yayımlanmıştır. Ayrıca AAOIFI'nin denetim standartları grubunda yer alan fıkhi dış denetime ilişkin standardı da fıkhi uygunluk yönetim sistemini ilgilendirmektedir. IFSB sisteme ilişkin konulara 2009 yılında yayımladığı Rehber İlkelerde³⁰⁹ yer vermiştir.

İslami finans kuruluşlarında fıkhi uygunluk yönetim sisteminin her bir unsuru için uluslararası standartlarda yer alan hususlar mukayeseli olarak aşağıdaki şekilde verilmektedir.

3.1. Fıkhi Danışma Kurulu

Fıkhi danışma kuruluna ilişkin konulara, IFSB 10 nolu standardında, AAOIFI ise 1 nolu yönetim standardında yer vermiştir.

IFSB, fıkhi danışma kurulu için müstakil bir tanımlama yapmazken AAOIFI bu konuda bir tanım getirmiş durumdadır. AAOIFI tanımına göre fıkhi danışma kurulu; İslami finans kuruluşlarının faaliyetlerinin fıkhi kural ve ilkelere uygun olmasını sağlamak için söz konusu faaliyetleri yönlendiren, inceleyen, denetleyen ve fetva ve kararları İslami finans kuruluşları için bağlayıcı olan bağımsız bir yapıdır.³¹⁰

Hem AAOIFI hem de IFSB standardına göre fıkhi danışma kurulu en az üç kişiden oluşmalıdır. IFSB, fıkhi danışma kurulu üyelerinin, mümkünse İslam hukukunun farklı ekollerinden, farklı tecrübe düzeyine sahip ve mümkün olması

³⁰⁸ AAOIFI Governance Standards.

³⁰⁹ Guiding Principles on Shariah Governance Systems for Institutions Offering Islamic Financial Services.

³¹⁰ AAOIFI, **Accounting, Auditing and Governance Standards**, pp. 885.

halinde farklı milletlerden olması seçeneğinin daha uygun olacağı gerekçesiyle göz önünde bulundurulması gerektiğini ifade etmektedir.³¹¹

3.1.1. Atama ve Ücretlendirme

Uluslararası standartlar fıkhi danışma kurulunun atanması konusunda benzer süreçler öngörmektedir. AAOIFI standardına göre, fıkhi danışma kurulunun, İslami finans kuruluşunun yönetim kurulunun tavsiyesi üzerine genel kurulda hissedarlar tarafından atanması gerekmektedir.³¹² IFSB standardında fıkhi danışma kurulunun atama yetkisinin yönetim kurulunda olduğu, yönetim kurulunun bu yetkiyi aday belirleme komitesi veya icra kurulu başkanına devredebileceği, bununla birlikte her halükarda söz konusu atamaların İslami finans kuruluşunun pay sahipleri tarafından onaylanmasını gerektiği belirtilmektedir.³¹³

AAOIFI, fıkhi danışma kurulunun göreve başlaması için kurul üyeleri ile İslami finans kuruluşunun mutabakatının, mutabık kalınan şartların yer alacağı bir atama mektubu ile belgelenmesi gerektiğini ifade etmektedir.³¹⁴ IFSB standardına göre, müteakip süreçte fıkhi danışma kurulu üyeleri ile İslami finans kuruluşu arasında yapılacak olan hizmet sözleşmesinde kurul üyelerinin atama yetkisinin kimde olduğu, taraflardan birisi tarafından hizmet sözleşmesi sonlandırılmadan önce sözleşme fesih nedeni sunma ve/veya önceden bildirme sürecine gerek olup olmadığı ve kurul üyelerinin görev süresinin ne kadar olduğu yer almalıdır. Kurul üyelerine sağlanacak ücretler ile diğer özlük hakları başlangıçta belirlenmelidir.³¹⁵ AAOIFI standardına göre, hissedarlar kurul üyelerinin ücretinin belirlenmesi konusunda yönetim kurulunu yetkilendirebilmelidir.³¹⁶

---

³¹¹ IFSB, Guiding Principles on Shariah Governance Systems, pp. 8.

³¹² AAOIFI, A.g.e., pp. 885.

³¹³ IFSB, Guiding Principles on Shariah Governance Systems, pp. 23.

³¹⁴ AAOIFI, A.g.e., pp. 886.

³¹⁵ IFSB, A.g.e., pp. 23.

³¹⁶ AAOIFI, A.g.e., pp. 886.

3.1.2. Üyelik Şartları

3.1.2.1. Yeterlik Şartları

Uluslararası standartlara göre, fıkhi danışma kurulunun her şeyden önce İslam hukuku alanında uzmanlaşmış kişilerden oluşması gerekmektedir. Söz konusu uzmanlaşmanın objektif kriterlere bağlanması noktasında AAOIFI genel bir bakış açısı benimserken IFSB daha ayrıntılı kriterler belirlemiş durumdadır.

AAOIFI standardına göre, fıkhi danışma kurulu, İslam ticaret hukuku (İslam ticaret hukuku) alanında uzman İslam hukukçularından oluşur. Bununla birlikte İslam ticaret hukuku uzmanlarından başka üyelere de sahip olabilir fakat bu üyelerin İslami finansal kuruluşlar alanında uzman ve İslam ticaret hukuku alanında bilgi sahibi olması gerekmektedir.³¹⁷ AAOIFI, mezkûr alanlarda uzman veya bilgi sahibi olma hususlarını net ve objektif kriterlere bağlamamıştır.

IFSB standardına göre, fıkhi danışma kurulu üyeleri İslam hukuku alanında en az lisans düzeyinde eğitim almış ve genelde finans özelde İslami finansa yeterince vakıf olmalıdır. Bu bağlamda fıkhi danışma kurulu üyelerinden beklenen iki temel akademik yeterlilik şartı vardır. Bunlardan birincisi, fıkıh usulü alanında güçlü bir yeteneğe³¹⁸, ikincisi iyi derecede Arapça bilgisine³¹⁹ sahip olmaktır. Bunun dışında kurul üyeleri ile İslami finans kuruluşunun paydaşları arasındaki iletişimin daha net ve sağlıklı olması için üyelerin İngilizce konuşma yeteneğine sahip olması son derece önemli olarak görülmektedir.³²⁰

IFSB, akademik şartları sağlamanın yanında fıkhi danışma kurulu üyelerinin aşağıdaki alanlarda bilgi ve tecrübe sahibi olması gerektiğini ifade etmektedir:³²¹

- İslami finans kuruluşu tarafından gerçekleştirilen faaliyetlere ilişkin İslam hukuku kuralları ve ilkeleri

---

³¹⁷ AAOIFI, **A.g.e.**, pp. 885.

³¹⁸ IFSB standardında, isabetli hukuki kararlar vermek için fıkıh yöntemlerini iyi bilmek gerektiği gerekçe olarak ifade edilmektedir.

³¹⁹ IFSB standardında, İslam hukukunun birincil kaynaklarını son derece iyi anlamak için gerekli olduğu ifade edilmektedir.

³²⁰ IFSB, **A.g.e.**, pp. 30.

³²¹ **A.e.**

- İslami finans kuruluşunun tabi olduğu genel hukuki ve düzenleyici çerçeve
- Finansal ürünler sunulmasının İslam dininin/hukukunun gayeleri bağlamında piyasaya ve topluma etkisi

IFSB'ye göre fıkhi danışma kurulu üyeleri, İslami finans kuruluşunun faaliyet gösterdiği sektöre (bankacılık, sermaye piyasaları veya sigortacılık) ilişkin spesifik bilgilere sahip olmalıdır. Diğer taraftan fıkhi danışma kurulu üyelerinin geçmişteki mesleki işleri ve finansal işlemleri ile ilgili olarak doğruluk, dürüstlük ve itibara sahip olması gerekli görülmektedir. Standartta fıkhi danışma kurulu başkanının fıkhi kararlar verme konusunda en az üç yıl veya İslami finans alanında öğretim veya araştırmalarda bulunma konusunda yeterlilik sonrası en az dört yıl tecrübeye sahip olan fıkhi danışma kurulu üyelerinden seçilmesinin uygun olacağı belirtilmektedir.³²²

3.1.2.1. Yetkinlik Şartları

IFSB standardına göre yetkinlik kriterleri iki ana başlık altında toplanmaktadır:³²³ Bunlardan birincisi iyi karakter, ikincisi ise kapasite ve beceridir.

IFSB'ye göre iyi karakter; yani doğruluk, dürüstlük, adalet ve itibar zaman içinde ortaya çıkan nitelikler olup, faizsiz finans kuruluşu fıkhi danışma kurulu üyeleri için aşağıdakileri de içeren uygun faktörlerin tümünü göz önünde bulunduran şeffaf bir süreç belirlemelidir:³²⁴

- Kişinin ceza gerektiren suç, özellikle de sahtekârlık, dolandırıcılık veya mali suçla ilgili suçlardan mahkum edilip edilmediği
- Özellikle bankacılık veya diğer finansal işlerle ilgili olarak konusu suiistimal veya dolandırıcılık olan hukuk davalarında kişi hakkında herhangi bir olumsuz bulgunun veya kararın olup olmadığı
- Kişinin ya da kişinin hakim ortağı olduğu veya kontrol hakkına sahip olduğu veya üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu herhangi bir kuruluşun, kamu ya

---

³²² A.e.

³²³ IFSB dokümanında, söz konusu kriterlerin kapsamlı olmadığı ve bu nedenle yönetim kurulunun, her vaka bazında, ilgili diğer konuları, özellikle de faizsiz finans kuruluşunun içinde buldukları sektör ve ülkenin yasal ve düzenleyici çerçevesi ile ilgili hususları dikkate alması gerektiği belirtilmektedir.

³²⁴ A.g.e., pp. 11-12.

da özel bir düzenleyici otorite, meslek kuruluşu ya da mahkeme tarafından soruşturma, ceza, disiplin vs. işlemlere tabi tutulup tutulmadığı

- Kişinin ticaret, iş veya mesleği yapmaya ilişkin tescil, izin, üyelik veya lisans alması reddedilen, mevcut tescil, izin, üyelik veya lisansı iptal edilen, kaldırılan ya da sonlandırılan ve neticede bir lisans, tescil ya da izin gerektiren bir ticaret, iş veya mesleği yapma hakkı kalmayan bir firma, ortaklık ya da diğer organizasyonun sahibi veya yöneticisi olup olmadığı
- Kişinin, görevdeyken veya görevden ayrıldıktan sonraki bir yıl içinde tasfiye, iflas ya da zorunlu tasfiye sürecine girmiş bir şirketin yöneticisi, ortağı ya da yönetimiyle ilgili çalışanı olup olmadığı,
- Kişinin, çalışan, mutemet, yediemin, vekil ya da benzer şekillerde bulunduğu pozisyondan doğruluk ve dürüstlikle ilgili şüpheler nedeniyle görevden alınan, istifası istenen veya istifa eden biri olup olmadığı,
- Kişinin, görevi kötüye kullanmaktan ötürü yöneticilik ve benzer şekilde hizmet vermekten men edilmiş olup olmadığı,
- Kişinin geçmişte müşteriler, üst kademedeki görevliler, denetçiler ve düzenleyici otoritelerle ilişkilerde adil ve dürüst olup olmadığı ve düzenlenen faaliyetlerle ilgili herhangi bir haklı şikayetin konusu olup olmadığı,
- Kişinin, düzenleyici sistemin gerekliliklerine ve standartlarına ve diğer yasal, düzenleyici veya mesleki gereklilikler ve standartlara uyma konusunda isteklilik gösterip göstermediği
- Kişinin bir mesleki, ticari veya düzenleyici organ tarafından cezalandırılıp cezalandırılmadığı; ihmal, yetersizlik, sahtekarlık veya kötü yönetim nedeniyle herhangi bir görev veya pozisyondan alınıp alınmadığı ya da istifasının istenip istenmediği

IFSB standardında, faizsiz finans kuruluşlarının fihki danışma kurulu üyelerinin, kapasitesini ve becerisini değerlendirirken, aşağıdakileri de (bunlarla sınırlı olmamak üzere) içeren tüm ilgili faktörleri dikkate alması gerektiği ifade edilmektedir:³²⁵

---

³²⁵ A.e., pp. 12.

- Kişinin niteliklerin ve deneyimin sonucunda pozisyonun sorumluluklarını başarıyla yerine getirebilme kapasitesini göstermiş olup olmadığı
- Kişinin görevlerini yerine getirmesi için fiziksel, zihinsel ve duygusal olarak uygun olup olmadığı
- Kişinin yapacağı iş hakkında ve yerine getireceği görevin gerektirdiği sorumluluklar hakkında sağlam bilgiye sahip olup olmadığı.

IFSB'ye göre, bir İslami finans kuruluşunun fıkhi uygunluk yönetimi için bir fıkhi danışmanlık firmasından hizmet alması için ilgili firmanın yeterli uzmanlığa ve kaynağa sahip olması gerekir. Bu bağlamda faizsiz finans kuruluşu, firmanın görevini doğru bir şekilde yerine getirmesi için gerekli uzmanlığa ve yeterli kaynağa sahip olduğunu kontrol etme ve garanti etme hakkını saklı tutmalıdır. Fıkhi danışmanlık firması yönetimi, özellikle ekip çalışması gerektiren işler için özel ve yetkili bir ekip atamalı ve ekip fıkhi denetim çalışmalarını faizsiz finans kuruluşu tarafından beklenen standartlara uygun şekilde yerine getirmek için gereken insan gücüne ve kaynağa sahip olmalıdır. Diğer taraftan fıkhi danışmanlık firmalarının, faizsiz finans kuruluşlarının dışarıdan hizmet alımına ilişkin kural ve düzenlemelere tabi tutulması gereklidir.³²⁶

IFSB'nın ilgili dokümanında faizsiz finans kuruluşunun, fıkhi danışma kurulu, fıkhi uyum ve fıkhi iç denetim yapılarında görev alacak kişilere ilk kez atandıklarında görev ve sorumluluklarına ve görevlerini nasıl yerine getireceklerine ilişkin eğitimler de dahil olmak üzere gerekli bütün eğitimlerin verilmesini sağlaması gerektiği ifade edilmektedir. Söz konusu eğitimler, bu kişilerin İslami finans kuruluşunun iş ve yönetim uygulamalarını anlamaları/bilmelerini sağlamaya yönelik intibak ve giriş eğitim programı da içermelidir. Ayrıca, fıkhi danışma kurulu ile fıkhi uyum ve denetim yapılarında görev alan kişilerden yüksek tecrübeye sahip olanların görece daha az tecrübeye sahip meslektaşlarına rehberlik ve eğitim sağlamasına yönelik programlar da düzenlenmelidir. Faizsiz finans kuruluşunun, fıkhi danışma kurulu, fıkhi uyum ve fıkhi iç denetim yapılarında görev alan kişilerin profesyonellik ve etkinliklerini arttırmak amacıyla, gerekli mesleki eğitim imkânlarını sürekli olarak sağlaması gerekir. Fıkhi danışma kurulu üyeleri ve fıkhi uyum ve denetim görevlilerinin yeni

---

³²⁶ A.e., pp. 12-13.

çıkan düzenlemeler ve piyasadaki son gelişmeler hakkında dönem dönem bilgi ve eğitim alması temin edilmelidir. Diğer taraftan fıkhi danışma kurulu üyeleri, fıkhi uyum ve denetim görevlileri; yönetim kurulu, üst yönetim ile diğer personel arasında bilgi ve tecrübe paylaşımı ve eğitim anlamında teşvik edilmesi gereklidir.³²⁷

3.1.3. Görev, Yetki ve Sorumluluklar

AAOIFI fıkhi danışma kurulunun görev ve yetkileri konusunda standart belirlememiştir. IFSB standardına göre ise fıkhi danışma kurulunun başlıca görevleri şunlardır:³²⁸

- Fıkhi konularda yönetim kuruluna danışmanlık yapmak
- Fıkhi uygunluk yönetim sistemine ilişkin politikaları ve rehberleri incelemek ve onaylamak³²⁹
- Ticari işlemlerde kullanılan sözleşmeler, anlaşmalar veya diğer yasal belgeler de dahil olmak üzere yeni ürün ve hizmetlere ilişkin belgeleri doğrulamak ve onaylamak
- Zekatin ve hayır işlerine yönlendirilecek diğer fonların hesaplanmasını ve dağıtımını denetlemek
- Talep üzerine, hukuk danışmanı, denetçi veya diğer danışmanlar gibi İslami finans kuruluşunun hizmet aldığı ilgili taraflara yardımcı olmak ve danışmanlık yapmak
- Fıkhi konularda verdiği görüşleri yazılı olarak kayda geçirmek
- Merkezi bir fıkhi danışma kurulunun bulunduğu ülkelerde, bu organ tarafından çıkarılan herhangi bir fıkhi kararı kabul etmek ve ortaya çıkan sorunları gidermek

IFSB standardına göre fıkhi danışma kurulu görev ve sorumluluklarını etkin bir şekilde yerine getirmek için gerekli yetki ve izinlere sahip olmalıdır. Kurul; İslami

---

³²⁷ A.e., pp. 13.

³²⁸ A.e., pp. 23-24.

³²⁹ IFSB standardına göre İslami finans kuruluşunun; fıkhi görüşlerin talep edilmesi, fıkhi konuların karara bağlanmasına yönelik toplantıların gerçekleştirilmesi ve fıkhi danışma kurulunun herhangi bir kararına operasyonel uygunluğun sağlanmasına ilişkin usul ve esasları belirleyen bir "Fıkhi Uygunluk Yönetim Süreci Rehberi" olmalıdır.

finans kuruluşunun ürünlerine ilişkin rehberleri, pazarlama reklamlarını, tanıtım/satış broşürlerini onaylama ve doğrulamaya ilişkin bazı görevlerini fıkhi uyum fonksiyonuna, fıkhi uyum seviyesinin, özellikle de finansal sözleşmelerin fiilen uygulanmasının denetimine ilişkin yetkilerini fıkhi iç denetim fonksiyonuna devredebilmelidir. Yetki devri, yoruma yer bırakmayacak şekilde net olmalı ve doğru bir şekilde yazılı olarak kaydedilmelidir.³³⁰

IFSB'ye göre, bir kişi birden fazla fıkhi danışma kurulunda aldığıında her bir İslami finans kuruluşunun işlerine yeterli zaman ayırmalı ve özen göstermelidir. Ayrıca, fıkhi danışma kurulu üyeleri genel kurul veya benzeri bir platformda hissedarların ve halkın sorularını cevaplamak zorundadır.³³¹

3.1.4. Bağımsızlık

Fıkhi danışma kurulunun bağımsızlığı hem AAOIFI hem de IFSB'nin önem yer verdiği ve vurguladığı bir konudur. AAOIFI bağımsızlık konusuna ilişkin müstakil bir standart yayımlarken, IFSB fıkhi uygunluk yönetim sistemine ilişkin rehber ilkelerde konuya geniş bir şekilde yer vermiştir.

AAOIFI fıkhi danışma kurulunun bağımsızlığına verdiği önemi kurul üyeliğine ilişkin şartlarda vurgulamakta ve İslami finans kuruluşunun çalışanları³³², yöneticileri ve önemli hissedarlarının fıkhi danışma kurulu üyesi olmaması gerektiğini ifade etmektedir.³³³

IFSB standardına göre, fıkhi danışma kurulunun doğruluğunu ve güvenilirliğini korumak için, kurulun gerçek manada bağımsız olması sağlanmalıdır. Bunun için de İslami finans kuruluşunun fıkhi danışma kurulunun görev ve yetkilerini tanıyarak kurulun ve üyelerinin bağımsızlığına resmiyet kazandırması beklenmektedir. İslami finans kuruluşunun yönetim kurulu ile fıkhi danışma kurulu arasında görüş ayrılıklarının çözümü için uygun ve şeffaf bir sürecin mevcut olması gereklidir. IFSB, ayrıca, fıkhi danışma kurulu kararlarının bağlayıcı niteliğinden ödün vermeksizin,

---

³³⁰ A.e., pp. 23-24.

³³¹ A.e., pp. 16,21.

³³² AAOIFI, A.g.e., pp. 940.

³³³ A.e., pp. 886.

denetleyici otoritelerin söz konusu görüş ayrılıklarını çözme sürecine dahil olabileceğini ifade etmektedir.³³⁴

IFSB, bir fıkhi danışma kurulu üyesinin görev yaptığı İslami finans kuruluşundan bağımsız olmadığının göstergesi olarak aşağıdaki unsurları örnek vermektedir.³³⁵

- Fıkhi danışma kurulu üyesinin, İslami finans kuruluşu ya da ilgili şirketlerinden birinin cari ya da son mali yılda tam zamanlı çalışanı olması
- Fıkhi danışma kurulu üyesinin eşi, çocukları veya kardeşleri gibi yakın aile üyesinin mevcut durumda ya da son mali yılda İslami finans kuruluşunda veya ilgili kuruluşlarında üst yönetici olarak çalışması
- Fıkhi danışma kurulu üyesi veya yakın aile üyesinin, fıkhi danışma kurulundaki görevi nedeniyle aldığı ücret dışında İslami finans kuruluşu veya herhangi bir iştirakinden ücret ya da finansman alması
- Fıkhi danışma kurulu üyesi ya da yakın aile üyesinin, cari yılda veya son mali yılda İslami finans kuruluşu veya iştiraklerine önemli miktarda ödemeler yapan ya da İslami finans kuruluşu veya iştiraklerinden önemli miktarda ödeme alan kar amaçlı ticari işletmelerin önemli hissedarı, ortağı (%5 veya daha fazla oranda) ya da üst yöneticisi olması³³⁶

Aynı unsurlar İslami finans kuruluşlarına hizmet veren fıkhi danışmanlık firması üyeleri için de geçerlidir.³³⁷

IFSB standardına göre, söz konusu unsurların en az birinin var olmasına rağmen fıkhi danışma kurulu ya da fıkhi danışmanlık firmasının bir üyesini bağımsız olarak kabul etmek istenirse, söz konusu ilişkinin mahiyeti ve üye veya firmanın neden bağımsız olarak değerlendirilmesi gerektiğinin tam olarak açıklanması gerekmektedir.

---

³³⁴ IFSB, **A.g.e.**, pp. 15.

³³⁵ **A.e.**

³³⁶ IFSB, ülkelerin önemli ödeme hususundaki kriter konusunda farklı görüş ve uygulamalara sahip olabileceğini kabul etmekte ve bu konuda bir rehber teşkil etmek üzere; bir mali yıl içinde, benzer görev süresi ve tecrübeye sahip fıkhi danışma kurulu üyeleri tarafından alınan ücretin % 20'sinden daha fazla olan ödemenin önemli kabul edilebileceğini ifade etmektedir.

³³⁷ **A.e.**, pp. 16.

IFSB, konuya ilişkin bilgilendirmenin, gerektiğinde denetim otoritesine veya İslami finans kuruluşunun yıllık raporu vasıtasıyla kamuoyuna yapılabileceğini ifade etmektedir. IFSB'ye göre, çıkar çatışmasının kaçınılmaz olduğu durumlarda, fıkhi danışma kurulu üyesi veya fıkhi danışmanlık firması bunu İslami finans kuruluşuna yazılı olarak bildirmelidir. Çıkar çatışması olduğu durumlarda İslami finans kuruluşu adına ilgili karar almaktan kaçınılmalı ve daha önce belirlenmiş görevli tarafından olay kayda geçirilmelidir.³³⁸

IFSB standartlarına uyum, İslami finans kuruluşunun yönetimine fıkhi danışma kuruluna eksiksiz, doğru, yeterli ve zamanında bilgi vermek zorunluluğu getirmektedir. Verilen bilgiler, fıkhi danışma kurulunun önüne getirilecek konularla ilgili arka plan veya açıklayıcı bilgileri, mali tabloları ve risk değerlendirme raporlarını içermelidir. Söz konusu bilgiler, fıkhi danışma kurulunun önüne getirilen konuların şeklini değil, aynı zamanda özünü de analiz etmeye yardımcı olacak şekilde düzenlenmeli ve sunulmalıdır. Yönetimin verdiği bilgiler fıkhi danışma kurulunun görev ve sorumluluklarını gereğince yerine getirmesi için yeterli olmayabileceği için fıkhi danışma kurulu, gizlilik ilkesine riayet etmek suretiyle, ihtiyaç duyduğu tüm bilgiler için şirketin üst yönetimine bağımsız olarak erişebilmelidir.³³⁹ Diğer taraftan iç kontrol ve uyum süreçlerinin gereğince takip edilip edilmediği ve İslami finans kuruluşunun tabi olduğu mevcut kural ve düzenlemelere uyulup uyulmadığını kontrol etmek için fıkhi danışma kurulu, fıkhi uyum ve fıkhi iç denetim birimlerine bağımsız olarak erişebilmelidir.³⁴⁰

IFSB standardına göre, fıkhi danışma kurulunun görevlerini daha etkin şekilde yerine getirmesi için, gerekmesi halinde hukuk, muhasebe, finans veya değerlendirme gibi konularda İslami finans kuruluşu hesabına bağımsız olarak mesleki danışmanlık almasına ilişkin bir prosedür geliştirmek İslami finans kuruluşunun görevidir. Ayrıca, fıkhi danışma kurulunun kendi sekreteryası olması halinde, sekreteryaya üyelerinin

---

³³⁸ A.e.

³³⁹ IFSB'nin 3 nolu standardı, İslami finans kuruluşlarının kapsamlı bir yönetim politikası çerçevesi geliştirmesini önermektedir. Bu bağlamda, İslami finans kuruluşunun kurumsal yönetim çerçevesi fıkhi danışma kurulunun bilgi erişim hakkıyla ilgili politikalar ve prosedürler içerebilir.

³⁴⁰ A.e.

atanması ve görevden alınması fikhi danışma kurulu ile istişarelerde bulunularak gerçekleştirilmelidir.³⁴¹

AAOIFI standardına göre, fikhi danışma kurulu üyeleri, bağımsızlıklarına zarar verebilecek herhangi bir durum olup olmadığını tespit için İslami finans kuruluşuyla olan ilişkilerini sürekli değerlendirmelidir. Kurul üyeleri mümkünse tespit ettikleri sorunları kendileri çözmeli ya da bağımsızlık zedelenmesinin bulunduğu veya bağımsızlık zedelenmesi olarak yorumlanabilecek olayı ve sorunun nasıl çözüleceğini fikhi danışma kuruluna raporlamalıdır. AAOIFI, fikhi danışma kurulu üyelerinin bağımsızlıklarının zedelendiğine ilişkin olarak aşağıdaki örnekleri vermektedir:³⁴²

- *“Bir İslami finans kuruluşu ile doğrudan veya dolaylı olarak mali ilişkilere sahip olmak (örneğin; hisse sahipliği, garantiler vs.) bağımsızlığı etkileyebilir ve makul bir gözlemcinin bağımsızlığın zedelendiğine hükmetmesine neden olabilir.*
- *İslami finans kuruluşunun yönetim kurulu üyeleri, icra kurulu başkanı veya üst yöneticileri ile bir fikhi danışma kurulu üyesi arasındaki kişisel ve ailevi ilişkiler (üçüncü dereceye kadar) bağımsızlığı etkileyebilir.*
- *Bir fikhi danışma kurulu üyesinin bir İslami finans kuruluşundan veya grubundan aldığı düzenli ücretlerin, elde ettiği toplam ücretlerin büyük bir bölümünü teşkil etmesi ya da kurul üyesine önceki dönemlere ilişkin önemli miktarda ödenmemiş ücretlerin olması bağımsızlığın zedelenmesi olarak görülebilir.*
- *İslami finans kuruluşu ile fikhi danışma kurulu üyeleri arasında yapılan hizmet sözleşmelerinde, belirli bir karar ya da sonuç elde edilmemesi halinde ücret alınmaması veya ücretin karar ve sonuçlara bağlı olması şeklinde bir hüküm yer almamalıdır.*
- *İslami finans kuruluşu ile fikhi danışma kurulu üyeleri arasında yapılan hizmet sözleşmelerinde, kurul üyelerinin İslami finans kuruluşunun performansına*

---

³⁴¹ A.e., pp. 17.

³⁴² AAOIFI, A.g.e., pp. 943-944.

bağlı prim ödemelerinden faydalanmasını sağlayan bir hüküm yer almamalıdır.

- *Fıkhi danışma kurulu üyelerinin İslami finans kuruluşundan mal ve hizmet alması bağımsızlık için bir tehdit oluşturabilir. Gereği aşan ikramların kabul edilmesi de benzer bir tehdit oluşturur. Sosyal hayatın normal nezaket ve ikram şekli içinde yapılanlar kabul edilebilir mal ve hizmetlerdir.*
- *Bir fıkhi danışma kurulu üyesi ve bir İslami finans kuruluşunun aynı davada taraf olmaları, fıkhi danışma kurulunun bağımsızlık ve tarafsızlığının zedelenmesine neden olabilir.*
- *Aynı fıkhi danışma kurulu üyesinin uzun bir dönem boyunca sürekli olarak görev yapması bağımsızlığa zarar verebilir. Zira bir fıkhi danışma kurulu üyesinin bir kuruluş ile uzun süreli çalışması bağımsızlık ve tarafsızlığı için tehdit olarak algılanabilecek bir ilişkiye neden olabilir. İslami finans kuruluşu, fıkhi danışma kurulu üyeleri ile yapılacak hizmet sözleşmelerinde her 5 yılda bir en azından bir fıkhi danışma kurulu üyesinin rotasyona tabi tutulmasını sağlayacak hükümler yer almasını temin etmelidir.”*

AAOIFI'ye göre fıkhi danışma kurulu üyelerinin bağımsızlıklarının zedelendiği ve/veya bunun muhtemel olduğu durumlarla karşılaşıldığında sorunu çözmek için aşağıdaki yol takip edilmelidir:

- *“Sorun belgelenmelidir.*
- *Sorun fıkhi danışma kurulu içinde incelenmelidir.*
- *Fıkhi danışma kurulu tarafından yapılan incelemeden sonra sorun hala mevcut ise bağımsızlığı zedelenen fıkhi danışma kurulu üyeleri görevden ayrılmalı ve İslami finans kuruluşunun genel kurulu konu hakkında bilgilendirilmelidir.*
- *Uyuşmazlığın çözümüne ilişkin yukarıdaki bütün adımlarda yerel kanun ve düzenlemeler dikkate alınmalıdır.”*

3.1.5. Çalışma Usul ve Esasları

Fıkhi danışma kurulunun çalışma usul ve esaslarına ilişkin hususlara IFSB standardında ayrıntılı şekilde yer verilirken AAOIFI standardında değinilmemiştir. IFSB standardına göre, fıkhi danışma kurulu toplantılarının nasıl yürütüleceği, kararların nasıl alınacağı ve kaydedileceği ve raporların nasıl hazırlanacağı ve sunulacağına ilişkin net kurallar belirlenmesi; fıkhi danışma kurulunun sorumluluklarını daha iyi anlaması, fıkhi danışma kurulu ile İslami finans kuruluşu içindeki diğer organlar arasında görev ve sorumluluk çakışması olmaksızın daha etkin bir çalışma ortamı sağlanması için gereklidir.³⁴³

IFSB standardında fıkhi danışma kurulunun çalışma usullerine aşağıdaki başlıklar altında yer verilmiştir:³⁴⁴

3.1.5.1. Fıkhi Konular Hakkında Görüş Talebinin Sunulması

İslami finans kuruluşunun yönetimince fıkhi danışma kuruluna sunulan konulara ilişkin belgelerde amaç açıkça belirtmeli ve değerlendirilmeyi kolaylaştırmak için yeterli ve gerekli detaylarla birlikte sorumlu görevliler tarafından konu fıkhi danışma kuruluna sunulmalıdır. Gerekli durumlarda, belgelerin bir kopyası yönetimin diğer ilgili organlarına da verilmelidir. İlgili tüm belgeler, fıkhi danışma kurulunun toplantısından en geç bir hafta önce fıkhi danışma kurulu üyelerine dağıtımı için fıkhi danışma kurulu sekreteryasına tevdi edilmelidir. Süresinden sonra tevdi edilen her belge ancak fıkhi danışma kurulu başkanının onayı ile fıkhi danışma kuruluna verilir.

3.1.5.2. Fıkhi Danışma kurulu Başkanının Seçilmesi

Fıkhi danışma kurulunun üyelerinden birisi başkan olarak seçilir. Fıkhi danışma kurulu yeniden atandığında başkanın da tekrar seçilmesi gerekir. Başkanın fıkhi danışma kurulu toplantısına katılamaması halinde, üyeler söz konusu toplantının başkanlığını yürütmek üzere üyelerden birini seçmelidir.

---

³⁴³ IFSB, A.g.e., pp. 10.

³⁴⁴ A.e., pp. 25-27.

3.1.5.3. Toplantı Sıklığı

Fıkhi danışma kurulu genel olarak İslami finans kuruluşunun faaliyetlerinin fıkhi ilke ve kurallara uyumunu izlemek için düzenli aralıklarla toplanmalıdır. Bununla birlikte İslami finans kuruluşunun acilen tavsiye ve görüş talep etmesi halinde de fıkhi danışma kurulu toplantı düzenleyebilir.

Fıkhi danışma kurulu, ortak konuları tartışmak için yılda en az iki kez İslami finans kuruluşunun yönetim kurulu ile toplantı yapmalıdır.

3.1.5.4. Toplanma ve Karar Alma

Fıkhi danışma kurulu, toplantıda toplam üye sayısına bağlı olarak, toplantı için yeterli çoğunluğu belirlemelidir.³⁴⁵

Fıkıh alanında bilgisi olan ancak bu disiplinde eğitim görmeyen avukat, muhasebeci veya iktisatçı gibi uzmanların fıkhi danışma kurulu üyesi olması durumunda, karar yeter sayısının, fıkhi danışma kurulunun fıkhi konularda aldığı kararların sıhhatini ve muteberliğini etkilememesi sağlanmalıdır. Bu uzmanlar fıkhi danışma kurulunda yer alan diğer üyelerle eşdeğer kabul edilmelerine rağmen fıkhi meseleler üzerinde oy hakkına sahip olmamalıdır. Tercihen, söz konusu uzmanlar, toplantılar sırasında fıkhi danışma kurullarına tavsiyelerde bulunmak için çağrılmalıdır ancak fıkhi danışma kurulu yapısının bir parçası olmamaları gerekir.

Kurul toplantısına katılmayan ancak geçerli sebepleri olan üyeler mazeretli, geçerli sebep olmaksızın toplantılara katılmayanlar ise mazeretsiz olarak değerlendirilmeli ve tutanaklar bu şekilde kaydedilmelidir.

Görüş birliğinin olmadığı durumlarda, kararlar, toplantıya katılan fıkhi danışma kurulu üyelerinin salt çoğunluğuyla alınır. Fıkhi danışma kurulu üyelerince alınan kararların üç farklı yönden tutarlı olması gerektiği söylenebilir.

---

³⁴⁵ IFSB, beş üyeden oluşan bir fıkhi danışma kurulunun karar yeter sayısını üç olarak belirleyebileceğini örnek olarak vermektedir.

İlk olarak, üyeler, aynı zamanda farklı İslami finans kuruluşlarının fıkhi danışma kurullarında görev yaparken verdikleri görüşlerde de tutarlı olmalıdır. Bu bağlamda tutarlılık; yetkinlik, bağımsızlık ve mesleki etik meselesidir.³⁴⁶

İkinci olarak, fıkhi danışma kurulunun kararlarında tutarlı olduğuna ilişkin algının bozulmaması için İslami finans sektörüne ilişkin kararlar veren merkezi bir fıkhi otoritenin olduğu ülkelerde, İslami finans kuruluşu nezdindeki fıkhi danışma kurulunun genellikle, merkezi fıkhi otorite tarafından verilen fıkhi kararları izlemesi ve kabul etmesi gerekmektedir. Merkezi bir fıkhi otoritenin bulunmadığı ülkelerde, fıkhi danışma kurulunun fıkhi konular üzerine uluslararası kabul görmüş organlar tarafından yayınlanan fıkhi kararları kabul etmesi ve benimsemesi önerilir. Uluslararası düzeyde kabul gören bir organın İslami finans kuruluşunun sunacağı ürüne ilişkin açıklanmış bir görüşünün olmaması gibi durumlarda ise fıkhi danışma kurulu, aldığı fıkhi kararların konuyla ilgili menfaat sahipleri tarafından bilinip değerlendirilebilmesine imkân sağlamak için söz konusu kararları belgeleme ve yayımlama konusunda (gizlilik ilkesine riayet etmek şartıyla) üzerine düşen vazifeyi yerine getirmelidir.³⁴⁷

Üçüncü olarak fıkhi danışma kurulu aynı konuya ilişkin olarak farklı zamanlarda aldıkları kararların tutarlı olması beklenir. Fakat geçerli nedenlerle önceden alınan kararı değiştirme ihtiyacı hasıl olduğunda, İslami finans sistemine ilişkin olarak olumsuz algılara yol açmamak ve sistemin itibarını zedelememek için daha önce alınan kararın değiştirilmesi veya revize edilmesi belirli bir sürece bağlı olarak yapılmalıdır ve bu sürecin tasarlanması İslami finans kuruluşunun sorumluluğundadır. Söz konusu süreç dahilinde, fıkhi danışma kurulu ve/veya üyeleri, fıkhi kararları değiştirdiklerinde veya düzelttiklerinde, hissedarlara ve/veya halka uygun ve zamanında bilgilendirme yapılmalıdır.³⁴⁸

---

³⁴⁶ A.e., pp. 20.

³⁴⁷ A.e.

³⁴⁸ A.e., pp. 21.

3.1.5.5. Üst Yönetimin Toplantıya Katılımı

İslami finans kuruluşunun üst düzey yöneticileri, yönetimin gündemdeki konulara ilişkin görüşlerini ifade etmek üzere fıkhi danışma kurulu toplantısına katılabilmeli ancak oy kullanma veya veto hakkına sahip olmamalıdır.³⁴⁹

3.1.5.6. Toplantıya Davet Etme Yetkisi

İlgili görevlileri toplantılarına davet etmeye fıkhi danışma kurulu başkanı (yokluğunda başkan vekili) yetkilidir. Fıkhi uyum, risk yönetimi ve hukuk departmanından temsilcilerin daimi katılımcılar olarak davet edilmesi uygun görülmektedir. Bununla birlikte bu davetlilerin oy veya veto hakkı olmamalıdır.³⁵⁰

3.1.5.7. Toplantı Tutanağı

Fıkhi danışma kurulunun sekreteri, fıkhi danışma kurulu toplantılarının tutanaklarını kaydetmekle yükümlüdür. Fıkhi danışma kurulu üyeleri arasındaki görüş farklılıkları tutanaklarda belirtilmelidir. Toplantıların tutanakları, bildirimlerin yapılması ve gerekli diğer aksiyonların alınması için İslami finans kuruluşunun ilgili iç kontrol birimlerine gönderilmelidir. Bütün tutanaklar, gelecekte başvurulması için fıkhi danışma kurulu sekreteri tarafından düzgün bir şekilde arşivlenmeli, talep edilmesi halinde söz konusu arşivler, iç denetçi, dış denetçi ve denetim otoritesinin denetçisinin erişimine açılmalıdır.³⁵¹

3.1.6. Fıkhi Danışma Kurulunun Sekretaryası

IFSB'ye göre, fıkhi uyum birimi veya fıkhi uyum görevlisi fıkhi danışma kurulunun sekretarya işlerini yürütmelidir. İslami finans kuruluşunun kurumsal yapısı içinde herhangi bir fıkhi uyum birimi veya görevlisi yoksa uyum fonksiyonu, kuruluş sekreteri, ürün geliştirme departmanı yöneticisi veya hukuk departmanı yöneticisi gibi yetkililer tarafından söz konusu sekretarya işleri gerçekleştirilebilir.³⁵²

---

³⁴⁹ A.e., pp. 26.

³⁵⁰ A.e.

³⁵¹ A.e., pp. 27.

³⁵² A.e., pp. 25.

AAOIFI standartlarına göre, fıkhi danışma kurulunun sekretarya hizmetlerini yürütmek üzere başında fıkhi danışma kurulu sekreterinin bulunduğu bir sekretarya yapısı kurulmalıdır. Ayrı bir sekretarya yapısının kurulması için kuruluşun kaynaklarının yeterli olmaması halinde, fıkhi danışma kurulu sekretaryasını fıkhi uyum birimi yerine getirmelidir fakat bu iki fonksiyonun birlikte yürütülmesi kendini denetleme sorununa yol açmamalıdır. Bu durumda, fıkhi uyum birimi yöneticisi aynı zamanda fıkhi danışma kurulu sekreteri rolünü de üstlenmiş olacak, ayrıca sekretaryanın işlevleri fıkhi uyum birim tarafından yerine getirilecektir.³⁵³

AAOIFI'ye göre, fıkhi danışma kurulu sekretaryasının işlevleri asgari olarak aşağıdakileri içermek durumundadır:³⁵⁴

- a. Lojistik ve dokümantasyon dâhil olmak üzere fıkhi danışma kuruluna sekretarya olarak hizmet vermek
- b. İslami finans kuruluşunun fıkhi uyumuna ilişkin fıkhi danışma kurulu raporunun temelini oluşturan fıkhi inceleme dâhil olmak üzere işlevlerini yerine getirirken fıkhi danışma kuruluna destek olmak
- c. Fıkhi danışma kurulu raporunun gözden geçirilmesi ve yayımlanmasına yardımcı olmak
- d. Fıkhi danışma kurulu kararlarını İslami finans kuruluşunun ilgili birim ve fonksiyonlarına iletmek ve açıklamak, bunlara uyumu izlemek ve uyuma ilişkin alınan tedbirler hakkında yönetime ve fıkhi danışma kuruluna sunmak

AAOIFI standardında, fıkhi danışma kurulu sekreterinin fıkhi danışma kurulunun tavsiyesi üzerine üst yönetim tarafından atanması ve performansının fıkhi danışma kurulunun gözetimine tabi olması gerektiği ifade edilmektedir.

3.1.7. Fıkhi İnceleme

Yukarıda belirtildiği üzere, fıkhi danışma kurulunun önemli işlevlerinden biri fıkhi incelemedir. AAOIFI bu konuda ayrı bir standart geliştirirken, IFSB ilgili standardında konuya ilişkin ayrıntılara yer vermemiştir. AAOIFI'ye göre fıkhi

³⁵³ AAOIFI, Governance Standard No 9, pp. 18.

³⁵⁴ A.e.

incelemenin temel ve nihai amacı İslami finans kuruluşu tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerin fıkhi kural ve ilkelerle uyumsuz olmamasını temin etmektir. Fıkhi danışma kurulunun bu bağlamdaki sorumluluğu İslami finans kuruluşunun fıkhi kurallara uyumluluk durumuna ilişkin bir düşünce oluşturmak ve ifade etmektir. Esas itibarıyla, İslami finans kuruluşunun fıkhi kural ve ilkelerle uyumlu çalışması sorumluluğu yönetim kuruluna aittir. Yönetimin bu sorumluluğu etkin bir şekilde yerine getirmesini sağlamak için fıkhi danışma kurulu fıkha uygunluğa ilişkin tavsiyelerde bulunmak, rehberlik ve eğitim sağlamakla görevlidir.³⁵⁵

AAOIFI standardına göre, fıkhi inceleme kapsamında, İslami finans kuruluşunun faaliyetlerinin fıkha uygunluk derecesinin tespiti için kuruluşun bütün anlaşma, sözleşme, poliçe, ürün, işlem, protokol, finansal tablo, rapor, sirküler vb. unsurları değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. Dolayısıyla fıkhi danışma kurulunun bütün kayıtlara, işlemlere ve profesyonel danışmanlar ve İslami finans kuruluşu çalışanları da dahil olmak üzere ilgili bütün tarafların bilgilerine herhangi bir engel olmaksızın erişebilmesi gereklidir. Bunu sağlamak yönetim kurulunun sorumluluğundadır. Fıkhi incelemeyi engelleyen herhangi bir hususun varlığı halinde fıkhi danışma kurulunun bu durumu fıkhi incelemeye ilişkin hazırlayacağı raporda belirtme ve hissedarları bilgilendirme yetki ve sorumluluğu vardır.³⁵⁶

AAOIFI standardında fıkhi incelemenin planlanma, uygulama ve raporlama şeklinde üç aşamadan oluştuğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda etkin bir denetim için denetim planının tasarlanmasında İslami finans kuruluşunun ürünleri, faaliyet hacmi, birimleri, şubeleri ve iştirakleri hakkında tam bir bilgi sahibi olunması gerektiği vurgulanmıştır. Standarda göre, fıkhi danışma kurulunun yapacağı incelemenin prosedürleri aşağıdakileri içermektedir:³⁵⁷

- Fıkha uygunluğa ilişkin olarak yönetimin farkındalığı, taahhüdü ve uyum kontrollerine ilişkin fikir edinme
- Sözleşmeleri ve anlaşmaları inceleme

³⁵⁵ AAOIFI, **Accounting, Auditing and Governance Standards**, pp. 899-900.

³⁵⁶ **A.e.**, pp. 899-900.

³⁵⁷ **A.e.**, pp. 901.

- Yıl boyunca gerçekleştirilen işlemlerin fıkhi danışma kurulu tarafından izin verilen ürünlere ilişkin olup olmadığını araştırıp tespit etme
- Sirkülerler, tutanaklar, faaliyet raporları ve finansal raporlar, politikalar ve prosedürler gibi diğer bilgi ve raporları inceleme
- Dış denetçiler gibi taraflarla eşgüdüm sağlama
- Bulguları İslami finans kuruluşunun yönetimi ile müzakere etme

AAOIFI standardında, yukarıdaki gözden geçirme prosedürlerinin uygulanmasının, düzgün ve eksiksiz çalışma kağıtları ile belgelenmesi gerektiği belirtilmektedir. Standarda göre, fıkhi danışma kurulu, denetim sonunda ulaştığı sonuçları kaydederek bunları hissedarları muhatap bir rapora dönüştürmeli ve söz konusu rapor İslami finans kuruluşunun yıllık genel kurul toplantısında okunmalıdır.³⁵⁸

3.1.8. Raporlama

IFSB standardında, fıkhi danışma kurulunun, İslami finans kuruluşu ile istişare etmek suretiyle, aşağıdaki rapor türlerini üretebileceği belirtilmektedir.³⁵⁹

- Durum tespit raporu
- Ürün tasarımı ve geliştirilmesi ile ilgili (ön) rapor
- Müşterilere sunulan ürünlerle ilgili fıkhi (nihai) inceleme raporu
- Yıllık fıkhi uygunluk raporu

IFSB'ye göre, durum tespiti raporları ve ürün tasarım ve geliştirmeye ilişkin raporlar İslami finans kuruluşunun icra kurulu başkanına/genel müdürüne; ürünlerle ilgili fıkhi iç denetim raporu denetim komitesine, yıllık fıkhi uygunluk raporu (daha sonra hissedarlara dağıtmak üzere) yönetim kuruluna ve talep edilmesi halinde yatırım hesabı sahipleri de dahil olmak üzere denetim otoritesine ve kamuoyuna sunulmalıdır.³⁶⁰

---

³⁵⁸ A.e., pp. 902.

³⁵⁹ IFSB, A.g.e., pp. 25.

³⁶⁰ A.e.,

IFSB standardında, İslami finans kuruluşunun yıllık raporlarında, kuruluşun fıkha uyum durumu ve fıkhi danışma kurulunun karar alma süreci hakkında bilgiler ile birlikte fıkhi danışma kurulu ve/veya üyeleri tarafından alınan kararların yer aldığı bir bölümün yer almasının faydalı olacağı belirtilmiştir.³⁶¹

Fıkhi danışma kurulunun raporlama formatı konusunda IFSB ilke belirlemezken AAOIFI standardında konuya ilişkin detaylara yer verilmiştir. AAOIFI standardına göre fıkhi danışma kurulunun İslami finans kuruluşunun finansal işlemlerinin fıkhi ilke ve kurallara uygunluğuna ilişkin bir rapor hazırlaması gerekmektedir. Kurumsal yönetim yapısı çerçevesinde düşünüldüğünde, fıkhi danışma kurulunun yönetimden bağımsızlığını yansıtmak açısından idari olarak yönetim kuruluna raporlama yapmalıdır. Fıkhi danışma kurulu raporu İslami finans kuruluşunun yıllık raporu içinde yayımlanmalıdır.³⁶² Ayrıca, fıkhi danışma kurulu İslami finans kuruluşunun fıkhi kural ve ilkelere uyumu konusundaki görüşlerini hissedarlara yönelik açıklama ve raporlarında da belirtmelidir.³⁶³

Fıkhi danışma kurulunun yapacağı raporlama için geçerli olmak üzere AAOIFI tarafından standart bir rapor formatı ortaya konulmuştur. Buna göre, fıkhi danışma kurulunun raporu temel olarak aşağıdaki unsurları içermelidir.³⁶⁴

- Başlık
- Muhatap
- Takdim ve giriş paragrafı
- Yapılan işin mahiyetini tanımlayan kapsam paragrafı
- İslami finans kuruluşunun fıkhi kural ve ilkelere uyumuna ilişkin düşüncenin ifade edildiği paragraf
- Rapor tarihi
- Danışma kurulu üyelerinin imzası

---

³⁶¹ A.e., pp. 21.

³⁶² AAOIFI, A.g.e., pp. 890.

³⁶³ IFSB, A.g.e., pp. 23.

³⁶⁴ AAOIFI, A.g.e., pp. 886.

3.1.9. Mesleki İlkeler

AAOIFI standartlarında fıkhi danışma kurulu üyeleri için uluslararası kabul görmüş etik ilkeler ve davranış kurallarına yer verilmezken, IFSB söz konusu ilke ve kuralların İslami finans kuruluşlarının fıkhi danışma kurulu üyeleri ile istişare ederek geliştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir.³⁶⁵ Bununla birlikte fıkhi danışma kurul üyeleri için mesleki ahlak ve davranış kuralları konusunda aşağıdaki IFSB temel ilkeleri belirlemiştir:³⁶⁶

3.1.9.1. Bağımsızlık

Bir fıkhi danışma kurulu üyesinin, görevlerini yerine getirirken ahlaki, zihinsel ve mesleki tam bağımsızlığa her zaman sahip olması gerekir. Bu hem bir müşterinin menfaatlerini gözetmek hem de fıkhi danışma kurulu, İslami finans kuruluşu, denetim otoriteleri ve diğer ilgili taraflar arasındaki çıkar çatışmalarının çözümü için de gereklidir.

3.1.9.2. İtina ve Sorumluluk

Fıkhi danışma kurulu üyeleri, kendilerinin ve altlarında çalışan kişilerin yaptığı işlerden yalnızca mesleki faaliyet bağlamında sorumludurlar. Mesleğini icra ederken, bir fıkhi danışma kurulu üyesi mesleğinin hukuki ve ahlaki gerekliliklerini dikkate almak zorundadır. Bu ise tüm mesleki çalışmalarda bağımsızlığı ve özellikle bir vakayı değerlendirirken tarafsızlığı gerektirir. Fıkhi danışma kurulu üyeleri atanmayı kabul etmeden önce, görevin gerektirdiği yeterlilikte ve görevin getirdiği yükümlülükleri yerine getirecek durumda olup olmadıklarını dikkatle ve iyice düşünmelidirler.

Kurul üyeleri daima aşağıdaki hususlarda azami gayret göstermelidir:

- Tüm paydaşlar için hakkaniyet ve eşitliği gözetmek
- Doğruluk ve dürüstlüğünü koruyacak şekilde hareket etmek
- Fıkha uygunluğun yalnızca teknik yönlerini dikkate almayarak karar vermede takdir yetkisini kullanmak

³⁶⁵ IFSB, A.g.e., pp. 10.

³⁶⁶ A.e., pp. 28-29.

- Farklı düşünce ekolleri arasındaki çeşitliliği ve fıkhi danışma kurulu üyeleri arasındaki uzmanlık farklılıklarını dikkate almak

3.1.9.3. Gizliliğe Riayet

Gizliliği gözetme görevi, fıkhi danışma kurulu üyelerinin İslami finans kuruluşu tarafından münhasıran kendilerine verilen veya görevleri sırasında ya da görevlerinden ayrıldıktan sonra edindikleri tüm bilgiler için geçerli olmalıdır. Fıkhi danışma kurulu ve fıkhi danışmanlık firmalarının üyeleri, İslami finans kuruluşundan bu tür bir zorunluluğu ortadan kaldıran açık bir izin almadıkça söz konusu kısıtlamalara uymalıdır.³⁶⁷

IFSB ilkelerine göre, gizli sayılmayan bilgiler, İslami finans kuruluşu tarafından kamuoyuna açıklanan fıkhi danışma kurulu kararları ve raporları ile kamuya açık belgelerde veya süreçlerde açıklanan diğer bilgileri içermektedir. Gizli bilgiler ise İslami finans kuruluşu tarafından gizlilik niteliği açıkça belirtilmiş bilgiler olarak sınıflandırılmış olup söz konusu bilgilere aşağıdaki örnekler verilmiştir:³⁶⁸

- İslami finans kuruluşunun sunmayı veya katılmayı planladığı yeni ürün ve hizmetlerin geliştirilmesi hakkındaki bilgiler
- Yönetim kurulu veya üst yönetimin taslak görüş veya kararlarının içeriği
- Fıkhi danışma kurulu veya fıkhi danışmanlık firmalarına sunulmuş veya sunulacak konularla ilgili olarak hazırlanan, taslak veya nihai formdaki notlar
- Fıkhi danışma kurulu ile İslami finans kuruluşu temsilcilerinin yaptıkları toplantıda müzakere edilen konular hakkında fıkhi danışma kurulu üyeleri arasındaki görüşmelerin içeriği
- Bir kararın veya ticari işlemin zamanı³⁶⁹
- Fıkhi danışma kurulundan önce belirli bir konu ile ilgili tartışmalar sırasında çeşitli taraflarca dile getirilen görüşler

---

³⁶⁷ A.e., pp. 18.

³⁶⁸ A.e.

³⁶⁹ IFSB ilkelerinde, açıklanmasına yönetim kurulu tarafından izin verilen bilgilerin hariç tutulabileceği belirtilmiştir.

- İçsel uygulamalar, resmi olmayan prosedürler, beyan ve müzakerelerin içeriği ve fıkhi danışma kurulu ya da fıkhi danışma firmasının bir üyesi tarafından alınan aksiyonlar gibi İslami finans kuruluşunun açıklanmaması gerektiğini ifade ettiği diğer konular

IFSB, fıkhi danışma kurulu üyelerinin hizmet sözleşmesinde İslami finans kuruluşu tarafından kendileriyle paylaşılan ticari sır niteliğindeki ve hassas bilgilerin gizliliğinin korunacağına açıkça belirtilmesi gerektiğini ifade etmektedir.³⁷⁰

IFSB'ye göre, İslami finans kuruluşunun, fıkhi danışma kurulu ya da üyelerinden birinin gizli ya da hassas bilgileri uygun olmayan taraflara vermesi durumunda en azından bu durumun oluşturacağı zararı sınırlandırmak için uygun risk yönetimi ve kontrol süreçlerine sahip olması gerekmektedir. Bu bağlamda İslami finans kuruluşu, bilgilerin gizliliğine ilişkin hesap verebilirliğin ve problemlerin uygun çözüm yolunun sağlanması için fıkhi danışma kuruluna veya üyelerine karşı disiplin kararları ve/veya diğer idari tedbirler almak için bir süreç oluşturmalıdır.³⁷¹

3.1.9.4. Mesleğe Uygun Faaliyet

Fıkhi danışma kurulu üyelerinin, mesleki yükümlülüklerine aykırı olan aşağıdaki durumlardan kaçınması gerekir:

- İslami finans kuruluşu tarafından kendisiyle paylaşılan gizli bilgileri kişisel çıkar sağlamak amacıyla kötüye kullanma dahil olmak üzere, İslami finans kuruluşuna karşı çıkar çatışması durumunda olma
- İslami finans kuruluşlarına ilişkin düzenleyici sistemin gereklilik ve standartlarından herhangi birine aykırılık da dahil olmak üzere, fıkhi ilkelere ve ülkenin hukuk kurallarına (kanunlarına) göre ahlak dışı veya gayrimeşru olan faaliyetlerle ilişkili olma
- Yatırım, ticari suiistimal veya sahtekarlıkla ilgili hukuki ve cezai kovuşturmalarda herhangi bir olumsuz bulgu veya uzlaşmanın tarafı olma

---

³⁷⁰ A.e., pp. 18-19.

³⁷¹ A.e., pp. 19.

- Herhangi bir kurum, kuruluş veya şirketten sahtekarlık, yalan beyanda bulunma veya emniyeti suiistimal nedeniyle çalışan veya yöneticilikten azledilme
- Bireysel borç ve vergi ödemelerinde temerrüde düşme
- Mali yolsuzluk ya da manevi ahlaksızlık içeren herhangi bir suç ile suçlanma veya suçlu bulunma

3.1.9.5. Sürekli Gelişim

Fıkhi danışma kurulu üyeleri, İslam hukuku ve özellikle de İslam ticaret hukuku alanında bilgi ve beceri açısından kişisel ve mesleki olarak sürekli kendilerini geliştirmek için gayret göstermelidir.

IFSB'ye göre, İslami finans kuruluşu tarafından geliştirilen davranış kuralları, fıkhi danışma kurulu üyeleri için, kovma/ihraç ve fesih/sonlandırma yetkisini de içerecek olan disiplin yaptırımları yoluyla uygulanabilir hale gelmelidir.³⁷²

3.2. FIKHİ UYUM FONKSİYONU

IFSB standardında İslami finans kuruluşlarında fıkhi uygunluk yönetim sistemine ilişkin hususlara son derece sınırlı şekilde yer verilmiştir. Buna göre, İslami finans kuruluşlarının fıkhi danışma kurulu başlığının alt başlığında yer alan niteliklere sahip personelden oluşan bir fıkhi uyum birimi kurması şiddetle önerilmektedir. AAOIFI konuya ilişkin standardın taslağını ancak 2018 yılında yayımlamıştır. Akabinde nihai hali yayımlanan standarda göre fıkhi uyum fonksiyonu, İslami finans kuruluşlarının fıkhi ilke ve kurallara uyumuna ilişkin hedeflerine ulaşması için gerekli olan ve yönetimin tesis etmesi gereken bir yapıdır. İslami finans kuruluşları (örneğin COSO (Committee Of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission) tarafından geliştirilen) kapsamlı bir iç kontrol ve risk yönetimi çerçevesi benimsemeli ve fıkhi uyum fonksiyonunu bu çerçeveye entegre etmelidir. Fıkhi uyum birimi esasen yönetimin bir parçası olduğundan üst yönetime karşı sorumludur ve dolayısıyla üst yönetime raporlama yapmalıdır ve performans değerlendirmesi fıkhi danışma kurulu ile istişare etmek suretiyle üst yönetim tarafından yapılmalıdır. AAOIFI'ye göre fıkhi

---

³⁷² A.e., pp. 29.

uyum İslami finans kuruluşunda yönetimde bulunanlar dahil olmak üzere her çalışanın sorumluluğudur. Fıkhi uyum fonksiyonunun, İslami finans kuruluşunun her bir organına ve her bir fonksiyonuna entegre edilmesi gerekmektedir. Sağlıklı bir fıkhi uyum sisteminin olması ve gerek İslami finans kuruluşu gerekse İslami finans sektörü için itibar riskinin en aza indirilmesi için çalışanların söz konusu ürün ve hizmetlere güçlü şekilde inanması son derece önemlidir. Standarda göre, insanların kararlarına bağımlılık azaltıldıkça ve finansal işlemlerdeki kritik hususların atlanmaması sağlandıkça rutin konularda fıkhi uyumluluğun giderek artacağı kabulüyle İslami finans kuruluşlarının teknolojideki ilerlemeleri finansal sistemlerine yansıtmaları ve rutin birçok işlemi fıkha uygun şekilde otomatize etmesi faydalı olması beklenmektedir. Fıkhi uyum sisteminin etkinliği için fıkhi uyumsuzlukların ortaya çıkışı ve sıklığı analiz edilmeli ve uyumsuzluğun nedeni olan davranış kalıpları tanımlanmalıdır. Bu çerçevede, uyumsuzluğun temel nedenlerini belirlemek ve ortadan kaldırmak üzerine odaklanılmalıdır.³⁷³

Fıkhi uyum fonksiyonuna ilişkin olarak uluslararası standartlardaki diğer hususlara başlıklar halinde aşağıda yer verilmektedir.

3.2.1. İnsan Kaynağı

IFSB standardına göre, fıkhi uyum görevlileri asgari olarak aşağıdakilere sahip olmalıdır:³⁷⁴

- İslam hukuku alanında yeterli eğitim
- Finans alanında veya diğer ilgili alanlarda ilave nitelikler
- Fıkhi danışma kuruluyla koordinasyon ve etkili bir şekilde çalışmak için iletişim becerileri
- İslami finans kuruluşu bünyesindeki diğer birimlerle/bölümlerle ilişkilerin yürütülmesi için organizasyonel beceriler

AAOIFI standardına göre, fıkhi uyum birimi gerekli eğitim ve tecrübeye sahip yeterli sayıda kişiden oluşmalı ve biriminin başında tecrübe düzeyi yüksek bir fıkhi

³⁷³ AAOIFI, Governance Standard No 9, pp. 8-20.

³⁷⁴ IFSB, **A.g.e.**, pp. 12.

uyum uzmanı bulunmalıdır. Fıkhi uyum birimi yöneticisinin ataması fıkhi danışma kurulunun da olumlu görüşünü almak suretiyle üst yönetim tarafından yapılmalıdır.³⁷⁵ AAOIFI, fıkhi uyum birimi yöneticisinin taşıması gereken niteliklere ilişkin olarak aşağıdaki örnek kriterleri belirlemiştir.³⁷⁶

- İslami bankacılık veya finansın işleyişi ve ilgili fıkhi ilke ve kurallar konusunda uzman olmak ve İslam ticaret hukuku alanında bilgi sahibi olmak
- İslam ticaret hukuku, fıkıh usulü, İslam hukuku veya İslami finans alanında üniversite diplomasına sahip olmak veya pozisyon için uygun bir üniversite diplomasının yanı sıra İslami bankacılık/finans, ilgili fıkhi ilke ve kurallar ile İslam ticaret hukuku konusunda yeterlilik ve yetkinlik sahibi olmak
- Tercihen fıkhi uyum, fıkhi danışmanlık, fıkhi iç/denetim, iç denetim veya diğer ilgili alanlarda 10 yıllık (danışma kurulunun uygun görmesi halinde yeni pazarlar için 5 yıl) iş deneyimine sahip olmak
- İslami finans kuruluşunu ilgilendiren fıkhi ilke ve kurallar ile İslam ticaret hukukuna ilişkin gerekli bilgi ve becerilere sahip olma konusunda SSB'den onay almak

AAOIFI standardına göre, İslami finans kuruluşları fıkhi uyum biriminde yeterli sayıda ve nitelikte personel istihdam etmeye çalışmalıdır. Fıkhi uyum birimi personelinin genelde İslam hukuku özelde ise İslam ticaret hukuku alanında derin bilgi ve kavrayışa sahip olması, bunun yanında kontrol ve denetim konularında da uzman olması gerekmektedir. Fıkhi uyum birimi personeli potansiyel çıkar çatışmalarından bağımsız olmalı ve sorumluluklarını korku ve iltimas olmadan yerine getirmelidir. İslami finans kuruluşları, fıkhi uyum birimi personeli için gerekli eğitim ve mesleki gelişim programının mevcut olmasını sağlamalıdır.³⁷⁷

İcra kurulu başkanı, genel müdür veya yönetim kurulu tarafından yetkilendirilen başka bir kişi; fıkhi danışma kuruluyla istişarede bulunarak İslami

---

³⁷⁵ AAOIFI, **A.g.e.**, pp. 15.

³⁷⁶ **A.e.**, pp. 24.

³⁷⁷ **A.e.**, pp. 19.

finans kuruluşunun fıkhi uyum biriminin yöneticisini veya fıkhi uyum görevlisini atar.³⁷⁸

3.2.2. Organizasyonel Bağımsızlık

Fıkhi uyum birimi İslami finans kuruluşu yönetiminin bir parçası olmalıdır. Bununla birlikte birim görev ayrımının, görüş ve performansın tarafsızlığının ve iş ahlakının korunması için ticari faaliyetlerden bağımsız olmalıdır. Birim özellikle aşağıdaki fonksiyonlardan bağımsız olmalıdır:³⁷⁹

- İdari karar alma
- Mali işlevler
- Hukuki işlevler (dokümantasyon ve ürünlerle ilgili)
- Pazarlama ve satış
- Ürün geliştirme (veri sağlama ve inceleme yapma hariç)

3.2.3. Görev, Yetki ve Sorumluluklar

AAOIFI'ye göre, fıkhi uyum biriminin fıkhi uyumu sağlama noktasında başlıca işlevleri şunlardır:³⁸⁰

- Yeni ürünlere ilişkin olarak çeşitli birimleri etkileyen politika, prosedür ve süreçlerin geliştirilmesi için fıkhi girdileri inceleme ve sağlama
- Faaliyetlere ilişkin işlemleri gerçekleştirilmeden önce rutin incelemeye tabi tutma
- Özellikle kararların dokümantasyonu, iletilmesi ve uygulanması noktasında fıkhi danışma kuruluna destek olma
- İlgili dokümanları (örneğin pazarlama dokümanları) inceleme ve dış paydaşlara iletme
- Uyum programları geliştirme ve oluşturulmuş bir plan çerçevesinde sürekli fıkhi uyum incelemeleri yapma

---

³⁷⁸ IFSB, **A.g.e.**, pp. 25.

³⁷⁹ AAOIFI, **A.g.e.**, pp. 17-18.

³⁸⁰ **A.e.**, pp. 15-16.

- Fıkha ve fıkhi uyuma ilişkin konularda müşteriler ve düzenleyici otoriteler dahil olmak üzere dış paydaşlarla iletişim sağlama noktasında İslami finans kuruluşunun operasyonel birimlerine yardım ve girdi sağlama
- Bilgi paylaşımı dahil olmak üzere her operasyon aşamasında fıkhi iç denetim fonksiyonu, dış denetçiler ve fıkhi dış denetçiler ile işbirliği içinde olma
- Sürekli eğitim ve mesleki gelişim mekanizması geliştirilmesi noktasında yönetime yardımcı olma
- Yeni ürün, çözüm ve uygulamalarla ilgili çeşitli konularda fıkhi danışma kuruluna/İslami finans kuruluşuna araştırma desteği sağlama
- Yönetimin ya da herhangi bir paydaşın gündeme getirdiği meseleler hakkında fıkhi danışma kurulunun karar alması noktasında yönetime yardımcı olma
- Fıkhi danışma kurulu kanalıyla ve fıkhi danışma kurulundan yetki almak kaydıyla ticari işlemlere ilişkin ön onayları verme
- Fıkhi danışma kurulu ile koordinasyon içinde ve fıkhi danışma kurulundan yetki almak kaydıyla standart işlemlerden farklılaşan durumlara ön onay verme
- Fıkhi iç ve dış denetim/inceleme raporlarını izleme ve uygulama

AAOIFI standardına göre, fıkhi uyum birimi kaynakların elverdiği ölçüde kendi işlevini icrada teknolojiyi kullanmalı, iş süreçlerine entegre etmeli ve böylece zaman tasarrufu ve standardizasyon sağlamalıdır.³⁸¹

IFSB'ye göre, fıkhi uyum fonksiyonu fıkhi danışma kurulu tarafından yapılacak yetki devri çerçevesinde fıkhi uyuma ilişkin danışma için ilk başvuru noktası olabilmeli, fıkhi danışma kurulunun sekreteryaya işlerini yürütebilmeli ve üst düzey yönetimin icrai kararlar alması noktasında gerekli desteği sağlayabilmelidir.³⁸²

IFSB ilkeleri, fıkhi uyum ile görevli olan personelin görevleri sırasında veya görevden sonraki herhangi bir zamanda kendilerine sunulan gizli nitelikteki bilgilerin açıklanmaması yükümlülüğüne tabi olmasını gerektirmektedir. Buna göre, gizlilik

³⁸¹ A.e., pp. 15.

³⁸² IFSB, A.g.e., pp. 10.

yükümlülükleri, ilgili personelin İslami finans kuruluşundaki görevini bıraktığında/görevinden ayrıldığında sona ermemelidir.³⁸³

3.2.4. Uyum İncelemeleri

Fıkhi uyum birimi özel ilgi gerektiren alanlara odaklanarak İslami finans kuruluşunda fıkhi ilke ve kurallara genel uyum durumunun sürekli ve düzenli incelemesini yapmalıdır. Bu incelemeler, seçilmiş işlemlere (potansiyel yüksek fıkhi uyumsuzluk riski içeren) ilişkin fıkhi uyum birimi ön onaylarının yanında işlemlerin rutin, rastgele ve gerektiğinde işlem esnasında ani kontrollerini içerebilir.³⁸⁴

Rutin uyum inceleme süreci planları fıkhi uyum biriminin sağlıklı işlemlerini sağlamak ve işlem süreçlerinde gereksiz gecikmeleri önlemek için potansiyel yüksek fıkhi uyumsuzluk riski içeren işlemlerin önceden tespit edilmesi suretiyle önceden ilgili birimlerle paylaşılmalıdır.³⁸⁵

Fıkhi uyum birimi rutin uyum incelemelerini yaparken aşağıdaki adımları takip edebilir:³⁸⁶

- Fıkhi uyum birimi için fıkhi uyum rehberleri ve standart operasyon prosedürleri geliştirme ve bunları İslami finans kuruluşunun ürün ve operasyonel rehberleri ile entegre etme
- Fıkhi uyumsuzluk riskini objektif şekilde ölçmek ve risk azaltım kontrollerini etkinliğini değerlendirmek için rehber, süreç ve teknikler geliştirme
- Ticari işlemlerde gereksiz bir engel yaratmadan, fonksiyonun sorunsuz bir şekilde yerine getirilmesini sağlamak için işlemin ilerlemelerini ve işlemlerin bütünlüklerini sağlama
- Fıkhi uyum fonksiyonunun sorunsuz ve kesintisiz bir şekilde performans göstermesini sağlayan iş süreçleri ve diğer ilgili fonksiyonlarla koordinasyon ve iletişim araçları oluşturma

---

³⁸³ A.e., pp. 18.

³⁸⁴ AAOIFI, A.g.e., pp. 17.

³⁸⁵ A.e.

³⁸⁶ A.e., pp. 19-20.

- Fıkhi uyumsuzluk riski açısından önemlilik düzeyini periyodik olarak değerlendirmek için tanım ve tolerans seviyeleri gibi standartları oluşturma ve kuruluşun ilgili yerlerine iletme

Fıkhi ilke ve kurallara uyumsuzlukların oluşum sıklığına göre kategorize edilmesi ve İslami finans kuruluşundaki yönetim kademelerine iletim süreci protokol ile belirlenmelidir. Bu bağlamda fıkhi uyum birimi fıkhi uyuma ilişkin zayıflıkların envanterini ve takip mekanizmasını oluşturmalıdır. Fıkhi uyum birimi, fıkhi uyuma ilişkin sorunların çözümüne yönelik eylem planları geliştirmek için fıkhi uygunluk yönetim sisteminin ilgili organları ve yönetim ile de koordineli çalışmalıdır.³⁸⁷

Fıkhi uyumsuzluk riski, operasyonel riskin önemli bir alt bileşeni olarak görülmeli, izlenmeli, yönetilmeli ve raporlanmalıdır. Buna ilişkin mekanizmalar İslami finans kuruluşunun risk yönetimi birimi ile fıkhi uyum biriminin koordineli olarak tesis edilmeli ve uygulanmalıdır.³⁸⁸ Fıkhi uyuma ilişkin riskler, bu riskleri azaltıcı kontroller ve ilgili süreçler; kuruluşun genel rehber, standart faaliyet prosedürleri ve standart dokümanları ile entegre edilmelidir. Söz konusu rehber, standart faaliyet prosedürleri ve diğer dokümanlar fıkhi danışma kurulu ve fıkhi uyum birimi başta olmak üzere fıkhi uygunluk yönetim sisteminin ilgili organlarının incelemesinden geçmelidir.³⁸⁹

3.2.5. Uyum Raporu

Fıkhi uyum birimi, üst yönetim ve fıkhi danışma kuruluna ilgili dönem zarfında tespit edilen riskler ve sorunlar ile bunların azaltılması ve çözülmesi dahil olmak üzere faaliyetlerinin bir özetini içeren periyodik (3 aylık ve yıllık) raporlar hazırlamalıdır.³⁹⁰

Fıkhi uyum birimi yıllık raporunun önerilen içeriği şu şekildedir.³⁹¹

- a. Kapsamın tanımı
- b. Sorumlulukların tanımı

---

³⁸⁷ A.e., pp. 20.

³⁸⁸ A.e., pp. 13.

³⁸⁹ A.e.

³⁹⁰ A.e., pp. 20.

³⁹¹ A.e., pp. 20-21.

- c. Gerçekleştirilen rutin faaliyetler ve spesifik incelemeler
- d. Tespit edilen önemli risklerin özeti ve tavsiye edilen risk azaltım kontrolleri ve bunların uygulanmasına ilişkin durum
- e. Tespit edilen önemli sorunların özeti, bunlara ilişkin çözümler ve söz konusu çözümlerin uygulanma durumu
- f. Önceki döneme ait takip konularının özeti
- g. Diğer organları tarafından tespit edilen hususlara ilişkin uygulama raporunun özeti
- h. İyileştirme önerileri

Üst yönetim, fıkhi uyum biriminin yıllık raporunu gözden geçirecek ve özellikle önemli olduğu tespit edilen riskler ve konularla ilgili olarak fıkhi danışma kurulu ile iletişim kuracak ve eşgüdüm halinde olacaktır. Fıkhi danışma kurulu, yıllık fıkhi inceleme raporunu sonlandırmadan önce fıkhi uyum birimi raporunu/raporlarını değerlendirecektir.³⁹²

Fıkhi uyum birimi, raporunda fıkhi uyumsuzluk risk notu açıklayabilir. Kantitatif bir fıkhi uyumsuzluk risk değerlendirmesi, üst yönetimin İslami finans kuruluşunun fıkhi uygunluk durumunu değerlendirmesini ve düzeltici faaliyetlerde bulunmasını sağlayacaktır.³⁹³

3.2.6. Yönetimin Sorumlulukları

AAOIFI standardında göre İslami finans kuruluşunun fıkhi ilke ve kurallara uyumu konusunda sorumluluk kuruluş yönetimindedir. Bu bağlamda kuruluş yönetiminin fıkhi ilke ve kurallara uyumu teşvik etme, uyumun etkin şekilde kontrolünü sağlama, bunun için gerekli raporlama ve bilgi sistemlerini kurma sorumluluğu bulunmaktadır. Ayrıca, fıkhi danışma kurulu kararları, politikalar, iş akışları, yasal sözleşmeler, pazarlama uygulamaları vs. fıkhi ilke ve kurallara ilişkin bütün dokümanların sorumlu personelin kullanımına açılmasını sağlamak ta yönetimin sorumlulukları arasındadır.³⁹⁴

---

³⁹² A.e., pp. 21.

³⁹³ A.e.

³⁹⁴ A.e., pp. 8-9.

Kapsamlı bir fıkhi uyum politikası belirleme ve onaylama sorumluluğu İslami finans kuruluşunun yönetimine aittir.³⁹⁵

AAOIFI standardına göre, İslami finans kuruluşları; riskler, kontroller, süreçler ve uyum değerlendirmeleri için her çalışan ve yönetim kademesinde açık ve şeffaf bir iletişim sistemi kurmalıdır. Bu bağlamda kuruluş içi ve kuruluş dışı olmak üzere iletişim protokolleri geliştirilmelidir. İç iletişim protokolleri, paylaşılması gereken dokümanlar, paylaşımların detay düzeyi, iletişim şekli, erişim izinleri vb. hususları; dış iletişim protokolleri ise bilgilerin mahiyeti, detay düzeyi ve bilgilerin yayılmasından önce ilgili yönetici ile birlikte gözden geçirilmesi sürecini belirlemelidir.³⁹⁶

Yönetim, İslami finans kuruluşunun her bir çalışanının İslami finans ürün ve hizmetlerine ilişkin yeterli bilgiye sahip olmasını, bu konuda eğitim almasını, fıkhi uyum birimi ile eşgüdüm içinde bir sürekli eğitim ve mesleki gelişim sistemi kurulmasını sağlamalıdır.³⁹⁷

İslami finans kuruluşları üst yönetimin İslami bankacılık konusunda iyi bilgi sahibi olmasını sağlamalı, bunun için de en azında yılda bir duyarlılık programları organize etmelidir.³⁹⁸

İslami finans kuruluşları, ürünler, politikalar, prosedürler, düzenlemeler ve rehberlere ilişkin temel fıkhi bilgiler konusunda hem genel hem de ilgili çalışma alanlarında detay bilgiler için çalışanlarını periyodik değerlendirmeye tabi tutmalıdır. Söz konusu değerlendirmeler, eğitimleri şekillendirmesi ve daha fazla fıkhi bilgi ve uzmanlık gerektiren çalışma alanlarına odaklanması noktasında eğitim birimine (fıkhi uyum birimi ile koordineli şekilde) rehberlik edecektir.³⁹⁹

İslami finans kuruluşu, fıkhi uyumsuzluklara tolerans göstermemeli ve sorumluluk alanında fıkhi ilke ve kurallara uymakta başarılı olamayan çalışanlara karşı gerekli aksiyonları almalıdır. Söz konusu aksiyonlar, uyum konusunda başarısız olan

---

³⁹⁵ A.e., pp. 13.

³⁹⁶ A.e., pp. 13-14.

³⁹⁷ A.e., pp. 14.

³⁹⁸ A.e.

³⁹⁹ A.e.

çalışanın performans değerlendirmesi, ücret zammı, prim, terfi gibi hususlarda olmalıdır. Diğer taraftan sorumluluk alanlarında fıkhi uyum konusunda sürekli olarak yüksek başarı sergileyen çalışanlar da ödüllendirilmelidir. Ayrıca yönetim herhangi bir ihlal olması halinde düzeltici tedbirleri ve/veya disiplin tedbirlerini zamanında almalıdır.⁴⁰⁰

3.2.7. Fıkhi Danışma Kurulu İle İlişkiler

Standarda göre, fıkhi danışma kurulu fıkhi uyum fonksiyonunu sürekli gözetim altında tutmalıdır. Diğer taraftan İslami finans kuruluşunun yönetiminin kuruluş içinde fıkhi ilke ve kurallara genel uyumluluk durumu hakkındaki görüşlerini alma noktasında fıkhi danışma kurulu ile sıkı bir etkileşim/iletişim içinde olması gerekmektedir.⁴⁰¹

Fıkhi uyum fonksiyonu İslami finans kuruluşunun türüne ve yapısına uygun şekilde, paydaşların ihtiyaç ve beklentileri göz önünde bulundurularak (kurumsal yönetime paydaş yaklaşımı esas alınarak) tesis edilmelidir.⁴⁰²

Etkin bir fıkhi uyum mekanizması için fıkhi uyum biriminin fıkhi danışma kurulu ile yakın işbirliği içinde ve kurulun gözetiminde çalışması zorunludur. Dolayısıyla üst yönetime raporlamaya ilişkin sorumluluklar haricinde fıkhi danışma kuruluna bir raporlama kanalı kurulmalıdır. Buna ilaveten yeterli kaynağın olmaması halinde fıkhi danışma kurulu sekreteryasını fıkhi uyum birimi yürütmelidir.⁴⁰³

Fıkhi uyum birimi kuruluş içindeki birim, fonksiyon ve işlemler için uyum incelemeleri yapılmasına ilişkin kontroller, prosedürler ve metodoloji oluşturmalıdır. Söz konusu kontroller, prosedürler ve metodoloji fıkhi danışma kurulu tarafından onaylanan kapsamlı bir fıkhi uyum rehberinin parçası olacaktır.⁴⁰⁴

---

⁴⁰⁰ A.e.

⁴⁰¹ A.e., pp. 10.

⁴⁰² A.e., pp. 10- 11.

⁴⁰³ A.e., pp. 17.

⁴⁰⁴ A.e.

3.3. FIKHİ İÇ DENETİM FONKSİYONU

AAOIFI, İslami finans sektöründeki gelişmeleri göz önünde bulundurmak suretiyle 2018 yılında 3 Nolu ve “Fıkhi İç İnceleme” başlıklı yönetim standardının yerini almak ve 2020 yılında itibaren geçerli olmak üzere “Fıkhi İç Denetim” başlıklı taslak standardı yayımlamıştır.⁴⁰⁵

AAOIFI’ye göre fıkhi iç denetimin temel amacı, İslami finans kuruluşunun fıkhi ilke ve kurallara uyumu konusunda yönetime ve fıkhi danışma kuruluna görüş vermek suretiyle güvence sağlamaktır. Temel amaç dışında aşağıdaki hususlarda da güvence sağlamak durumundadır.⁴⁰⁶

- İslami finans kuruluşunun fıkhi ilke ve kurallar doğrultusunda işleyen yeterli bir yönetim çerçevesi olduğu
- Fıkhi ilke ve kurallara uyulmasını sağlamak için İslami finans kuruluşunun yönetimi tarafından yeterli iç kontroller tasarlandığı ve uygulandığı
- İslami finans kuruluşunun yönetimi tarafından, fıkhi ilke ve kurallara uyumu sağlamak ve İslami finans işlemlerine ilişkin spesifik riskleri yönetmek için yeterli risk değerlendirme kriterleri ve risk yönetim mekanizması oluşturulduğu

AAOIFI tarafından, fıkhi iç denetim fonksiyonu İslami finans kuruluşunun mevcut iç denetim birimi, müstakil bir birim veya dışarıdan hizmet alma kanalıyla yerine getirilebileceği belirtilmekle birlikte müstakil bir birim kurulması tavsiye edilmektedir.⁴⁰⁷ AAOIFI’nin taslak standardına göre, mevcut iç denetim biriminin Fıkhi iç denetim fonksiyonunu da icra edebilmesi için fıkhi iç denetim fonksiyonunun görevlerini yerine getirecek kapasiteye sahip olması, iç denetimin yöneticisinin gerekli kriterleri karşılaması ve iç denetim ve fıkhi iç denetimin birleştirilmesinin operasyonel verimliliği sağlaması gerekmektedir.⁴⁰⁸

⁴⁰⁵ AAOIFI, Exposure Draft No. G1/2018, pp. 3-4.

⁴⁰⁶ A.e., pp. 12.

⁴⁰⁷ A.e.

⁴⁰⁸ A.e., pp. 13.

Fıkhi iç denetim fonksiyonunun sorumluluklarını bağımsızlık ve tarafsızlıkla yerine getirebilmesi için kuruluşun yönetiminden bağımsız olması gerekmektedir.⁴⁰⁹

İslami finans kuruluşunda sağlam ve etkin bir fıkhi iç denetim fonksiyonunun varlığından, işlevlerini yerine getirmesi için gerekli eğitim ve tecrübeye sahip insan kaynağının istihdam edilmesinden ve yöneticisinin atanmasından denetim komitesi sorumludur. Ayrıca fıkhi danışma kurulu da fıkhi iç denetim fonksiyonuna gerekli desteği sağlamak durumundadır.⁴¹⁰

AAOIFI taslak standardına göre, üst yönetim, fıkhi iç denetim fonksiyonunun ilgili tüm belgelere, raporlara, sistemlere vs. erişimi olmasını sağlamak durumundadır. Ayrıca, üst yönetim, denetim komitesi ve fıkhi danışma kurulunun, fıkhi iç denetim fonksiyonuna tam ve sürekli destek sağlaması gerekmektedir. Diğer taraftan fıkhi iç denetim fonksiyonunun fıkhi dış denetim fonksiyonu yönetim kademeleri, fıkhi danışma kurulu ve fıkhi dış denetçilerle doğrudan ve düzenli iletişim halinde olması gerekmektedir.⁴¹¹

IFSB standardına göre, yazılı bir standart çalışma kılavuzu ve / veya çerçevesi aracılığıyla fıkhi uyum ve fıkhi iç denetim fonksiyonlarının süreç ve prosedürlerinin net bir şekilde ayrılması gereklidir.⁴¹²

3.3.1. İnsan Kaynağı

AAOIFI taslak standardına göre fıkhi iç denetim fonksiyonunun yöneticisi aşağıdaki şartları sağlamalıdır:⁴¹³

- Pozisyon için uygun bir lisans diplomasına veya mesleki yeterliliğe (tercihen muhasebe, denetim, iç denetim ve/veya fıkhi denetim) sahip olmak
- İslami bankacılık ve/veya finansla ilişkin fıkhi ilke ve kurallar konusunda uzman ve muamelat fıkhi konusunda bilgili olmak

---

⁴⁰⁹ A.e., pp. 11.

⁴¹⁰ A.e., pp. 12,15.

⁴¹¹ A.e., pp. 11.

⁴¹² IFSB, A.g.e., pp. 10.

⁴¹³ AAOIFI, A.g.e., pp. 25.

- Fıkhi uyum, fıkhi danışma, fıkhi iç/dış denetim, iç denetim, dış denetim ya da diğer ilgili alanlarda asgari 3 tercihen 5 yıl daha fazla süreli iş tecrübesine sahip olmak
- İslami finans kuruluşları ile ilgili fıkhi ilke ve kurallar ile İslam ticaret hukuku konusunda gerekli bilgi beceriye sahip olduğu fıkhi danışma kurulu tarafından onaylanmış olmak

Fıkhi iç denetim fonksiyonunun yöneticisinin görev ve yetkileri AAOIFI taslak standardında şu şekilde ifade edilmektedir:

- İnsan kaynakları departmanı ile koordinasyon sağlayarak fıkhi iç denetim personelinin istihdamını sağlamak⁴¹⁴
- Fıkhi iç denetçilerin bağımsızlığını korumasını, çıkar çatışmalarından kaçınmasını ve sorumluluklarını önyargısız yerine getirebilmelerini sağlamak⁴¹⁵
- Öncelikle denetim ve İslam ticaret hukuku alanlarında olmak üzere sürekli eğitim yoluyla fıkhi iç denetçilerin teknik yeterliliklerini sürdürmelerini sağlamak⁴¹⁶
- Denetim komitesinin onayına tabi bir fıkhi iç denetim kılavuzu oluşturmak
- Fıkhi iç denetim fonksiyonunun sorumluluklarını gereğince yerine getirmesi için yeterli kaynağa sahip olmasını sağlamak⁴¹⁷

Fıkhi iç denetim fonksiyonunun yöneticisinin rutin görevleri dışında ayrıca fıkhi iç denetimin sorumluluklarını yerine getirmesi için plan hazırlaması, denetçiler için yazılı politika ve prosedürler oluşturması ve denetim çalışmalarını etkin ve verimli şekilde koordine etmesi gerekmektedir.⁴¹⁸

AAOIFI taslak standardına göre, Fıkhi iç denetçilerin görev ve sorumluluklarını yerine getirmek için gereken bilgi, beceri ve diğer yeterliliklere sahip

---

⁴¹⁴ A.e., pp. 15.

⁴¹⁵ A.e.

⁴¹⁶ A.e.

⁴¹⁷ A.e., pp. 11.

⁴¹⁸ A.e., pp. 14.

olması gerekmektedir. Bu bağlamda denetçilerin aynı zamanda İslami finans ilkeleri ve ürünleri konusunda sağlam bilgiye sahip olması gerekir. Taslak standartta, fıkhi iç denetçiler için uygunluk kriterlerinin belirlenmesi İslami finans kuruluşlarına bırakılmıştır.⁴¹⁹ IFSB standardına göre ise iç denetçilerin aşağıdaki kriterleri sağlaması beklenmektedir:⁴²⁰

- İslam hukuku alanında yeterli eğitim almış olma
- Finans alanında veya ilgili diğer alanlarda bilgi sahibi olma
- Fıkhi danışma kurulu ile eşgüdüm içinde ve etkin şekilde çalışmak için gerekli iletişim becerilerine sahip olma
- İslami finans kuruluşundaki birimlerle irtibat kurmak ve fıkhi ilke ve kurallara uygun şekilde faaliyet göstermelerini sağlamak için gerekli organizasyonel becerilere sahip olma

Diğer taraftan AAOIFI'ye göre, fıkhi iç denetçiler gerek AAOIFI tarafından yayımlanan “İslami Finans Kuruluşları Muhasebeci ve Denetçileri İçin Mesleki Ahlak Kuralları” hem de Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü (*Institute of Internal Auditors- IIA*) tarafından yayımlanan “Mesleki Ahlak Kuralları”na uymak durumundadır.⁴²¹ Fıkhi iç denetçilerin, görevlerini yerine getirirken gerekli mesleki özeni göstermeleri⁴²², tarafsız olmaları, bu bağlamda İslami finans kuruluşlarının herhangi bir operasyonel faaliyetinde bulunmamalı ve ürün geliştirme ve fıkhi uyum fonksiyonları da dahil olmak üzere herhangi bir yönetim fonksiyonunu icra etmemeleri gerekmektedir.⁴²³

3.3.2. Denetim Süreci

AAOIFI taslak standardına göre, fıkhi iç denetim birimi yöneticisi tarafından hazırlanması ve ihtiyaç halinde güncellenmesi gereken fıkhi iç denetim tüzüğü genel olarak aşağıdaki unsurları içermelidir:⁴²⁴

---

⁴¹⁹ A.e., pp. 15.

⁴²⁰ IFSB, A.g.e., pp. 12.

⁴²¹ AAOIFI, A.g.e., pp. 10.

⁴²² A.e., pp. 11.

⁴²³ A.e., pp. 12.

⁴²⁴ A.e., pp. 15.

- a) Amaç
- b) Kapsam ve sorumluluklar
- c) Fıkhi iç denetim biriminin yapısı ve raporlama hatları ve prosedürleri
- d) Rapor beklentileri
- e) Fıkhi iç denetim kılavuzu ise asgari olarak aşağıdakileri içermelidir:⁴²⁵
- f) Genel fıkhi denetim süreci protokolleri
- g) Fıkhi iç denetimin icrasına ilişkin araç ve metodolojiler hakkında rehber
- h) Varsa, derecelendirme kriterlerini içeren raporlama mekanizmasına ilişkin rehber
- i) Risk matrisi ve ilgili kontroller ve denetim programları
- j) Bağımsızlık ve kalite güvence süreçlerini içeren etik ve profesyonel uyumluluk

Yıllık ve periyodik fıkhi iç denetim süreci öncelikle aşağıdakilerle ilgilidir:⁴²⁶

- Dar kapsamda, yönetim yapısının ve kontrol ortamının, geniş kapsamda fıkhi gözetim, uyum ve güvene dayalı sorumluluklara ilişkin kurumsal yönetimin denetimi
- Fıkhi ilke ve kurallara riayet konusunda İslami finans kuruluşuna yönelik genel risk değerlendirmesi

AAOIFI taslak standardına göre, fıkhi iç denetim fonksiyonu, denetim sürecinin yukarıda belirtilen unsurlarını içerecek şekilde en azından yıllık olarak periyodik planlarını hazırlamalı ve fıkhi danışma kurulu ve denetim komitesine onaylatmalıdır. Planlar, denetim döngüsü ve denetim gerekliliklerini de içermeli ve faaliyet ortamındaki ve risk faktörlerindeki değişikliklerin etkilerini yansıtacak şekilde periyodik olarak güncellenmelidir.⁴²⁷

Taslak standarda göre, denetim süreci aşağıdaki unsurları içermektedir:⁴²⁸

---

⁴²⁵ A.e., pp. 16.

⁴²⁶ A.e., pp. 16.

⁴²⁷ A.e.

⁴²⁸ A.e., pp. 17.

- Fıkhi iç denetim ve değerlendirme kapsamında yönetim ve kontrol ortamının dokümantasyonu ve söz konusu dokümantasyonun güncellenmesi, etkinliğinin, sürekliliğinin çalışmasının değerlendirilmesi
- Fıkhi uyumsuzluk riskinin ve bu riskin denetime tabi yapıların seçimi üzerine etkisinin değerlendirilmesi (ve güncellenmesi)

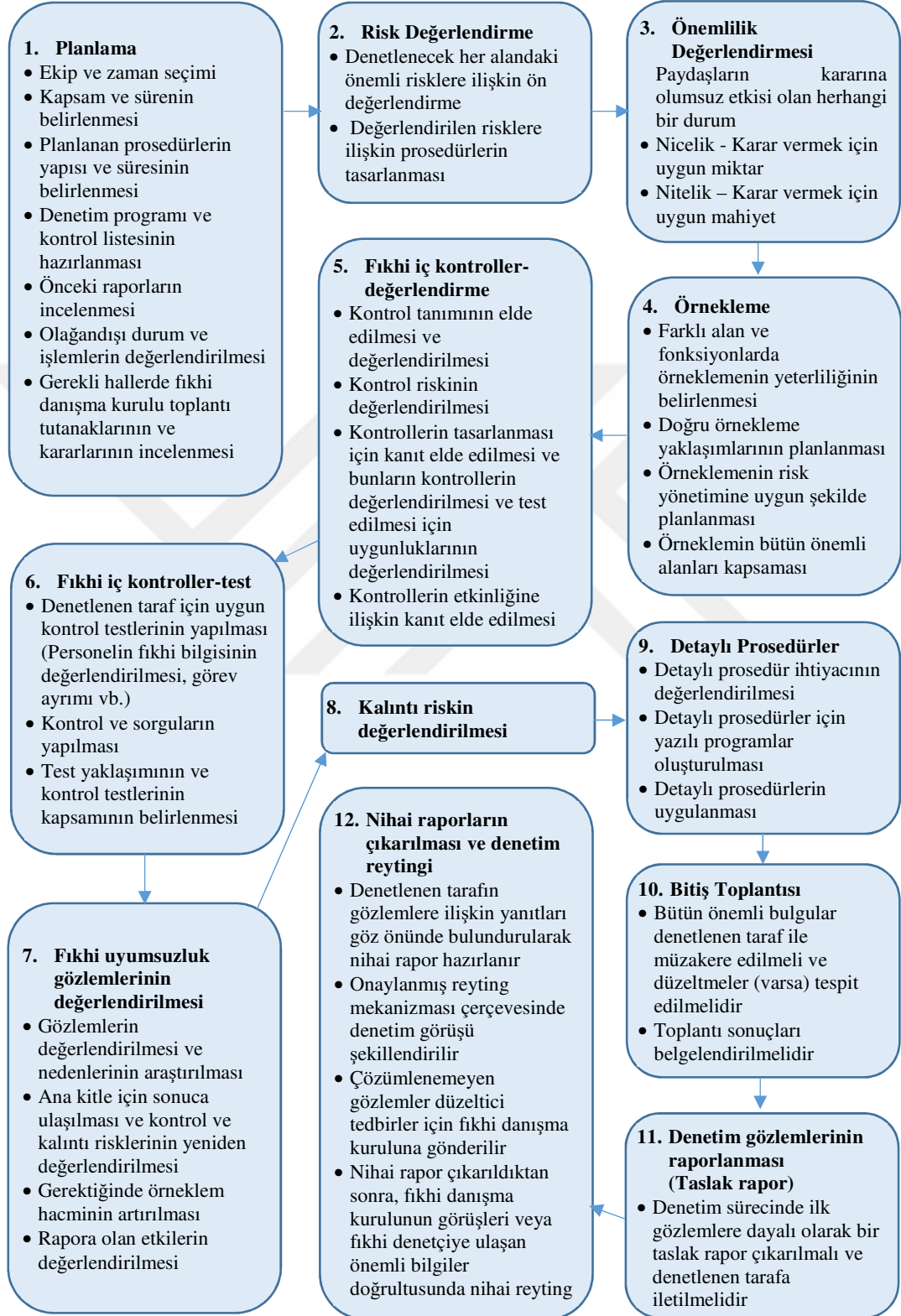
Fıkhi iç denetim fonksiyonu tarafından gerçekleştirilecek ana prosedürler aşağıdaki şekilde gösterilmektedir:⁴²⁹

---

⁴²⁹ A.e., pp. 18.

Şekil 3: AAOIFI'ye Göre Fıkhi İç Denetim Prosedürleri

AAOIFI taslak standardına göre, fıkhi iç denetim planlanırken, uygulanırken ve raporlanırken de önemlilik kavramı göz önünde bulundurulmalıdır. Denetimde örneklem fıkhi uyumsuzluk riski değerlendirmesine ve önemlilik ilkesine dayalı olarak belirlenmeli, istatistiksel yaklaşımlar ve tahminler dikkate alınmalıdır. Fıkhi iç denetçiler, denetim sürecinde fıkhi uyumluluk kontrolleri kapsamında bilgi teknolojileri kontrollerini değerlendirmeye ve bilgisayar destekli denetim tekniklerini kullanabilmelidir. Fıkhi iç denetimin dokümantasyonu uluslararası en iyi uygulamalar doğrultusunda, tecrübeli bir fıkhi denetçi (veya iç denetçi) tarafından prosedür, sonuç ve kararları anlayabileceği şekilde yapılması önemlidir. Fıkhi iç denetimi belgeleyen çalışma kağıtları, denetçi tarafından hazırlanmalı ve fıkhi iç denetim fonksiyonunun yöneticisi (veya vekili) tarafından incelenmelidir. Gözlemler, kararlar ve yönetim, fıkhi danışma kurulu ve diğer tarafların bunlara ilişkin yorumları yeterince belgelendirilmelidir. Fıkhi iç denetim fonksiyonunun performansını artırmak ve maliyetleri düşürmek amacıyla fıkhi iç denetimin gerçekleştirilmesi, dokümantasyonu ve arşivlenmesi için yazılım kullanılması da dahil olmak üzere yenilikçi teknolojiler kullanılabilir. Tercihen, denetime tabi birimin/yapının fıkhi ilke ve kuralara uyumunu derecelendirmek için bir mekanizma kurulmalıdır. Bu mekanizma ve derecelendirme kriterleri fıkhi danışma kurulu tarafından onaylanmalı ve zaman zaman gözden geçirilmelidir. Fıkhi iç denetim fonksiyonunun gözlemleri ve önerileri yönetim ile müzakere edilmeli ve ardından mutabık kalınan önerilerin nasıl uygulanacağına ilişkin eylem planı geliştirilmelidir. Bu izleme planı uygulamadan sorumlu olan Fıkhi uyum birimi ile mutabık kalınarak geliştirilmelidir. Sonraki denetimlerde önceki gözlemlerin izlenmesine öncelik verilmelidir. Yönetim, fıkhi ilke ve kurallara uyumsuzluk durumlarının düzeltilmesinden ve tekrarının önlenmesinden ve kararlaştırılan eylemlerin gerçekleştirilmesini sağlamaktan sorumludur.⁴³⁰

3.3.3. Raporlama

Taslak standarda göre, fıkhi iç denetim fonksiyonu birincil olarak denetim komitesi ve dolayısıyla yönetim kuruluna, ikincil olarak da fıkhi danışma kuruluna raporlama yapmak durumundadır. Bununla birlikte fıkhi iç denetim fonksiyonunun

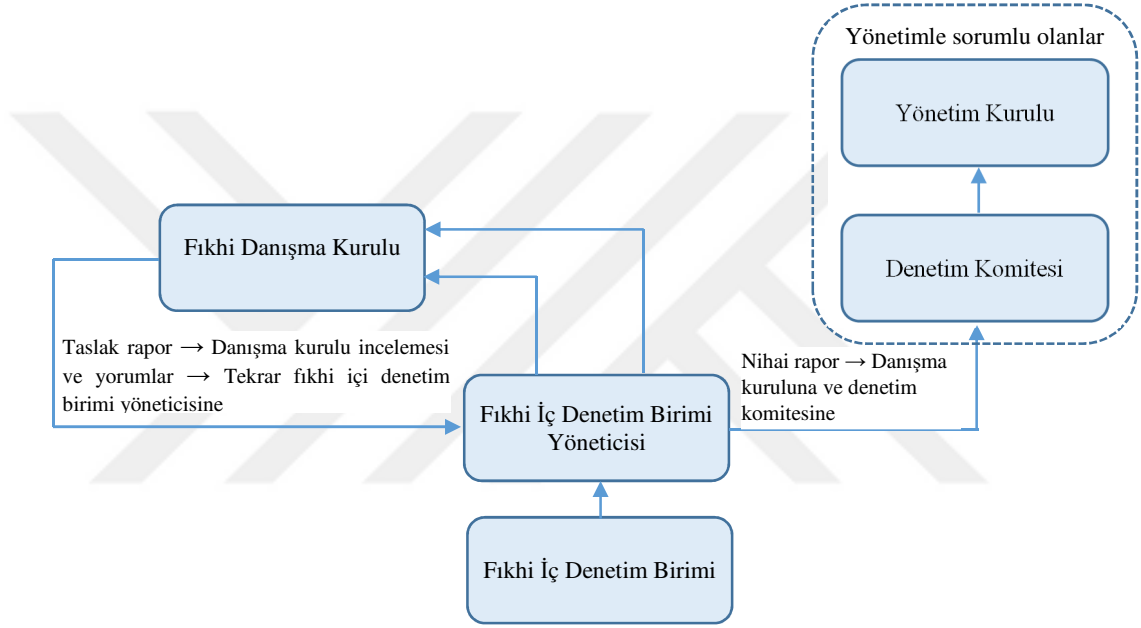
---

⁴³⁰ A.e., pp. 19-22.

fikhi danışma kurulu ile daha fazla etkileşim halinde olması, taslak raporları ve gözlemleri Fıkhi konulardaki yorum ve görüşler için fikhi danışma kurulu ile paylaşması beklenmektedir. Ayrıca fikhi iç denetçiler fikhi danışma kurulundan gerekli hallerde fetva, görüş ve karar isteyebilmelidir.⁴³¹

Raporlama süreci aşağıdaki şekildedir:⁴³²

Şekil 4: AAOIFI'ye Göre Fıkhi İç Denetim Raporlama Süreci

AAOIFI taslak standardına göre, fikhi iç denetçiler nihai raporlamayı denetim komitesine ve fikhi danışma kuruluna yapmalıdır. Bu çerçevede periyodik raporlar ilgili dönem sonunu müteakip 3 ay içinde, denetime tabi birime özgü raporlar ise denetimin bitişini müteakip 1 ay içinde sunulmalıdır.⁴³³ İslami finans kuruluşunun fikhi ilke ve kurallara genel uyum durumu değerlendirilmesini sağlayan periyodik raporların temel içeriği aşağıdakilerden oluşmalıdır:⁴³⁴

- a) Başlık
- b) Muhatap
- c) Fıkhi denetimin genel kapsamı

⁴³¹ A.e., pp. 13.

⁴³² A.e., pp. 14.

⁴³³ A.e., pp. 20.

⁴³⁴ A.e., pp. 21.

- d) Raporlama döneminde İslami finans kuruluşunun fıkhi ilke ve kurallara uyumuna ilişkin genel durumu hakkında fıkhi iç denetçilerin görüşü
- e) Son periyodik rapordan sonra varsa tamamlanan özel nitelikli denetimler ve bunlara ilişkin gözlemlerin özeti
- f) Genel fıkhi gözetim ve kontrol ortamı ile fıkhi uyumsuzluk riskine ilişkin gözlemleri kapsayan temel hususlar
- g) Fıkhi iç denetim birimi tarafından yapılan çalışmaların periyodik plana kıyasla durumu

Taslak standarda göre, denetime tabi her birime özgü bir denetim raporu da hazırlanmalıdır. Birime özgü denetim raporlarının temel içeriği aşağıdakilerden oluşmalıdır:⁴³⁵

- a) Başlık
- b) Muhatap
- c) Denetimin kapsamı, denetim dönemi ve yürütülen temel prosedürler
- d) Raporlama döneminde ilgili birimin/yapının fıkhi ilke ve kurallara uyumuna ilişkin durumu hakkında fıkhi iç denetçilerin görüşü ve birimin/yapının reytingi
- e) Fıkhi iç denetçilerin görüşünün dayandığı gözlemlerin özeti ve bunlara ilişkin yönetim ve fıkhi danışma kurulunun düşünceleri

3.3.4. Dışarıdan Hizmet Alma

AAOIFI taslak standardına göre, fıkhi iç denetimle ilgili dışarıdan hizmet alınabilmesi için ilgili firmanın fıkhi iç denetim fonksiyonunun görevlerini yerine getirecek kapasiteye sahip olması, firma tarafından belirlenen fıkhi iç denetimin yöneticisinin yukarıda bahsedilen uygunluk kriterlerini karşılaması ve firmanın en fazla üç İslami finans kuruluşuna hizmet vermesi gerekmektedir.⁴³⁶ Fıkhi denetim şirketi, asgari olarak aşağıdaki kriterleri karşılamak durumundadır:⁴³⁷

---

⁴³⁵ A.e., pp. 21-22.

⁴³⁶ A.e., pp. 13.

⁴³⁷ A.e., pp. 25.

- Gerekli yasal onaylara sahip olmak
- Her bir fihhi iç denetim için nitelik (bilgi, metodoloji ve araç) ve nicelik (göreve yeterli zaman ayıracak personel sayısı) bakımından gerekli kaynağa sahip olmak
- Özellikle bağımsızlık ve gizlilik ilkeleri dahil olmak üzere geçerli mesleki standartlara, kalite güvence süreçlerine ve etik kurallara uyum sağlamak

3.4. MERKEZİ FIKHİ DANIŞMA KURULU

Merkezi fihhi danışma kurulları konusunda yalnızca AAOIFI standart belirlemiş durumdadır. AAOIFI standardına göre merkezi fihhi danışma kurulu; tek bir kuruluştan ziyade daha geniş tabanlı uygulanabilecek fetva, kural ve ilkeler belirlemek suretiyle İslami finansa ilişkin ürün ve uygulamalarda yeknesaklık ve uyum sağlamak için belirli bir ülkede kurulan, fihhi konularda rehberlik, danışmanlık ve kısmen denetim/gözetim sağlayan ve İslam ticaret hukuku (İslam ticaret hukuku) alanında uzman hukukçular ve İslami bankacılık, finans, hukuk, muhasebe vs. alanlarındaki uzmanlardan oluşan kurul/heyet şeklinde bir yapıdır.⁴³⁸ İki tip merkezi fihhi danışma kurulu vardır: Ulusal fihhi danışma kurulu⁴³⁹ ve Düzenleyici⁴⁴⁰ fihhi danışma kurulu.⁴⁴¹

3.4.1. Kurulun Yapısı ve Üyelerin Atanması

AAOIFI standardına göre merkezi fihhi danışma kurulu üyeleri, kurulun amacı, bağımsızlık, uygunluk kriterleri gibi hususları dikkate almak suretiyle atamaya yetkili otorite tarafından atanmalıdır.⁴⁴² Üyelerin tekrar atamalarında atamaya yetkili otorite ayrıca rotasyon ihtiyacını ve üyelere ilişkin değerlendirmeleri de dikkate almalıdır.⁴⁴³ Kurulun görev süresinin 3-5 yıl arası olması tavsiye edilmektedir. Atamaya yetkili

⁴³⁸ AAOIFI, Governance Standard No.8: Central Shariah Board, pp. 6.

⁴³⁹ Hükümet veya devlet otoritesince ulusal düzeyde kurulan kurullar.

⁴⁴⁰ Bir (veya birden fazla) sektör için düzenleyici otorite(ler) nezdinde kurulan kurullar.

⁴⁴¹ A.e.

⁴⁴² A.e., pp. 7.

⁴⁴³ A.e.

makam tarafından, bağımsızlığı korumayı ve kurulun makul düzeyde sürekliliğini göz önünde bulunduracak şekilde tasarlanmış bir rotasyon politikası belirlenmelidir.⁴⁴⁴

Standarda göre, atamaya yetkili otorite yeterli savunma hakkı tanımak koşuluyla bir üyenin görevini aşağıdaki hallerde sonlandırabilmelidir:

- İlgili üyenin görevi kötüye kullandığının kanıtlanması veya temel bir uygunluk kriterini sağlamaması
- İlgili üyenin kurul toplantılarına katılıma ilişkin asgari kriteri sağlamaması
- Diğer üyelerin çoğunluğunun ilgili üyenin görevinin sonlanmasını kabul etmesi

Üyelerin yetki ve görev tanımı yürürlükteki düzenlemeler ve AAOIFI standardına uygun olarak atamaya yetkili otorite tarafından belirlenmeli ve atamayı müteakip ilk toplantıda onaylanmalıdır. Atamaya yetkili otorite her bir üyeye yetki ve görev tanımını ve aralarındaki sözleşmenin koşullarını içeren bir atama mektubu göndermelidir.⁴⁴⁵

Standarda göre, atamaya yetkili otorite en iyi uygulamaları ve üyelerin bağımsızlığını sağlayacak uygun ücret düzeyini dikkate alarak üyelerin alacakları ücretleri belirlemeli ve ödemelidir. Ücretler her bir üye için eşit olmalı ve hizmet bazlı, süre bazlı, toplantı bazlı veya bunların kombinasyonu şeklinde belirlenmelidir. Başkan, başkan vekili, kurul sekreteri ya da araştırmacı gibi ilave işlevleri icra eden ve bu nedenle ilave mesai yapan üyelere ilave ücret verilebilmelidir.⁴⁴⁶

AAOIFI standardına göre, merkezi fıkhi danışma kurulu, işlev ve görevlerini etkin ve verimli şekilde yerine getirmelerine imkân sağlayacak çeşitlilikte ve yeterli sayıda üyeden oluşmalıdır. Tavsiye edilen üye sayısı tek bir sektöre hitap eden kurullar için asgari 5, birden fazla sektöre hitap eden kurullar için asgari 7'dir. Gerektiğinde danışmak için kurulda ilgili uzmanların da yer alması sağlanmalıdır.⁴⁴⁷

---

⁴⁴⁴ A.e., pp. 8.

⁴⁴⁵ A.e.

⁴⁴⁶ A.e.

⁴⁴⁷ A.e., pp. 8.

Kurul fıkıhçılar ve uzman üyelerden oluşmalıdır. Üyelerin çoğunluğu uygunluk kriterlerini taşıyan (yurt içi veya yurt dışından) seçkin fıkıhçılardan olmalıdır. Başkan ve başkan yardımcısı fıkıhçılar arasından seçilmelidir. Uzman üyeler, hem akademi dünyasından hem de sektörden muhasebe, finans, hukuk, bankacılık ve ekonomi vs. alanlarda uzman kişiler olmalıdır. Uzman üyelerin ilgili eğitim, araştırma ve uygulama tecrübesi itibarıyla İslami bankacılık ve finansın gayesine bağlılığı ve işlevlerine makul düzeyde vukufiyeti olması gerekir. Söz konusu üyelerin yine standarttaki ilgili uygunluk kriterlerini sağlaması gerekir. Alınacak herhangi bir karar için, fıkıh âlimlerinin çoğunluğunun, kurulun yapısındaki oranı ile tutarlı olduğu uygun bir nisap belirlenmelidir. Bununla birlikte fetvalarda fıkıhçıların çoğunluğunun görüşünün geçerli olması gerekir. Atamaya yetkili otorite fıkıhçılar ile uzman üyeler arasında denge olmasını sağlamalıdır.⁴⁴⁸

Atamaya yetkili otorite, standartta yer alan diğer hususların yanı sıra aşağıdakilerden de sorumludur:⁴⁴⁹

- a. Merkezi fıkhi danışma kurulunun tam bağımsız olarak faaliyet göstermesini sağlamak
- b. Bütçe, bilgi erişimi ve insan kaynakları dahil olmak üzere sorumluluklarını yerine getirebilmek için merkezi fıkhi danışma kurulu tarafından gerekli görülen bütün kaynakları sağlamak

3.4.2. Atanmaya Uygunluk Kriterleri

AAOIFI standardına göre, atamaya yetkili otorite, hem fıkıh âlimleri hem de uzman üyeler için ayrı uygunluk kriterleri belirlemelidir. Fıkıh âlimlerinin seçilmesi ve atanması, bağımsızlık ve liyakate yüksek düzeyde önem verilmek koşuluyla uygunluk kriterleri çerçevesinde gerçekleştirilmelidir.⁴⁵⁰

---

⁴⁴⁸ A.e., pp. 8-9.

⁴⁴⁹ A.e., pp. 13.

⁴⁵⁰ A.e.

Fıkıh âlimi üyeler için uygunluk kriterleri aşağıdaki parametreler göz önünde bulundurularak belirlenmelidir.⁴⁵¹

- Fıkıh ve fıkıh usulü alanında uzmanlık
- Uygun akademik yeterlilik – geleneksel veya çağdaş (ya da ikisinin kombinasyonu)
- İslam ticaret hukuku alanında uygun uygulama tecrübesi
- İslami finans, ekonomi, bankacılık, hukuk, ticaret ve diğer ilgili alanlarda uygun uygulama ya da araştırma veya akademi tecrübesi
- İyi derecede Arapça ve işe yönelik anadil
- Sigortacılık ve sermaye piyasaları dahil olmak üzere kurulun alanı gereği ekonomi, hukuk, bankacılık, finans ve diğer ilgili alanlarda gerekli düzeyde bilgi sahibi olma
- İslami bankacılık ve finans alanında kanıtlanabilir ilgi ve bağlılık
- İyi itibar, statü ve tanınırlık
- İşine yeterli zaman ayırma
- Çıkar çatışmasından uzak olma ve bağımsızlık

Uzman üyeler için uygunluk kriterleri aşağıdaki parametreler göz önünde bulundurularak belirlenmelidir.⁴⁵²

- İslam hukukuna ilişkin temel bilgi ve sağlam inanç ile tercihen İslami bankacılık ve finansla ilişkin İslam ticaret hukuku konusunda yeterli bilgi
- İlgili alanda yüksek düzeyde bilgi ve tecrübe
- Uygun akademik ve mesleki nitelik
- İlgili teknik alanlarda uygun uygulama ya da araştırma veya akademi tecrübesi
- İslami bankacılık ve finans alanında kanıtlanabilir ilgi ve bağlılık
- İyi itibar, statü ve tanınırlık
- İşine yeterli zaman ayırma

---

⁴⁵¹ A.e., pp. 13-14.

⁴⁵² A.e., pp. 14.

- Çıkar çatışmasından uzak olma ve bağımsızlık

Standarda göre, bir merkezi fıkhi danışma kurulunun yapısı aşağıdaki hususlar dikkate alınarak belirlenmelidir.⁴⁵³

- Ülke içinde / dünya genelinde kabul görmüş fıkıhçılar/uzmanların temsili
- Ülkedeki farklı fıkıh ekollerinin temsili
- Farklı uzmanlık alanlarından üyelerin temsili
- Kadın üyelere ayrımcılık yapılmaması

3.4.3. Kurulun İşlevleri

AAOIFI standardına göre, merkezi fıkhi danışma kurulu İslami bankacılık ve finans uygulamalarının uyumlulaştırılmasına odaklanmalıdır. Bu bağlamda kurulun temelde standart belirleme ve danışmanlık sağlama rolünü oynaması, bunun yanında sınırlı bir denetim yetkisine sahip olmasının daha uygun olacağı belirtilmiştir.⁴⁵⁴

AAOIFI standardına göre, kurul kararları, gerekli nisap ile oluşturulan bir toplantıda oy çokluğu ile alınmalıdır. Muhalif görüşler belgelenmeli ve çoğunluk kararına eklenmelidir. Kurulun danışma ve fetva işlevlerine ilişkin kararları, kararın mahiyetine de bağlı olarak derlenmeli ve ülkedeki meri kanun, kural ve düzenlemelere aykırı olmamak koşuluyla düzenli olarak yayımlanmalıdır.⁴⁵⁵

Kurulun ana işlevleri şunlardır:

3.4.3.1. Fetva Verme

Standarda göre, fetva verme işlevi aşağıdaki şekillerde yerine getirilmelidir:⁴⁵⁶

- Çalışma alanı ile ilgili fetva ve kararlar verme
- Atamaya yetkili otorite tarafından talep edilmesi halinde, kamu sukuklarının yapılarını ve belgelerini onaylama

---

⁴⁵³ A.e., pp. 9.

⁴⁵⁴ A.e., pp. 9-10.

⁴⁵⁵ A.e.

⁴⁵⁶ A.e., pp. 11-12.

- Atamaya yetkili otorite tarafından talep edilmesi halinde, İslami finans kuruluşları tarafından sunulan ürün yapılarını, hizmetlerini ve araçlarını inceleme ve onaylama

3.4.3.2. Danışmanlık

Merkezi fikhi danışma kurulunun danışmanlık işlevi aşağıdaki şekillerde düzenleyici otoriteye destek sağlama işlevidir:⁴⁵⁷

- Yatırım hesabı sahipleri/benzer paydaşlar ve kuruluş hissedarları arasında kar ve zarar hesaplaması ve dağıtımını için genel ilkeleri belirleme
- Atamaya yetkili makam/düzenleyici otorite tarafından talep edilmesi halinde, İslami bankacılık ve finans ile ilgili konularda ve meselelerde danışmanlık yapma
- İslami finans ve bankacılık ile ilgili her türlü konuda, uygun görüldüğü durumlarda mahkemelere fikhi uzmanlık sağlama
- Kuruluş müşterilerinin şikayetlerini veya kuruluş arasındaki sorunları çözme konusunda düzenleyici otoriteye danışmanlık sağlama

AAOIFI standardına göre, merkezi fikhi danışma kurulu yalnızca, atamaya yetkili otorite veya bir düzenleyici otorite tarafından istendiğinde fetva vermeli, danışmanlık veya rehberlik sağlamalıdır. Bununla birlikte kurul aşağıdaki şartlar altında proaktif olmalıdır:⁴⁵⁸

- Kurulun fikhi ilke ve kurallara önemli bir uyumsuzluk olduğu kanaatine varması (konunun atamaya yetkili otorite tarafından çözüme kavuşturulmamış olması gerekir)
- Piyasada bu tür bir uyumsuzluğun kurulun bilgisi veya onayı dahilinde olduğu algısının olması

---

⁴⁵⁷ A.e., pp. 10.

⁴⁵⁸ A.e., pp. 10-11.

- Kurulun ilgili konuda proaktif bir adım atmadığı sürece, daha çok paydaşın çıkarlarının tehlikeye gireceği sonucuna varması

3.4.3.3. Düzenleme

Merkezi fıkhi danışma kurulunun düzenlemelere ilişkin işlevi, atamaya yetkili makamın düzenleme işlevine aşağıdaki yollarla destekleyici mahiyettedir:⁴⁵⁹

- Ülke için AAOIFI fıkıh standartlarını ve/veya gerektiğinde diğer fıkhi standartları kabul etme
- Çeşitli kanun, kural ve düzenlemeler ile ilgili olarak düzenleyicilere, hükümete ve ilgili makamlara fıkhi danışmanlık sağlama
- Fıkhi uygunluğu sağlamak için düzenleyici kurumun İslami finans ile ilgili direktiflerini inceleme ve onaylama
- İslami finans kuruluşları için etik kuralların onaylanması (Örneğin AAOIFI etik kurallarının benimsenmesi)
- İslami bankacılık ve finans ile ilgili alanlarda yeknesak en iyi uygulamaları oluşturmak için diğer ulusal fıkıh kurulları, merkezi fıkhi danışma kurulları ve ilgili organlarla koordinasyon sağlama.

3.4.3.4. Gözetim ve Sınırlı Denetim

Merkezi fıkhi danışma kurulunun gözetim ve denetime ilişkin işlevi atamaya yetkili makamın işlevlerini aşağıdaki yollarla destekleme şeklindedir:⁴⁶⁰

- İslami finans kuruluşlarının fıkhi danışma kurulları ile düzenleyici otorite arasındaki ihtilafları çözüme kavuşturma
- Düzenleyici otoritenin fıkhi uyum gözetim ve denetim fonksiyonuna rehberlik etme ve kendisine iletilen önemli konulara ilişkin olarak fıkhi görüş verme
- Özellikle ürün geliştirme bağlamında İslami bankacılık ve finansa ilişkin önemli fıkhi meseleleri ve çözümlerini müzakere etmek amacıyla İslami finans

---

⁴⁵⁹ A.e., pp. 11.

⁴⁶⁰ A.e.,

kuruluşlarının fıkhi danışma kurullarıyla ihtiyaca binaen periyodik toplantılar yapma

3.4.4. Kurulun Sorumlulukları

3.4.4.1. Öz Değerlendirme ve Raporlama

Kurul, yılda asgari bir defa olmak üzere zaman zaman öz değerlendirme yapmalıdır. Bu amaçla kurul, üyeler için olduğu gibi, kurul için de değerlendirme kriterleri geliştirmeli ve bunlara ilişkin olarak atamaya yetkili makam ile önceden mutabık olmalıdır. Bununla, kurulun değerlendirme süresi boyunca görev ve sorumluluklarını yerine getirebilmesini sağlamayı amaçlanmaktadır.⁴⁶¹

Kurulun yıllık performans raporu, kurul tarafından öz değerlendirme ile birlikte hazırlanmalı ve atamaya yetkili makama gönderilmelidir. Kurul ve atamaya yetkili otorite, paydaşların sisteme olan güvenini arttırmak amacıyla, raporun tamamının veya bir bölümünün kamuya açıklanması veya belirli bir paydaş grubuyla paylaşılması konusunda mutabık kalabilir.⁴⁶²

3.4.4.2. Gizliliğe Riayet

Kurulu ve kurul üyeleri, bilgi ve belgelerin kamuya açıklanmasının uygun olduğu/görüldüğü, yetkili bir mahkeme tarafından talep edildiği veya diğer yasal gereklilikler nedeniyle paylaşılmasının gerekli olduğu durumlar haricinde her zaman bilgi ve belgelerin gizliliğine riayet etmelidir.⁴⁶³

3.4.5. Kurul Sekreteryası

Kurulun çalışmasını ve işlevlerini gerçekleştirmesini kolaylaştırmak amacıyla, kurul üyeleri arasından biri veya atamaya yetkili otoriteden bir görevli veya bu amaç için özel olarak istihdam edilen bir kişi kurul sekreteri olarak atanmalı ve bu atama kurulun onayına tabi olmalıdır. Kurul sekreterine, atama makamı tarafından, kurul

---

⁴⁶¹ A.e., pp. 12.

⁴⁶² A.e.

⁴⁶³ A.e.

tarafından talep edilebilecek kaynaklar ve ekip sağlanmalıdır. Kurul sekreteri aşağıdaki işlevleri yerine getirmelidir:⁴⁶⁴

- Toplantı ve karar/fetva kayıtları dahil olmak üzere kurulun kayıtlarını tutma
- Atamaya yetkili makam ve diğer taraflarla olan tüm iletişimden sorumlu olma
- Kurulun işlevlerini desteklemek için gereken şekilde araştırma işlevini denetleme ve koordine etme

3.4.6. Kurulun Bağımsızlığı

AAOIFI standardına göre, seçilme ve atanma sürecinde adaylar için aşağıdaki bağımsızlık şartları sağlanmalıdır:⁴⁶⁵

- Kurul üyeleri; atamaya yetkili otorite veya ilgili düzenleyici otoritenin yöneticisi veya çalışanı olmamalıdır.
- Kurul üyeleri; atamaya yetkili otorite veya ilgili düzenleyici otoritenin denetimine tabi İslami finans kuruluşlarında yönetici, önemli hissedar⁴⁶⁶ ya da çalışan olmamalıdır.

Kurulun ilk defa oluşturulmasında; atamaya yetkili otorite veya ilgili düzenleyici otoritenin denetimine tabi İslami finans kuruluşlarında fıkhi danışman, fıkhi danışma kurulu üyesi veya önemli hissedar olan üyelerin sayısı fıkıh âlimi üye sayısının üçte birini geçemez. Kurulun daha sonraki teşekküllerinde bu nitelikte hiçbir üye olamaz.⁴⁶⁷

Kurulun ilk defa oluşturulmasında; atamaya yetkili otorite veya ilgili düzenleyici otorite veya bir İslami finans kuruluşuna önemli finansal bağımlılığı olan ya da atamaya yetkili otorite veya ilgili düzenleyici otoritenin denetimine tabi bir İslami finans kuruluşunda önemli bir hissedar olan üyelerin oranı kurulun uzman

---

⁴⁶⁴ A.e.

⁴⁶⁵ A.e., pp. 14.

⁴⁶⁶ Örneğin, %5'ten fazla paya sahip olan.

⁴⁶⁷ A.e., pp. 14-15.

üyelerinin oranının üçte birini geçemez. Kurulun daha sonraki teşekküllerinde bu nitelikte hiçbir üye olamaz.⁴⁶⁸

Merkezi fıkhi danışma kurulu kendi bağımsızlık rehberini ve meslek ahlaki kurallarını geliştirmeli veya benimsemelidir. Bu, kurulun tabiatı gereği bağımsız olduğu ve atamaya yetkili otorite, ilgili herhangi bir düzenleyici kurum ve sektör oyuncusu ile bağımsızlık temelinde muhatap olduğu anlayışına odaklanmalıdır. Standarda göre kurul, atamaya yetkili otoritenin raporlama kanalının veya iç yapısının bir parçası olmamalıdır. Kurul üyeleri, karşı karşıya kaldıkları her türlü çıkar çatışmasını ilgili makamlara derhal bildirmeli, söz konusu çıkar çatışmaları mesleki davranış kurallarına uygun olarak giderilmeye çalışılmalıdır.⁴⁶⁹

3.5. FIKHİ DIŞ DENETİM

İslami finans sektörünün büyümesiyle birlikte, fıkhi dış denetimin İslami finans kuruluşlarının fıkhi uygunluk yönetim sistemlerinin giderek önem kazanan bir unsuru haline gelmesi neticesinde 2016 yılında AAOIFI konuyla ilgili standart hazırlama sürecini başlatmıştır.⁴⁷⁰ AAOIFI fıkhi dış denetime ilişkin standardı 2018 yılında yayımlamıştır.

AAOIFI standardına göre, fıkhi dış denetim, fıkhi uygunluk yönetim çerçevesinin önemli bir unsurudur ve İslami finans kuruluşunun fıkhi ilke ve kurallara uyumuna ilişkin değerlendirme ve güvence sağlamayı amaçlayan bir yapıdır. Bağımsız ve kapsamlı bir fıkhi dış denetim, İslami finans kuruluşlarının doğruluğu, itibarı ve sürdürülebilirliğini korumak için gereklidir. Bu bağlamda İslami finans kuruluşları, yılda asgari bir kez olmak üzere mutlaka fıkhi dış denetimden geçmelidir.⁴⁷¹

AAOIFI standardına göre, fıkhi dış denetim; İslami finans kuruluşunun belli bir dönem içindeki finansal anlaşma, sözleşme ve işlemlerinin fıkhi ilke ve kurallara

---

⁴⁶⁸ A.e., pp. 15.

⁴⁶⁹ A.e.

⁴⁷⁰ AAOIFI, Auditing Standard for Islamic Financial Institutions No. 6 - External Shari'ah Audit (Independent Assurance Engagement on an Islamic Financial Institution's Compliance with Shari'ah Principles and Rules), pp.7.

⁴⁷¹ A.e., pp. 6-7.

uygunluğuna ilişkin makul güvence sağlamaya yönelik bağımsız değerlendirir.⁴⁷² Fıkhi dış denetim, doğrudan fıkhi dış denetim şeklinde veya düzenleyici otoritenin getirdiği yükümlülük ya da İslami finans kuruluşunun yönetimi tarafından fıkhi ilke ve kurallara uyum beyanının doğrulanması amacıyla yapılır.⁴⁷³

AAOIFI standardına göre, değerlendirme kriteri olan fıkhi ilke ve kurallar hiyerarşik olarak aşağdakileri ifade etmektedir.⁴⁷⁴

- AAOIFI Fıkhi standartları
- Düzenleyici otorite standartları (Fıkhi yükümlülük getiren)
- Merkezi fıkhi danışma kurulunun kararları
- AAOIFI'nin finansal raporlama standartları (Fıkhi yükümlülük gerektiren)
- İslami finans kuruluşunun fıkhi danışma kurulunun onay ve kararları

Fıkhi dış denetçinin, İslami finans kuruluşunun fıkhi danışma kurulu ile iletişim ve etkileşim halinde olması ve fıkhi danışma kurulundan fetva, karar veya görüş istemesi gerekebilir.⁴⁷⁵

AAOIFI standardı fıkhi dış denetim için aşağdaki şekilde bir süreç öngörmektedir.⁴⁷⁶

---

⁴⁷² A.e., pp. 9.

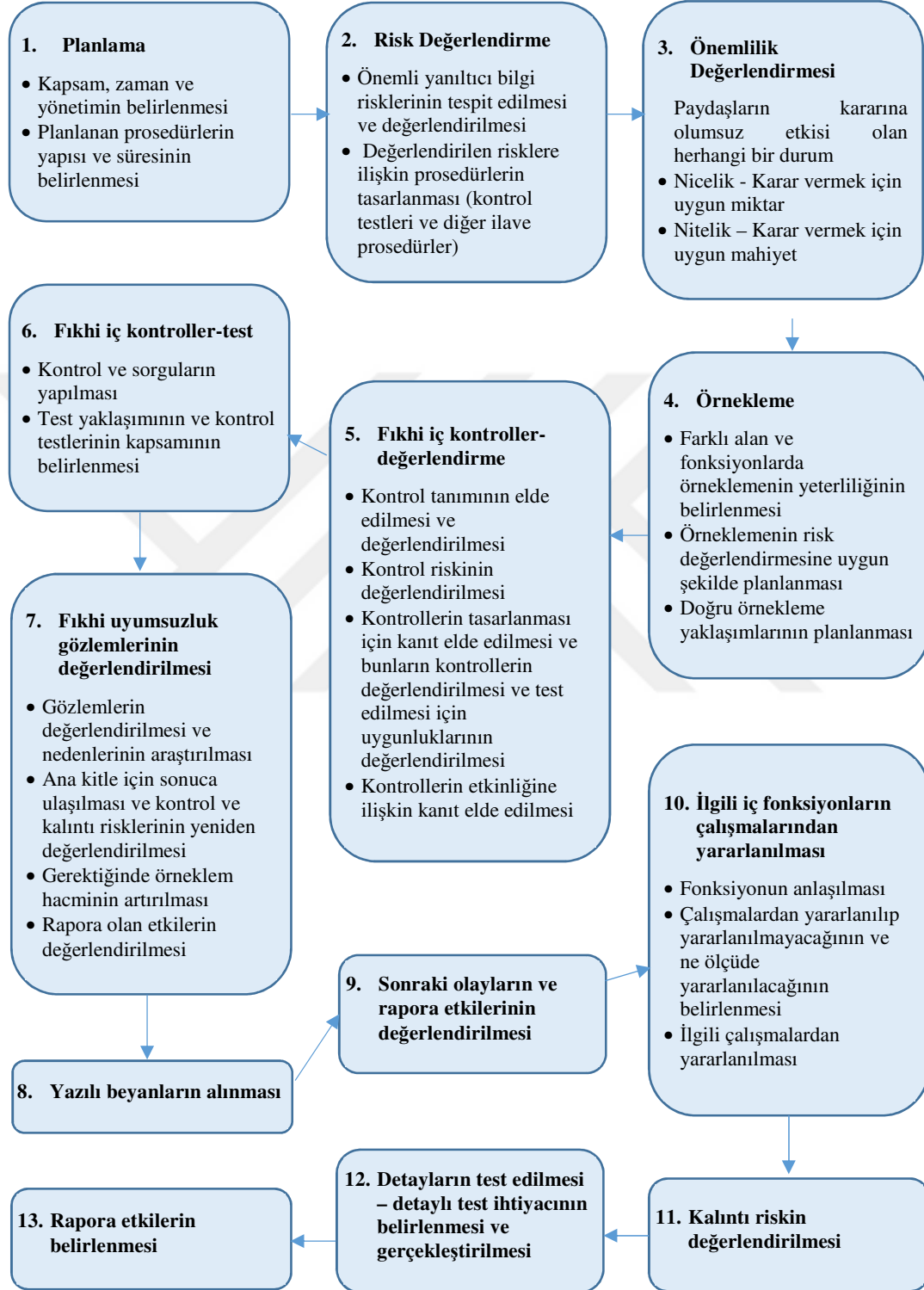
⁴⁷³ A.e.

⁴⁷⁴ A.e., pp. 11.

⁴⁷⁵ A.e.

⁴⁷⁶ A.e., pp. 13.

Şekil 5: AAOIFI'ye Göre Fıkhi Dış Denetim Süreci

AAOIFI standardına göre, fıkhi dış denetçi, denetimin planlanması ve icrası ile ilgili olarak, mesleki muhakemesi ve risk değerlendirmeleri çerçevesinde gerekli denetim prosedürleri uygulamalıdır. Risk değerlendirmelerini yaparken, uygun prosedürleri tasarlamak için İslami finans kuruluşunun fıkhi uyumuna ilişkin iç kontrolleri (yönetim çerçevesi de dahi olmak üzere) dikkate almalı ve test etmelidir fakat bu testi kontrollerin etkinliği hususunda görüş belirtmek amacıyla yapmamalıdır. Fıkhi dış denetçilerin iç kontrole ilişkin yorumları kapsamlı raporda yer almalıdır.⁴⁷⁷

Fıkhi dış denetimde önemlilik ve örneklemeyle ilişkin hususlar AAOIFI'nin fıkhi iç denetime ilişkin standardında belirtilenlere benzerlik içermektedir.

AAOIFI standardına göre, fıkhi dış denetim sürecinde İslami finans kuruluşu yönetiminin yazılı beyanında fıkhi uyuma ilişkin iç kontrol ve yönetim sisteminin yeterliliğinin onaylandığına ve güvene dayalı sorumluluklara özellikle vurgu yapılmalıdır. Ayrıca, fıkhi dış denetçiye sağlanan tüm bilgilerin ve bunlara erişimin bütünlüğüne ve uygunluğuna da vurgu yapılmalıdır. Yazılı beyanın tarihi, fıkhi dış denetçi raporunun tarihine yakın olmalı ancak bu tarihten sonraki bir tarih olmamalıdır. İslami finans kuruluşunun fıkhi dış denetim döneminden sonraki bütün önemli olaylar yazılı beyana dahil edilmelidir. Fıkhi dış denetimde en önemli yazılı beyan İslami finans kuruluşunun fıkhi ilke ve kurallara uygunluk beyanıdır. Bununla birlikte mesleki gereksinimler doğrultusunda ek yazılı beyanlar da yapılabilir. İslami finans kuruluşunun, talep edilen bir veya daha fazla yazılı beyanı vermeyi reddetmesi halinde, fıkhi dış denetçi görüş vermekten kaçınmalıdır.⁴⁷⁸

Standarda göre, fıkhi dış denetçi; fıkhi uygunluk yönetim sistemi unsurlarının varlığını, bağımsızlığını ve güvenilirliğini değerlendirmelidir. Burada birincil kriter bağımsızlık olup bu nedenle fıkhi uyum fonksiyonu söz konusu değerlendirmeye tabi tutulmamalıdır. Yönetimden bağımsız ve güvenilir olduğu tespit edildikten sonra, fıkhi dış denetçi ilgili tüm taraflarca, ilgili denetim dönemi boyunca yayımlanan raporları

---

⁴⁷⁷ A.e., pp. 14.

⁴⁷⁸ A.e., pp. 15.

inceler. Fikhi dış denetçi, bu raporların fikhi dış denetim çalışmalarının yapısı, zamanlaması ve kapsamı ile fikhi dış denetim raporuna etkisini belirlemelidir.⁴⁷⁹

Fikhi dış denetçi, denetiminin farklı aşamalarında uygulanan prosedürlerde yeterince ele alınmayan riskleri değerlendirmeli ve gerekli görmesi halinde daha fazla kanıt elde etmeli ve analitik ve ayrıntılı doğrulama testleri yapmalıdır. Bu bağlamda örneğin daha fazla veri ve kanıt gerektiren işlemler ayrıntılı bir şekilde doğrulanmalı ve gerektiğinde fiziksel inceleme gibi ilave prosedürler uygulanmalıdır. Benzer şekilde, kar-zararın yatırım hesabı sahiplerine dağıtılmasında olduğu gibi rakamsal veri ve hesaplamaların analitik olarak incelenmesi ve hesaplamalar da yeniden yapılmalıdır. Fikhi dış denetçinin riski makul bir seviyenin altında görmemesi halinde, durumu fikhi dış denetim raporuna yansıtmalıdır.⁴⁸⁰

AAOIFI standardına göre, fikhi dış denetimin dokümantasyonu ve ilgili kanıtların sunulması uluslararası en iyi uygulamalar doğrultusunda yapılmalıdır. Bu bağlamda dokümantasyonun, tecrübeli bir fikhi denetçi (veya dış denetçi) tarafından prosedür, sonuç ve kararları anlayabileceği şekilde yapılması önemlidir. Belgeler kararların yeterliliğini desteklemelidir. Gözlemler, sonuçları ve yönetim, fikhi danışma kurulu üyeleri ve diğer tarafların bunlara ilişkin yorumları ile ilgili detaylar, fikhi dış denetim raporuna etkileri ile birlikte yeterince belgelendirilmelidir. Fikhi dış denetçi dokümantasyonun tamamlanması ve arşivlemenin yapılmasına ilişkin olarak uluslararası en iyi uygulamalar çerçevesinde tutarlı bir politika geliştirmeli ve uygulamalıdır.⁴⁸¹

AAOIFI standardına göre, fikhi dış denetim raporu, Uluslararası Güvence Sözleşmeleri Standardı (International Standard on Assurance Engagements 3000 - ISAE 3000) ile uyumlu olarak aşağıdaki temel unsurları içermelidir:⁴⁸²

- a) Başlık
- b) Muhatap (İslami finans kuruluşunun hissedarları (düzenleyici otorite tarafından aksi istenmedikçe))

---

⁴⁷⁹ A.e., pp. 15-16.

⁴⁸⁰ A.e., pp. 16.

⁴⁸¹ A.e.

⁴⁸² A.e., pp. 17-18.

- c) Denetimin konusu ve denetimde uygulanan kriterler
- d) İslami finans kuruluşu yönetiminin kuruluşun fıkhi ilke ve kurallara uyumundan sorumlu olduğuna ilişkin beyan
- e) Denetimin, fıkhi dış denetçilerin etik gerekliliklere uymasını ve fıkhi ilke ve kurallara uyum konusunda makul güvence elde etmek için ISAE 3000'e uygun şekilde prosedürleri planladığı ve gerçekleştirdiğine dair beyan
- f) Fıkhi dış denetçi için geçerli etik ilkeler (AAOIFI'nin etik kuralları dahil) ve kalite kontrol standartları hakkında beyan
- g) Makul güvence sağlamaya yönelik fıkhi dış denetim prosedürlerinin özeti ve Fıkhi dış denetçinin, elde edilen kanıtların fıkhi dış denetçinin görüşüne temel oluşturmak için yeterli ve uygun olduğu inancına dair beyan
- h) Fıkhi uzmanların sürece katılımına ilişkin beyan
- i) Fıkhi dış denetçinin görüşü
- j) Fıkhi dış denetim raporunun tarihi (görüşün dayandığı yeterli kanıtın elde edildiği tarihten ve fıkhi danışma kurulu raporunun tarihinden daha önceki bir tarih olmamalıdır)
- k) Fıkhi dış denetçinin adı (Firmanın ve denetim ortağının adı ve eğer varsa fıkhi dış denetimin yapıldığı yer)
- l) Uzun raporun yönetime verildiğine ilişkin beyan
- m) Onay amaçlı denetimlerde, fıkhi denetçinin görüşünü değiştirmeksizin, konuyla ilgili yönetim tarafından yeterince tanımlanmış / açıklanmış olan 'fıkhi ilke ve kurallara' önemli uyumsuzluk dair bir referans

Standart, aynı zamanda, önemli denetim hususlarını ve gözlemlerini, düzeltici önlemler yoluyla çözülmüş olan önemli uyumsuzlukları içeren ve yönetimi muhatap alan kapsamlı bir raporun hazırlanmasını gerektirmektedir.⁴⁸³

AAOIFI standardına göre, fıkhi dış denetçi; fıkhi ilke ve kurallara önemli bir uyumsuzluk olduğu, onay amaçlı denetimlerde yönetim beyanının gerçeği yansıtmadığı sonucuna varması veya sonuca varmak için yeterli kanıtı bulamaması

---

⁴⁸³ A.e., pp. 18.

durumlarında görüşünü kısıtlı, olumsuz veya görüş belirtmeme şeklinde değiştirmeli ve değişikliğin nedenlerini açık bir şekilde ifade etmelidir.⁴⁸⁴

---

⁴⁸⁴ A.e.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İSLAMİ FİNANS KURULUŞLARINDA FIKHİ GÖZETİM SİSTEMİNE İLİŞKİN ÜLKE DÜZENLEMELERİ

Bu bölümde, seçilmiş ülkelerin fihhi uygunluk yönetim sistemine ilişkin düzenlemeleri hakkında bilgilere yer verilmiştir. Ülkelerin sıralanmasında 2017 Yılı Küresel İslami Finans Raporu'nda (Global Islamic Finance Report-2017) İslami finans sektörü aktif büyüklüğü esas alınmış, raporda rakamsal verileri yer almayan ülkeler için herhangi bir sıralama ölçütü gözetilmemiştir.⁴⁸⁵

4.1. İRAN

İran'da bankacılık otoritesi İran Merkez Bankası'dır. Ülkede İslami bankacılığa ilişkin temel düzenleme 1983 yılında yürürlüğe giren Faizsiz Bankacılık Kanunu'dur (Usury free Banking Act 1983).⁴⁸⁶ Ülkedeki bütün bankalar söz konusu kanunda yer alan ilke ve uygulamalar çerçevesinde fihhi kurallara uygun olarak faaliyet göstermek zorundadır.⁴⁸⁷ Söz konusu kanun dışında ülkede İslami bankaların ve finans kuruluşlarının fihhi uygunluk yönetim sistemlerine ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.⁴⁸⁸ Bunun nedeninin, İran'ın fihhi ilke ve kuralları faizsiz bankacılık mevzuatına yansıttığını kabul etmesi ve bankalara söz konusu mevzuata uygun faaliyet gösterme yükümlülüğünü getirmesi olduğu söylenebilir.

4.2. SUUDİ ARABİSTAN

Suudi Arabistan'da bankacılık ve finans alanında yetkili otorite 1957 yılında kurulan Suudi Arabistan Merkez Bankası'dır (Saudi Arabia Monetary Agency-SAMA). SAMA, İslami ve konvansiyonel kuruluşlar arasından düzenleme ve denetleme açısından herhangi bir ayırım gözetmemektedir.⁴⁸⁹ Suudi Arabistan'da

⁴⁸⁵ Çalışmanın bu bölümünde ilk 18 ülke GIFR 2017 Raporu'ndaki sıralamaya göre verilmiştir.

⁴⁸⁶ Grassa, "Shariah Supervisory Systems in Islamic Finance Institutions across the OIC Member Countries", *Journal of Financial Regulation and Compliance*, Vol. 23 No. 2, 2015, pp. 156.

⁴⁸⁷ Tamiza Parveen, Erisa Langari Zadeh, Ahmed MuzakkirSyed, "Evolution of Islamic Banking in IRAN: Prospects and Problems", *IOSR Journal of Business and Management (IOSR-JBM)*, Volume 17, Issue 9. Ver. II (Sep. 2015), pp. 61.

⁴⁸⁸ Grassa, *A.g.e.*, pp. 145.

⁴⁸⁹ Hasan, *A.g.e.*, pp. 113-114.

İslami finansa özgü bir merkezi fıkhi danışma kurulu yapısı bulunmadığı gibi İslami finans kuruluşlarında fıkhi uygunluk yönetim sistemine ilişkin herhangi bir düzenleme veya rehber de mevcut değildir⁴⁹⁰ Ülkede söz konusu kuruluşlar kendi inisiyatifleriyle fıkhi uygunluk yönetim sistemlerini kurmaktadır.⁴⁹¹

4.3. MALEZYA

Malezya’da İslami finans sistemi üç temel kanun çerçevesinde düzenlenmiştir. Bunlar Islamic Banking Act (1983), Takaful Act (1984) ve Securities Industry Act (1983)’dir. İlk iki kanunun yerini 2013 yılında İslami Finansal Hizmetler Kanunu (Islamic Financial Services Act-IFSA) ve üçüncü kanunun yerini de 2007 yılında Sermaye Piyasaları ve Hizmetleri Kanunu (Capital Markets and Services Act) almıştır. Ayrıca bankacılık otoritesi olan Malezya Merkez Bankasına ilişkin olarak 1958 yılında yürürlüğe giren Malezya Merkez Bankası Kanunu (The Central Bank of Malaysia Act 1958) yerine 2009 yılında yeni kanun (The Central Bank of Malaysia Act 2009) çıkarılmıştır.

Malezya, 1983 yılında yürürlüğe giren İslami Bankacılık Kanunu ile İslami bankaların asgari üç azami yedi din âliminden oluşan bir fıkhi danışma kurulu sahip olması zorunlu hale getirilmiştir.⁴⁹² Ülkede ilk fıkhi danışma kurulu 1983 yılında Bank Islam Malaysia Berhad bünyesinde kurulmuştur. 1993 yılında pencere bankacılığa izin verilmesinin ardından konvansiyonel bankalar pencere bankacılık faaliyetlerine başlamış ve Müslüman âlimlerden oluşan fıkhi danışma kurulları oluşturmuşlardır.⁴⁹³ 1997 yılında ise BNM bünyesinde merkezi fıkhi danışma kurulu hüviyetindeki fıkhi Danışma Konseyi (Shariah Advisory Council-SAC)⁴⁹⁴ oluşturulmuştur.⁴⁹⁵ 2003 yılında Malezya Merkez Bankası Kanunu’nda yapılan değişiklik ile SAC’ın rolü daha da güçlendirilmiş ve SAC İslami finansa ilişkin olarak tahkime konu olan fıkhi

---

⁴⁹⁰ Grassa, **A.g.e.**, pp. 139.

⁴⁹¹ Hasan, **A.g.e.**, pp. 134.

⁴⁹² 1984 yılında çıkarılan Tekafül Kanunu’nda da tekafül kuruluşları için fıkhi danışma kurulu yapısı zorunlu kılınmıştır.

⁴⁹³ Shafi’i Abdul Azeed Bello, Abdul Ganiyi Abdur Raheem Zubaedy, Shariah Governance Framework Model for Malaysian Islamic Banking and Finance: A Critical Analysis, **IOSR Journal of Business and Management (IOSR-JBM)**, Volume 17, Issue 10, Ver. I, October 2015, pp. 10.

⁴⁹⁴ Malezya’da 1996 yılında Sermaye Piyasası Kurumu (Securities Commission-SC) bünyesinde Fıkhi Danışma Konseyi oluşturulmuştur.

⁴⁹⁵ Hasan, **A.g.e.**, pp. 116.

meselelerde kararları bağlayıcı olan yetkili organ haline getirilmiştir.⁴⁹⁶ 2004 yılında, Malezya, IFSB'nin İslami gözetim sistemine ilişkin standartlarını dikkate almak suretiyle “İslami Finans Kuruluşlarının Fıkhi Danışma Komitelerine Dair Rehber” (The Guidelines on the Governance of Shariah Committee for the Islamic Financial Institutions) bir düzenleme yapmıştır.⁴⁹⁷ Söz konusu düzenleme 2010 yılında revize edilerek “İslami Finans Kuruluşları İçin Fıkhi Uygunluk Yönetim Çerçevesi” (Shariah Governance Framework for Islamic Financial Institutions) başlıklı yeni düzenleme yürürlüğe konulmuştur. Bu düzenlemenin yerini de Malezya Merkez Bankası tarafından Kasım 2017 yılında taslağı hazırlanan ve 2018 yılında yürürlüğe giren “Fıkhi Uygunluk Yönetimi” (Shariah Governance-SG) politika dokümanı almıştır.

Malezya'da İslami finans kuruluşlarının fıkhi uygunluk yönetim sistemlerine ilişkin hükümler kanun düzeyinde IFSA, alt düzenleme düzeyinde ise “Fıkhi Uygunluk Yönetimi” dokümanı altında yer verilmiştir.

IFSA'nın 28 inci maddesine göre, İslami finans kuruluşlarının amaç, faaliyet, iş ve işlemlerinin her zaman İslam hukukuna, fıkhi danışma komitesinin tavsiyelerine ya da SAC tavsiye veya kararlarına uygun olmasını sağlaması, bu konudaki herhangi bir uyumsuzluğun tespiti halinde durum hakkında derhal Malezya Merkez Bankasına ve kendi fıkhi danışma komitesine bildirmesi, söz konusu faaliyet, iş veya işlemleri durdurmaları ve otuz gün veya Malezya Merkez Bankası tarafından belirlenecek süre içinde Malezya Merkez Bankasına uyumsuzluğun giderilmesine ilişkin bir plan sunması gerekmektedir. Bu hükümlere uymayan kişilere hapis ve para cezası uygulanması hüküm altına alınmış durumdadır.

IFSA'nın 29 uncu maddesine göre, Malezya Merkez Bankasına SAC kararlarının hayata geçirilmesi amacıyla, İslami finans kuruluşlarının iş, işlem veya faaliyetlerine ilişkin fıkhi standartlar belirleme yetkisi verilmiştir. Bununla birlikte bütün İslami finans kuruluşları Malezya Merkez Bankasının hakkında standart belirlemiş olup olmadığına bakmaksızın her zaman iş, işlem ve faaliyetlerinin İslam hukukuna uygun şekilde yürütmekle yükümlü kılınmıştır. Ayrıca Malezya Merkez

---

⁴⁹⁶ A.e., pp. 119.

⁴⁹⁷ 2004 yılında yapılan bu düzenleme 2010 yılında revize edilmiştir.

Bankasına fıkhi uygunluk yönetim sistemlerine ilişkin standartlar belirleme yetkisi verilmiş, İslami finans kuruluşlarının bütün görevli, yönetici ve fıkhi danışma komitesi üyelerinin söz konusu standartların uygulanması için kuruluşun belirlediği iç politika ve prosedürlere uyması zorunlu hale getirilmiş, standartlara uymayanların para ve hapis cezasına çarptırılması hükme bağlanmıştır.

IFSA'nın 30, 31, 32, 33 ve 34 üncü maddelerinde, İslami finans kuruluşlarının iş, işlem ve faaliyetlerinin İslam hukukuna uygun olmasını sağlama noktasında danışmanlık almak üzere üyelik şartları ve görevleri Malezya Merkez Bankası tarafından ikincil düzenlemeyle belirlenen bir fıkhi danışma komitesi oluşturması zorunluluğu ifade edilmiş, fıkhi danışma komitesi üyelerinin görevlerinin sona ermesine ilişkin süreç ve koşullar düzenlenmiştir.

IFSA'nın 35 ve 36 ncı maddeleri ile İslami finans kuruluşlarına fıkhi danışma komitesinin görevlerini yerine getirmek için isteyeceği belge veya bilgileri doğru, eksiksiz şekilde, yanlış veya yanıltıcı olmaksızın sağlama yükümlülüğü, fıkhi danışma komitesi üyelerine ise Malezya Merkez Bankası tarafından ikincil düzenlemeyle belirlenen standartlar kapsamında söz konusu belge ve bilgileri görevlerini iyi niyet çerçevesinde yerine getirme ve Malezya Merkez Bankasına raporlama yapma durumları haricinde başkalarına açıklaması yasağı getirilmiş; bir fıkhi danışma komitesi üyesi hakkında görevlerini yerine getirirken kötü niyet olmaksızın yaptığı açıklamaların karalama içerdiği iddiasıyla dava açılmayacağı hükme bağlanmıştır.

IFSA'nın 37 ve 38 inci maddeleri çerçevesinde Malezya Merkez Bankasına İslami finans kuruluşlarının İslam hukukuna uyumunu denetlemek ve konuya ilişkin rapor sunmak üzere gerçek veya tüzel kişiler görevlendirme yetkisi verilmiş, denetim masraflarının İslami finans kuruluşları tarafından ödenmesi hükme bağlanmıştır.

Malezya'da İslami finans kuruluşlarına yönelik ayrıntılı hükümlerin yer aldığı SG dokümanı, yönetim kurulu, fıkhi danışma komitesi, üst yönetim, kontrol fonksiyonları, İslam hukukuna uyum kültürü ve ücretlendirme ve şeffaflık ve açıklama başlıkları çerçevesinde tasarlanmıştır.

Yönetim kuruluna ilişkin rol, görev ve sorumlulukları düzenlemenin 8 ve 9 uncu maddeleri altında belirlenmiştir.

SG'nin 10 ila 14 üncü maddelerinde sırasıyla fıkhi danışma komitesinin; görev, yetki ve sorumluluklarına, çalışma usul ve esaslarına, üyelerinin atanması ve görevlerinin sona ermesine ilişkin koşullara, kompozisyonuna ve sekreteryasına ilişkin hükümler yer almaktadır.

İslami finans kuruluşunun üst düzey yönetiminin görev ve sorumlulukları 15 inci maddede yer almaktadır.

Düzenlemenin 16 ncı maddesinde, İslami finans kuruluşları bünyesindeki fıkhi uygunluk yönetim sisteminin fıkhi danışma komitesi dışındaki unsurları kontrol fonksiyonları olarak tanımlanmış ve bu başlık altında fıkhi risk yönetimi, fıkhi inceleme ve fıkhi iç denetim fonksiyonlarına ilişkin hükümler 17 ila 19 uncu maddeler altında verilmiştir. Bu bağlamda fıkhi uygunluk yönetim sistemine ilişkin düzenlemesinde fıkhi risk yönetimi fonksiyonuna yer veren tek ülke Malezya'dır.

Düzenlemenin 20 nci maddesinde "bir İslami finans kuruluşunun amaçlarında ve iş, işlem ve faaliyetlerinde İslam hukukuna uyum davranışını teşvik etme, benimseme ve uygulama şekli" biçimindeki "İslam hukukuna uyum kültürü" tanımına yer verilmiştir. Ayrıca aynı madde altında İslam hukukuna uyum kültürü bağlamında yönetim kurulunun sorumlulukları düzenlenmiştir. İslam hukukuna uyum kültürünün düzenlemeye konu edilmesi de Malezya'yı diğer ülkelerden ayıran bir durumdur.

İslam hukukuna uyumluluktan sorumlu üst düzey görevliler için ücret politikası ve performans ölçütlerinin fıkhi uygunluk yönetim sisteminin hedeflerine uygun şekilde belirlenmesi sorumluluğu düzenlemenin 21 inci maddesi kapsamında yönetim kuruluna verilmiştir.

Düzenlemenin 22 ve 23 üncü maddelerinde sırasıyla yönetim kurulunun ve fıkhi danışma komitesinin hangi hususları açıklayacağı belirtilmiştir.

Yukarıda ifade edildiği üzere 2009 yılında yenilene Malezya Merkez Bankası Kanununun (Central Bank of Malaysia Act-CBMA) yedinci kısmının birinci

bölümünde yer verilen hükümler çerçevesinde SAC'ın rolü ve işlevi pekiştirilmiştir. Bu bağlamda SAC'ın işlevleri aşağıdaki şekilde belirlenmiştir.⁴⁹⁸

- Finansal konularda İslam hukuku çerçevesinde karar verme ve kural belirleme
- Merkez Bankasının İslami finans faaliyetleri, işleri ve işlemleri ile ilgili fıkhi konularda Bankaya tavsiyelerde bulunma
- İlgili kanunlar çerçevesinde İslami finans kuruluşlarına veya gerçek kişilere tavsiyelerde bulunma
- Merkez Bankası tarafından belirlenebilecek diğer işlevleri yerine getirme

CBMA-2009'a göre SAC üyeleri; İslam hukuku alanında ehliyet sahibi ve İslam hukuku, bankacılık, finans, hukuk veya ilgili diğer alanlarda bilgi veya tecrübe sahibi kişiler arasından, Merkez Bankası ile yapacağı istişare sonrasında Maliye Bakanının tavsiyesi ve Malezya Kralının onayı ile atanmaktadır. Yüksek Mahkeme, Temyiz Mahkemesi veya Federal Mahkeme hakimi veya Eyalet veya Federal Bölge Fıkhi Temyiz Mahkemesi hakimleri Malezya Merkez Bankasının ilgili mahkemelerin baş hakimleri ile yapacağı istişare yapılması sonrasında SAC üyesi olarak önerilebilmekte ve atanabilmektedir. SAC üyelerinin göreve başlaması ve yeniden atanmaları atama mektubu ile olmaktadır. Üyelerin ücretleri Merkez Bankası kaynaklarından ödenmek üzere Malezya Merkez Bankası Yönetim Kurulu tarafından belirlenmektedir. Malezya Merkez Bankası, SAC'ın görevlerini yerine getirmesinde yardımcı olmak üzere bir sekreteryaya ve gerekli gördüğü diğer komiteleri oluşturma yetkisine sahiptir.⁴⁹⁹

Malezya Merkez Bankası, İslami finans işleriyle ilgili olarak İslam hukukunu ilgilendiren ve karar gerektiren her konuda SAC'a danışmak durumundadır. Ayrıca, İslami finans kuruluşları İslami finans işleriyle ilgili olarak faaliyetlerinin İslam hukukuna uygun olmayan herhangi bir unsur içermediğini teyit amacıyla görüş almak ve danışmak üzere SAC'a başvurabilmektedir. Diğer taraftan ilgili mahkeme ve hakimler İslami finansla ilişkin fıkhi konularda, durumun gereklerine göre, SAC tarafından yayımlanan kararları dikkate almak ya da karar alması için konuyu SAC'a

⁴⁹⁸ Laws of Malaysia Act 701, Central Bank of Malaysia Act 2009, Part VII, Chapter I, Pr. 52.

⁴⁹⁹ A.e., Pr. 53-54.

taşımak durumundadır. Tavsiye veya karar talepleri SAC sekreteriyasına iletilmektedir. SAC tarafından alınan karar veya belirlenen kurallar başvuruyu yapan taraf (İslami finans kuruluşları, mahkeme veya hakim) için bağlayıcı niteliktedir. Bu bağlamda, bir İslami finans kuruluşunun fıkhi danışma komitesi tarafından verilen kararın SAC kararından farklı olması durumunda SAC'ın kararı geçerlidir.⁵⁰⁰

CBMA-2009 59 uncu maddesinde Malezya Merkez Bankası'nın SAC'ın karar ve tavsiyelerine uygun şekilde talimat, rehber, tebliğ vb. yayımlayabileceği, İslami finans kuruluşlarının bunlara uymak zorunda olduğu, uymayanlara idari para cezası uygulanacağı hüküm altına alınmıştır.⁵⁰¹

4.4. BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ

Birleşik Arap Emirlikleri'nde (BAE) finansal kuruluşlar ülkenin merkez bankası tarafından düzenlenmektedir. Körfez bölgesinde İslami bankacılık faaliyetlerine ilişkin ilk kanun BAE'de yapılmış ve uygulanmıştır.⁵⁰² Ülkede, İslami Bankalar, Finansal Kuruluşlar ve Yatırım Şirketlerine İlişkin Kanun (Federal Law no- (6) of 1985 Regarding Islamic Banks, Financial Institutions and Investment Companies) 1985 yılında yürürlüğe girmiştir. Kanunun 6 ncı maddesi ilgili kuruluşların işlem ve uygulamalarının fıkhi ilke ve hükümlere uygun olmasını sağlamak için en az üç üyeden oluşan bir fıkhi danışma kurulu oluşturmasını zorunlu kılmıştır. Fıkhi danışma kurulu üyeleri ilgili kuruluşun yönetim kurulu tarafından atanacağı hükme bağlanmıştır.⁵⁰³

Kanunun 5 inci maddesine göre, İslami bankalar, finans kuruluşları ve yatırım şirketlerinin işlemlerinin meşruiyetini sağlamak ve söz konusu kuruluşların faaliyetlerini yürütürken karşılaşılabileceği meseleler hakkında görüş bildirmek üzere Kabine kararıyla bir Yüksek Fıkhi Otoritesinin (The Higher Sharia Authority-HSA)

---

⁵⁰⁰ A.e., Pr. 55-58.

⁵⁰¹ A.e., Pr. 59.

⁵⁰² Hichem Hamza, "Sharia Governance in Islamic banks: Effectiveness and Supervision Model", **International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management**, Vol. 6, No. 3, 2013, pp. 232.

⁵⁰³ Federal Law No 6 of 1985 Regarding Islamic Banks, Financial Institutions and Investment Companies, Article 6.

oluşturulacağı ve HSA'nın Adalet ve İslam İşleri Bakanlığına bağlı olacağı ifade edilmiştir.⁵⁰⁴

Merkezi fihhi danışma kurulu yapısını benimsemeyen çoğu Körfez ülkesinde olduğu gibi BAE'de de HSA başlangıçta kurulmamıştır. Bununla birlikte son yıllarda ülkede İslami finans sektörünün gelişimine yönelik çok sayıda girişim başlatan BAE'de Kabine, bankacılık ve finans için HSA'nın kurulmasını 2016 yılında onaylamıştır.⁵⁰⁵ İslami finans sektörünün tutarlılığını artırmak, İslami bankalar için raporlama standartları belirlemek ve finansal kuruluşlar tarafından fihhi ilke ve kurallara uyumlu ürün ve hizmetlerin oluşturulmasını yakından takip etmek ve gözetmek üzere kurulan HSA'nın İslami finans alanındaki yatırımları çekmesine yardımcı olması amaçlanmıştır.⁵⁰⁶

HSA'nın kurulması kararına ilave olarak, Dubai İslam Ekonomisi Geliştirme Merkezi (DIEDC) de BAE'nin İslami finans sektörünün büyümesini hızlandırmayı amaçlayan sağlam, şeffaf, bölgesel ve küresel olarak benimsenen bir düzenleyici çerçeve oluşturma çalışmalarını hızlandırmıştır. Söz konusu çalışmaların ana hedefi, fihhi ilke ve kurallarla uyumlu yatırım ürün ve hizmetlerinin zenginleştirilmesi ve söz konusu ürün ve hizmetlerin BAE ekonomisindeki payının artırılmasıdır.⁵⁰⁷

BAE'de 2018 yılında çıkarılan "Merkez Bankasına ve Finansal Kuruluşlar ve Faaliyetlere İlişkin Kanun Hükmünde Kararname"de (Decretal Federal Law No. (14) of 2018 Regarding the Central Bank & Organization of Financial Institutions and Activities) İslami finans sektörüne ilişkin daha detaylı düzenlemeler yapılmıştır. Kararname ile İslami finans işlemlerine içtihat hukuku konusunda yeterli bilgi ve tecrübeye sahip, asgari 5 azami 7 üyeden oluşan HSA kurulmuş, HSA'nın üyelerinin, yapısının, çalışma esaslarının, işlevlerinin BAE Merkez Bankası Yönetim Kurulu tarafından belirlenmesi hükme bağlanmıştır. Bu bağlamda HSA, ülkede İslami finansa ilişkin kurallar, standartlar ve genel ilkeler belirleme ve ilgili kuruluşlar bünyesinde yer alan fihhi danışma komitelerinin gözetimi ve denetimini yapmaktadır. Ayrıca,

---

⁵⁰⁴ A.e., Article 5-6.

⁵⁰⁵ (Çevrimiçi) <https://www.reuters.com/article/emirates-islam-financing/uae-cabinet-approves-creation-of-central-islamic-finance-authority-idUSL5N1860T3>, 16 Nisan 2019.

⁵⁰⁶ Overview of Islamic Finance Development in UAE, Thomson Reuters Report, 2017, pp. 18.

⁵⁰⁷ A.e., pp. 18.

HSA, para politikası yönetimi için BAE Merkez Bankası tarafından geliştirilen ve kullanılan parasal ve finansal araçları onaylamakta ve İslami finans faaliyetlerine ilişkin düzenlemeler hakkında görüş bildirmektedir. HSA'nın görüş ve kararları/fetvaları İslami finans faaliyetleri (kısmen veya tamamen) yürüten kuruluşlar ve söz konusu kuruluşlar bünyesindeki fıkhi danışma kurulları için bağlayıcı niteliktedir. HSA, ilgili kuruluşların fıkhi dış denetimini yapma konusunda gerektiğinde uzman bir taraftan yardım isteyebilmektedir.⁵⁰⁸

Kanun Hükmünde Kararnamenin 79 uncu maddesi İslami finans faaliyetleri yürüten kuruluşlar bünyesindeki fıkhi danışma kurullarını düzenlemektedir. Buna göre, ilgili kuruluşların tüm faaliyetlerinin, ürünlerinin, hizmetlerinin, sözleşmelerinin, belgelerinin fıkhi ilke ve kurallara uygun olmasını sağlamak amacıyla söz konusu unsurları onaylamak, bunların fıkhi gözetimini yapmak ve bunlara ilişkin gerekli fıkhi koşulları HSA'nın kural, ilke ve standartları çerçevesinde belirlemek üzere, kararları bağlayıcı nitelikte olan bir fıkhi danışma kurulu (Internal Shariah Supervision Committee) oluşturması gerekmektedir. Fıkhi danışma kurulu üyeleri HSA'nın onayından geçmek şartıyla ilgili kuruluşun genel kurulu tarafından atanmaktadır. Üyelerin fıkhi danışma kurulunun işlevi çerçevesindeki görevleri haricinde kuruluştaki herhangi icrai görevi ya da hizmeti olmamasının yanı sıra kendisinin ve ikinci dereceye kadar yakınlarının ilgili kuruluş ile hissedarlık veya çıkar ilişkisi olmaması gerekmektedir.⁵⁰⁹

Fıkhi danışma kurulunun sorumluluklarından biri de İslami finans faaliyetleri yürüten kuruluşun faaliyetleri, ürünleri, sözleşmeleri, belgelerinin fıkhi hükümlere ne ölçüde uyduğunu ortaya koymak ve kuruluşun genel kuruluna sunulmak üzere HSA tarafından belirlenen formatta bir rapor hazırlamasıdır.⁵¹⁰

Fıkhi danışma kurulunun üyeleri arasında veya kuruluşun yönetim kurulu ile fıkhi danışma kurulu arasında belli bir hususla ilgili olarak İslam hukukuna

---

⁵⁰⁸ Decretal Federal Law No. (14) of 2018 Regarding the Central Bank & Organization of Financial Institutions and Activities, Article 17.

⁵⁰⁹ A.e., Article 79.

⁵¹⁰ A.e., Article 80.

uygunluğun olup olmadığı konusunda bir ihtilaf olması halinde konunun HSA'ya taşınması zorunlu olup HSA kararı nihai niteliktedir.⁵¹¹

İslami finans faaliyetleri yürüten kuruluşların fıkhi danışma kurulunun fetva ve görüşlerine uyumluluğunu denetlemek üzere, yöneticisi yönetim kurulu tarafından atanan ve yine yönetim kuruluna raporlama yapan bir fıkhi iç denetim fonksiyonu (birimi/bölümü) oluşturması zorunludur.⁵¹²

HSA, BAE'de İslami finans sektörü için fıkhi uygunluk yönetim sistemine yönelik ayrıntılı düzenleme yapmak üzere 2018 yılında çalışmalara başlamıştır.⁵¹³ Söz konusu çalışmalar 2019 yılı itibarıyla devam etmektedir.⁵¹⁴

4.5. KUVEYT

İslami bankaların Kuveyt Merkez Bankası tarafından düzenlenip denetlendiği Kuveyt'te söz konusu bankaların fıkhi uygunluk yönetim sistemlerine ilişkin temel kurallar Kuveyt Merkez Bankası Kanununun 93 üncü maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre her bir İslami bankanın, genel kurulu tarafından atanan ve en az 3 üyeden oluşan bağımsız bir danışma kurulu olmak zorundadır. Kurul, banka faaliyetlerinin İslami kurallara uyumuna ilişkin bir raporu her yıl genel kurula sunmakla sorumludur. Kurul üyeleri arasında hakkında ihtilaf olması durumunda, bankanın yönetim kurulu konuyu, nihai otorite olan Vakıflar ve İslami İşler Bakanlığı nezdindeki Fetva Kuruluna taşımak durumundadır.⁵¹⁵

2003 yılında Kuveyt Merkez Bankası Yönetim Kurulu tarafından İslami bankaların fıkhi danışma kurullarının atanması ve sorumluluklarını düzenleyen kural ve koşulları belirlemiştir. Söz konusu düzenlemeye göre; her İslami banka, üyeleri yönetim kurulunun tavsiyesi üzerine genel kurulun onayı ile atanacak bir fıkhi danışma kurulu oluşturmak durumundadır. Fıkhi danışma kurulu üyelerinin, İslam ticaret hukuku alanında, yeterliliğe ve tecrübeye sahip din âlimleri olması gerekmektedir.

---

⁵¹¹ A.e., Article 79.

⁵¹² A.e.

⁵¹³ Central Bank of the U.A.E., Press Release, 2 July 2018, pp. 1.

⁵¹⁴ Central Bank of the U.A.E., Press Release, 11 March 2019, pp. 1.

⁵¹⁵ Law No. 32 Of The Year 1968 Concerning Currency, The Central Bank Of Kuwait And The Organisation Of Banking Business, Article 93.

Danışma kurulunun üye sayısı asgari üç olarak belirlenmiştir. İslami bankanın yönetim kurulu üyeleri, yöneticileri veya banka sermayesinin %5 veya daha fazlasına sahip olan hissedarları fıkhi danışma kurulunda üye olamamaktadır. Fıkhi danışma kurulu toplantılarının usulüne uygun olarak yapılması için, üye sayısının üçü geçmemesi halinde tüm üyelerin toplantıya katılması gerekmektedir.⁵¹⁶

Düzenlemeye göre fıkhi danışma kurulu üyeliği, üyenin istifasıyla, yönetim kurulunun haklı bir gerekçeye dayanan tavsiyesinin genel kurul tarafından onaylanmasıyla veya doğrudan genel kurul kararı ile sona ermektedir.

Fıkhi danışma kurulunun, çalışmalarının yürütülmesine destek olması için banka yönetiminden, yeterli personelden oluşan bir sekreteryaya kurmasını isteme yetkisi bulunmaktadır.

Fıkhi danışma kurulu, bankanın tüm faaliyetlerinde İslam hukuku kurallarına uyumu hakkında görüş bildirmekten sorumludur. Kurul, bankanın tüm kayıtlarını ve işlemlerini İslam hukuku kurallarına uygunluklarını tespit etmek için koşulsuz olarak inceleme hakkına sahiptir. Banka yönetimi fıkhi danışma kuruluna işlevlerini yerine getirmesi için istenen tüm veri ve bilgileri sağlamak ve kurul tarafından verilen karar, fetva ve rehberlere uymak durumundadır.

Düzenlemede Kuveyt Merkez Bankası Kanununun 93 üncü maddesinde belirtilen fıkhi danışma kurulu yıllık raporunun içeriği de belirtilmiştir. Buna göre söz konusu rapor aşağıdakileri içermelidir:

- Raporun adı ve muhatap (hissedarlar)
- Fıkhi danışma kurulu çalışmalarının kapsamı (kurulun gerekli incelemeleri ve prosedürleri yerine getirdiğine ve her tür işlemi test etmek suretiyle bankada benimsenen dokümantasyonun ve prosedürlerin incelenmesi gibi yöntemlerle

---

⁵¹⁶ Instructions No. (2/IBS/100/2003) Concerning the Rules and Conditions for the Appointment and Responsibilities of the Shareea'a Supervisory Board in Islamic Banks.

işleri denetlediğine dair güvence de dahil olmak üzere, yapılan işin mahiyetine ilişkin bir açıklama) ⁵¹⁷

- Fıkhi danışma kurulunun, bankanın yürüttüğü sözleşmelerin, belgelerin ve işlemlerin fıkhi ilke ve kurallar ile uyumlu olup olmadığına ilişkin görüşü ⁵¹⁸

Düzenlemeye göre, fıkhi ilke ve kuralların uygulanmasına ilişkin olarak banka yönetiminin sorumluluklarına uygunluğunun doğrulanması çerçevesinde, dış denetçinin görevi, aşağıdakileri tespit etmek için gerekli incelemeleri içermelidir:

- Banka tarafından yeni finansal ürünlerinin piyasaya sürülmesinde veya mevcut ürünlerinin değiştirilmesinde izlenen tüm prosedürlerin, fıkhi ilke ve kurallara tam olarak uygun olmasını sağlamaya yönelik gerekli adımları içerdiği ve söz konusu prosedürlerin yönetim kurulu ve danışma kurulu tarafından incelendiği
- Bankanın tüm ürünlerinin, fıkhi ilke ve kurallara uygunluk açısından fıkhi danışma kurulu tarafından incelendiği

Dış denetçi raporunda, banka yönetiminin yapılan işlemlerde fıkhi danışma kurulunun fetva, karar ve talimatlarına ne oranda uyduğunu belirtmelidir.

Ayrıca düzenlemede İslami banka, fıkhi danışma kurulunun fetva ve kararlarının basılı şekilde yayımlanması ve ilgili tarafların erişimine açık hale getirilmesi zorunluluğu ifade edilmiştir.

İslami bankaların iç kontrol sistemleri ve risk yönetimlerine ilişkin yönergede ise İslami bankaların iç kontrol sistemlerinin banka faaliyetlerinde fıkhi kuralların ihlal edilmediği noktasında gerekli güvenceyi sağlaması gerektiği belirtilmiştir. ⁵¹⁹

---

⁵¹⁷ Düzenlemeye göre, raporda, bankanın işleminin fıkhi kurallara uygunluğuna ilişkin görüşünü iletmesi için gerekli görülen tüm bilgi ve açıklamaları yönetim kurulunun danışma kuruluna ne ölçüde sağladığı da yer almalıdır.

⁵¹⁸ Düzenlemeye göre, banka yönetiminin fıkhi ilke ve kuralları veya fıkhi danışma kurulunun fetva, karar ve direktiflerini ihlal ettiğinin kurul tarafından tespit edilmesi halinde, bu durum raporda belirtilmelidir.

⁵¹⁹ Instructions No. (2/IBS/96/2003) Section One The General Guidelines Directory For Islamic Banks Internal Control Systems And For External Auditors Evaluation Reports On Such System.

4.6. BAHREYN

Bahreyn’de bankalar Bahreyn Merkez Bankası tarafından düzenlenmektedir. 2006 yılında yürürlüğe giren Bahreyn Merkez Bankası ve Finansal Kuruluşlar Kanununda (The Central Bank of Bahrain and Financial Institutions Law) İslami bankalara özgü hükümlere yer verilmemiş, Bahreyn Merkez Bankası İslami Bankalara yönelik bir alt düzenleme seti (CBB Rule Book Volume 2 – Islamic Banks) geliştirmiştir.

AAOIFI’nin merkezinin bulunduğu Bahreyn’de Merkez Bankası 2014 yılında İslami bankaların AAOIFI standartlarına (fıkıh, muhasebe, yönetim standartları ile mesleki ahlak ilkeleri) uyum sağlamasını zorunlu hale getirmiştir.⁵²⁰ Akabinde, İslami bankaların fıkhi uygunluk yönetim sistemlerine ilişkin kurallar ayrıntılı şekilde belirlenerek söz konusu düzenleme setinin bir parçası haline getirilmiştir. Bahreyn Merkez Bankası Ağustos 2017’de fıkhi uygunluk yönetimine ilişkin düzenlemeyi yayımlamış ve söz konusu düzenleme 30 Haziran 2018 tarihinden⁵²¹ itibaren yürürlüğe girmiştir. Bahreyn Merkez Bankasının, fıkhi uygunluk yönetim sistemine ilişkin düzenlemeyi hem AAOIFI hem de IFSB standartlarını dikkate almak suretiyle hazırladığı söylenebilir. Düzenlemeye göre İslami bankaların fıkhi uygunluk yönetim sistemi; fıkhi danışma kurulu, fıkhi koordinasyon ve uygulama fonksiyonu, fıkhi iç denetim fonksiyonu, fıkhi bağımsız dış denetim fonksiyonu olmak üzere dört ana yapıdan oluşmalıdır.⁵²²

Düzenlemenin fıkhi danışma kuruluna ilişkin bölümünde, fıkhi danışma kurulunun atanma ve yeterlilik kriterlerine, görev ve sorumluluklarına, çalışma prosedürüne, kararlarına bağımsızlığına, performans değerlendirmesine, üyelerinin mesleki gelişimine ve Bahreyn Merkez Bankası Merkezi Fıkhi Danışma Kurulu ile

---

⁵²⁰ CBB Rule Book Volume 2 – Islamic Banks – Ad-hoc Communications – Compliance with AAOIFI, Accounting, Governance, Ethics and Shari’a Standards, 19 February 2014, (Çevrimiçi) 2014http://cbb.complinet.com/net_file_store/new_rulebooks/e/d/EDBS_KH_Compliance_with_Shari_a_Standards_19_Feb_2014.pdf, 12 Nisan 2019.

⁵²¹ Düzenlemede yer alan bağımsız dış fıkhi denetim raporunun ilk olarak 2019 yılı faaliyetlerine ilişkin olarak 2020 yılında hazırlanması gerekmektedir.

⁵²² CBB Rule Book Volume 2 – Islamic Banks – Part A – High Level Standards – Shari’a Governance – SG-1 Shari’a Governance Structure, (Çevrimiçi) http://cbb.complinet.com/cbb/display/display_viewall.html?rbid=1821&element_id=10163, 12 Nisan 2019.

ilişkilerine yer verilmiştir.⁵²³ Fıkhi koordinasyon ve uygulama fonksiyonuna ilişkin bölümde söz konusu yapının kurulmasına yöneticisinin atanmasına, görev ve sorumluluklarına ve raporlama kanalına ilişkin hükümler yer almaktadır.⁵²⁴ Benzer şekilde Fıkhi iç denetim başlığı altında fıkhi iç denetim yapısının kurulmasına, yöneticisinin atanmasına, görev yetki ve sorumluluklarına ve raporlama kanalına yer verilirken,⁵²⁵ bağımsız fıkhi dış denetim başlığı altında fıkhi dış denetçinin ve İslami bankanın sorumlulukları ve raporlama kanalı belirtilmiştir.⁵²⁶ Düzenlemenin son bölümünde İslami bankanın açıklama yükümlülükleri yer almaktadır.⁵²⁷

Düzenlemenin fıkhi danışma kuruluna ilişkin hükümleri ağırlıklı olarak IFSB standardının, bazı hükümlerde ise ilgili AAOIFI standardı veya ülkenin kendi tercihinin esas alındığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda düzenlemede yer alan fıkhi koordinasyon ve uygulama fonksiyonu ile fıkhi dış denetim fonksiyonuna ilişkin hükümlerin genel olarak Bahreyn Merkez Bankası tarafından tasarlandığı, fıkhi iç denetime ilişkin hükümlerde AAOIFI GSIFI 3 ve ülkenin kendi tercihinin esas alındığı, açıklama yükümlülüklerine ilişkin hükümlerde ise IFSB ve AAOIFI (GSIFI 1 ve GSIFI 2) standartlarının temel alınmış olduğu söylenebilir.

Örneğin fıkhi danışma kurulu üyelerine ilişkin atanmaya uygunluk kriterlerinde IFSB standartları, fıkhi danışma kurulu raporuna ilişkin hususlarda ilgili AAOIFI standardının temel alındığı gözlemlenmektedir. Bununla birlikte fıkhi

---

⁵²³ CBB Rule Book Volume 2 – Islamic Banks – Part A – High Level Standards – Shari’a Governance – SG-2 Shari’a Supervisory Board (SSB), (Çevrimiçi) http://cbb.complinet.com/cbb/display/display.html?rbid=1821&element_id=10168, 12 Nisan 2019.

⁵²⁴ CBB Rule Book Volume 2 – Islamic Banks – Part A – High Level Standards – Shari’a Governance – SG-3 Shari’a Coordination and Implementation, (Çevrimiçi) http://cbb.complinet.com/cbb/display/display_viewall.html?rbid=1821&element_id=10256, 12 Nisan 2019.

⁵²⁵ CBB Rule Book Volume 2 – Islamic Banks – Part A – High Level Standards – Shari’a Governance – SG-4 Internal Shari’a Audit, (Çevrimiçi) http://cbb.complinet.com/cbb/display/display_viewall.html?rbid=1821&element_id=10270, 12 Nisan 2019.

⁵²⁶ CBB Rule Book Volume 2 – Islamic Banks – Part A – High Level Standards – Shari’a Governance – SG-5 Independent External Shari’a Compliance Audit, (Çevrimiçi) http://cbb.complinet.com/cbb/display/display_viewall.html?rbid=1821&element_id=10293, 12 Nisan 2019.

⁵²⁷ CBB Rule Book Volume 2 – Islamic Banks – Part A – High Level Standards – Shari’a Governance – SG-6 Disclosure Requirements, (Çevrimiçi) http://cbb.complinet.com/cbb/display/display_viewall.html?rbid=1821&element_id=10309, 12 Nisan 2019.

uygunluk yönetim sisteminin unsurları içinde fıkhi uyum fonksiyonu yerine fıkhi koordinasyon ve uygulama fonksiyonunun tanımlanması/isimlendirilmesi ülkenin kendi tercihinin yansıtmaktadır. Diğer taraftan İslami bankaların yıl sonu mali sonuçlarının görüşülmesi sırasında banka ortaklarının sorularını yanıtlanması için genel kurul toplantısında fıkhi danışma kurulunun en az bir üyesinin bulunması şartı ve banka yıllık raporlarında fıkhi danışma kurulu üyelerine yıl boyunca ödenen toplam ücreti açıklama zorunluluğu getirilmesi ve fıkhi dış denetime yer verilmesi Bahreyn'in fıkhi uygunluk yönetim sistemine ilişkin düzenlemesinin dikkat çeken maddeleridir.

4.7. KATAR

Katar'da ilk İslami banka ve aynı zamanda ilk İslami finans kuruluşu 1982 yılında kurulmasına rağmen İslami finans kuruluşlarında fıkhi uygunluk yönetim sistemine ilişkin ilk düzenleme 2012 yılında yapılmıştır.⁵²⁸ Ülkede İslami finans kuruluşlarının fıkhi uygunluk yönetim sistemlerine ilişkin çerçeve Katar Merkez Bankası ve Finansal Kuruluşlar Hakkında Kanun (The Law of the Qatar Central Bank and the Regulation of Financial Institutions) ile belirlenmiştir. Sigortacılık sektöründeki kuruluşların da Katar Merkez Bankası'nın düzenleme ve denetleme alanına alan söz konusu Kanun ülkede finansal istikrar ve finansal sektörün gelişimi için önemli bir adım olarak görülmektedir.⁵²⁹ Kanunun 106 ncı maddesine göre ülkedeki her bir İslami finans kuruluşu, yönetim kurulunun önerisi üzerine genel kurul tarafından atanan ve İslam hukuku ve İslami finans konularında uzman en az üç üyeden oluşan bağımsız nitelikte bir fıkhi danışma kurulu oluşturmak zorundadır. Fıkhi danışma kurulunun görev süresi üç yıl olarak belirlenmiş olup yeniden atama mümkün kılınmıştır. Üyelerin görevden alınması ancak genel kurul kararı ile olabilmektedir. Fıkhi danışma kurulunun yapısının değiştirilmesi, üyelerinin atanması ve görevden alınması gibi hususların Katar Merkez Bankasına bildirilmesi gerekmektedir.⁵³⁰ Fıkhi danışma kurulu üyelerinin İslami finans kuruluşuna üyelik görevi dışında doğrudan veya dolaylı hizmet sunmaması ve kendilerinin ve dördüncü

⁵²⁸ Qatar Islamic Finance Report 2018, Qatar Financial Centre, pp. 12.

⁵²⁹ Press Release, The Qatar Central Bank, QFC Regulatory Authority and Qatar Financial Markets Authority welcome new law regulating financial institutions, Doha, Qatar, 12th of December 2012.

⁵³⁰ The Law of the Qatar Central Bank and the Regulation of Financial Institutions (Law No. 13 of 2012), Article 106.

dereceye kadar olan yakınlarının İslami finans kuruluşu ile çıkar ilişkisi olmaması gerekmektedir.⁵³¹ Fıkhi danışma kurulu İslami finans kuruluşunun tüm faaliyetlerinin fıkhi hükümlere uygun olduğunu doğrulama, kuruluşun yaptığı işlemlerin ve bunlara ilişkin sözleşmelerin fıkhi hükümlere uygunluğu hakkında bağlayıcı görüş bildirme görev ve yetkisine sahiptir.⁵³²

Katar’da mevcut durumda İslami finansal kuruluşlara yönelik bir merkezi fıkhi danışma kurulu bulunmamaktadır. Bununla birlikte dünyadaki iyi uygulamalara paralel şekilde, fıkhi uygunluk yönetimi noktasında piyasada standardizasyon ve güvenilirliğin artırılması için bir merkezi fıkhi danışma kurulunun oluşturması gerektiği, ülkedeki finansal otoriteler nezdinde ifade edilmektedir.⁵³³ Bu bağlamda Katar’da İslami finansa ilişkin yol haritasında yer alan iki unsurdan biri⁵³⁴ merkezi bir fıkhi danışma kurulunun oluşturulmasıdır.⁵³⁵

4.8. TÜRKİYE

Türkiye’de İslami finans kuruluşlarına ilişkin ilk düzenleme, 1983 yılında çıkarılan 83/7506 sayılı Kanun Hükmünde Kararname’dir. Kararname’nin yürürlüğe girmesini müteakip 1984 yılında ilk özel finans kurumları olarak Albaraka Türk Özel Finans Kurumu A.Ş. ve Faisal Finans Kurumu A.Ş. kurulmuştur. Özel finans kurumları 1999 yılında Bankacılık Kanuna tabi olmuştur. 2005 yılında yürürlüğe giren 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile özel finans kurumları katılım bankası unvanı almış ve banka statüsü kazanmıştır. İslami sermaye piyasası faaliyetlerine ilişkin ilk düzenleme 2010 yılında çıkarılan “Kira Sertifikalarına ve Varlık Kiralama Şirketlerine İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ”dir. 2017 yılında “Katılım Sigortacılığı Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik” ile katılım sigortacılığı sektörüne ilişkin düzenleme yapılmıştır. Sektördeki şirketlerin fıkhi danışma kurulu hüviyetindeki danışma komitesine ilişkin hükümler içeren Yönetmelik Türkiye’de İslami finans kuruluşlarının fıkhi uygunluk yönetim sistemlerine ilişkin ilk düzenlemedir.

---

⁵³¹ A.e., Article 107.

⁵³² A.e., Article 108.

⁵³³ Qatar Islamic Finance Report 2018, Qatar Financial Centre, pp. 6.

⁵³⁴ Diğer unsur bankalararası likidite yönetimine ilişkin reform çalışmasıdır.

⁵³⁵ A.e., pp. 22.

Türkiye’de katılım bankalarının fihki uygunluk yönetim sistemlerinin düzenlenmesine ilişkin ilk adım 2018 yılında atılmıştır. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulunun 22.02.2018 tarih ve 7736 sayılı kararına istinaden Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) tarafından çıkarılan Danışma Kurulunun Oluşumu, Görev, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Tebliğ çerçevesinde Danışma Kurulu oluşturulmuştur. Söz konusu Danışma Kurulu Diyanet İşleri Başkanlığı veya BDDK gibi kurumlar yerine meslek örgütü altında kurulduğu için AAOIFI standardında belirtilen ulusal ve düzenleyici merkezi fihki danışma kurulu tanımına tam olarak uymamaktadır. Danışma Kurulu, katılım bankacılığı faaliyetlerinin İslami finans ilke ve standartlarına uygun olarak yerine getirilmesini sağlamak üzere teşkil edilmiştir. Kurulun temel görevi katılım bankalarının uymaları gereken meslek ilke ve standartlarını belirlemek, katılım bankaları arasındaki uygulama farklılıklarını gidermek üzere genel nitelikli kararlar almak ve katılım bankalarının söz konusu ilke, standart ve kararlara uygunluğuna ilişkin değerlendirme yapmak şeklinde belirlenmiştir.

Danışma Kurulu beş kişiden oluşmakta olup üyeler BDDK’nın uygun görüşünü almak koşuluyla TKBB Yönetim Kurulu tarafından görevlendirilmektedir. Danışma Kurulu üyelerinden üç tanesinin İslami bilimler alanında doktora derecesine sahip olması, bir tanesinin Din İşleri Yüksek Kurulu üyeleri arasından Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından önerilen adaylar arasından olması ve bir tanesinin işletme, iktisat, maliye, bankacılık, hukuk ve dengi dallarda lisans veya lisansüstü diplomaya ve katılım bankacılığı alanında en az yedi yıl yönetici deneyimine sahip olması gerekmektedir. Tebliğde Danışma Kurulunun çalışma usul ve esasları ve görevleri de düzenlemiştir.

Diğer taraftan 2019 yılında BDDK tarafından Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartlarına Uyuma İlişkin Tebliğ çıkarılmıştır. Tebliğ’e göre Türkiye’deki katılım bankalarının yönetim kurulunun önerisi ve genel kurulun onayı ile görevlendirilecek en az üç üyeden oluşan bir danışma komitesi oluşturması gerekmektedir. Faizsiz finans ilke ve esaslarına uygun şekilde finansman sağlayan kalkınma ve yatırım bankalarına ise danışma komitesi (fihki danışma kurulu) oluşturma yükümlülüğünün Danışma Kurulu tarafından uygun görülen kuruluşlardan hizmet alımı yapmak suretiyle de

yerine getirebilmesi imkânı tanınmaktadır. Danışma komitesinin görev ve yetkileri ile çalışma usul ve esaslarına Tebliğ’de ayrıntılı şekilde düzenlenmiştir. Tebliğ’de, ilgi bankaların personeli ve yönetim kurulunun fihhi uygunluk yönetim sistemine ilişkin sorumlulukları ve yükümlülüklerine, bankalar tarafından kamuoyuna yapılacak açıklamalara yer verilmiştir. Ayrıca, ilgili bankaların fihhi uyum faaliyetlerini mevcut uyum birimleri veya müstakil bir uyum birimi vasıtasıyla yürütebilmesine imkân tanınmıştır. Fakat fihhi iç denetim faaliyetleri için ayrı bir birim kurulmasına imkân tanınmamış ve söz konusu faaliyetlerin mevcut iç denetim birimi vasıtasıyla yürütülmesi zorunluluğu getirilmiştir.

Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartlarına Uyuma İlişkin Tebliğ’in beşinci maddesine göre danışma komitesi üyelerinin asgari üçte ikisinin, İlahiyat veya dengi alanlarda en az lisans düzeyinde öğrenim görmüş veya faizsiz finans alanında yüksek lisans ya da doktora derecesine sahip olmanın yanı sıra, faizsiz finans alanında en az üç yıl mesleki deneyime sahip olması şartları getirilmekle birlikte Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu’na söz konusu şartların üyelerin tamamı için arayabilme yetkisi tanınmıştır. Her banka ve/veya danışma komitesi için farklı uygulama ihtimalini ifade eden bu hükmün subjektif kararlara ve dolayısıyla tartışmalara neden olabileceği söylenebilir. Diğer taraftan İlahiyat alanında lisans eğitimi almayan ve İslam hukuku ve/veya İslam ticaret hukuku konusunda uzman olmayan kişilerin danışma komitesinde oy hakkına sahip üye olarak yer alabilmesi eleştirilere konu olabilecek diğer bir husustur.

4.9. İNGİLTERE

İngiltere’de finans sistemi İngiltere Merkez Bankası (Bank of England-BoE) ve Finansal Hizmetler Kurumunun (Financial Services Agency-FSA) düzenlemesi ve denetimi altındadır. Ülkede konvansiyonel bankalar ile İslami bankalar aynı düzenlemelere tabidir ve İslami finans kuruluşlarında fihhi uygunluk yönetim sistemine ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. İslami bankalar kendi fihhi uygunluk yönetim sistemlerini oluşturmakta serbesttir. Bununla birlikte İngiltere

otoriteleri fıkhi danışma komitelerinin icrai yetkisi olmamasının yanı sıra bilgilerin gizliliği ve fıkhi danışma kurulu üyelerinin liyakatine önem vermektedir.⁵³⁶

4.10. ENDONEZYA

Endonezya’da finansal kuruluşlar Endonezya Finansal Hizmetler Kurumu (OJK) ve Endonezya Merkez Bankası tarafından düzenlenmektedir. Ülkede İslami finansa özgü bir merkezi danışma kurulu olmamakla birlikte, aynı hüviyette fakat yetki alanı daha geniş bir organizasyon mevcuttur. Ülkenin idari yapısı içinde yer alan Endonezya Ulema Konseyi bünyesindeki Ulusal Fıkıh Kurulu (National Sharia Board of Indonesian Ulema Council-NSB-IUC), diğer dini konularda olduğu finansal konularda da kararlar alma (fetva verme) yetkisine sahiptir. NSB-IUC kararları İslami bankaların fıkhi danışma kurulları için bağlayıcı niteliktedir. 2014 yılında NSB-IUC ve OJK arasında imzalanan mutabakat zaptı ile NSB-IUC’nin rolü, sadece fetva verme/karar almayı değil aynı zamanda kararların uygulanmasının takip edilmesi, İslami finansal hizmetler sektörünün düzenlenmesi ve denetlenmesine katkı sağlanması, İslami finansal okuryazarlığın artırılması ve sektördeki tüketicilerin korunmasını kapsayacak şekilde güçlendirilmiştir.⁵³⁷

Ülkede fıkhi danışma kurullarına ilişkin temel hükümlere İslami Bankacılık Kanununda (Act No.21) yer verilmiştir. Kanununun 32 nci maddesine göre her bir İslami banka ve faizsiz finansal hizmetler sunan bütün konvansiyonel bankalar tarafından bir fıkhi danışma kurulunun kurulması zorunludur. Fıkhi danışma kurulu üyeleri, MUI tarafından aday gösterilmektedir. Adayların, hizmet ettikleri kuruluşun genel kurulu tarafından onaylanması gerekmektedir. Fıkhi danışma kurulunun görevi İslami bankanın veya faizsiz finans hizmetleri sunan konvansiyonel bankanın yönetim kuruluna tavsiyelerde bulunmaktır.⁵³⁸

---

⁵³⁶ Hasan, **A.g.e.**, pp. 141.

⁵³⁷ Atikullah Abdullah, “A Comparison Between Malaysia and Insonesia in Islamic Banking Industry”, **Research Journal of Business and Management**, Volume 4, Issue 3, 2017, pp. 284.

⁵³⁸ Act of The Republic of Indonesia Number 21 of 2008 Concerning Sharia (Islamic) Banking, Article 32.

Endonezya Merkez Bankası tarafından 2009 yılında çıkarılan İslami bankaların kurumsal yönetimine ilişkin düzenlemede⁵³⁹ fıkhi danışma kurullarına ilişkin daha ayrıntılı hükümler yer almaktadır. Bununla birlikte söz konusu düzenlemede fıkhi uygunluk yönetimine ilişkin diğer yapıları ele alan kapsamlı bir çerçeve çizilmemiştir.

Düzenlemeye göre, fıkhi danışma kurulu üyelerinin ilgili kuruluşun ücretlendirme ve aday gösterme komitesinin tavsiyesi ve genel kurulun onayı ile atanması gerekmektedir. Yönetim kurulu fıkhi ilke ve kurallara uyuma ilişkin nihai sorumluluk yönetim kuruluna aittir. Yönetim kurulu ayrıca, fıkhi danışma kurulunun görevlerini yerine getirmesi için ihtiyaç duyduğu bilgilerin sağlanmasından sorumludur. Fıkhi danışma kurulu üyelerinin azami görev süresi yönetim kurulu üyelerinin görev süresi ile aynı olması hükme bağlanmıştır. Düzenlemede fıkhi danışma kurulunun temel görevinin yönetim kuruluna tavsiyede bulunmak ve kuruluş faaliyetlerinin İslam hukuku ilkelerine uygun olmasını gözetmek olduğu belirtilmekte ve yetki ve sorumlulukları şu şekilde sıralanmaktadır:

- Kuruluşun ürün ve faaliyetlerine ilişkin rehberlerin fıkhi ilkelere uygunluğunu değerlendirmek ve sağlamak
- Kuruluşun ürünlerinin NSB-IUC'nin fetvalarına uygun olmasını sağlamak üzere ürün geliştirme sürecini kontrol etmek
- Mevcut fetvanın yeterli olmaması halinde kuruluşun yeni ürünleri için NSB-IUC'den yeni fetva talep etmek
- Fon toplama ve dağıtımını ile banka tarafından sunulan hizmetlerin İslam hukuku ilkelerine uyumunu periyodik olarak incelemek
- Görevlerini yerine getirebilmek için bankadan ilgili veri ve bilgileri istemek

Düzenlemeye göre, fıkhi danışma kurulu, yaptığı denetime ilişkin olarak altı ayda bir rapor hazırlamak ve bu rapor OJK'ye iletmek durumundadır.

Düzenlemede, fıkhi danışma kurulu üyeleri görevlerini gerektiği şekilde yerine getirmek için yeterli zaman ayırmaları gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca, fıkhi danışma kurulunun toplantı sıklığı ayda bir şeklinde belirlenmiş olup toplantılarda kararların

---

⁵³⁹ Bank Indonesia Regulation Number 11/33/PBI/2009 Concerning The Implementation Of Good Corporate Governance By Islamic Commercial Banks And Islamic Business Units.

müzakere ile alınacağı, toplantı tutanaklarının kayıt altına alınacağı ve tutanağa geçen bütün kararların üyeleri müşterek kararları olduğu ifade edilmektedir.

Düzenlemeye göre, bir kişinin birden fazla kuruluşun fıkhi danışma kurulunda üye olmasına imkân tanınmıştır fakat bu durumun kurumsal yönetim raporunda açıklanması gerekmektedir.

Düzenlemenin 51 inci maddesinde fıkhi danışma kurulu üyelerine yönelik kısıtlamalara yer verilmiştir. Buna göre, üyelerin; kendisi, ailesi ve/veya diğer tarafların çıkarları için kuruluşu kullanamayacağı, genel kurul tarafından belirlenen ücret ve diğer olanaklar haricinde kuruluştan başka bir çıkar sağlayamayacağı, ücret ve diğer olanaklarını kurumsal yönetim raporunda açıklayacağı ve kuruluştaki aynı zamanda danışman olarak görev alamayacağı hükme bağlanmıştır.⁵⁴⁰

Düzenlemenin 52 ve 53 üncü maddelerinden fıkhi uyum ve fıkhi iç denetim faaliyetlerinin İslami finans kuruluşunun mevcut uyum ve iç denetim birimleri tarafından yerine getirileceği anlaşılmaktadır.

4.11. BANGLADEŞ

Bangladeş'te bankacılık otoritesi Bangladeş Merkez Bankası'dır. Ülkede bankalar 1991 yılında çıkarılan Bankacılık Kanunu (Banking Companies Act) ile düzenlenmiştir ve İslami finansa/bankacılığa özgü kanun düzeyinde bir düzenleme bulunmamaktadır.⁵⁴¹ Bununla birlikte Merkez Bankası tarafından bazı hususlarda⁵⁴² konvansiyonel bankalar ile İslami bankalar arasında farklılık arz eden kurallar getirilmiştir.⁵⁴³

⁵⁴⁰ Bank Indonesia Regulation Number 11/33/PBI/2009 Concerning the Implementation of Good Corporate Governance by Islamic Commercial Banks And Islamic Business Units, Articles 45-51.

⁵⁴¹ Md. Kausar Alam, Suhaimi Ab Rahman, Hasri Mustafa, Sabarina Mohammed Shah, Md. Shamim Hossain, "Shariah Governance Framework of Islamic Banks in Bangladesh: Practices, Problems and Recommendations", **Asian Economic and Financial Review**, Vol.9, No.1, 2019, pp.122; Mohammad Masud Perves, "Legal and Regulatory Framework in Islamic Banking System: Bangladesh Perspective", **European Journal of Business and Management**, Vol.7, No.21, 2015, pp.182.

⁵⁴² Örneğin, yasal likidite oranı.

⁵⁴³ Md. Faruk Abdullah and Asmak Ab. Rahman, "Shari'ah Governance of Islamic Banks in Bangladesh: Issues and Challenges", pp. 87, (Çevrimiçi) <https://www.researchgate.net/publication/321677777>, 15 Mart 2019.

Bangladeş'te, Merkez Bankası bünyesinde (resmi) bir merkezi fıkhi danışma kurulu bulunmamaktadır. Bununla birlikte 2002 yılında özel inisiyatifle Bangladeş İslami Bankaları İçin Merkezi Fıkhi Danışma Kurulu (Central Shariah Board for Islamic Banks of Bangladesh-CSBIB) adında organizasyon oluşturulmuştur ve ülkedeki neredeyse bütün İslami bankalar bu organizasyona üyedir.⁵⁴⁴ CSBIB'in amacı, İslami bankaları ve İslami şubeleri veya pencereleri olan konvansiyonel bankaları İslam hukuku ilkelerinin uygulanması noktasında gözetmek ve desteklemektir. CSBIB ayrıca Bangladeş'te İslami bankaların İslam hukukuna uyumu konusunda hükümet, Merkez Bankası, diğer düzenleyici otoriteler ve tüm üye bankalarla işbirliği yapmakta ve söz konusu taraflara yardım sağlamaktadır. CSBIB, üye bankalara destek olmak amacıyla banka fıkhi danışma kurulu üyelerine ve murakıplarına yönelik eğitim programları düzenlemekte ve görüş alış verişinde bulunmaktadır.⁵⁴⁵

CSBIB, Bangladeş'in önde gelen İslam hukuku âlimlerinden oluşmakta ve İslami bankacılık sektörüne ilişkin fıkhi konuları müzakere etmek üzere düzenli olarak toplanmaktadır. CSBIB tarafından yayınlanan fıkhi kararları İslami bankalar için bağlayıcı olmamakla birlikte Bangladeş'teki bütün İslami bankalar, CSBIB kararlarına uymamanın doğuracağı itibar riski nedeniyle söz konusu kararlara uymaktadır.⁵⁴⁶

Bangladeş Merkez Bankası 2009 yılında İslami bankalara ilişkin bir rehber⁵⁴⁷ yayımlamıştır. Söz konusu rehberin üçüncü bölümünde İslami bankaların faaliyetlerinin ve ürünlerinin İslam hukukuna uygun olmasını sağlama sorumluluğunun İslami bankanın yönetim kuruluna ait olduğu belirtilmiştir. Bu sorumluluğun gereği olarak İslami bankaların/iştiraklerin/konvansiyonel bankaların İslami şubelerinin yönetim kurullarının İslam hukuku alanında gerekli bilgi ve uzmanlığa sahip olması gerektiği, bununla birlikte yönetim kurulunun İslam hukuku

---

⁵⁴⁴ Abdullah and Rahman, "A.g.e.", pp. 89.

⁵⁴⁵ Md. Kausar Alam, Suhaimi Ab Rahman, Hasri Mustafa, Sabarina Mohammed Shah, Md. Shamim Hossain, "Shariah Governance Framework of Islamic Banks in Bangladesh: Practices, Problems and Recommendations", *Asian Economic and Financial Review*, Vol.9, No.1, 2019, pp.124; Hafij Ullah, M. Kabir Hassan, "Shari'ah Governance Practices in Bangladesh", pp. 10, (Çevrimiçi) <https://www.researchgate.net/publication/322077917>, 15 Mart 2019.

⁵⁴⁶ Abdullah and Rahman, A.g.e., pp. 88.

⁵⁴⁷ Guidelines for Conducting Islamic Banking.

alanında bilgi ve tecrübe sahibi kişilerden oluşan bir fıkhi danışma komitesi oluşturabileceği fakat fıkhi danışma kurulunun aldığı kararların sonuçlarından yine yönetim kurulunun sorumlu olduğu ifade edilmektedir.

Rehberin ekinde fıkhi danışma komitesi üyelerine ilişkin uygunluk kriterlerine yer verilmiştir. Buna göre, üyelerin sağlaması gereken asgari şartlar şunlardır:⁵⁴⁸

- Arapça olmak şartıyla; İslam hukuku ve İslam iktisadı/İslami bankacılık üzerine asgari yüksek lisans derecesine ve ileri düzeyde bilgiye sahip olma
- İslam hukuku, İslami bankacılık ve ilgili diğer alanlara ilişkin öğretim veya araştırma konusunda asgari üç yıl deneyime sahip olma
- İslami ticaret ve ticaret/bankacılık/finans konularına ilişkin fıkhi kararlar verme konusunda bir fetva heyetinin üyesi olarak üç yıllık deneyime sahip olma
- İslami ticaret/bankacılık/iktisat veya İslam ticaret hukuku alanlarında üç kitabı veya muteber dergilerde üç makalesi yayımlanmış olma
- Sosyal, ekonomik ve finansal işlemlerle ilgili temiz bir sicile sahip olma
- Çalışanı veya yönetici olduğu herhangi bir kurum, kuruluş veya şirkette görevden alınmamış olma
- Özellikle bankacılık işleriyle ilgili olarak herhangi bir yasadışı/gayrimeşru faaliyete karışmamış olma
- Herhangi bir bankaya veya finansal kuruluşa olan borçlarında ve/veya bireysel vergi ödemelerinde temerrüde düşmemiş olma
- Herhangi bir hukuki / cezai suçtan mahkum edilmemiş veya maddi usulsüzlük ve ahlaksızlığa karışmamış olma
- Özellikle yatırım ve finans konularına ilişkin hukuki/cezai işlemlerde, hakkında suiistimal ve sahtekarlık gibi herhangi bir olumsuz bulguya rastlanmamış olma
- Düzenleyici standart ve yükümlülükleri ihlal etmemiş olma

---

⁵⁴⁸ A.e., Appendix I.

- Herhangi bir dini kurum/kuruluş tarafından dini kararlar vermesi engellenmemiş olma

Bangladeş'teki her İslami bankanın, İslam hukuku âlimlerinden oluşan bir fıkhi danışma kurulu vardır. Aynı şekilde, İslami bankacılık penceresine sahip her konvansiyonel bankanın da fıkhi danışma kurulları vardır. Söz konusu kurullar İslami bankaların faaliyetlerine ilişkin fıkhi konuları müzakere etmek üzere aylık toplantılar düzenlemektedir. Ülkedeki İslami bankalar, fıkhi danışma kurulunun kararlarını yıllık raporlarında yayınlamaktadır.⁵⁴⁹

Bangladeş'te her İslami bankanın fıkhi danışma kurulu altında sekreteryaya yapısı bulunmaktadır. Bazı İslami bankalarda sekreteryaya fonksiyonunu fıkhi inceleme ve uyum birimi yerine getirmektedir. fıkhi inceleme ve uyum birimi altında fıkhi denetçiler görev yapmaktadır. Söz konusu fıkhi denetçiler İslami bankalarda fıkhi danışma komitesine, İslami pencere faaliyetleri yürüten konvansiyonel bankalarda ise fıkhi danışma kurulunun yanı sıra bankanın denetim komitesine raporlama yapması gerekmektedir.⁵⁵⁰

4.12. MISIR

Modern anlamda İslami bankacılık ve finansın doğduğu yer olan Mısır'da İslami finans kuruluşlarının fıkhi uygunluk yönetim sistemine ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.⁵⁵¹ Ülkede İslami finans kuruluşları kendi inisiyatifleriyle fıkhi danışma kurulu oluşturmaktadır.

4.13. SUDAN

Sudan, İslami finans sektörünün gelişiminin öncülerinden biridir ve bu alanda birçok ilke sahiptir. Ülkede 1977'de kurulan Faysal İslami Bankası Afrika kıtasındaki ilk, dünyadaki ikinci İslami bankadır.⁵⁵² 1980-1983 arasında ülkede beş İslami bankanın daha açılması ve İslami bankacılık sektörünün başarı sağlaması hükümeti

---

⁵⁴⁹ Abdullah and Rahman, **A.g.e.**, pp. 88-89,

⁵⁵⁰ **A.e.**, pp. 89,

⁵⁵¹ African Development Bank, *Islamic Banking and Finance in North Africa – Past Development and Future Potential*, 2011, pp. 23-24; Grassa, **A.g.e.**, pp. 139.

⁵⁵² IRTI and CIBAFI, *Sudan Islamic Finance 2016 – Next Phase of Development*, pp. 34.

finansal sistemi bütünüyle İslamileştirme konusunda cesaretlendirmiştir.⁵⁵³ Sudan’da 1983 yılında Hükümetin İslam Hukukunu benimseme kararının sonrasında 1984 yılında Civil Transactions Act ile faizli bankacılık işlemleri dahil olmak üzere tüm faizli işlemler yasaklanmış ve mevcut konvansiyonel bankalardan faizsiz esasa göre faaliyet göstermeleri istenmiştir. Bununla birlikte 80’li yıllarda Sudan’da yaşanan iç savaş İslami finans ve bankacılığın dönüşümü sürecini sekteye uğratmıştır. 1989 yılında başlayan askeri rejim Sudan bankacılık sisteminin tamamen İslami hale getirilmesi kararı alınmış ve 1991 yılında çıkarılan Bankacılık Düzenleme Kanunu (Banking Regulation Law) ile bankacılık sektöründe İslam İslam hukuku kurallarının uygulanması süreci başlamıştır. 2006 yılında Sudan hükümeti ile Sudan Halk Özgürlük Hareketi (Sudan People's Liberation Movement-SPLM) arasında imzalanan barış anlaşması ile Sudan Merkez Bankası düzenlemelerinde değişiklik yapılarak ikili (konvansiyonel ve İslami) bankacılık sistemi benimsenmiş ve Sudan’ın güney kesiminde konvansiyonel bankacılık faaliyetlerinin yürütülmesine izin verilmiştir. 2011’de yapılan referandum sonucunda Güney Sudan’ın Sudan’dan ayrılarak bağımsız olmasıyla birlikte Sudan’da ikili bankacılık sistemi son bulmuş ve bankacılık sistemi tamamen İslami hale gelmiştir.⁵⁵⁴

Sudan'da ilk İslami bankacılık faaliyetlerin başlangıç döneminde, fıkhi uygunluk yönetimi yalnızca İslami bankaların iç fıkhi danışma kurulları tarafından yürütülmüştür. 1977 yılında başlayan bu dönem 1991 yılına kadar devam etmiştir. 1992 yılında, Sudan hükümeti bankacılık sisteminin gelişimini ve İslam hukukuna uygunluğunu denetleyen bir düzenleyici organ olarak Yüksek Fıkhi Denetim Komisyonunu (Higher Shariah Control Commission-HSCC) kurmuş ve Sudan dünyada merkez bankası bünyesinde bir fıkhi danışma kurulu oluşturan ilk ülke olmuştur. Böylece ülkede tüm finansal sistemin fıkhi ilke ve kurallara uygun hale getirilmesi zorunlu hale gelmiştir.⁵⁵⁵ HSCC’nin kurulması sonrasında Sudan’daki

---

⁵⁵³ Magda Ismail Abdel Mohsin, “The Practice of Islamic Banking System in Sudan”, **Journal of Economic Cooperation**, 26, 4, 2005, pp.30.

⁵⁵⁴ Entissar Mohamed Elgadi, “Assessing the Financial Performance of Islamic Banking: The case of Sudanese banks”, A thesis submitted in partial fulfilment of the Requirements of the University of East London for the degree of Doctor of Philosophy, **School of Business and Law**, University of East London, April 2016, pp. 45-49.

⁵⁵⁵ IRTI and CIBAFI, **A.g.e.**, pp. 35.

çeşitli bankalar da kendi fıkhi danışma komitelerini oluşturma politikasını benimsemişlerdir.⁵⁵⁶ HSCC, aynı zamanda, İslami finans sektörünü fıkhi düzenlemelere uyma konusunda yönlendirmek, kılavuzluk etmek ve önderlik etmek için kuruluşlar bünyesindeki fıkhi danışma komitelerine yardımcı olmuştur.⁵⁵⁷

Sudan Maliye Bakanı tarafından yayınlanan idari bir talimatla kurulduğu Mart 1992'den 2003 yılına kadar, HSCC tam yetkilendirilmeden faaliyet göstermiştir. Bununla birlikte 2003 yılında çıkarılan Bankacılık Kanunu (Banking Business Act) ile HSCC ülkedeki tüm faiz esaslı bankacılık ve ekonomik işlemlerin yasaklanmasına ilişkin yasa ve düzenlemelere uygun şekilde tam olarak yetkilendirilmiştir.⁵⁵⁸

Sudan Bankacılık Kanununa göre, HSCC üyeleri ve ayrıca başkanı, başkan vekili ve genel sekreteri ilgili bakanın önerisi ve devlet başkanının onayı ile atanmaktadır. Kısmi zamanlı olarak çalışan HSCC, 7 ila 11 üyeden oluşmaktadır. Üye sayısı Bakan ile istişare etmek suretiyle Merkez Bankası Başkanı tarafından belirlenmektedir. İslam hukuku âlimlerinin yanı sıra ve ekonomi, hukuk gibi alanlarda uzman kişiler de HSCC'de üye olabilmekle birlikte ve üyelerin çoğunluğunun mutlaka İslam hukuku âlimlerinden oluşması gerekmektedir. HSCC'nin üyelik süresi 5 yıl olup tekrar atanma mümkün kılınmıştır. Üyelerin alacakları ücretler, Sudan Merkez Bankası Başkanı ile istişare etmek suretiyle ilgili bakan tarafından belirlenmektedir.⁵⁵⁹

HSCC'nin amaçları şunlardır:⁵⁶⁰

- Bankacılık ve finansal faaliyetlere temel oluşturmak üzere, fıkhi ilke ve kurallara uyumlu hüküm, tavsiye veya kararlar vermek
- Merkez bankasının politika ve uygulamalarını, banka ve finansal kuruluşların faaliyetlerini fıkhi kural ve değerlerle uyum açısından takip etmek
- Merkez Bankasının düzenleme ve rehberlerini, bankaları, finansal kuruluşları ve bunların faaliyetlerini faizli işlemlerden, diğer haramlardan, gizli veya açık hilelerden arındırmak

---

⁵⁵⁶ Elgadi, A.g.e., pp. 47.

⁵⁵⁷ IRTI and CIBAFI, A.g.e., pp. 35.

⁵⁵⁸ A.e., pp. 36.

⁵⁵⁹ The Banking Business (Organization) Act, 2003, Article 15-17.

⁵⁶⁰ A.e., Article 18.

- Yetkili merciler ile birlikte; finansal işlemlerin İslami koşullarının belirlenmesine, gerekli olduğu takdirde finansal ihtiyaç ve araçların tasarlanmasına yönelik çalışmalar yürütmek

HSCC'nin işlevleri ise aşağıdaki şekilde belirlenmiştir.⁵⁶¹

- İlgili bakan, merkez bankası başkanı, banka ve finansal kuruluşların herhangi bir yönetici veya çalışanı tarafından sunulan konularda değerlendirme yaparak görüş açıklamak ve hüküm, tavsiye veya kararlar vermek
- Faaliyetlerin fıkhi kurallara uyumlu bir şekilde gerçekleştirilmesi için, merkez bankasının, bankaların ve finansal kuruluşların ilgili birimlerine yardımcı olmak
- Merkez bankasına, bankalara ve diğer finansal kuruluşlara yeterli kapasitede uzman yetiştirmek üzere eğitim ve kalite programları oluşturma konusunda yardımcı olmak
- Bilimsel araştırmaları ve yayınları teşvik etmek için araştırma birimlerine yardımcı olmak
- Bankacılık kanununa tabi kuruluşlar arasında İslami ilkelerle ilgili olarak ortaya çıkabilecek görüş farklılıklarını değerlendirmek ve bu kapsamda hüküm, tavsiye veya kararlar vermek
- İlgili bakanın onaylaması koşulu ile Komisyonun görevlerini tam olarak yerine getirebilmesi bakımından gerekli gördüğü diğer işlevleri yerine getirmek

HSCC, daha önce mahkeme tarafından karara bağlanmış ve hukuki süreci devam eden bir hususa ilişkin değerlendirmede bulunamamaktadır. Konuyla ilgili olduğunu düşünülen tüm banka ve diğer finansal kuruluş çalışanları bilgi almak üzere HSCC tarafından çağırılabilir. HSCC, ayrıca, banka ve finansal kuruluşlardan gerekli gördüğü dokümanları isteme ve inceleme, doğrudan veya merkez bankası aracılığı ile söz konusu kuruluşların faaliyetlerini araştırma konusunda da yetkilidir. HSCC'nin, bankacılık faaliyetlerine ilişkin fıkhi kararları, merkez bankası, bankalar ve diğer finansal kuruluşları bağlamaktadır ve konuya ilişkin mahkemeye itirazda

---

⁵⁶¹ A.e., Article 19.

bulunmadığı sürece bu kararların uygulanması zorunludur. Aynı şekilde HSCC'nin, hukuki konulara ilişkin kararları da merkez bankasını, bankaları ve diğer finansal kuruluşları bağlamaktadır.⁵⁶² Dolayısıyla HSCC'nin işlevleri gözetim ve denetim ile sınırlı olmayıp İslami bankalar ile Sudan Merkez Bankası veya İslami bankalar ile müşterileri arasındaki anlaşmazlıkların temyiz makamı olarak da görev yapmayı da içermektedir.⁵⁶³

4.14. PAKİSTAN

Pakistan'da İslami bankacılığa ilişkin olarak kanun düzeyinde ayrı bir düzenleme bulunmamakta olup bütün bankalar 1962 yılında çıkarılan Bankacılık Kanununa (Banking Companies Ordinance 1962) tabi olarak faaliyet göstermektedir. Ülkede İslami bankacılık alanındaki düzenleme çalışmaları ülkenin bankacılık otoritesi olan Pakistan Merkez Bankası (State Bank of Pakistan-SBP) bünyesindeki İslami Bankacılık Bölümü tarafından ikincil düzenleme boyutunda yürütülmektedir. SBP İslami bankaların fıkhi uygunluk yönetim sistemlerine ilişkin ilk düzenlemeyi (Circular No 2 of 2008) 2008 yılında yapmıştır. İslami bankacılığın ülkede hızla büyümesi ve sektörde İslam hukukuna uyumun öneminin her geçen gün artması sonrasında söz konusu düzenleme 2014 yılında revize edilmiş ve "İslami Bankacılık Kuruluşları İçin Fıkhi Uygunluk Yönetim Çerçevesi" (Shariah Governance Framework For Islamic Banking Institutions) başlığı ile yayımlanmıştır.⁵⁶⁴ Bu düzenlemede de 2018 yılında bazı minör değişiklikler yapılmıştır.

İslami Bankacılık Kuruluşları İçin Fıkhi Uygunluk Yönetim Çerçevesi'ne (SGF-2018) göre bir İslami bankacılık kuruluşunun fıkhi uygunluk yönetim çerçevesi asgari olarak aşağıdaki unsurları içermelidir:⁵⁶⁵

- Yönetim kurulunun, İslami bankacılık kuruluşunun İslam hukukuna uyumunu gözetmesi için etkin bir mekanizma

---

⁵⁶² A.e., Article 20-21.

⁵⁶³ Country Focus – Sudan: Forgotten Centre of Islamic Finance, **New Horizon**, April-June 2009, pp.22.

⁵⁶⁴ Muhammad Asghar Shahzad, Syed Kashif Saeed and Asim Ehsan, "Sharī'ah Audit and Supervision in Sharī'ah Governance Framework: Exploratory Study of Islamic Banks in Pakistan", **Business & Economic Review**, Vol. 9, No.1, 2017, pp. 108-109.

⁵⁶⁵ IBD-SBP, Shariah Governance Framework For Islamic Banking Institutions, pr. 1-2, pp. 2-3.

- İslami bankacılık kuruluşunun yönetiminin ve çalışanlarının fıkhi uygunluk yönetim çerçevesinin uygulanması konusunda hesap verebilirliği
- Bağımsız ve etkin bir fıkhi danışma kurulu (fıkhi danışma kurulunun fetva, karar ve rehberlerinin uygulanması için belirlenecek yöntem ve süreçleri gözetmek ve söz konusu fetva, karar ve rehberi banka içinde anlaşılır hale getirmek için İslam hukuku âlimi üyelerden birinin kuruluş içinden (resident shariah board member) olması)
- Fıkhi danışma kuruluna yardım edecek ve fıkhi danışma kurulu ile yönetim arasında bir köprü vazifesi görecek olan bir fıkhi uyum birimi
- Fıkhi danışma kurulu ve yönetim kurulu tarafından tasarlanan fıkhi yönetim ve uyum çerçevesinin uygulamadaki etkinliğini değerlendirmeye yönelik İslam hukukuna uyum değerlendirme mekanizması
- Kuruluşun büyüklüğüne bağlı olarak teşkil edilecek bir bağımsız fıkhi iç denetim birimi (mevcut iç denetim birimi veya bağımsız başka bir birim)
- Yeni ve inovatif ürün ve hizmetlerden sorumlu bir ürün geliştirme birimi
- Kuruluşun yıllık denetimiyle birlikte yürütülecek bir fıkhi dış denetim

Fıkhi danışma kurulunun başkan dışındaki üyelerinden birinin kurul kararlarının uygulanması noktasında rehberlik yapması için atanması, İslami banka bünyesinde bir ürün geliştirme biriminin kurulması ve İslami bankaların fıkhi dış denetim yaptırması gibi zorunluluklar getirmesi Pakistan'ın yaptığı düzenlemenin dikkat çeken unsurlarıdır.

SGF-2018'de yönetim kurulunun sorumlulukları sıralanırken İslami banka ile kar-zarar ortaklığı kuran hesap sahiplerinin haklarının korunmasına vurgu yapılmaktadır. Diğer taraftan aynı başlık altında İslami bankanın Fıkhi uyum durumunun değerlendirilmesi, iyileştirilmesi ve bu konudaki zayıflıkların giderilmesi için yönetim kurulu ile fıkhi danışma kurulunun yılda en az iki kez toplantı yapması zorunluluğu getirilmiştir. Fıkhi uygunluk yönetim çerçevesinin uygulanması, fıkhi danışma kuruluna gerekli bilgi ve belgelerin sağlanması, İslami bankacılık ve finans konularında kuruluş çalışanları ve fıkhi danışma kuruluna yönelik bilgilendirme ve

eğitim programlarının dzenlenmesi gibi hususlardan üst ynetim sorumlu kılınmıştır.⁵⁶⁶

Bu bağlamda fıkhi danışma kurulu uyelerinin atama/görevden ayrılma süreci ve kriterleri, fıkhi danışma kurulunun, rolü, görevleri, toplantıları ve kararları, bağımsızlığı ve raporuna ilişkin hususlar SGF-2018’de oldukça ayrıntılı bir şekilde dzenlenmiştir. Dzenleme kapsamında, İşlami bankalara, İşlami banka ynetimi ile fıkhi danışma kurulu arasındaki iletişimi sağlama, fıkhi danışma kurulunun sekreteryaya işlerini yürütme, fıkhi uyum incelemeleri yapma, fıkhi denetim raporları çerçevesinde gerekli tedbirleri alma, fıkhi uyuma ilişkin eğitim konularında eğitim departmanına destek sağlama gibi işlevleri yerine getirmek üzere bir fıkhi uyum birimi oluşturulması zorunluluğu getirilmiştir. Benzer şekilde, İşlami bankaların iç denetim birimlerinin bir parçası veya bağımsız bir birim olarak görev icra etmek ve fıkhi danışma kuruluna raporlama yapmak üzere bir fıkhi iç denetim fonksiyonuna sahip olması gerekmektedir. Ayrıca, İşlami bankalar bağımsız denetim firmalarına fıkhi dış denetim yaptırmak zorundadır. Bu bağlamda fıkhi dış denetimde SBP’nin AAOIFI fıkhi standartlarına dayalı karar, dzenleme, talimat ve rehberleri, İşlami bankanın fıkhi danışma kurulu kararları ve Pakistan Sermaye Piyasası Otoritesinin finansal muhasebe standartlarının referans alınması gerektiği belirtilmiş, raporlama süreci, rapor formatı ve ilgili tarafların yükümlölükleri ayrıntılıyla dzenlenmiştir. Diğer taraftan İşlami bankanın fıkhi danışma kurulu ile SPB’nin denetim ekipleri veya birimleri arasında görüş ayrılığı olması durumunda uyumazlığın çözüme kavuşturulmasına ilişkin süreç belirlenmiştir. Dzenlemenin son bölümünde, ynetim kurulu uyelerinin fıkhi ilkeler, dzenleyici çerçeve, bankacılık operasyonları gibi konularda eğitim ve oryantasyon programlarına, ilgili birim ve personelinin İşlami finans alanında gelişmesi için eğitim, çalıştay ve seminerlere katılma imkânı sağlanması İşlami bankalar için zorunluluk olarak dzenlenirken, söz konusu bankalar fıkhi danışma kurulu uyelerinin yerel ve uluslararası forumlara katılmasını sağlamaya teşvik edilmektedir.⁵⁶⁷

SBP bünyesinde 2003 yılında “SBP Fıkıh Kurulu” (Shariah Board of State Bank of Pakistan) adıyla bir merkezi fıkhi danışma kurulu oluşturulmuştur. 2018

---

⁵⁶⁶ A.e., pp. 1.

⁵⁶⁷ A.e., pp. 3-11.

yılında söz konusu kurulun ismi “Fıkhi Danışma Komitesi” (Shariah Advisory Committee) olarak değiştirilmiştir.⁵⁶⁸ Komite, en az 5 üyeden oluşmaktadır. Üyelerden en az ikisinin İslam hukuku âlimi, bir üyenin uzman muhasebeci, bir üyenin hukukçu ve bir üyenin de SBP-IBD Yöneticisi (hem bankaları ve merkez bankasını temsilen hem de Komitenin sekretarya görevini yürütmek üzere) olması zorunlu kılınmıştır. Komitenin başkanı İslam hukuku âlimlerinden olmak zorundadır. Hukukçu, muhasebeci ve bankacı gibi teknik üyeler, uzmanı oldukları alanlarda düşüncelerini İslam hukuku âlimi üyelere aktarmakta, İslam hukuku âlimi üyeler de incelenmekte olan konularda fıkhi kararları verirken bu düşünceleri dikkate almaktadır. Komitenin bütün üyelerinin başlangıç görev süresi 2 yıl olarak belirlenmiştir. Re’sen üye olma durumu dışında bütün üyeler tekrar atanabilmektedir. Komite başkan ve üyeleri, halefleri atanana kadar görevde kalmaktadır.⁵⁶⁹

Fıkhi Danışma Komitesinin görev ve işlevleri şunlardır:⁵⁷⁰

- İslami bankacılığa ilişkin düzenlemelerin oluşturulmasında SBP’ye danışmanlık yapmak
- SBP’nin, merkez bankacılığı ve para yönetimi işlevlerini İslami usulde yerine getirmesi için geliştirdiği ürünlerin/araçların fıkhi uygunluğunu değerlendirmek ve onaylamak
- SBP’ye İslami bankacılık sektörü için geliştirilen ihtiyatlı düzenlemeler konusunda danışmanlık yapmak
- İslami bankacılık faaliyetleri yürüten kuruluşların fıkhi danışmanlarının atanması için yerinde ve uygun kriterleri onaylamak

4.15. ÜRDÜN

Ürdün’de İslami bankalar 2000 yılında yayımlanan Ürdün Bankacılık Kanunu’nun 50-59. maddeleri ile düzenlenmiştir. Kanunun 58 inci maddesine göre; İslami bankaların İslam hukuku kurallarına uyma yükümlülüğünü yerine getirmek için, üyeleri genel kurul kararıyla atanan en az üç üyeden oluşan ve görüşleri İslami

⁵⁶⁸ IBD Circular Letter No. 01 of 2018.

⁵⁶⁹ Grassa, A.g.e.,pp. 140.

⁵⁷⁰ (Çevrimiçi) <https://farhanu21.files.wordpress.com/2015/11/sbp-shariah-board.pptx>, 1 Ağustos 2019.

banka için bağlayıcı olan bir fıkhi danışma kurulu (Islamic Jurisprudence Supervision Board) oluşturması gerekmektedir. Kurulun görevleri İslami bankanın faaliyetleri ve işlemlerinin İslam hukuku kurallarına uygunluğunun izlenmesi ve söz konusu faaliyet ve işlemlerin dayandığı sözleşmelerin metni hakkında görüş verilmesidir.⁵⁷¹

Aynı maddede, kurulun üyelerinden birini başkan olarak ataması, kurulun başkanının daveti, yönetim kurulu kararı veya üyelerinden ikisinin talebi üzerine ve üyelerin yarısından fazlasının katılımıyla toplanması, kararların oybirliği veya oyçokluğuyla alınması gibi, fıkhi danışma kurulunun çalışma esaslarına ilişkin hükümlere yer verilmiştir. Ayrıca madde kapsamında fıkhi danışma kurulu veya üyelerinden herhangi birinin görevine, yönetim kurulunun asgari üçte iki çoğunluğunun kararı ve bu kararın genel kurul tarafından onaylanması şartıyla son verebileceği ve üyelerin atanmasına veya görevden alınmasına ilişkin kararların Ürdün Merkez Bankasına bildirilmesi hükme bağlanmıştır.

Ürdün’de İslami bankaların fıkhi uygunluk yönetim sistemine ilişkin ayrıntılı hususlar, Merkez Bankası tarafından 2016 yılında yayımlanan İslami bankaların kurumsal yönetimlerine ilişkin yönerge ile düzenlenmiştir. Söz konusu düzenlemenin 11 inci maddesinde, fıkhi danışma kurulunun atanmasına, çalışma ve karar alma usul ve esaslarına, üyelerin bağımsızlığına, kurumsal yönetim bağlamında sorumluluklarına, görev ve yetkilerine ve sekreteryasına ilişkin ayrıntılı hükümlere yer verilmiştir.⁵⁷² Fıkhi danışma kurulu üyeleri için yeterlilik ve uygunluk kriterlerine 15 inci maddede, kurulun ve üyelerinin performans değerlendirmesine ilişkin konulara, 16 ncı maddede, ücretlendirme politikasına ilişkin hükümlere, 17 nci maddede, İslami banka ile fıkhi danışma kurulu arasındaki muhtemel çıkar çatışmasına ilişkin hususlara, 18 inci maddede, fıkhi iç denetim birimi ve personeline ilişkin ayrıntılı hükümlere, 23 üncü maddede ise fıkhi uyum fonksiyonuna ilişkin hususlara yer verilmiştir.⁵⁷³ Düzenlemede en dikkat çeken hususlar, fıkhi iç denetim birimi yöneticisinin fıkhi danışma kurulu sekreteri olması ve fıkhi danışma kurulunun Ürdün

---

⁵⁷¹ Banking Law (Law No.28 of 2000), Article 58.

⁵⁷² Amended Instructions of Corporate Governance for Islamic (Sharia Compliant) Banks No. (64/2016) Dated 25/9/2016, Article 11.

⁵⁷³ A.e., Article 15,16,17,18 and 23.

dışında yerleşik olan üyelerinin toplam üye sayısının yarısını aşmaması şartı getirilmesidir.⁵⁷⁴

4.16. IRAK

Irak'ta İslami bankacılığa ilişkin uygulamalar ve bunlara ilişkin bilgiler sınırlıdır. Bununla birlikte bir akademik çalışmada ülkedeki İslami bankaların İslam hukuku alanında uzman 3 ila 5 kişiden oluşan ve genel kurul onayıyla atanan bir fıkhi danışma kurulu oluşturmalarının zorunlu olduğu bilgisi yer almaktadır. Çalışmada yer alan diğer bilgilere göre hissedarları, yöneticileri ve çalışanları fıkhi danışma kurulunda üye olamamaktadır. Üyeler, İslami finans kuruluşunun Irak Merkez Bankası'nın onayıyla yeniden atanabilmektedir. Ayrıca İslami finans kuruluşlarında bir fıkhi iç denetim biriminin olması gerekmektedir. Diğer taraftan, ülkede bir merkezi fıkhi danışma kurulu bulunmamaktadır.⁵⁷⁵

4.17. BRUNEİ

Brunei'de İslami bankalar için ilk düzenleme 1992'de yürürlüğe giren İslami Bankacılık Kanunudur (Islamic Banking Act). Söz konusu Kanun yerini 2008 yılında yürürlüğe giren İslami Bankacılık Düzenlemesine (Islamic Banking Order-2008)⁵⁷⁶ bırakmıştır. Son düzenlemede İslami bankaların kuruluş ve faaliyetlerine ilişkin hususlar İslami ilkeler dahilinde düzenlenmekle birlikte fıkhi uygunluk yönetim sistemi oluşturmalarına ilişkin yasal bir hüküm ihdas edilmemiştir.⁵⁷⁷ Diğer taraftan 2006 yılında yayımlanan Fıkhi Finansal Danışma Kurulu Düzenlemesi (Constitution of Brunei Darussalam – Syariah Financial Supervisory Board Order-2006) çerçevesinde ülkede bütün İslami finans kuruluşlarına (İslami bankalar, tekafül şirketleri, sermaye piyasası kuruluşları ve diğer kuruluşlar) hitap eden merkezi fıkhi danışma kurulu oluşturulmuştur. Söz konusu düzenlemeye göre bütün İslami finans kuruluşları fıkhi konularda Kurula danışabilmektedir. Maliye Bakanlığı, Kurulun tavsiyeleri doğrultusunda İslami finans kuruluşlarına yönelik yazılı

---

⁵⁷⁴ A.e., Article 11 and 15.

⁵⁷⁵ Grassa, A.g.e., pp. 141, 149,152.

⁵⁷⁶ Constitution of Brunei Darussalam – Islamic Banking Order, 2008.

⁵⁷⁷ İslami finans kuruluşlarının fıkhi uygunluk yönetim yapısı oluşturmalarının önünde bir engel bulunmamaktadır.

yönergeler/yönetmelikler yayımlayabilmektedir. Söz konusu düzenlemelere uymayan kuruluşlara para cezası verilmektedir. Maliye Bakanlığı Daimi Sekreteri (Kurul Başkanı) ve Brunei Müftüsü Kurulun doğal üyesidir. Bunlar dışında Kurulun Brunei Sultanı tarafından onaylanmış asgari altı (müslüman) üyesi bulunmakta olup, üyelerden en az dördünün İslami ilimler ve İslam ticaret hukuku⁵⁷⁸, en az ikisinin bankacılık, ekonomi, finans, hukuk ve ilgili diğer alanlarda uzman olması gerekmektedir. Söz konusu üyelerin görev süresi altı yıldır. Maliye Bakanlığı Brunei Sultanının onayıyla üyelerden birini Kurul başkan vekili olarak, Kurul Başkanı ise üyeler dışındaki bir kişiyi Kurul sekreteri olarak atayabilmektedir. Söz konusu bütün atamaların resmi gazetede yayımlanması gerekmektedir.⁵⁷⁹

Fıkhî Finansal Danışma Kurulu Düzenlemesinde Kurulun toplanma ve karar almasına ilişkin usul ve esasların yanı sıra, Maliye Bakanlığına ve İslam Konseyine (Majlis Ugama Islam) sunulmak üzere yıllık faaliyet raporu hazırlanmasına ilişkin hükümler de yer almaktadır. Düzenlemeye göre, Brunei'deki İslami finans kuruluşlarının, Fıkhî Finansal Danışma kurulunun yazılı onayı olmadan herhangi bir kişiyi fıkhî danışma kurulu üyesi veya fıkhî danışman olarak ataması mümkün değildir. Düzenlemeye ve Kurul kararlarına aykırıklar nedeniyle işletilecek hukuki süreç ve cezalar düzenleme kapsamında hükme bağlanmıştır.⁵⁸⁰

4.18. SURIYE

Suriye'de İslami bankalar 2005 yılında çıkarılan düzenlemeye⁵⁸¹ göre faaliyet göstermektedir. Düzenlemenin onuncu maddesine göre İslami bankaların genel kurulları tarafından atanan ve İslam hukuku alanında uzman en az üç üyeden oluşan bir fıkhî danışma kurulu oluşturması gerekmektedir. Üyelerin görev süresi üç yıl olup yeniden atanmaları mümkün kılınmıştır. Üyelerin atanmaları ve görevden alınmaları Suriye Merkez Bankası'na bildirilmek durumundadır.⁵⁸² Diğer taraftan ülkede merkezi

---

⁵⁷⁸ Brunei vatandaşı olan üyelerin Şafi mezhebinden, Brunei vatandaşı olmayan üyelerin ise Şafi, Hanefi, Malik, Hanbeli mezheplerinden olması gerekmektedir.

⁵⁷⁹ Constitution Of Brunei Darussalam (Order Under Article 83(3)), Syariah Financial Supervisory Board Order, 2006, Article 3-9.

⁵⁸⁰ A.e., Article 10-21.

⁵⁸¹ Legislative Decree 35/2005 Concerning Islamic Banks Establishment, 2005.

⁵⁸² A.e., Article 10.

fikhi danışma kurulunun olup olmadığına ilişkin net bilgiye ulaşılamamıştır. Akademik çalışmalarda ise birbiriyle çelişen bilgiler yer almaktadır.⁵⁸³

4.19. UMMAN

Umman'da bankacılık otoritesi olan Umman Merkez Bankası, 2012 Aralık ayında İslami bankacılık için düzenleyici çerçeveyi yayımlamıştır.⁵⁸⁴ Söz konusu düzenleme gerek İslami bankalar gerekse İslami bankacılık faaliyetleri de yürüten konvansiyonel bankalar için lisanslama, muhasebe, denetim, sermaye yeterliliği ve risk yönetiminin yanı sıra kurumsal yönetime ilişkin detaylı ve kapsamlı hükümler içermektedir. Fikhi uygunluk yönetim sistemine ilişkin hükümlere düzenlemenin ikinci bölümünde yer verilmiştir. Buna göre İslami bankaların bünyelerinde fikhi danışma kurulu, fikhi iç inceleme, fikhi uyum ve fikhi iç denetim fonksiyonlarını tesis etmesi gerekmektedir. Tesis edilecek yapılara ve ilgili tarafların görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin bütün hususlar düzenlemede oldukça detaylı şekilde ifade edilmiştir.⁵⁸⁵

Umman Merkez Bankası Aralık 2013'te Yüksek Fikhi Danışma Otoritesi (The High Sharia Supervisory Authority-HSSA) kuruluşu ve organizasyonuna ilişkin bir düzenleme yapmış ve akabinde 2015 yılında HSSA göreve başlamıştır. Söz konusu düzenlemeye göre, HSSA'nın ana sorumlulukları, İslami bankacılığın fikhi yönlerine ve merkez bankası ile İslami bankacılık faaliyetleri yürüten kuruluşlar arasındaki işlemlere ilişkin olarak Umman Merkez Bankasına görüş ve önerilerde bulunmak ve İslami bankacılık faaliyeti yürüten kuruluşların fikhi danışma kurulları arasında ihtilaf oluşturan konularda nihai kararı vermektir. Düzenlemede ayrıca, HSSA'nın çalışma

---

⁵⁸³ Syeda Nitasha Zahid, Imran Khan, "Islamic Corporate Governance: The Significance and Functioning of Shari'ah Supervisory Board in Islamic Banking", **Turkish Journal of Islamic Economics**, 6(1), 2019, pp. 94; Grassa, **A.g.e.**, pp. 141.

⁵⁸⁴ The Development of Islamic Finance Strategies in the Sultanate of Oman, A Paper to be Presented at the Thirty Second Session of the Standing Committee for Economic and Commercial Cooperation of the OIC (COMCEC), İstanbul, 21-24 November 2016, pp. 6.

⁵⁸⁵ Central Bank of Oman, Islamic Banking Regulatory Framework.

esaslarına, bağımsızlığına, kararlarının kuruluşlar bünyesindeki fıkhi danışma kurulları için bağlayıcı olduğuna ilişkin hükümler yer almaktadır.⁵⁸⁶

4.20. FAS

Fas'ta bankalar Merkez Bankası (Bank Al-Maghrib) düzenleme ve denetimine tabidir. Ülkede bankalara ilişkin temel düzenleme olan ve 2006⁵⁸⁷ yılında çıkarılan Fas Bankacılık Kanunu, Merkez Bankası'nın yetki alanı genişletilmek suretiyle 2015⁵⁸⁸ yılında yenilenmiştir. Düzenlemede İslami bankalara ilişkin hükümlere yer verilmekle birlikte söz konusu bankaların fıkhi uygunluk yönetim sistemleri düzenlenmemiştir.⁵⁸⁹

Fas'ta İslami bankaların fıkhi uygunluk yönetim sistemlerini ilgilendiren ilk düzenleme 2015 yılında yapılmıştır. Ülkede 1981 yılında İslamı tanıtmak ve İslam'ın öğretilerinin hem manevi hem de maddi ihtiyaçları karşıladığını göstermek amacıyla Krallık tarafından kurulan Âlimler Yüksek Konseyi (The Higher Council of Ulemas-HCU) 2014 yılında yeniden yapılandırılmıştır. 2015 yılında söz konusu Konseyin yetkileri İslami finansa ilişkin konuları kapsayacak şekilde genişletilmiş ve Konsey İslami finans kuruluşlarının ticari, finansal ve yatırım faaliyetlerinin fıkhi ilke ve gayelere uygunluğu konusunda görüş bildirmekle sorumlu kılınmıştır. Bu amaçla, HCU nezdinde fetvalardan sorumlu organ olan Dini İstişare Organı altında İslami finansa özgü bir merkezi fıkhi danışma kurulu (The Shariah Committee for Finance–Central Shariah Board-CSB) oluşturulmuştur. Ülkede bankacılık otoritesi olan Merkez Bankası, Sermaye Piyasası Otoritesi ve Sigortacılık otoritesinin görüş/fetva için Merkezi Fıkhi Danışma Kuruluna başvurması gerekli hale gelmiştir.⁵⁹⁰

---

⁵⁸⁶ The Development of Islamic Finance Strategies in the Sultanate of Oman, A Paper to be Presented at the Thirty Second Session of the Standing Committee for Economic and Commercial Cooperation of the OIC (COMCEC), İstanbul, 21-24 November 2016, pp. 7-8.

⁵⁸⁷ Banking Law No. 34-03.

⁵⁸⁸ The Law No. 103-12 on Credit Institutions.

⁵⁸⁹ Adil Cherkaoui and Lina Soudi, "Morocco Experience in Islamic Finance between the Failure of the Past and the Promising Future", **International Journal of Finance and Accounting**, 2015, 4(3), pp.158.

⁵⁹⁰ Anouar Mechkour and Said Lotfi, "Legal Framework for Shariah Compliance of Moroccan Islamic Banks", **International Academic Referred Journal On Islamic Economics and Finance**, Issue 9, October 2018, pp. 274,277.

2015 yılında çıkarılan Kraliyet Kararnamesine⁵⁹¹ göre, CSB bir koordinatör ve 9 üyeden oluşmaktadır. CSB üyeleri İslam hukuku alanında uzmanlaşmış ve İslami finansa ilişkin konularda fetva verme tecrübesi olan HCU üyeleri arasından HCU genel sekreterinin kararıyla atanmaktadır. Çıkar çatışmasını önlemek amacıyla, ülkedeki finansal otoritelerin yetki alanındaki kuruluşlarda görev alan kişilerin CSB üyesi olması engellenmiştir. CSB ayrıca hukuk, İslami finans, bankacılık, sigortacılık ve sermaye piyasaları alanlarında uzmanlaşmış ve HCU Genel Sekreterinin kararıyla belirlenen kişilerden destek alabilmektedir. CSB koordinatörü, ihtiyaç halinde komite toplantılarına söz konusu uzmanları etmektedir. CSB kendisine gönderilen sorunları incelemek ve detaylı raporlar hazırlamak için üyelerinden oluşan özel çalışma grupları kurma yetkisine sahiptir. CSB'nin yaptığı müzakerelerin tutanakla kayıt altına alınması ve tutanakların komite üyeleri tarafından imzalanması gerekmektedir. Ayrıca, CSB'nin çalışma usul ve esaslarını belirlemesi ve HCU'nun onayına sunması gerekmektedir.

CSB, İslami finans ürünlerinin ve bu ürünlerin dayandığı sözleşmelerin, mevduat sigorta fonu tarafından kullanılan finansal araçlar ve yöntemlere ilişkin olarak Fas Merkez Bankası tarafından çıkarılan genelgelerin, sigorta ve reasürans şirketleri tarafından gerçekleştirilen tekafül işlemlerinin ve ülkedeki bütün sukuk ihracı işlemlerinin fıkhi ilke ve gayelere uygunluğuna ilişkin görüş bildirme yetkili ve sorumludur.⁵⁹²

Fas'ta İslami bankaların kendi fıkhi danışma kurullarını oluşturmalarına izin verilmemektedir.⁵⁹³ Ülkedeki mevzuat, İslami finans ürünleri ve faaliyetlerinin İslami ilke ve kurallara uygunluğuna dair görüş bildirmeye yetkili tek kurumun CSB olduğunu açıkça belirtmektedir.⁵⁹⁴

Bununla birlikte Fas Bankacılık Kanununa göre, CSB görüşlerine uyumu sağlamak için İslami bankaların kendi bünyelerinde uyum fonksiyonlarını oluşturması

---

⁵⁹¹ Royal Decree No 1.15.02

⁵⁹² Royal Decree No 1.15.02, Article 10.

⁵⁹³ Morocco Islamic Finance Report 2014, Thomson Reuters, pp.155; Anouar Mechkour and Said Lotfi, "Legal Framework for Shariah Compliance of Moroccan Islamic Banks", **International Academic Referred Journal On Islamic Economics and Finance**, Issue 9, October 2018, pp. 272.

⁵⁹⁴ Mechkour and Lotfi, **A.g.e.**, pp. 272.

gerekmektedir.⁵⁹⁵ Ayrıca, İslami bankalar, faaliyetlerinin CSB'nin karar ve görüşlerine uygunluğuna ilişkin bir yıllık değerlendirme raporu sunmak durumundadır.⁵⁹⁶

Fas Merkez Bankası İslami bankaların fıkhi uyum fonksiyonlarına ilişkin olarak 2016 yılında bir genelge taslağı hazırlamıştır.⁵⁹⁷ Söz konusu Taslakta, İslami finans alanında yetkin kişilerden oluşan bir fıkhi uyum fonksiyonu kurulması, fıkhi uyum fonksiyonunun yönetim organlarına raporlama yapması, fıkhi uyum fonksiyonunun işleyişinin ve etkinliğinin iç denetim birimi tarafından değerlendirilmesi konuları düzenlenmiştir. Fıkhi uyum fonksiyonunun görev ve yetkileri şu şekilde sıralanmıştır:⁵⁹⁸

- Fıkhi ilke ve kurallara uyumsuzluk risklerini tespit etmek ve önlemek
- HCU kararlarının uygulanmasını takip etmek
- Kendisi için bir çalışma kılavuzu oluşturmak
- HCU'dan onay almış fakat sunulması için gerekli koşullar henüz oluşmamış ürünler için gerekli önlemlerin alınmasını tavsiye etmek
- Yeni ürünlerin ve bunlara ilişkin sözleşmelerin geliştirilmesi sürecine katkıda bulunmak
- İslami bankanın çalışanlarını, faizsiz bankacılık ürünleri ve HCU'nun görüş, rehber ve tavsiyeleri ile ilgili olarak bilgilendirmek ve eğitmek
- Kendisi için İslami bankanın ilgili mercilerinin onaylanacak bir yıllık eylem planı hazırlamak
- İslami bankanın ilgili mercilerinin onaylanacak bir ürün rehberi hazırlamak ve bu rehberi gerekli hallerde güncellemek

---

⁵⁹⁵ Law 103.12 on credit institutions, Article 62.

⁵⁹⁶ **A.g.e.**, Article 63.

⁵⁹⁷ Islamic Finance News (IFN), The implementation process of Islamic finance in Morocco: Comprehensive but slow, 16 December 2016, (Çevrimiçi) <https://www.islamicfinancenews.com/the-implementation-process-of-islamic-finance-in-morocco-comprehensive-but-slow.html?shared=email&msg=failed>, 17 Nisan 2019.

⁵⁹⁸ Mechkour and Lotfi, **A.g.e.**, pp. 269-271.

- İslami bankanın risk tespit, izleme ve yönetim ile sorumlu yönetim kademelerini HCU görüş, rehber ve tavsiyelerine uyuma ilişkin temel zayıflıkları özetleyen raporlar hakkında periyodik olarak bilgilendirmek

4.21. NİJERYA

Nijerya’da İslami bankalar ve diğer finansal kuruluşlar; Nijerya Merkez Bankası Kanunu (Central Bank of Nigeria (CBN) Act) ve Bankalar ve Diğer Finansal Kuruluşlar Kanununa (Banks and Other Financial Institutions Act-BOFIA) dayalı olarak çıkarılan alt düzenlemelerle düzenlenmiştir.⁵⁹⁹

Bu bağlamda 2011 yılında yayımlanan Faizsiz Finansal Hizmetler Sunan Kuruluşların Düzenleme ve Denetimine İlişkin Çerçeve (Framework For The Regulation and Supervision of Institutions Offering Non-Interest Financial Services In Nigeria) kapsamında faizsiz bankacılık ve finansal hizmetlerin etkin düzenlenmesi ve denetlenmesi için fihhi konularda Nijerya Merkez Bankasına danışmanlık sağlamak üzere Nijerya Merkez Bankası Fıkıh Konseyi (Central Bank of Nigeria Shariah Council-CSC) oluşturulmuştur. 2015 yılında yayımlanan Faizsiz Finans Kuruluşları İçin Finansal Düzenleme Danışma Komitesine İlişkin Rehber (Guidelines on The Governance of Financial Regulation Advisory Council of Experts For Non-Interest (Islamic) Financial Institutions in Nigeria) ile birlikte Nijerya Merkez Bankası Fıkıh Konseyi’nin ismi Finansal Düzenleme Danışma Konseyi (Financial Regulation Advisory Council of Experts-FRACE) olarak değiştirilmiş ve söz konusu konsey ayrıntılı şekilde düzenlenmiştir.

Düzenlemeye göre, FRACE üyeleri iki yıllığına yarı zamanlı olarak atanmakta ve yeniden atama mümkün olmaktadır.

FRACE en az beş üyeden oluşmaktadır. Merkez Bankası Başkanının Faizsiz Bankacılık Özel Danışmanı FRACE’nin doğal üyesi iken, Finansal Politika ve Düzenleme Departmanının Yöneticisi FRACE sekreteri olarak görev yapmaktadır.

---

⁵⁹⁹ Dauda Momodu Esq., “Legal Framework for Islamic Banking and Finance in Nigeria”, **Electronic Journal of Islamic and Middle Eastern Law**, Vol. 1, 2013, pp. 160.

Üyeler, İslam hukuku ve özellikle İslam ticaret hukuku alanında bilgi, uzmanlık ve tecrübe sahibi olması ve yazılı ve sözlü İngilizce ve Arapça bilmesi gerekmektedir.⁶⁰⁰

Üyelerin görevi ancak sağlık sorunları, iflas, ödeme aciziyeti ve temerrüde düşme, sahtekarlık, görevi suiistimal, FRACE toplantılarının asgari %75'ine katılmama (geçerli mazeret olmaksızın), finansal kuruluşlarda suiistimal ve sahtekarlık nedeniyle işine son verilmiş olma ve bir yetkili otorite tarafından Nijerya içinde mesleğini icra etmekten men edilme durumlarında son ermektedir.⁶⁰¹

Düzenlemeye göre FRACE üyeleri, Nijerya Merkez Bankasının yetki alanına giren faizsiz finans kuruluşlarda ACE üyesi, yönetim kurulu üyesi ve üst yönetici veya çalışan olarak görev almamaktadır. Ayrıca görevden ayrıldıktan sonraki iki yılda ACE üyesi olamamaktadır.⁶⁰²

FRACE üyelerinin görev ve sorumlulukları aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:⁶⁰³

- Nijerya Merkez Bankası, Mevduat Sigorta Fonu, Sermaye Piyasası Otoritesi, Ulusal Emeklilik Komisyonu, Borç Yönetim Ofisi ve ilgili diğer otoritelerin başvurusu üzerine faizsiz bankacılık ve finans konularında görüş bildirme
- Faizsiz finans kuruluşlarının yeni ürün ve hizmetlerine ilişkin başvuru dokümanları ve reklam materyallerini İslami ticaret hukuku hükümlerine uyum açısından değerlendirme ve onaylama
- Nijerya Merkez Bankası tarafından geliştirilen ya da Merkez Bankası veya diğer düzenleyici kurumlar tarafından hakkında görüş almak üzere kendisine iletilen faizsiz finans ürün ve araçları hakkında İslam hukuku bağlamında yazılı görüş verme
- Farklı faizsiz finans kuruluşlarının ACE'leri ve bir faizsiz finans kuruluşunun ACE üyeleri arasında) arasında ortaya çıkan görüş farklılıklarını çözüme kavuşturma

---

⁶⁰⁰ Guidelines on the Governance of Financial Regulation Advisory Council of Experts for Non-Interest (Islamic) Financial Institutions in Nigeria, Article 4, pp.2.

⁶⁰¹ A.e.

⁶⁰² A.e., pp.3.

⁶⁰³ A.e., pp.3-4.

- Faizsiz finans kuruluşlarının yönetim kurulları ile ACE'leri arasındaki ihtilafları çözüme kavuşturma
- Ekonomi ve finans alanında İslami ticaret hukuku ilkelerine uygunluk konusunda nihai hukuki görüşü verme
- Verdiği bütün hukuki karar ve görüşlerden sorumlu olma
- Talep üzerine, faizsiz bankacılık ve finans konularında Merkez Bankasına ve diğer düzenleyici kurumlarla ilgili olan taraflara yardım etme veya tavsiyelerde bulunma
- Finansal ürünlerin, araçların ve kurumların İslam hukukuna uygunluğuyla ilgili ortaya çıkabilecek sorular hakkında Nijerya Merkez Bankasına destek sağlama
- İlgili kurumların ve finans sektörünün paydaşlarının karşılaştığı İslam hukukunu ilgilendiren problemleri inceleme ve bunlar hakkında uzman görüşü verme
- ACE üye adaylarını CBN tarafından atanmalarını onaylamak için değerlendirmeye tabi tutma
- Nijerya Merkez Bankasının üye olduğu çalışma komitelerinin ve gruplarının içinde bulunduğu çok taraflı kurumlarda Kendi uzmanlık alanıyla ilgili olarak Bankayı temsil etme
- Nijerya Merkez Bankası Yönetimi tarafından kendisine verilen diğer görevleri yerine getirme

FRACE, faizsiz finans kuruluşlarının ve diğer düzenleyici kurumların taleplerinin uygunluğuna bağlı olarak düzenli toplantılar yapmaktadır.

FRACE'nin görev ve sorumluluklarını etkin bir şekilde yerine getirmesi için Nijerya Merkez Bankasına düşen sorumluluklar ise şunlardır:⁶⁰⁴

- Faizsiz finans kuruluşları, ürünleri ve hizmetleri ile ilgili İslami ticaret hukuku konularında tavsiye için FRACE'ye başvurma

---

⁶⁰⁴ A.e., pp.4.

- Yeni faizsiz finans ürün ve hizmetlerin İslami ticaret hukukunun ilkelerine uygunluğu noktasında FRACE'nin değerlendirmesi doğrultusunda ön onay alma
- FRACE'ye, görevlerini etkin bir şekilde yerine getirmesi için sürekli mesleki gelişim konusunda yeterli desteği sağlama
- FRACE'nin görevlerini yerine getirmesi için ilgili tüm belgelere ve gerekli kaynaklara erişimini sağlama
- FRACE'nin üyelerine Kendilerinden beklenen görev ve sorumluluklarıyla orantılı olarak ücret ödeme

Düzenlemeye göre, FRACE'nin, Mali Politika ve Düzenleme Birimi tarafından yürütülecek FRACE Sekreteryası aracılığıyla Merkez Bankası Başkanına raporlama yapması gerekmektedir. Bu bağlamda FRACE'nin faaliyetlerine ilişkin yıllık rapor hazırlamak durumundadır.

Faizsiz finans kuruluşlarının ACE'leri ile FRACE arasında bir konu hakkındaki görüş ayrılığı halinde FRACE'in görüşü geçerli olmaktadır.

Düzenlemeye göre FRACE, görevlerini yerine getirirken, IFSB-10'da belirtilen bağımsızlık, yeterlilik, gizlilik ve tutarlılık ilkelerine riayet etmek durumundadır.⁶⁰⁵

Nijerya'da İslami finans kuruluşların fıkhi uygunluk yönetim sistemlerine ilişkin ilk düzenleme 2010 yılının sonunda yayımlanan Faizsiz Finansal Kuruluşlar İçin Fıkhi uygunluk yönetimine İlişkin Rehber'dir (Guidelines On Shariah Governance For Non-Interest Financial Institutions In Nigeria). Bu düzenlemenin yerini 2015 yılında yayımlanan Faizsiz Finans Kuruluşları İçin Danışma Komitesine İlişkin Rehber (Guidelines on the Governance of Advisory Committees of Experts (ACEs) for Non-Interest (Islamic) Financial Institutions in Nigeria) almıştır. ACE düzenlemesine göre;

---

⁶⁰⁵ A.e., pp.5.

Düzenlemeye göre, İslami bankalar ve faizsiz finans hizmeti sunan diğer kuruluşların üyeleri genel kurulun onayı ile yönetim kurulu tarafından atanan bir ACE oluşturması gerekmektedir.

Düzenlemede ACE üyelerinin sayısı, asgari yeterlilik kriterleri, yetkinlik kriterleri, atanma ve görevlerinin sona erme şartları ve görev kısıtlamaları, görev süresi, görev ve sorumlulukları, bağımsızlığı, faizsiz finans kuruluşlarının ACE'lere karşı görev ve sorumlulukları, ACE'nin raporlama, gizlilik ve tutarlılık ilkelerine ilişkin yükümlülükleri, fihhi uyum birimi gibi hususlar düzenlenmiştir.⁶⁰⁶

4.22. YEMEN

Yemen'de 1996 yılında çıkarılan İslami Bankalar Kanunu ile ülkedeki İslami bankalara en az 3 en fazla 7 üyeden oluşan bir fihhi danışma kurulu oluşturma ve bu kurulun kararlarına uyma zorunluluğu getirmiştir. Düzenlemeye göre fihhi danışma kurulları İslami bankanın fihhi ilke ve kurallara uyumu konusunda bir yıllık rapor hazırlamak durumundadır.⁶⁰⁷

4.23. LİBYA

Libya'da 2005 yılında çıkarılan Bankacılık Kanunu 2012 yılında değiştirilmiş ve Kanuna İslami bankalara ilişkin hükümler eklenmiştir.⁶⁰⁸ Kanuna göre, İslami bankacılık faaliyeti yürüten bütün bankalar İslam hukuku alanında uzman en az üç üyeden oluşan bir fihhi danışma kurulu oluşturmak zorundadır. Üyelerin atanması genel kurul onayına tabi olup 3 yıllık görev süresi biten üyelerin yeniden atanması mümkün kılınmıştır. Diğer taraftan, düzenleme ile Libya Merkez Bankası bünyesinde, kararları İslami bankalar için bağlayıcı nitelikte olan bir merkezi fihhi danışma kurulu oluşturulmuştur. Kurul, İslam hukuku ve İslami finans alanlarında uzman 5 üye ve

---

⁶⁰⁶ Guidelines on the Governance of Advisory Committees of Experts for Non-Interest (Islamic) Financial Institutions in Nigeria,

⁶⁰⁷ Law 21 of 1996 on Islamic Banks, Article 17, pp. 3.

⁶⁰⁸ Mohamed A. M. Abdelrahim El-Brassi, Nabil Bello And Syed Musa Alhabshi, "Libya's Transformation to an Islamic Financial System: Issues and Challenges", **International Review of Management and Business Research**, Vol. 6, Issue 3, September 2017, pp. 990.

bankacılık, iktisat veya hukuk alanlarında uzman 3 üye olmak üzere toplam 8 üyeden oluşmaktadır.⁶⁰⁹

4.24. FİLİSTİN

Filistin’de İslami bankalara ilişkin düzenleme 2002 yılında çıkarılan ve 2010 yılında değiştirilen Bankacılık Kanunu’dur. Kanun’da İslami bankaların fıkhi danışma kurullarına ilişkin hükümlere de yer verilmiştir. Buna göre, ülkedeki her bir İslami bankanın faaliyete başlamadan önce bir fıkhi danışma kurulu oluşturması zorunludur. Kararları İslami banka için bağlayıcı olan kurulun en az 3 üyeden oluşması ve üyelerin genel kurul tarafından atanması gerekmektedir. Üyelerin görevden alınması ise Filistin Finansal Otoritesi’nin (Palestine Monetary Authority-PMA) iznine tabidir. Düzenlemeye göre fıkhi danışma kurulu bankanın kurulmasından tasfiyesine kadar her aşamada faaliyet ve işlemlerinin fıkhi ilke ve kurallara uygun olmasını sağlamakla sorumludur.⁶¹⁰

4.25. FİLİPİNLER

Filipinler’de İslami bankaların fıkhi uygunluk yönetimine ilişkin hususlar 2016 yılında çıkarılan İslami Finans Kanunu⁶¹¹ ile düzenlenmiş durumdadır. Kanuna göre İslami bankalara fıkhi ilke ve kurallara uymak ve bu amaçla bir fıkhi danışma kurulu oluşturmak durumundadır. Kurulun işlevleri fıkhi ilke ve kurallara uyum konusunda görüş vermek ve bu ilke ve kuralların uygulanmasına yönelik inceleme yapmaktır.⁶¹²

4.26. TAYLAND

Tayland’da tek İslami banka devletin kanunla⁶¹³ kurduğu Tayland İslam Bankası’dır (The Islamic Bank of Thailand). Bunun yanında konvansiyonel ticari bankalara da İslami bankacılık hizmetleri sunma olanağı tanınmıştır.⁶¹⁴ Tayland İslam

---

⁶⁰⁹ Banking Law No. 46 (2012), Article 100/6-100/7.

⁶¹⁰ Banking Law No. (2) of 2002, Article 75.

⁶¹¹ An Act Amending Republic No.6848, Also Known As “Chapter of Al-Amanah Islamic Investment Bank Of The Philippines”, And Providing For The Regulation And Organization Of An Expanded Islamic Banking System In The Philippines.

⁶¹² A.e., Article 23, pp. 9.

⁶¹³ The Islamic Bank of Thailand Act 2545 BE (2002 CE).

⁶¹⁴ Bank of Thailand Notification No. 20/2551 BE (2008 CE) on the Permission for Commercial Banks to Undertake Shariah Banking Services Business.

Bankası bünyesinde fıkhi danışma kurulu (Shariah Advisory Council) yer almakta olup, kurul banka faaliyetlerinin fıkhi ilke ve kurallara uyumu noktasında danışmanlık sağlama, tavsiyelerde bulunma ve raporlama yapma gibi işlevlere sahiptir. İslami bankacılık hizmetleri sunacak konvansiyonel bankalar ise fıkhi danışmanlardan hizmet alabilmektedir.⁶¹⁵

4.27. ÜLKE DÜZENLEMELERİNİN MUKAYESESİ

Ülkelerin fıkhi uygunluk yönetim sistemine ilişkin düzenlemelerin kapsamı ve içeriğine ilişkin mukayese tablosu aşağıda yer almaktadır.

---

⁶¹⁵ Asma Sitthivanich and Dr Rusni Hassan, “An Analysis of the Islamic and Conventional Banking Regulatory Bodies and Legislation in Thailand”, **Journal of Islamic Banking and Finance**, Vol. 5(2), December 2017, pp. 66.

Tablo 2: Fıkhi Uygunluk Yönetim Sistemi Düzenlemelerinin Mukayesesi

Düzenleme Konusu / Ülkeler	Malezya	BAE	Kuveyt	Bahreyn	Katar	Türkiye	Endonezya	Bangladeş	Sudan	Pakistan	Ürdün	Irak	Brunei	Suriye	Umman	Fas ⁶¹⁶	Nijerya	Libya	Filipinler	Filistin	Yemen	Tayland	
Yönetim kurulunun sorumlulukları	√			√		√		√		√	√				√		√					√	
Üst yönetimin sorumlulukları	√		√	√						√	√				√		√						
Fıkhi Danışma Kurulu																							
<i>Oluşturma Zorunluluğu</i>	√	√	√	√	√	√	√			√	√	√		√	√		√	√	√	√	√	√	
<i>Tüzük</i>	√			√							√				√		√						
<i>Kompozisyon</i>	√	√		√		√				√	√	√		√	√		√	√					
<i>Üyelik Şartları</i>	√			√		√		√		√	√			√	√		√	√					
<i>Üye Sayısı</i>	√		√	√	√	√				√	√	√		√	√		√	√			√		
<i>Arama/Görevden Alma Mercii</i>	√	√	√	√	√	√	√			√	√	√		√	√		√	√			√		
<i>Görev Süresi</i>				√	√	√	√			√	√	√		√	√		√	√					
<i>Görevin Sona Erme Şartları</i>	√		√			√				√	√			√	√		√	√					
<i>Uzmanlık Desteği Alma</i>	√			√		√				√	√				√		√						
<i>Görev Alabilecek Kuruluş Sayısı</i>	√					√	√			√					√		√						
<i>Bağımsızlık</i>	√	√	√	√	√	√	√			√	√	√			√		√						
<i>Görev ve Sorumluluklar</i>	√			√	√	√	√			√	√				√		√		√	√	√	√	
<i>Toplanma Esasları ve Sıklığı</i>	√			√		√	√			√	√				√		√						
<i>Karar Alma Şekli</i>	√		√	√		√	√			√	√			√	√		√						
<i>Müzakerelerin Kayıt Altına Alınması</i>	√		√	√		√	√			√	√			√	√		√						
<i>Sekretarya</i>	√		√	√		√				√	√				√		√						
<i>Performans Değerlendirmesi</i>	√			√		√					√				√								
<i>Rapor</i>	√	√	√	√		√	√			√	√				√		√						
<i>Bilgi ve Belgelere Erişim Yetkisi</i>	√		√	√		√				√	√				√		√						
<i>Gizlilik Yükümlülüğü</i>	√			√		√				√					√		√						
<i>Kararların Açıklanması</i>	√		√	√						√	√				√		√						
Fıkhi Uyum Fonksiyonu	√			√		√	√			√	√				√	√	√						
Fıkhi İç Denetim Fonksiyonu	√	√		√		√	√			√	√	√			√								
Fıkhi Risk Yönetimi Fonksiyonu	√																						
Ürün Geliştirme Fonksiyonu										√													
Fıkhi dış denetim	√		√	√						√					√		√						
Merkezi Fıkhi Danışma Kurulu	√	√	√	√		√	√	√	√	√	√		√		√	√	√	√					√

İslami finans kuruluşlarının fıkhi uygunluk yönetim sistemlerine ilişkin en ayrıntılı düzenlemelerin Malezya, Türkiye, Bahreyn, Pakistan, Ürdün, Umman ve Nijerya tarafından yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda söz konusu ülkelerin uluslararası standartlara uyum sağlamak suretiyle en iyi uygulamaları temsil ettikleri söylenebilir. Buna karşılık, İran, Suudi Arabistan'da hiçbir düzenleme yapılmazken, Fas'ta çok sınırlı düzenleme yapılmıştır. Sudan ve Brunei'de ise yalnızca merkezi fıkhi danışma kurulu oluşturulmuş ve düzenlenmiştir. Katar'ın da ilerleyen dönemde merkezi fıkhi danışma kurulu yapısını oluşturmayı planladığı göz önünde

⁶¹⁶ Fas'taki düzenleme taslak aşamasındadır.

bulundurulduğunda, İran ve Suudi Arabistan bu konuda istisna iki ülke olarak ortaya çıkmaktadır.

Seçilen ülkelerin düzenlemeleri mukayese edildiğinde, benzer özellikler ve hükümler dışında öne çıkan ve/veya diğer ülkelere göre farklılık arz eden hususları aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür.

4.18.1. Genel Olarak

- İslami finans sektörleri köklü önemli geçmişe sahip olan İran, Suudi Arabistan ve Mısır'da İslami bankacılık veya finansa ilişkin hiçbir düzenleme bulunmamaktadır. Bununla birlikte Suudi Arabistan ve Mısır'da İslami finans kuruluşları kendi inisiyatifleriyle fihhi uygunluk yönetim sistemlerini kurmaktadır.
- Körfez bölgesinde İslami bankacılık faaliyetlerine ilişkin ilk kanun BAE'de çıkarılmıştır.
- Fas'taki düzenleme taslak aşamasındadır.
- İslam hukukuna uyum kültürünün düzenlemeye konu eden tek ülke Malezya'dır.
- Fihhi uyumsuzlukların giderilmemesi ve ilgili düzenleme ve standartlara uyulmaması durumunda para cezasının yanı sıra hapis cezasının öngörülmesi Malezya'ya özgü bir durumdur.
- İslami finans kuruluşlarına fihhi danışma kuruluna ilişkin düzenleme yapan ülkelerin genelinde söz konusu kurulun oluşturulması zorunlu iken Bangladeş'te ilgili kuruluşlara fihhi danışma kurulu oluşturma serbestiyeti tanınmış fakat bu konuda zorunluluk getirilmemiştir.
- Bangladeş, İslami finans kuruluşlarının fihhi ilke ve kurallara uyumu noktasında yönetim kuruluna diğer ülkelere göre daha fazla sorumluluk yüklemiştir.

4.18.2. Fihhi Danışma Kurulları Açısından

- Bangladeş, fihhi danışma kurulu oluşturma üyelerinin yeterlilik kriterleri konusunda oldukça detaylı ve sıkı kurallar belirlemiştir.

- Pakistan, fıkhi danışma kurulunun başkan dışındaki üyelerinden birinin kurul kararlarının uygulanması noktasında rehberlik yapması için atanması şartını getirmiştir.
- Türkiye ve Ürdün’de danışma kurulu üyelerinin yarıdan fazlasının yurt içi yerleşik olması gerekirken diğer ülkelerde böyle bir şart getirilmemiştir.
- Fıkhi danışma kurulu üye sayısı bu konuda düzenleme yapan bütün ülkelerde asgari üç iken, Malezya’da bu sayı beş⁶¹⁷ olarak belirlenmiştir.
- Fıkhi danışma kurulu üyelerinin sadece bir kısmı için (2/3’ü) uygunluk kriteri belirlerken kalanı için hiçbir kriter belirlemeyen tek ülke Türkiye’dir.

Görev Alınabilecek Kuruluş Sayısı

- Bir kişinin görev alabileceği fıkhi danışma kurulu sayısı için sınırlama getiren ülkeler; Türkiye, Malezya, Pakistan, Umman ve Nijerya’dır.

Görev, Yetki ve Sorumluluklar

- Bahreyn, İslami bankaların yıl sonu mali sonuçlarının görüşülmesi sırasında banka ortaklarının sorularını yanıtlanması için genel kurul toplantısında fıkhi danışma kurulunun en az bir üyesinin bulunması şartını getiren tek ülkedir.

Çalışma Usul ve Esasları

- Fıkhi uygunluk yönetim sistemi konusunda oldukça ayrıntılı düzenleme yapan Nijerya, ilgili düzenlemesinde fıkhi danışma kurulunun çalışma usul ve esaslarına fazla değinmemiştir.

Sekretarya

- Fıkhi danışma kurulunun sekretaryasının, Ürdün’de fıkhi iç denetim birimi, Bahreyn’de ise fıkhi uyum veya fıkhi iç denetim birimi tarafından yerine getirilmesi gerekmektedir.

---

⁶¹⁷ Buna ilişkin düzenleme hükmü Malezya’da Ocak 2021’den sonra yürürlüğe girecektir.

Açıklama ve Şeffaflık

- Bahreyn, banka yıllık raporlarında fıkhi danışma kurulu üyelerine yıl boyunca ödenen toplam ücreti açıklama zorunluluğu getirmiştir.

4.18.3. Fıkhi Uyum, Denetim ve Diğer Açılardan

Uyum Fonksiyonu

- Bahreyn. fıkhi uygunluk yönetim sisteminin unsurları içinde fıkhi uyum fonksiyonunu fıkhi koordinasyon ve uygulama fonksiyonu isimlendirmiştir.
- Endonezya düzenlemesi mevcut uyum biriminin fıkhi uyum fonksiyonunu yerine getirmesini öngörmektedir.
- Fas'ta İslami bankaların kendi fıkhi danışma kurullarını oluşturmalarına izin verilmemekte, fakat merkezi fıkhi danışma kurulunun kararlarına uyum sağlama noktasında İslami bankaların kendi bünyelerinde uyum fonksiyonlarını oluşturması gerekmektedir.

İç Denetim Fonksiyonu

- Türkiye ve Endonezya'da fıkhi iç denetim fonksiyonunun bankaların mevcut iç denetim fonksiyonları tarafından yerine getirilmesi öngörülmektedir.

Risk Yönetimi Fonksiyonu

- Fıkhi uygunluk yönetim sistemine ilişkin düzenlemelerde fıkhi risk yönetimi fonksiyonuna yer veren tek ülke Malezya'dır.

Ürün Geliştirme Fonksiyonu

- Pakistan, İslami banka bünyesinde bir ürün geliştirme biriminin kurulmasını zorunlu kılan tek ülkedir.

Fıkhi Dış Denetim

- Fıkhi dış denetimi zorunlu hale getiren ülkeler Kuveyt, Bahreyn, Pakistan ve Umman iken, Malezya düzenlemesinde fıkhi dış denetime yer vermiş fakat bunu zorunlu kılmamıştır.

Merkezi Fikhi Danışma Kurulu

- Sudan, dünyada merkez bankası bünyesinde bir fikhi danışma kurulu oluşturan ilk ülkedir.
- Malezya'da SAC, merkezi fikhi danışma kurulu olmasının yanı sıra İslami finasta fikhi konulara ilişkin uyuşmazlıklarda temyiz makamıdır. Sudan'da da HSCC benzer konumdadır.
- Brunei'de merkezi fikhi danışma kurulunun başkanı Maliye Bakanlığı Daimi Sekreteri olup Brunei Müftüsü kurulun doğal üyesidir.

SONUÇ

Tarihte kuruluşların varlığı ile birlikte çeşitli şekillerde uygulanmaya başlayan ve finans, yönetim ve denetim ilişkilerini içinde barındıran kurumsal yönetim, ancak 20. yüzyılın sonlarında kavramsallaşmış ve önem kazanmıştır. Kurumsal yönetim kavramının doğmasına neden olan temel sorunun çıkar çatışması olduğunu söylemek mümkündür. Dar kapsamda, kuruluşun yöneticileri ile sahipleri arasındaki, geniş kapsamda ise kuruluşun yöneticileri, sahipleri, müşterileri başta olmak üzere bütün paydaşları arasındaki potansiyel çıkar çatışmalarını önlemek üzere kurumsal yönetimin tesis edilmesi gerekmektedir.

Özellikle finansal kuruluşlarda yönetim zafiyeti, yatırımcılar başta olmak üzere kuruluşun bütün paydaşlarının menfaatlerinin zedelenmesine ve güveninin sarsılmasına, finansal sistemin istikrarının sağlanamamasına ve neticede bireyleri ve toplumu etkileyen ciddi iktisadi sorunlara neden olabilmektedir. Dolayısıyla güven olgusu diğer kuruluşlara kıyasla finansal kuruluşlar için daha önemlidir. Zira büyüklükleri ve karmaşık faaliyet yapılarının yanında görece fazla paydaşa sahip olmaları, paydaşların güvenini kazanmayı finansal kuruluşlar için hayati bir konuma getirmektedir. Bu güveni kazanmanın yolu ise kurumsal yönetim yapısına sahip olmaktan geçmektedir.

Konvansiyonel açıdan kurumsal yönetime iki farklı yaklaşım mevcuttur. Bu çerçevede, dünya genelinde sırasıyla hissedar ve paydaş yaklaşımlarına odaklanan Anglo-Sakson ve Avrupa kurumsal yönetim modelleri mevcuttur. Hissedar yaklaşımı, bir şirketin sermaye sahiplerinin menfaatleri doğrultusunda yönetilmesini esas almaktadır. Paydaş yaklaşımına göre, şirketler, çeşitli tarafların meşru menfaatlerinin olduğu işletmelerdir. Ayrıca, kurumsal yönetim alanında bütün dünyada kabul gören tek bir model veya yaklaşım olmasa da bu alanda genel kabul gören ilkeler adalet, şeffaflık, hesap verebilirlik ve sorumluluktur.

Konvansiyonel paydaş yaklaşımı, bütün paydaşların hak ve menfaatlerini gözetme açısından İslami yaklaşıma benzemekle birlikte, her şeyden önce İslami kurumsal yönetim amaç olarak dinin gayelerini, nihai amaç olarak da ahirette felahı

ortaya koymaktadır ve birçok bakımdan konvansiyonel paydaş yaklaşımından farklılık arz etmektedir.

Kurumsal yönetim, konvansiyonel yaklaşımda, ortaya çıkan sorunları çözmek için sonradan geliştirilen ve sürekli gelişmek durumunda kalan ilkeler bütünü iken, İslam'da, dünya görüşü ve dinin gerekleri nedeniyle kendiliğinden ortaya çıkan bir sonuçtur. Bu bağlamda İslam'ın kurumsal yönetime sistematik bir yaklaşımla doğrudan ilkeler belirlediğini söylemek mümkün olmamakla birlikte evrensel kurumsal yönetim ilkelerini İslami dünya görüşünün tevhid, hilafet ve adalet ilkelerinden çıkarılabilir. Tevhid ilkesi, insanın yaşamını tek kaynaktan yani Allah'tan gelen ilkelere göre düzenlemesini ve sürdürmesini gerektirmektedir. Hilafet ilkesine göre insan Allah'ın yani yeryüzündeki vekilidir ve kendisine emanet edilen kaynakları sorumluluk ve hesap verme bilinciyle kullanmalıdır. Adalet ilkesi ise kararların ve uygulamalarının bütün paydaşların haklarını gözetmek suretiyle hakkaniyete uygun olmasını zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla evrensel kurumsal yönetim ilkelerinden hesap verebilirlik ve sorumluluğun tevhid ve hilafet ilkelerinden neşet ettiğini, şeffaflığın hesap verebilirliğin doğal sonucu olduğunu söylemek mümkündür. Adalet ise ortak ilke durumundadır.

İslami kurumsal yönetimde, kurumsal yönetimin uygulayıcısı olan insanlar halifelik sorumluluğunun bilinci ile; ahirette hesap verebilme ve felaha ulaşma nihai amacı doğrultusunda, dinin gayelerine ulaşmak üzere maslahat dairesinde bütün paydaşların haklarını korumak için şûra ile dinin kurallarına uygun adil kararlar almak ve bu kararları ve sonuçlarını şeffaflık çerçevesinde gerektiği ölçüde açıklamak, kararlara uyumu sağlamak ve denetlemek durumundadır.

İslami finans kuruluşları açısından kurumsal yönetim, şûra mekanizması işletilmek suretiyle, fıkhi konulara ilişkin kararları uzman bir heyetin aldığı, ayrıca diğer konulara ilişkin kararların bütün paydaşların katılımıyla alındığı, önemli bir paydaş grubu olan hissedarların kararlarını maksimize etmekten ziyade bütün paydaşların çıkarlarını göz önünde bulundurduğu, diğer paydaşların ortak çıkarları korumak ve sosyal refaha katkı sağlamak için işbirliği yaptığı bir sistemdir. Hakları

sağlam kurumsal düzenlemelerle korunduğu sürece, her paydaşın karar alma sürecinde yer almasının gerekli olmadığını söylemek mümkündür.

Bir İslami finans kuruluşunun varlığını sürdürmesi ve büyümesi için bütün paydaşların kuruluşa güvenini artırmaya yönelik bir kurumsal yönetim anlayışı benimsemesi elzemdir. Söz konusu güvenin tesis edilmesi ve artırılması için; bütün faaliyetlerde fıkhi ilke ve kurallara uyumun sağlanması, yöneticilerin kuruluşun bütün paydaşlarının çıkarlarını dikkate alması ve sosyal sorumluluk bilinci ile toplumun çıkarlarının hassasiyetle gözetmesi ve fıkhi ilkelere dayanan bir iş ahlakının kuruluş içinde yerleştirmesi gerekmektedir. Etkin bir kurumsal yönetim, İslami finans kuruluşunun bir taraftan fıkhi ilke ve kurallara uyumsuzluktan kaynaklanan ve itibar riskine dönüşme potansiyeli taşıyan riskleri yönetmesi diğer taraftan sağlıklı şekilde büyümesi ve bütün paydaşların çıkarlarını gereğince gözetmesi için gereklidir. Bu bağlamda İslami finans kuruluşlarında kurumsal yönetimin önemli bir parçası, faaliyetlerin fıkhi ilke ve kurallara uyumunu sağlamak için etkin bir fıkhi uygunluk yönetim sistemidir. Bu sistemin temel yapıları olarak kurumsal yönetime İslami yaklaşım doğrultusunda; gerekli kararları alma, kararlara uyumu sağlama ve denetleme mekanizmaları geliştirilmelidir. Dolayısıyla İslami finans kuruluşlarında fıkhi uygunluk yönetim sistemini oluşturan temel yapılar fıkhi danışma kurulu, fıkhi uyum fonksiyonu ve fıkhi iç denetim fonksiyonudur. Fıkhi uygunluk yönetim sistemine geniş açıdan bakıldığında, merkezi danışma kurulu ve fıkhi dış denetim yapılarını da kapsamaktadır.

Modern manada İslami finans uygulamalarının gelişmeye başlamasıyla beraber İslami finans kuruluşları fıkhi danışmanlardan ve heyetlerden görüş almış ve bu görüşler çerçevesinde hareket etmişlerdir. İslami finans kuruluşlarının sayılarının artması ve ölçek olarak da büyümeleriyle birlikte kurumsallaşma düzeyi de artmış ve zamanla bu kuruluşlar kurumsal yönetim sistemleri çerçevesinde fıkhi uygunluk yönetim sistemlerini oluşturmak durumunda kalmışlardır. Gün geçtikçe finansal sistemin ve araçların karmaşıklaşması sonucunda fıkhi uygunluk yönetim sisteminin öneminin artması ve ülkelerin ve kuruluşların yaklaşım ve uygulama farklılıkları İslami finans alanında standart belirleyici organizasyonların İslami finans

kuruluşlarında kurumsal yönetim ve fıkhi uygunluk yönetim sistemine ilişkin standartlar oluşturmasını zorunlu bir ihtiyaç hale getirmiştir. Bu ihtiyacın giderilmesi adına AAOIFI, 1997 yılından itibaren İslami finans kuruluşlarında yönetim standartları yayımlamaya başlamış, IFSB ise İslami finans kuruluşlarının kurumsal yönetimine ilişkin rehber ilkeleri 2006 yılında, fıkhi uygunluk yönetim sistemine ilişkin rehber ilkeleri ise 2009 yılında yayımlamıştır.

İslami finans kuruluşlarında fıkhi uygunluk yönetim sistemine ilişkin uluslararası standartlar incelendiğinde, söz konusu sisteme AAOIFI'nın genel olarak yapılar, IFSB'nin ise ilkeler açısından yaklaştığı görülmektedir. AAOIFI fıkhi danışma kurulunun bağımsızlığı, sekretaryası, denetim görevi ve raporlamasının yanı sıra üyelerinin yeterlilik şartları ve atanmaları hususlarında standart getirmiştir. IFSB ise fıkhi danışma kuruluna ilişkin konularda daha fazla detaya inerek üyelerin yetkinlik şartları, görev ve yetkileri, çalışma usul ve esasları, meslek ilkeleri gibi konularda da ayrıntılı rehber ilkeler belirlemiştir. Diğer taraftan AAOIFI fıkhi uyum, fıkhi iç denetim, merkezi fıkhi danışma kurulu ve fıkhi dış denetim için ayrıntılı standartlar belirlerken IFSB bu konulara son derece yüzeysel olarak değinmiştir. Dolayısıyla fıkhi uygunluk yönetim sistemi konusunda uluslararası organizasyonların farklı hususlara yoğunlaştığı ve birbirini tamamlayıcı mahiyette standartlar belirlediği sonucu ortaya çıkmaktadır. Gerek IFSB gerekse AAOIFI'nın İslami finans dünyasındaki muteberliği de dikkate alındığında, İslami finans kuruluşlarında fıkhi uygunluk yönetim sistemine ilişkin ortak standart geliştirmelerinin son derece faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

Ülkelerin fıkhi uygunluk yönetim sistemine ilişkin düzenlemelerine bakıldığında ise Malezya, Türkiye, Bahreyn, Pakistan, Ürdün, Umman ve Nijerya'nın uluslararası standartlara en fazla uyum sağlayan ülkeler olduğu görülmektedir. Küresel İslami finans sektöründe en yüksek payı alan iki ülke olan İran ve Suudi Arabistan fıkhi uygunluk yönetimi konusunda hiçbir düzenleme yapmamış durumdadır. İran'ın bankacılık ve finansa ilişkin kanun düzenlemelerinin fıkhi ilke kuralları yansıttığı kabulüyle fıkhi uygunluk yönetimine ilişkin düzenleme yapma gereği duymadığı değerlendirilmektedir. Fakat Suudi Arabistan'da böyle bir kabulden söz

edilemeyeceğinden ülkenin İslami finans kuruluşlarında fıkhi uygunluk yönetimine ilişkin düzenleme yapmamasının büyük bir eksiklik olduğu düşünülmektedir.

Türkiye’de İslami finans kuruluşlarının fıkhi uygunluk yönetim sistemlerine ilişkin olarak uzun bir süre hiçbir düzenleme yapılmamış fakat 2017 yılından itibaren bu alanda önemli gelişmeler yaşanmıştır. 2019 yılında faizsiz bankacılık faaliyetleri yürüten bankalara yönelik olarak çıkarılan “Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartlarına Uyuma İlişkin Tebliğ” uluslararası standartlara genel olarak uyumludur. Bununla beraber Tebliğ’de danışma komitesi üyelerinin tümü için aynı kriterlerin aranması hususunun net şekilde düzenlenmemesi ve İlahiyat alanında lisans eğitimi almayan ve İslam hukuku ve/veya İslam ticaret hukuku konusunda uzman olmayan kişilerin danışma komitesinde oy hakkına sahip üye olarak görev almasına imkan tanınması uluslararası standartlar ve iyi uygulamalarla uyumlu bir yaklaşım değildir.

KAYNAKÇA

- AAOIFI: "Governance Standard No. 8: Central Shariah Board".
- AAOIFI: "Governance Standard No. 9: Shariah Compliance Function".
- AAOIFI: "Auditing Standard for Islamic Financial Institutions No. 6 - External Shari'ah Audit (Independent Assurance Engagement on an Islamic Financial Institution's Compliance with Shari'ah Principles and Rules)"
- AAOIFI: **Accounting Auditing and Governance Standards**, Manama, Dar AlMaiman, 2015.
- AAOIFI: "Exposure Draft No. G1/2018 of the Governance Standard for Islamic Financial Institutions - Internal Shari'ah Audit".
- Abdallah, Ahmed Ali: "The Role of Shari'ah Supervisory Boards in Setting Accounting Policies in Islamic Banks", **Development of an Accounting System for Islamic Banking**, Institute of Islamic Banking and Insurance, London, 1994, pp. 129-142.
- Abdel Mohsin, Magda Ismail: "The Practice of Islamic Banking System in Sudan", **Journal of Economic Cooperation**, Vol. 26, Issue 4, 2005, pp.27-50.
- Abdul Majid, Muhamed Zulkhibri and Ghazal, Reza: "Comparative Analysis of Islamic Banking Supervision and Regulation Development", **Money and Economy**, Vol 6, No. 3, Spring 2012, pp. 113-62.
- Abdul Rahman, Abdul Rahim: "Issues in Corporate Accountability and Governance: An Islamic Perspective", **American Journal of Islamic Social Sciences**, Volume 15, No.1, pp.55-69.
- Abdul Rahman, Abdul Rahim: Shari'ah Audit for Islamic Financial Services: The Needs and Challenges. ISRA Islamic Finance Seminar (IIFS), November 11, 2008, (Çevrimiçi) https://www.researchgate.net/publication/242589955_ISRA_ISLAMIC_FINANCE_SEMINAR_SHARI'AH_AUDIT_FOR_ISLAMIC_FINANCIAL_SERVICES_THE_NEEDS_AND_CHALLENGES_1, 18 Eylül 2018.

- Abdul Rahman, Azhar, Bukair and Abdullah Awadh: "The Influence of the Shariah Supervision Board on Corporate Social Responsibility Disclosure by Islamic Banks of Gulf Co-Operation Council Countries", **Asian Journal of Business and Accounting**, 6(2), 2013, pp. 65-104.
- Abdullah, Atikullah: "A Comparison Between Malaysia and Inonesia in Islamic Banking Industry", **Research Journal of Business and Management**, Volume 4, Issue 3, 2017, pp. 276-286.
- Abdullah, Md. Faruk and Rahman, Asmak Ab. : "Shari'ah Governance of Islamic Banks in Bangladesh: Issues and Challenges", pp. 89, (Çevrimiçi) <https://www.researchgate.net/publication/321677777>, 15 Mart 2019.
- Abdullah, Muhammad and Nadvi, Muhammad Junaid: "Understanding the Principles of Islamic World-View", **The Dialogue**, Volume 6, Number 3, pp. 268-289.
- Abdul-Rahman, Yahia: **İslam'da Bankacılık ve Finansman**, Çev. Salih Tuğ - M. Abdullah Tuğ, İstanbul, İstanbul Sebahattin Zaim Üniversitesi Yayınları, 2015.
- Abu-Tapanjeh, Abdussalam Mahmoud: "Corporate Governance From the Islamic Perspective: A comparative analysis with OECD principles", **Critical Perspectives on Accounting**, Volume 20, Issue 5, 2009, pp. 556-567.
- African Development Bank: "An Analysis of the Islamic and Conventional Banking Regulatory Bodies and Legislation in Thailand", *Journal of Islamic Banking and Finance*, Vol. 5(2), December 2017, pp. 61-68.
- Aghabaki, Mehdi: Kurumsal Yönetim İlkeleri İle Firma Değeri Ve Hisse Getiri Oranı Arasındaki İlişkisi: İMKB'de Bir Uygulama, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2014.
- Alam, Md. Kausar, et. al.: "Shariah Governance Framework of Islamic Banks in Bangladesh: Practices, Problems and Recommendations", **Asian Economic and Financial Review**, Vol.9, No.1, 2019, pp.118-132.

- Alsanosi, Mohammed: "The Concept of Corporate Governance in Shari'a", **European Business Law Review**, 2009, Volume 20, Issue 2, pp.343-368.
- Alsayyed, Nidal: "Shari'ah Board, the Task of Fatwa, and Ijtihad in Islamic Economics, and Finance, MPRA Paper No. 20204, June 5, 2009, (Çevrimiçi) <https://mpr.aub.uni-muenchen.de/20204/>, 13 Şubat 2018.
- Arman, Saleh Md. : "Shariah Compliance Features of Islamic Financial Institutions and Its Challenges", **Arabian Journal of Business and Management Review**, Vol 3, No. 4, November 2013, pp. 91-98.
- Atamer, Melis: "Halka Açık Anonim Şirketlerde Kurumsal Yönetim ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar Açısından Değerlendirilmesi", Hazine Müsteşarlığı Uzmanlık Tezi, Ankara, 2006.
- Azam Abdelhakem Khalid, Nsnah Haron, Adel M. Sarea and Tajul Ariffin Masron: "The Role of Shariah Supervisory Board on Internal Shariah Audit Effectiveness: Evidence From Bahrain", **Academy of Accounting and Financial Studies Journal**, Volume 22, Issue 3, 2018, pp. 1-15.
- Baker, H. Kent and Anderson, Ronald: "An Overview of Corporate Governance", **Corporate Governance – A Synthesis of Theory, Research and Practice**, Editors: H. Kent Baker and Ronald Anderson, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey, 2010, pp. 3-17.
- BDDK: Katılım Bankacılığı ve Faizsiz Finans Çalıştayı Raporu, Ankara, 2014.
- Bello, Shafi'i Abdul Azeed and Zubaedy, Abdul Ganiyi Abdur Raheem: "Shariah Governance Framework Model for Malaysian Islamic Banking and Finance: A Critical Analysis", **IOSR Journal of Business and Management (IOSR-JBM)**, Volume 17, Issue 10, Ver. I, October 2015, pp. 9-19.
- Beycan, Mehmet: Kurumsal Yönetim ve Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Etkileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı İşletme Programı Doktora Tezi, İzmir, 2013.
- Bosi, Mathew Kevin and Joy, Melissa Della: "Issues and Challenges of Auditing in Islamic Financial Institutions", **International Journal of Humanities and**

Social Science Invention, Volume 6, Issue 2, February 2017, pp. 15-20.

Cadbury, Adriran: Report of the Committee on the Financial Aspects of Corporate Governance, Gee and Co. Ltd., London, 1992.

Casper, Matthias: “Sharia Boards and Sharia Compliance in the context of European Corporate Governance”, November 2, 2012 (Çevrimiçi) <https://ssrn.com/abstract=2179412>, 13 Şubat 2018.

Chapra, Muhammad Umar abd Ahmed, Habib: “Corporate Governance in Islamic Financial Institutions”, Islamic Development Bank Occasional Paper No.6, 2002.

Chapra, Muhammad Umar: “Objective Of The Islamic Economic Order”, **An Introduction To Islamic Economics & Finance**, (Ed. by Sheikh Ghzali Sheikh Abod vd., Syed Omar Syed Agil, Aidit hj. Ghazali), CERT Publications, Malaysia, pp. 3-30.

Chapra, Muhammad Umar: **Islam and the Economic Challenge**, International Islamic Publishing House, Riyadh, 1992.

Chapra, Muhammad Umar: **Towards a Just Monetary System**, Islamic Foundation, Leicester, UK, 1985.

Cherkaoui, Adil and Soudi, Lina: “Morocco Experience in Islamic Finance between the Failure of the Past and the Promising Future”, **International Journal of Finance and Accounting**, 2015, 4(3), pp.153-162.

Choudhury, Masudul Alam and Hoque, Mohammad Ziaul: "Corporate Governance in Islamic Perspective", **Corporate Governance**, Vol. 6, No. 2, pp. 116-128.

Choudhury, Masudul Alam and Hoque, Mohammad Ziaul: **An Advanced Exposition of Islamic Economics and Finance**, Edward Mellen Press, New York, 2004.

Choudhury, Masudul Alam: **Islamic Economic Co-operation**, Palgrave Macmillan, London, 1989.

Çalışkan, Esra Nemli ve İçke, Başak Turan: “Kurumsal Yönetim Uygulamalarının Türk Bankacılık Sektöründeki Durumu”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt 59, Sayı 2, 2010, s. 121-154.

- Dinç, Yusuf: “Katılım Bankalarının Danışma Kurullarının Kurumsal Yönetim Unsuru Olarak Değerlendirmesi”, **İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi**, 2016/2, s. 83-103.
- Dusuki, Asyraf Wajdi: **Corporate Governance and Stakeholder Management: An Islamic Perspective**, ISRA, Kuala Lumpur, Malaysia, 2006.
- Dusuki, Asyraf Wajdi: **Islamic Financial System Principles & Operations**, ISRA, Kuala Lumpur, 2011.
- Elasrag, Hussein: "Corporate Governance in Islamic Finance: Basic Concepts and Issues", June 26, 2014, (Çevrimiçi) <http://ssrn.com/abstract=2442014>, 13 Şubat 2018.
- El-Brassi, Mohamed A. M. Abdelrahim, Bello, Nabil and Alhabshi, Syed Musa: “Libya’s Transformation to an Islamic Financial System: Issues and Challenges”, **International Review of Management and Business Research**, Vol. 6, Issue 3, September 2017, pp. 976-994.
- Elgadi, Entissar Mohamed: Assessing the Financial Performance of Islamic Banking: The case of Sudanese banks, A thesis submitted in partial fulfilment of the Requirements of the University of East London for the degree of Doctor of Philosophy, **School of Business and Law**, University of East London, April 2016.
- Erkan, Hüsnü: **Ekonomi Sosyolojisi**, 4. Baskı, İzmir: Fakülteler Kitabevi, 2000.
- Ersin, İrfan: **Finansal İktisat**, Editörler: Hasan Dinçer ve Serhat Yüksel, Orion Kitabevi, Ankara, 2018.
- Es-Sadr, Muhammed Bakır: **İslam Ekonomi Doktrini**, Çev: Mehmet Keskin ve Saadettin Ergün, 2. Baskı, Hicret Yayınları, İstanbul, 1979.
- Farinha, Jorge: "Corporate Governance: a Review of the Literature", 2003, (Çevrimiçi) <https://www.researchgate.net/publication/24111451>, 22.03.2019.
- Gönençer, Elif: Development of Corporate Governance in the European Union and in Turkey as a Candidate Country – An Assessment of Theoretical, Legal and Practical Aspects, Master (M.A.) in Advanced European and International

- Studies, Centre International De Formation Europeenne, 2008.
- Grais, Wafik and Pellegrini, Matteo: "Corporate Governance and Shariah Compliance in Institutions Offering Islamic Financial Services", World Bank Policy Resecarh Working Paper 4054, November 2006.
- Grais, Wafik and Pellegrini, Matteo: "Corporate Governance in Institutions Offering Islamic Financial Services – Issues and Options", World Bank Policy Research Paper 4052, November 2006.
- Grassa, Rihab: "Shariah Supervisory Systems in Islamic Finance Institutions across the OIC Member Countries", **Journal of Financial Regulation and Compliance**, Vol. 23 No. 2, 2015, pp.135-160.
- Gurria, Angel: "Note by the OECD Secretary-General", G20/OECD Principles of Corporate Governance, September 2015, pp. 3-4
- Güney, Necmeddin: "İslami Finansta Şer'i Yönetim Uygulamaları Ve Konuyla İlgili Tartışmalara Genel Bir Bakış", **Türkiye İslam İktisadı Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, Ağustos 2015, pp.45-69.
- Hafeez, Malik Muhammad: "An Analysis of Governance in Islamic and Western Perspectives", **International Journal of Business, Economics and Law**, Vol. 2, Issue 3, 2013, pp. 98-103.
- Hamza, Hichem: "Sharia Governance in Islamic banks: Effectiveness and Supervision Model", **International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management**, Vol. 6, No. 3, 2013, pp.226-237.
- Hanefah, Mustafa Mohd, et. al.: **Governance and Shariah Audit in Islamic Financial Institutions**, USIM Publisher, Negeri Sembilan, Malaysia, 2012.
- Haniffa, Roszaini: "Auditing Islamic Financial Institutions", QFinance Newsletter.

- Hasan, Zulkifli: "Corporate Governance: Western and Islamic Perspectives", **International Review of Business Research Papers**, Vol. 5 No. 1, 2009, pp. 277-293.
- Hasan, Zulkifli: "Shariah Governance in Islamic Financial Institutions in Malaysia", GCC Countries and the UK, Durham Theses, Durham University, 2011, (Çevrimiçi) <http://etheses.dur.ac.uk/810/>, 24 Temmuz 2019.
- Htay, Sheila Nu Nu: "Towards Islamic Worldview Based Corporate Governance Framework", International Conference on Islamic Banking & Finance, International Islamic University Malaysia, 2010.
- Huse, Morten: "Corporate Governance: Understanding Important Contingencies", **Corporate Ownership & Control**, Volume 2, Issue 4, 2005, pp. 41-50.
- IFSB, IDB and IRTI: Islamic Finance and Global Financial Stability, April 2010.
- IFSB: Guiding Principles on Corporate Governance for Institutions Offering only Islamic Financial Services (Excluding Islamic Insurance (Takaful) Institutions and Islamic Mutual Funds), December 2006.
- IFSB: Guiding Principles on Shariah Governance Systems for Institutions Offering Islamic Financial Services, December 2009.
- IFSB: Islamic Financial Services Industry Stability Report, 2018.
- Iqbal, Zamir and Mirakhor, Abbas: **"An Introduction to Islamic Finance: Theory and Practice"**, Second Edition, Singapore, John Wiley & Sons (Asia) Pte. Ltd., 2011.
- Iqbal, Zamir and Mirakhor, Abbas: "Stakeholders Model of Governance in Islamic Economic System", **Islamic Economic Studies**, Volume 11, Issue 2, 2004, pp. 43-63.
- Ira M. Millstein, et. al. : "Improving Competitiveness and Access to Capital in Global Markets" (A Report to the OECD by the Business Sector Advisory Group on Corporate Governance), OECD, April 1998.

- IRTI, CIBAFI: Sudan Islamic Finance 2016 – Next Phase of Development.
- Iskander, Magdi R. and Chamlou, Nadereh: "Corporate Governance: A Framework for Implementation – Overview", World Bank Group Report (Foreword by Sir Adrian Cadbury), World Bank, Washington, D.C., 2000.
- Islamic Finance News (IFN): The implementation process of Islamic finance in Morocco: Comprehensive but slow, 16 December 2016, (Çevrimiçi) <https://www.islamicfinancenews.com/the-implementation-process-of-islamic-finance-in-morocco-comprehensive-but-slow.html?shared=email&msg=fail>.
- ISRA: **Islamic Financial System: Principles and Operations**, Kuala Lumpur, 2011.
- İlhan, Cengiz: **Günümüz Türkçe’siyle Mecelle**, Yetkin Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2014.
- Jensen, Michael C. and Meckling, William H. : "Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs and Ownership Structure", **Journal of Financial Economics**, October, 1976, Vol. 3, No. 4, pp. 305-360.
- Kahf, Monzer: "Islamic Banks: The Rise of a New Power Alliance of Wealth and Sharia’ Scholars", **The Politics of Islamic Finance**, Editors: Clement M. Henry & Rodney Wilson, Edinburgh University Press Ltd., Edinburgh, 2004. pp. 17-36.
- Kallek, Cengiz: "Hisbe", TDV İslam Ansiklopedisi, (Çevrimiçi) <https://islamansiklopedisi.org.tr/hisbe#1>, 27.07.2019.
- Kasim, Nawal, Ibrahim, Shahul Hameed, Mohamad and Sulaiman, Maliah: "Shariah Auditing in Islamic Financial Institutions: Exploring the Gap Between the “Desired” and the “Actual”", **Global Economy and Finance Journal**, Vol. 2, Issue 2, pp. 127-137.
- Kasim, Nawal, et. al.: "Assessing the Current Practice of Auditing in Islamic Financial Institutions in Malaysia and Indonesia", **International Journal of Trade, Economics and Finance**, Vol. 4, No. 6, December 2013, pp. 414-418.
- Kasri, Rahmatina Awaliah: "Corporate Governance: Conventional vs Islamic Perspective", SSRN Electronic Journal, 2009,

- (Çevrimiçin) <http://ssrn.com/abstract=1685222>, 12 Ekim 2018.
- Khalid, Azam
Abdelhakeem and Sarea,
Adel M.: Independence and Effectiveness of Internal Shariah Audit: An Islamic Agency Theory, (Çevrimiçi) <https://www.researchgate.net/publication/327238515>, 19 Aralık 2018.
- Khan, Muhammad
Akram: Role of the Auditor in an Islamic Economy, **J. Res. Islamic Econ.**, Vol. 3, No. 1, 1985, pp. 31-41.
- Khurshid, Ahmad and
Zafar Ishaq Ansari: **Islamic Perspectives: Studies in Honour of Mawlâna Sayyid Abul A'la Mawdûdî**, Islamic Foundation, Leicester, 1979.
- Lahsasna, Achene,
Ibrahim, Shahul Hameed
Haji Mohamed and
Alhabshi, Datuk Syed
Othman: "Shariah Audit: Evidence & Methodology in Islamic Finance", 2013, (Çevrimiçi) http://www.inceif.org/archive/wp-content/uploads/2013/12/Shari%E2%80%99ah_Audit_Evidence_and_Methodology_A_Shari%E2%80%99ah_Perspective.pdf, 8 Ekim 2018.
- Laldin, Mohamad Akram: **A Mini Guide to Shariah&Legal Maxims**, Kuala Lumpur, CERT Publications, 2007.
- Lewis, Mervyn K.: "Islamic Corporate Governance", **Review of Islamic Economics**, Vol. 9, No. 1, 2005, pp. 5-29.
- Maassen, Gregory
Francesco: **An International Comparison of Corporate Governance Models**, Third Edition, Spencer Stuart, Amsterdam, 2002.
- Mechkour, Anouar and
Lotfi, Said: "Legal Framework for Shariah Compliance of Moroccan Islamic Banks", **International Academic Referred Journal On Islamic Economics and Finance**, Issue 9, October 2018, pp. 260-284.
- Meier, Heidi Hylton and
Meier, Natalie C.: "Corporate Governance: An Examination of U.S. and European Models", **Corporate Board: Role, Duties & Composition**, Volume 9, Issue 2, 2013, pp. 6-11.
- Merendino, Alessandro: "International Theories of Corporate Governance: Critical Analysis and Evidence of the Italian Model", **Journal of Economics, Business and Management**, Vol. 1, No. 1, February 2013, pp.140-145.

- Mohamad, Shafi: "The Importance of Effective Corporate Governance", SSRN Electronic Journal, 2004, (Çevrimiçi) <https://ssrn.com/abstract=617101>, 9 Nisan 2019.
- Mohamed Asri and Mohamed Fahmi,: "Contribution of the Islamic Worldview Towards Corporate Governance", MSc Accounting Sem 2, 2003/2004, Çevrimiçi http://www.iium.edu.my/iaw/Students%20Term%20Papers_files/Asri%20and%20Fahmi%20IslWWandCG.htm, 11 Ocak 2019.
- Mohamed Ibrahim and Shahul Hameed: "The Case for Islamic Auditing", (Çevrimiçi) https://www.researchgate.net/publication/287782610_The_case_for_Islamic_auditing, 9 Ekim 2018.
- Momodou Esq., Dauda: "Legal Framework for Islamic Banking and Finance in Nigeria", **Electronic Journal of Islamic and Middle Eastern Law**, Vol. 1, 2013, pp. 160-170.
- Muhamad, Rusnah: "Shariah Compliance Process And Corporate Governance In Islamic Banking Institutions: A Proposed Model", **Journal of Accounting Perspectives**, Vol 4, December 2011, pp. 36-48.
- Nadwi, Momammad A.: "Analysing the Role of the Shariah Supervisory Boards in Islamic Financial Institutions", February 1, 2012, (Çevrimiçi) <http://ssrn.com/abstract=2217926>, 13 Şubat 2018.
- Odabaşı, Mehmet: "İslami Finansta Danışma Kurullarının Rolü - Türkiye Örneği", 6. İslamî Bankalar ve Finans Kurumları Şer'î Denetim Konferansı Tebliği, İstanbul, 7-9 Nisan 2017, s. 27-36.
- Ökte, M. Kutluğhan Savaş: "Fundamentals of Islamic Economy and Finance: Theory and Practice", **Electronic Journal of Social Sciences**, C.9, Is.31, Winter-2010, pp.180-208.
- Parveen, Tamiza, Zadeh, Erisa Langari and MuzakkirSyed, Ahmed: "Evolution of Islamic Banking in Iran: Prospects and Problems", **IOSR Journal of Business and Management (IOSR-JBM)**, Volume 17, Issue 9. Ver. II (Sep. 2015), pp.61-66.
- Paslı, Ali: **Anonim Ortaklık Kurumsal Yönetimi**, Çağa Hukuk Vakfı Yayınları, İstanbul, 2004.

- Perves, Mohammad Masud: "Legal and Regulatory Framework in Islamic Banking System: Bangladesh Perspective", **European Journal of Business and Management**, Vol. 7, No. 21, 2015, pp.179-187.
- Peter T. Coleman et. al.: "Reconstructing Ripeness I: A Study Of Constructive Engagement In Protracted Social Conflicts", **Conflict Resolution Quarterly**, Vol. 26, Issue 1, 2008, pp. 3-42.
- Qadir, Junaid and Zaman, Asad: "The Islamic Worldview and Developments Ideals", **Journal of Islamic Banking and Finance**, Jan-Mar 2018, pp. 33-54.
- Qatar Financial Centre: Qatar Islamic Finance Report 2018
- Rahajeng, Dian Kartika: "Sharia Governance: Sharia Supervisory Board Model of Islamic Banking and Finance in Indonesia", (Çevrimiçi) <http://ssrn.com/abstract=2366722>, 22 Nisan 2019.
- Rossouw, G J (Deon): "Balancing corporate and social interests: Corporate governance theory and practice", **African Journal of Business Ethics**, Vol. 3 No. 1, November 2008, pp. 28-37.
- Shaffi, Zurina, Salleh, Supiah and Shahwan, Syahidawati Hj: "Management of Shariah Non-Compliance Audit Risk in the Islamic Financial Institutions via the Development of Shariah Compliance Audit Framework and Shariah Audit Programme", **Kyoto Bulletin of Islamic Area Studies**, 3-2 (March 2010), pp. 3-16.
- Shafii, Zurina, Abidin, Ahmad Zainal and Salleh, Supiah: "Integrated Internal-External Shariah Audit Model: A Proposal towards the Enhancement of Shariah Assurance Practices in Islamic Financial Institutions", IRTI Working Paper No. 1436-07, May 2015.
- Shafii, Zurina, et. al.: "Shariah Audit Certification Contents: Views of Regulators, Shariah Committee, Shariah Reviewers and Undergraduate Students", **International Journal of Economics and Finance**, Vol. 6, No. 5, 2014, pp. 210-219.
- Shahzad, Muhammad Asghar, Saeed, Syed Kashif and Ehsan, Asim: "Sharī'ah Audit and Supervision in Sharī'ah Governance Framework: Exploratory Study of Islamic Banks in Pakistan", **Business & Economic Review**, Vol. 9, No. 1, 2017, pp. 103-118.

- Sili, Ayşegül ve Çürük, Suna Akten: "Bir İdeal Toplum Bileşeni Olarak İslam'ın Temel Ekonomik İlkeleri", **Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Analiz Dergisi**, 2013/2, Sayfa 107-123.
- Sinanoğlu, Mustafa: "İbadet", **TDV İslam Ansiklopedisi**, (Çevrimiçi) <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibadet#1-etimoloji-ve-tanim>, 26 Temmuz 2019.
- Sithivanich, Asma and Hassan, Rusni: "An Analysis of the Islamic and Conventional Banking Regulatory Bodies and Legislation in Thailand", **Journal of Islamic Banking and Finance**, Vol. 5(2), December 2017, pp. 61-68.
- Sönmez, Melih ve Yıldırım, Suat: "A Theoretical Aspect on Corporate Governance and Its Fundamental Problems: Is It a Cure or Another Problem in the Financial Markets?", **Journal of Business Law and Ethics**, June – December 2015, Vol. 3, No. 1 & 2, pp. 20-35.
- Sultan, Syed Alwi Mohamed: "A Mini Guide to Accounting for Islamic Financial Products", Kuala Lumpur, CERT Publications, 2006.
- Şağbaşı, Lale: İslami Finans Kurumlarında İslami Danışma Kurulları: Türkiye İçin Model Önerisi, Doktora Tezi, Turgut Özal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2016.
- Tabakoğlu, Ahmet: "Bir İlim Olarak İslam İktisadı", **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, Sayı 16, 2010, s.11-34
- Tazilah, Mohd Danial Afiq Bin Khamar, et. al.: "Preliminary Study on the Compliance of Shariah Governance Framework and Performance of Islamic Financial Institutions in Malaysia", (Çevrimiçi) <https://www.researchgate.net/publication/316971258>, 17 Aralık 2018.
- Tekbaş, Mehmet Şükrü ve Güzeldere, Harun: "Halka Açık Şirketlerde Kurumsal Yönetim ve Etkileri", **Journal of Economics, Finance and Accounting**, Volume 2, Issue 1, 2015, pp. 1-17.
- Thomson Reuters: Morocco Islamic Finance Report 2014.
- Thomson Reuters: Overview of Islamic Finance Development in UAE, Thomson Reuters Report, 2017, pp. 18.

- Todd, Alex: "Corporate Governance Best Practices", **Corporate Governance – A Synthesis of Theory, Research and Practice** (Editors: H. Kent Baker and Ronald Anderson), John Wiley & Sons, Inc., New Jersey, pp. 57-78.
- Tricker, Bob: **Corporate Governance Principles, Policies, and Practices**, Oxford University Press, U.S.A., 2009.
- Turnbull, Christopher
Søren Shann: "What's Wrong with Corporate Governance Best Practices?", **Corporate Governance – A Synthesis of Theory, Research and Practice** (Editors: H. Kent Baker and Ronald Anderson) John Wiley & Sons, Inc., New Jersey, pp. 79-96.
- Türcan, Talip: "Şûra", TDV İslam Ansiklopedisi, (Çevrimiçi) <https://islamansiklopedisi.org.tr/sura>, 10.04.2019.
- Ullah, Hafij and Hassan,
M. Kabir: "Shari'ah Governance Practices in Bangladesh", (Çevrimiçi) <https://www.researchgate.net/publication/322077917>, 15 Mart 2019.
- Wan Yusoff, Wan
Fauziah and Alhaji, Idris
Adamu: "Insight of Corporate Governance Theories", **Journal of Business & Management**, Volume 1, Issue 1, 2012, pp. 52-63.
- Werther, William B.,
Chandler and David B.: **Strategic Corporate Social Responsibility: Stakeholders in a Global Environment**, Sage Publications, Los Angeles, 2010.
- Yaacob, Hisham and
Donglah, Nor Khadijah: "Shariah Audit in Islamic Financial Institutions: The Postgraduates' Perspective", **International Journal of Economics and Finance**, Vol 4, No.12, September 2012, Sayfa 224-239.
- Yahya, Yazkhiruni and
Mahzan, Nurmazilah: "The Role of Internal Auditing in Ensuring Governance in Islamic Financial Institution", Conference Paper in International Conference on Business and Economic Research, 12-13 March 2012, Bandung, Indonesia, (Çevrimiçi) http://eprints.um.edu.my/13974/1/114_334_3rdICBER2012_Proceeding_PG1634_1661.pdf, 12 Aralık 2018.

Yahya, Yazkhiruni: “Shariah Audit in Islamic Financial Institutions: The Effects of Spirituality and Moderating Role on Judgement and Decision Making”, Thesis Submitted in Fullfilment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy, Institute of Postgraduate Studies, University of Malaya Kuala Lumpur, 2016.

Zahid, Syeda Nitasha, Khan Imran “Islamic Corporate Governance: The Significance and Functioning of Shari’ah Supervisory Board in Islamic Banking”, **Turkish Journal of Islamic Economics**, 6(1), 2019, pp. 87-108.

G20/OECD Principles of Corporate Governance

"Country Focus – Sudan: Forgotten Centre of Islamic Finance", **New Horizon**, April-June 2009.

<http://aaoifi.com>

<http://cibafi.org>

<http://iirating.com>

<http://sia.gov.sy>

<http://www.bkam.ma>

<http://www.bnm.gov.my>

<http://www.cbj.gov.jo>

<http://www.cbk.gov.kw>

<http://www.comcec.org>

<http://www.iifm.net>

<http://www.iilm.com>

<http://www.pma.ps>

<http://www.qcb.gov.qa>

<http://www.sbp.org.pk>

<https://cbl.gov.ly>

<https://cbo.gov.om>

<https://cbos.gov.sd>

<https://www.ambd.gov.bn>

<https://www.bb.org.bd>

<https://www.bi.go.id>

<https://www.bot.or.th>

<https://www.cbb.gov.bh>

<https://www.cbn.gov.ng>

<https://www.centralbank.ae>

<https://www.ifsb.org>

<https://www.islamicfinancenews.com>

<https://www.reuters.com>

<https://www.senate.gov.ph>

<https://www.tcmb.gov.tr>

<https://www.yenisafak.com>

www.bddk.org.tr

www.financepractitioner.com

www.tkbb.org.tr